

GOET, FRISCH, CLAER

A. van der Flier

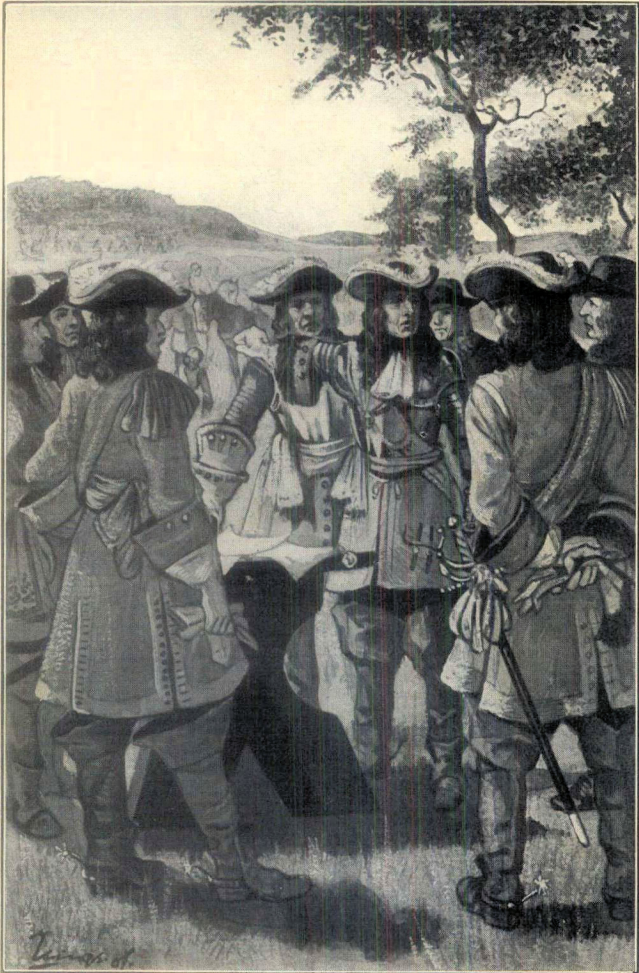
Te midden
— der —
branding

G.F. CALLENBACH
UITGEVER: NUKERK.

TE MIDDEN DER BRANDING

TE MIDDEN DER BRANDING

DOOR

A. VAN DER FLIER

NIJKERK — G. F. CALLENBACH

1906

HOOFDSTUK I.

Loodzwaar hing de mist tusschen de boomen, de zon was verdoft tot een bleeken schijn, machtige lijnen trok de donkere grond tegen den grijzen nevel. Somber was de dag verrezen, kleurloos zou hij ondergaan op dien laatsten October van het jaar zestienhonderd zeven en zeventig.

't Was of de boomen schreiden in den mist. Rusteloos druppelde het van de takken, moe van het dragen van veel loof. Nu lieten zij de bladeren vallen, geel en purperrood en bleekbrons, de wondere kleuren der wegstervende zomerweelde. Het ritselen der vallende bladeren, het tikkend geluid van neerglijdende waterdruppels was geruimen tijd het eenige, wat de stilte verbrak. Toen golfdén plotseling machtige klanken, de ruimte vullend met hun metalen schal. Van den groen bemosten toren klonk die sombere galm. Een geluid schier te zwaar voor den kerktoren van het onaanzienlijke dorp, dat meer nederige rieten daken dan

welvarende hoeven telde. Ook de kleine kerk vormde geen passend geheel met den afzonderlijk staanden toren: zijn romaansche bogen en breede gewelven wezen terug op een v^{er} weleer. De „abdy” heette hij thans nog in den volksmond. Wellicht was de pastorie, — zij bevond zich op geringen afstand van den toren — met haar scheef gezakten gevel, gewelfden ingang en onregelmatige vensters mede een gedeelte der oude abdy, door brand vernield, verwoest bij een plundertocht in een der veelvuldige veeten tusschen den hertog van Gelre en den graaf van Holland.

De deur der pastorie, donker van oud eikenhout, ging langzaam open, de klimop, die een barmhartig weefsel vlocht over de grauwe steenen van den muur, liet zijn bladeren vallen op een baar, door een effen, zwart laken bedekt. Een rouwstoet verliet het huis. Voort trok hij in den mist. Het was of ook de natuur mee treurde, de verwelkte bladeren, met geruischloozen val neerzinkend op het rouwlaken, waren als stille klachten. Mannen met ernstige gelaatstrekken gingen achter de baar. Met hun hoeden met hoogen, puntigen bol en breed geplooid lakensche mantels, maakten zij bijna geheel de gestalte van een jong meisje onzichtbaar, de eenige vrouw in den rouwstoet. Zij liep rechtop, zwaar en wijd was haar rouwkleed, het kon haar ranke gestalte evenmin doen buigen, als de kap van den langen, zwarten mantel haar jong hoofd. Haar oogen zochten den hemel, in hun diepte glansde een wondervol licht, heimwee en verwachting beide.

Hoopte zij een hand te zien verschijnen in de wolken, die haar zou opheffen, wegnemen van de aarde, zoo troosteloos leeg en droevig nu voor haar? Of waren het alleen gedachten aan den doode, die haar denken in beslag namen?

„Daar gaat joffer Sofia ook! Het arme kind.... Heel alleen nu en dan zoo'n vader te verliezen!“....

Een bejaarde boerenvrouw mompelde het. Met meer anderen wachtte zij bij den ouden kerkhofmuur op den stoet, nu al heel dichtbij.

De grijze scheper, geleund op zijn staf, zijn hond naast zich, antwoordde haar:

„Er zal zegen uitgaan van zijn graf. Zijn nagedachtenis is die van een rechtvaardige. Niet lang heeft hij onder ons geleefd, maar wat hij deed is veel. Ik denk altijd, als ik een graf zie gedolven:

„Wat zal het mijne eens zeggen?“

„Maar, wat het zijne zegt, dat weet ieder van ons.“

„Ja, dat weten wij! Arme Sofia!“

De vrouw zag den stoet na, die nu door het verweerde hek verdween. Zij wilde hem volgen, een vreemdeling hield haar staande.

„Wie wordt daar begraven? Wie is dat meisje?“

Zij zag een knap, jong gelaat zich tot haar overbuigen. Ongemerkt was de vreemde genaderd, het mos had den hoefslag van zijn paard gedempt, nu hield hij het bij den teugel. Een zwart reisgewaad, zwarte haren, zwarte, vlammeende oogen.... Wat hadden die oogen een rusteloozen, zwervenden blik!

„t Lijkt de euvele zelf wel!” dacht moeder Lysbeth. Gelukkig zag zij bokspoot noch staart, dit gaf haar moed tot antwoorden :

„t Is onze dominee en dat is zijn dochter, een eenig kind. Hij kwam van héél ver en hij werd gevangen gehouden om zijn geloof ergens in een land, nog véél verder van hier; op den weg naar India, geloof ik. Maar toen mijn Heer De Ruyter dat hoorde, ging hij er met een vloot heen en toen heeft die hem verlost met nog meer andere predikanten. Die zijn toen allen weer teruggekeerd naar hun eigen land, maar ònze dominee — hij is dat maar kort geweest — die wou 't liefst naar Holland. Hij verstond onze taal, want zijn overgrootvader was ook uit Gelderland. Toen heeft mijn Heer De Ruyter gezorgd, dat hij op reis kon gaan. Och arm! hij was er nog eerder dan de admiraal zelf en die kwam niet eens levend terug. Maar dit is het dorp van zijn voorouders, die moeten er heer van zijn geweest. Zoo kwam hij hier en, omdat wij sinds jaren geen dominee hadden, werd het in de stad van Zutphen goedgevonden, dat hij het zou wezen. Zoo is het gekomen en nu is hij dood.”

Het was een tamelijk verward verhaal, bovenal door de eentonige voordracht. De vreemdeling had er slechts half naar geluisterd. Hij zag naar het jonge meisje, dat zich nu bcog over den grafkuil. Hij zag haar wankelen . . . Toen maakte hij een beweging, alsof hij op haar toe wilde snellen om haar te sluiten in zijn armen, haar te beschermen tegen

geheel de koude wereld. Maar hij bedwong zich en bleef, bleef staan, als vastgenageld. Want weer hoorde hij den ouden schaapherder mompelen:

„Wat zal mijn graf zeggen?” En zonder het te weten, herhaalde hij die vraag:

„Wat zal mijn graf zeggen?” Een siddering ging door zijn leden. Hij wist zelf niet waarom.

De sombere avond viel, de avond van den grauwen dag, die geen zonnestrallen had gekend. In de oude woonkamer der pastorie stond Sofia, geheel alleen. Zij zag om zich heen als verwachtte zij iets, zij luisterde en wachtte . . . .

Tevergeefs, tevergeefs . . . .

Zou zij hem dan nooit meer hooren, den welbekenden, den geliefden tred? Zij strekte de armen uit, — vruchteloos, niemand kwam, niemand . . . . De dooden keeren niet terug . . . . Zij begreep het nu volkomen, voor de eerste maal van haar zwaar beproefd jong leven, zij begreep het in wanhoop en troosteloze verlatenheid. Het blonde hoofd, begraven in de blanke armen, zonk op de tafel, haar geheele lichaam schokte, zij snikte of haar hart zou breken, maar de tranen brachten toch de weldaad der verlichting mee. Eindelijk werden de snikken minder hevig, de stilte verving den storm, haar lippen fluisterden, konden nu herhalen het woord, dat de kracht was geweest van den doode op zijn levensweg vol doornen en distelen: „Fiat voluntas!” . . . .

De deur was opengegaan, zonder dat zij er iets van had bespeurd, nu sprak een vaste stem — en 't was den scherp besneden mond aan te zien, dat haar eigenaar vlijmend zijn woorden zou weten te kiezen:

„Mag ik binnenkomen, signora Sofia?” Verschrikt zag zij op, haar bleek gelaat werd kleurloos, het zijne vlamde. „Messire Gaston! . . . . Hoe is het mogelijk, dat” . . . .

„Dat ik je heb gevonden, Sofia! Jou? 'k Heb je geen oogenblik uit het oog verloren, gevolgd heb ik je overal, altijd. Ik hoopte, dat je het merkte, misschien deed je het niet, wou je het niet. En nu hoorde ik, dat je vader dood is. Ik zag je straks heengaan naar het kerkhof, bij het hek stond ik . . . . Zag je mij ook?”

Zij schudde het hoofd, een schuwe uitdrukking kwam in haar oogen. Wat waren ze mooi, nu ze zoo angstig keken!

„Arm vogeltje! 't Is of je een reuzenslang ziet, die je op wil eten!” zei hij scherp. „Ondank is 's werelds loon. Er is niemand, die meer je geluk wenscht dan ik. Dat weet je!”

„Ik heb je gevraagd, haast gesmeekt toen, te Napels, mij met rust te laten. Je hebt dat beloofd, nu ben je hier!”

„Omdat ik meer beloofd heb dan ik kan houden. 't Gaat boven mijn kracht: Sofia, je moet mijn vrouw worden. Je zult het!”

Zij beefde voor den hartstocht, die zijn stem hijgen deed. Een pijnlijke stilte viel in.

„Ijskoude vrouw van het Noorden, wat baat het, dat de zon van het Zuiden haar gloed gaf aan je lippen, je oogen! Bevroren is je hart als 's winters de velden in dit land. Verstard is het in vooroordeel, in harde begrippen omtrent godsdienst en wat ge plicht noemt! . . . . O, ik wenschte dat ik je kon haten!”

Zijn stem sneed als een mes, de angst overmeesterde haar opnieuw.

„'t Zou 't best zijn voor ons beiden als je nu weer heengingt. Er is niets meer te zeggen.”

Zij trachtte bedaard te spreken, het kostte moeite.

Bitter viel hij in:

„Er blijft dus niets voor mij over dan het woord te herhalen, dat Dante eenmaal schreef boven zijn Inferno: „Lasciate ogni speranza!” Anders niets?”

„Neen, anders niets. Het is het rechte woord: Laat alle hoop varen. Ik heb je niet lief.”

„Eenmaal zul je mij liefhebben. Een vrouw blijft niet onverschillig voor den man, voor wien zij 't leven van zijn leven is. Word mijn vrouw — het overige komt vanzelf.”

„Te Napels heb ik je mijn antwoord gegeven. Waarom het nu hier te herhalen?”

Hij balde de hand tot een vuist: „Ik wou, dat De Ruyter met zijn vloot in Holland was gebleven, ik wou” . . . .

„Dat hij te Napels mijn vader met de andere Hongaarsche predikanten niet van de galeien had verlost! Wil je dat zeggen? Dan zeg ik: 't Is een der grootste

daden geweest van den grooten zeeheld, dat hij die arme, mishandelde gevangenen bevrijdde van een lot, wreeder dan de dood. O, als je er eenig begrip van hadt, wat de arme galeislaven moeten verduren, als je wist, wat mijn vader heeft geleden" . . . .

Tranen verstikten haar stem. Hij zag haar aan, meewarig, slechts een oogenblik. Toen hernam hij ruw :

„'t Was hun eigen schuld! Waarom hebben zij de alleenzaligmakende kerk verlaten, waarom traden zij op als leeraars van het Protestantisme, een leer vol dolingen, van dwalingen vervuld, een godsdienst, die zijn belijders naar het eeuwig verderf voert."

„Wij, die leven onder het licht der door God gezegende hervorming, denken anders," hernam zij ernstig. „Maar waarom altijd bestrijding, waarom niet liever verzoening? God is liefde. Zijn onbegrensde hemel staat voor allen open en de menschen maken hem zoo klein, zoo eng — even eng als hun begrippen. Waarom kunnen zij geen eerbied hebben voor het heiligste gevoel, dat leeft in ieder hart, waarom willen zij elkander niet toestaan de stem te volgen van hun geweten?"

„Vloekwaardige halfheid! Daar staat geschreven: „Dwingt ze om in te gaan!" De drogredenen der hervorming moeten weerlegd worden en zoo dat niet baat, haar belijders uitgeroeid te vuur en te zwaard!"

„Een nieuw gebod geef ik u, dat gij elkander lief hebt," sprak zij zacht. En zij huiverde van de donkere schaduwen der onverdraagzaamheid, die haar tegen-

blikten uit zijn oogen. Hij mat het vertrek met groote schreden. Ten laatste hield hij vlak voor haar stand.

„Luister, Sofia! Hoor mij voor het laatst, als vriend, als de man, die het beter met je meent dan iemand op aarde. Ge staat nu alleen op de wereld, verlaten en afhankelijk. Je weet nu nog niet wat dat zegt, maar weldra zul je het ervaren onder bittere, brandende tranen. Het leven is hard en de menschen zijn wreed. Ik bied je een tehuis, een onbezorgd bestaan. Maarschalk d'Estrades zelf heeft mij uitgekozen om als zijn secretaris deel uit te maken van het gezantschap, dat thans te Nijmegen onderhandelt over den vrede. Ge zult begrijpen, dat ik dien vrede betreur. Koning Lodewijk had de kettersche Republiek ten onder moeten brengen. Eens zal het berouw komen, dat hij die levensplicht niet heeft volbracht.”

„Wien God bewaart is wèl bewaard. Hij liet het kleine land niet ondergaan door Fransche macht, evenmin als, een eeuw vroeger, door Spaansch geweld.”

„Er is niet met je te praten, je bent niets dan een stijfhoofdige, onverzettelijke, ontoerekenbare Protestante.”

„Dank je.”

„Ik bied je een toekomst en . . . .”

„Mijn toekomst ligt in Gods hand. Ook in Napels, toen mijn moeder dood was en mijn vader nog op de galeien zwoegde, ben ik reeds menig jaar alleen geweest, maar onafhankelijk altijd.” Zij zag naar den schildersezal, half verborgen in een donkeren hoek van het holle vertrek. Hij wist, dat haar bloemstukken

gezocht waren in het land der zon, haar rozen aan buigenden tak gedoopt in de kleur van den hartstocht, haar witte onschuld-lilies, de gouden papavers glinsterend als een aureool, dooreengestrengeld, aangeraakt door kunstenaarshand, gevangen in een strik van altijd groene klimop, omwuijd door teere lavendelbladeren, gekleurd met de bleeke tinten van het wegstervend avondrood.

Als een bliksemflits voer het door zijn hoofd, dat zij even onbereikbaar voor hem zou blijven, als zij tot nu toe was geweest, maar ook, dat hij haar bezitten wilde. Haar wil zou buigen voor den zijnen. Hoé wist hij nu nog niet, maar geschieden zou het. Weer stond hij voor haar. Zijn oogen schenen haar te verslinden. 't Was of hij de herinnering aan iederen trek, elke lijn van haar zacht, lief gelaat met zich wilde meedragen, onuitwischbaar, onvergeetlijk. „Vaarwel Sofia! Er valt ditmaal inderdaad niets meer te zeggen. Maar als je ooit hulp noodig hebt, wend je dan tot mij als tot een broer of beproefden vriend. Ik vergeet je nooit, laat ik evenwel door jou maar zoo gauw mogelijk worden vergeten. Dat is toch wat je 't meeste wensch, en wat jij begeert, wil ik ook.”

Zij zag hem in de oogen recht en flink.

„Je bent valsch! Wat ik will.... Dat wensch je en begeer jij nièt!”

Doorzien door een vrouw! Door háár! De scherpzinnige secretaris van graaf d'Estrades smoorde een verwensching tusschen zijn witte tanden en sloeg de deur der oude pastorie achter zich toe.

HOOFDSTUK II.

Er was veel veranderd voor de Republiek sinds het ontzettende jaar zestienhonderd twee en zeventig. Bijna zes jaren reeds had zij met haar geringe macht pal gestaan tegen de geweldige legers, die haar onafhankelijkheid trachtten te vernietigen.

Maar die kleine macht werd aangevoerd door den geniaalsten veldheer van zijn geweldigen tijd: zelfs Turenne en Condé, in het veld vergrijsd, met roem bedekt, hadden den lauwer der onoverwinnelijkheid moeten afstaan aan hun jongen, geduchten tegenstander, den Prins van Oranje.

Gemarteld door een gestadigen hoest, die zijn longen dreigde te verscheuren, gefolterd door aanvallen van hoofdpijn, die hem soms het denken schier beletten, had hij het veld van zijn arbeiden en streven betreden, de pas verkozen Stadhouder der Republiek. Een woest omstreden veld, waarop de vuurmonden van vier machtige vijanden dood en verderf uitbraakten over

het kleine land, door koning Lodewijks troepen overstroomd, overgegeven aan de willekeur zijner bandeloze horden. In dat door den stormvloed der vijanden besprongen land, achter de waterlinie — zijn natuurlijke verdediger — in de doorweekte, half ondergelopen polders vormde de Prins zijn leger. Daar leerde hij zijn volk pal staan in nood en dood, om te overwinnen in Hooger kracht of moedig te sterven voor vrijheid en recht.

En deze laatsten zegevierden na maandenlangen, harden kamp. Moed en volharding overwonnen. Munster en Keulen, den vruchtelozen strijd moede, wilden vrede, Engeland werd van verbitterden vijand bondgenoot. Een weifelende bondgenoot zeker, maar toch geen aanvaller meer. Zoo bleef alleen Frankrijk nog als onverzoenlijke vijand over. Zijn legers moordden en plunderden waar zij verschenen, dood en ellende lieten zij achter, de Prins wist ook die gruwelen te breidelen. Geheel onverwacht stond hij met een leger voor Bonn, Spaansche hulpstroepen versterkten zijn macht. Waldeck, zijn dappere, bekwame aanvoerder, was in Holland teruggebleven en handhaafde de herwonnen onafhankelijkheid der Republiek met enkele duizenden, even onverschrokken als hij.

Maar de keurvorst van Keulen, verbijsterd van schrik door het beleg van Bonn, zijn hoofdstad, bood nu zelf den vrede aan en zond een koerier naar Munster, naar Bernard van Galen, den onvervaardden krijgsman, meer veldheer dan bisschop. Ook deze was bereid

tot onderhandelen. Condé vernam het bericht — voor hem een onheilstijding. Overhaast brak hij op en trok naar Brabant en Gulik.

De vestingen aan IJssel en Lek werden ontruimd, Holland herademde. Het centrum van het land — waarin de polsslag van het leven der Republiek klopte, was bevrijd; slechts de grensvestingen bleven nog in Fransche macht. Hoe lang nog?

Turenne en Condé hielden moedig den strijd vol, maar de geweldige slag bij Sénéffe — die den naam van den jongen Stadhouder omstraalde met onsterfelijken roem, deed ten laatste ook Frankrijk zwichten.

De zonnekoning zag zijn aureool verbleeken voor de stralen der opgaande zon: Frankrijk, het machtige, uitgestrekte rijk, liet vredesvoorstellen doen aan de kleine Republiek.

En om over dien vrede te onderhandelen zonden de verschillende mogendheden hun gezanten naar Nijmegen. De oude keizersstad werd gedurende dit vredescongres tot onzijdig gebied verklaard. Geheime en openlijke tegenstanders zouden er elkander voor korten tijd ontmoeten als vrienden, in waarheid of in schijn, ieder met zijn eigen plannen, wenschen en bedoelingen, gewapend met de opdrachten zijner regeering, waarvan ook hier de regel gold der diplomatie: „Lees tusschen de regels en ontdek zoo de ware bedoeling. Vergeet niet, dat de taal u is gegeven om uw gedachten te verbergen.”

Die „ware bedoeling” scheen twee leden van twee

verschillende ambassades echter volkomen duidelijk en de taal tevens zeer geschikt om hun gedachten aan elkander uit te wisselen tot versterking van vriendschapsbanden, die waren aangeknoopt in „De Gulden Mat” in de Groote straat van het illustre Noviomagus.

De veelbezochte taveerne, die zoo menig lid van het jonger en minder invloedrijk gedeelte der gezantschappen binnen zijn berookte muren zag bij schenkdisch en verkeerbord, herbergde op een klaren lenteavond van het jaar zestien-honderd acht en zeventig ook twee secretarissen van het Fransche en het Spaansche gezantschap, vrienden geworden door den vereenigden invloed van „De Gulden Mat”, den over Kleef binnengesmokkelden Rijnwijn van den waard en de donkere oogen van Klaartje, de eenige dochter des huizes.

Het waren senior Aguilo, versierd met Spaansche grandezza, met Spaansche vooroordeelen behept, secretaris van den Spaanschen gezant, markies De los Balbases en messire Gaston, die zich trachtte te dringen in de geheimen van den markies D' Estrades en van Colbert. Vaak gelukte hem dit: zijn sluwe vindingrijkheid maakte hem tot een onmisbaar onderdeel der Fransche ambassade. Doch wie zich een gewetenlooze tot vertrouweling kiest, eindigt vaak als zijn slachtoffer.

„Hoelang zal onze verbanning in dit nest hier nog moeten duren,” zuchtte senior Aguilo en plooidde aan zijn kanten kraag, die het eentonige zwart fluweel van

zijn Spaansch gewaad een weinig verlevendigde.

Messire Gaston geeuwde achter zijn hand, en zag door de groene vensterruitjes naar het Valkhof. Trotsch en statig rees de grijze keizersburcht op uit het zware hout, dat reeds prijkte met het eerste lentewaas.

„We moeten dat rattennest maar eens in brand laten steken. 't Zou een mooi gezicht wezen van de overzij, uit Lent gezien.”

„Niets nieuws onder de zon.... Dat hebben de Noormannen al gedaan. Ik geef de voorkeur aan iets origineels.”

„En 't zou ook eigenlijk jammer wezen voor de dames. Zij loopen er 's middags rond als in een tredmolen, om te zien, gezien te worden en elkanders toilet te bezien. Gisteren stonden de markiezin De los Balbases en de markiezin d' Estrades plotseling vlak voor elkander op het groote middenpad. Zij kwamen van een verschillenden kant, maar geen van beiden had het passend gevonden in tijds terug te keeren of wilde nu uitwijken. Zoo stonden zij en zagen elkander aan en de andere dames genoten van het schouwspel en kuchten achter handschoen en waaier: lachen is verboden.”

„Spanje wijkt niet voor Frankrijk,” heeft de markiezin De los Balbases later gezegd.

„Mijn land beheerscht Europa,” zei de maréchale, toen een lieve kennis haar dit vertelde.

„Maar hoe is het incident afgelopen?”

„Wel, donna Anna koos de wijste partij. Zij viel

flauw; toen moest de markiezin d' Estrades zich *buigen* om haar te helpen, eer zij door haar gevolg kon worden weggedragen. Maar je begrijpt, welke verhalen de respectieve dames aan de respectieve gezanten hebben gedaan."

„'t Zal de onderhandelingen weer opnieuw vertragen. Wij begonnen nu juist zoo goed te vorderen."

„Begonnen.... Na bijna drie jaar van haspelen, wachten en intrigeeren."

„Intrigeeren jelui dan tegen ons?"

„Ik kan dezelfde vraag stellen."

Beide „vrienden" wisselden een scherpen blik. Zij waren ook vrienden geworden om elkander uit te hooren, maar de een begreep niet, dat de ander hem doorzag.

„Dus welbeschouwd had ik toch gelijk, dat het Valkhof maar opgeruimd moest worden," hernam messire Gaston, na eenig stilzwijgen, waarin de donkergroene roemers werden gevuld en geledigd.

„Het zou jammer wezen," antwoordde de senior peinzend en hij dacht aan een vrouwelijke gestalte, die hij daar had nagestaard, niet op het drukke uur, dat ieder kwam en ging, maar 's ochtends heel vroeg, toen de zon haar eersten glans wierp op het teere kantwerk der ontluikende blaadjes en de breede stroom een schubbenpantser droeg van levend goud. Golvende haren waren neergekringeld op een effen rouwkleed, groote donkere oogen hadden ernstig, niet somber gestaard in het wazig verschiet. Tevergeefs had hij getracht hun blik op te vangen. De onbekende

was, zonder op hem te letten, een der kronkelende zijpaden afgedaald en hij had de wellevendheid gehad haar niet te volgen. Wie zou zij wezen en waar was zij? Behoorde zij tot het huis van een der ambassadrices?

„Ja, die ambassadrices! . . . Als die er maar niet waren!”

Hij dacht het hardop.

„Waarom?” zei messire Gaston geërgerd, trok den rose strik recht op zijn schouder en sloeg een bewonderenden blik op zijn zachtblauw met goudborduurzel versierd vest. Daarna ontving zijn degen met verguld gevest een goedkeurenden oogopslag, die tot welgevallen steeg, toen hij werd opgevangen in den kleinen spiegel tegenover hem. Knap en schrander was zijn uiterlijk zeker. Geen wonder, dat de dames hem gaarne ontvingen in haar boudoir en inwijdden in haar geheimen. Meer dan eene toonde hem, dat . . . Nu, Sofia zou berouw hebben over haar antwoord, eens, als het te laat was en . . .

Hij wist, dat zij de oude pastorie had verlaten, maar waar zij was heengegaan, dat wist hij niet, nòg niet, hij zou het echter onderzoeken en dan . . .

„Vraag je dat nog?” hernam zijn vriend. „De ambassadrices volgen Pizarro na: zij verbranden onze schepen.”

„Pizarro won echter Mexico.”

„Maar de dames met hun onophoudelijke kibbelarijen, intriges, voorkeur of afkeur, en hun waar of beweerd

recht van préseance maken van Nijmegen een nieuw Troje. Wij zijn nu al haast drie jaar aan het onderhandelen; wie beslist of er nog geen zeven zullen bijkomen?"

„Daarvan dragen de dames niet de schuld, veel meer de verschillende hoven. Het geheele congres is eigenlijk een hopelooze verwarring. Wat vindt men hier niet: Ambassadeurs en Mediateurs, Plenipotentiaire ministers en onbeduidende Envoyés. Verder de zoogenaamde Vice-ambassadeurs, die niemand kennen mag en die niets kunnen verrichten, omdat zij geen officieele volmacht hebben ontvangen . . .”

„Ja, wat doen die menschen eigenlijk hier! Zij erkennen zelfs elkander niet.”

„Dwarskijkers misschien. Qui sait? In ieder geval tellen lieden, zonder legale instructie, niet mee.”

„En toch eischen zij tegenwoordig te zijn bij de discussiën. En dat bij kwestieën zoo ingrijpend en van zoo tortueusen en differenten zin als nu aan de orde zijn gesteld . . .”

De spreker kon zijn statige beschouwing niet ten einde brengen. Rumor en geschreeuw toonde duidelijk, dat niet alleen in de vergaderzaal, maar ook op straat kwestieën werden behandeld „van zeer tortueusen en differenten zin.”

Als gedreven door dezelfde gedachte gingen Frankrijk en Spanje naar het raam, om te zien wat de Republiek uithaalde. Want de Groote straat golfde plotseling van een bonte menigte. Stadspijpers in de Nijmeegsche

kleuren liepen voor, en een belangstellende schare omringde het paard van een man, uitgedost met stormkap en halsberg, waaronder grimmig de adelaar van het stedelijk wapen uitkeek — gelukkig was dit ongere dier gestikt op 's mans wambuis.

„Tenez la grande Espagne
Sire baron, par ce gant prenez la...
Le fier marquis, saluant de la tête
Plie un genou, prend le gant...”

zei messire Gaston met lichten spot.

„Wat bedoel je?”

„Mijn bedoeling is een aanhaling uit „Guillaume d' Orange,” in welk gedicht keizer Lodewijk de Vrome Oranje en Spanje aan Willem van Oranje geeft...”

„Hm, hm!” kuchte de Spanjaard.

„Aan Willem van Oranje geeft, door middel van zijn handschoen. — Hiermee wou ik je duidelijk maken, wat nu ook door middel van een paar handschoenen geschiedt.”

„Je bent raadselachtig.”

„Neen, symbolisch.”

„Handschoenen hadden ten minste vroeger symbolische beteekenis. Toen de Grootmeester van Calatrava...”

„Disch niet al te veel geschiedenis op, hier aanschouw je de werkelijkheid.”

„Maar ik weet nog niet wélke.”

„Oud Nijmeegsch privilegie. Inboorlingen van Nijmegen...”

„Burgers meen je toch?”

„Bezaten het burgerrecht te Luik, waarvoor op hun vaderstad het servituut rustte, jaarlijks de bisschopsstad een paar met peper gevulde valkeniershandschoenen te vereeren. In iedere handschoen gaat een pond.”

„Stamt zeker uit den tijd toen peper nog peperduur was.”

„Kan zijn, want het privilegie is waarschijnlijk zoo oud als de weg naar — Luik, laat mij zeggen. Maar het gebruik houdt nog altijd stand. Ook vandaag keert de stadsbode terug van zoo'n tocht. Vandaar die blijde inkomste.”

„Hoe weet je dat alles zoo nauwkeurig.”

„Onze ambassade heeft voor vier patacons een „Franse pas” gegeven voor gezegden bode. Nijmegen is nu wel onzijdig gebied, maar Maastricht is in onze handen, en, dat lag met zijn geschut en garnizoen op den weg van den achtbaren afgezant der vroede vaderen alhier.”

„Duur genoeg, zoo'n pas: tien gulden. 't Wordt tijd, dat de Prins van Oranje Maastricht inneemt.”

„Voor dien bode?”

„Nee, voor den vrede.”

„Zooals wij dien nu hier zien?” Inderdaad werd het gejoel op de straat tot oorverdoovend tumult. Het volk, eerst zingend en dansend om den stoet, drong steeds meer op, tot het eindelijk als een verward kluwen den held van 't oogenblik omringde. Kuchend en hijgend van benauwdheid, betreurde deze

waardige man te laat zijn vrijgevigheid. Handen vol Luiksche pepernoten had hij zijn bewonderaars toegeworpen, nu brachten zij — nog meer begeerend — hem in de knel.

„Ondank is 's werelds loon,” lachte senior Aguilo. „En, zeg Klaartje! Wat gebeurt er nu? Ik hoor een vrouwenstem om hulp roepen en zie een spits van een getrokken degen?” Klaartje had haar observatiepost aan het zolderluik verlaten en wilde door de open deur naar buiten snellen.

„Niet gaan, Klaartje! Blijf hier!” beval haar vader en besloeg met zijn forsche breedte de deuropening. Senior Aguilo streek Klaartje onder de kin:

„Nu, zoet zusje, wat is er?”

Nijdig trok zij hem zijn strik van den schouder: „Nu heb je geen strik meer! Loop nou maar voor gek op straat, malloot!

Hè, vader! Laat mij er toch door! Er is een joffer in 't gedrang, ze zal nog doodgedrukt worden!”

„Geen nood! Zij heeft al een beschermer, precies als ik voor jou zou willen wezen, Klaartje!” fluisterde de senior teer. Hij wou zijn strik graag weerom hebben.

Inderdaad flikkerde een degen als een wijde kring van staal door de lucht. Het volk stooft uit elkaar. De bode vluchtte met paard en al in „De Gulden Mat.”

„Huisvredebreuk!” schreeuwde de waard achteruit tuimelend. „Ik beroep mij op mijn Heer de schout! Ik stuur om zijn rakkers!”

„De Grootmeester van Calatrava reed ook te paard de kerk binnen en stapte pas af bij het hoogaltaar,” merkte de senior aan, meteen drukte hij Klaartje's handje. Het kostte hem de veer van zijn hoed. De rakers van den schout drongen binnen; zij omringden een officier en een in 't zwart gekleede jonge vrouw.

„Wat is hier toch te doen?” vroeg hun aanvoerder aan de omstanders, die het evenmin wisten als hij zelf.

„Ik ben officier in Staatschen dienst en bescherm met mijn degen een eerbare jonkvrouw!” verklaarde de jonge krijgsman op tamelijk hoogen toon. „Ik zal een klacht indienen bij uw vroedschap over de behandeling, die zij en ook ik ondervinden van uw dienaars. Zij zijn geroepen de orde te bewaren, een eerbare jonkvrouw en vreedzame reizigers te beschermen. Ik zal mijn beklag doen bij den Prins en de Staten. Ik breng depêches aan de ambassadeurs der Republiek. Ik zal . . . .”

„Bedaar, bedaar!” zei de dienaar van den heiligen Hermandad een weinig benepen. Hij zag de oranje-sjerp, het borstpanstert, den uitgetrokken degen en twee fonkelende oogen. — Met de Staatsche officieren viel niet te spotten . . . .

„Bedaar, u noch uw eerbare jonkvrouw wil iemand iets in den weg leggen. Ga vrij uit, maar zorg voortaan uit het gedrang te blijven.”

„Heb ik dat gedrang uitgelokt, of die man daar met zijn pepernoten?” Wat fonkelde die oogen weer! En hij bracht depêches aan de Hollandsche gezanten.

De waardige onderschout dachtte de critiek op zijn krijgsbeleid en besloot de geheele zaak in der minne te schikken.

„Laat den bode met zijn paard door de achterdeur uit je huis, Berend. Dan kan hij over de markt naar de Broerstraat rijden en zoo bij het stadhuis komen. Hij heeft eigenlijk evenmin schuld: peper en pepernoten hooren bij elkaar. Blijf gij, heer officier, dan zoolang hier met de jonkvrouw, tot het volk zich heeft verstrooid. Daarna kunt gij ook gaan waar gij wilt.” Maar terwijl de waard dit bevel opvolgde en man en paard wegleidde, verbleekte messire Gaston en kwam er gloed in de oogen van senor Aguilo. Hij had de onbekende wandelaarster teruggezien van het Valkhof, Gaston herkende Sofia.

„Wat een mooie, krachtige jonge vrouw, geheel goedheid en reinheid,” merkte Aguilo zacht aan. Gaston beet zich op de lippen en zweeg.

HOOFDSTUK III.

Door een wonderlijk warnet van straten en gassen bereikte men over de korenmarkt het huis, waar Hieronymus van Beverningh, een der gezanten van de Republiek, zijn intrek had genomen.

Het was een wonderlijk oud huis met hoogen spitsgevel, donker voorhuis en geheimzinnig kronkelende gangen. Aan de voorzijde werd het afgesloten door een roestig hek met zware, ijzeren spijlen — misschien had het vroeger dienst gedaan in het spreekvertrek van een klooster — nu scheidde het een pleintje voor het huis van de bochtige straat. Aan de achterzijde zag het oude huis over den stadswal op de Waal en de bloeiende velden aan den overkant van den stroom. Het ritselend suizelen der populieren langs den landweg droeg de morgenwind over. Of verbeeldde Sofia het zich slechts? Zij stond aan een open-geslagen venster en zag naar het wazig verschiet. De witte ochtenddamp boven de velden was reeds

opgerold door de zon, haar glinsterlicht deed nu den haan schitteren op de kleine kerktorens der verspreid liggende dorpen. Wat lagen zij daar vredig, tusschen bloeiende boomgaarden, de nederige gevels omkranst door wingerdloof of altijd groene klimop, even onverwelkbaar als in het menschenhart de hoop.

Sofia dacht het met een lichten zucht. Haar had het leven geleerd, dat teleurstelling de tweelingzuster der hoop is. Op hoe menige harde ervaring zag zij reeds terug in haar jong leven! Toch waren zij niet in staat geweest haar geestkracht te breken. Wèl hadden zij haar geleerd zich te verheffen boven de omstandigheden. Ziekte en dood, verlatenheid en zieleleed waren de metgezellen geweest harer jeugd. Haar vader werd gevangen genomen, toen hij sprak over het gewijde bevel: „Volhardt ten einde toel” tot mannen die helden waren, tot vrouwen één met hen in geloofsmoed en doodsverachting, maar die zich eenvoudig Waldenzen noemden naar den stichter hunner gemeente. Haar moeder — zij had hem vergezeld op de verre, gevaarvolle reis uit Pesth — wilde niet vluchten naar haar veilig land. Zij volgde den gevangene naar Napels. Daar zag zij hem terug, gemarteld, geketend als galeislaaf, hem, den man van intellect en groote gaven. Zijn leven blééf een onafgebroken marteling — maar het hare?

Sofia schreide, toen de engel des doods de hand legde op haar hart, gebroken door medelijden, maar het waren geen tranen door wanhoop afgeperst. Zij gaven

haar verlichting: voor haar moeder was de rust gekomen.

Het was dien dag haar achttiende verjaardag, buiten scheen de zon, de rozen bloeiden, het was een wreede tegenstelling. Vele dagen, vele weken volgden, waarin zij stil neerzat, héél stil en zich alleen voelde en meer dan verlaten: haar verdriet was met haar. Het duurde lang zoo, heel lang, tot de bloemen, die zij vlocht om het portret harer moeder — zelf had zij het geschilderd, haar eens verwijtend schenen toe te fluisteren:

„Waarom werkt gij niet? Arbeid schenkt genezing, lijdenskracht gaat uit van een levenstaak!”

Het was of haar moeder die woorden herhaalde, of de lippen, nu gesloten voorgoed, zich openden, voor haar. Ernstig schenen de oogen van het portret haar aan te zien, hóóg ernstig.

Zij begreep, geen rusteloos wachten, geen hopeloos treuren is het leven, mág dit zijn. „Arbeid zoolang het dag is!” . . . .

Het gold ook voor haar. En haar arbeid? Licht was hij, ver verheven boven het alledaagsche, kunst in haar hóógste uiting.

Weer begon zij de kleuren te mengen en de rozen schenen als te ontluiken onder haar vaardige hand. Haar kunst bracht poëzie in menige dorre woning, haar werk werd haar levenspoëzie. Slechts zéér zelden mocht zij, voor enkele oogenblikken, haar vader, den galeislaaf, zien. Maar dan, als zij niet spraken van haar moeder, die hen wachtte in het land, waar geen

scheiding meer zijn zal, verhaalde zij van haar streven en pogen. Soms speelde zelfs een flauwe glimlach over zijn afgemat gelaat, als zij fluisterde van haar hoogsten wensch: Eens hem vrij te kunnen koopen en dan weg te gaan, samen ver weg van het schoone land met zijn blauwen hemel en van bloemenweelde stralende bergen, met zijn wreede menschen en harde wetten, die den ernstig denkenden mensch verboden God te dienen volgens de inspraak van zijn geweten.

Zoo gingen acht jaren voorbij, een fata morgana bleef haar vurige hoop. Toen ankerde de vloot van de Republiek der Nederlanden in de haven van Napels. Een groot, een goed man gebood er op als admiraal. En het machtwoord van De Ruyter verkreeg wat lange jaren van geduldigen arbeid onmogelijk was geweest: vrij was haar vader en de overige gevangenen predikanten met hem.

Vrij! Die gedachte, die werkelijkheid omgaf den man, wiens ketenen vielen, overstelpte Sofia als met stroomen van geluk. Het was of goudglanzende wateren rezen en stegen, die hen omhoog voerden, héél hoog 's hemels blauw tegemoet. Toen zagen zij hun redder, toen konden zij hem danken in zijn eigen taal. Met bevreemding vernam de admiraal, dat Van Oldenborch János van Hollandsche afkomst was.

„Een mijner voorvaderen streed als ruiteraanvoerder onder Ziska in den geweldigen Hussietenkrijg voor vrijheid van geweten. Sinds bleef hij aan den Donau en zijn nakomelingen als hij.”

En toen herhaalde de vroeg vergrijsde den wensch, dien hij als kind reeds had geuit: het geboorteland te mogen zien, waaruit de stoute aanvoerder stamde, wiens naam thans nog was geëerd in zijn tweede vaderland als die van een held.

De Ruyter was terstond bereid, hij, die voelde, dat hij zelf zijn geboorteland niet zou terugzien, begreep dat verlangen. Brieven van aanbeveling schreef hij aan zijn vriend Hieronymus van Beverningh, hij gaf ze den man, dien hij had bevrijd uit een gevangenschap zwaarder dan slavernij. En nu bevond Sofia zich in het huis, dat de gezant der Republiek te Nijmegen had betrokken gedurende het congres, dat moest beslissen over oorlog of vrede. Van Beverningh had den man niet uit het oog verloren, die hem was aanbevolen door De Ruyter, wiens ziel zich had verheven ver boven de aarde en haar leed, toen de wreedheid der menschen hem ketende aan de slavenbank. „Het was de wil mijns hemelschen Vaders; ik boog mij voor dien wil,” had hij eens op zijn eenvoudige wijze gezegd, toen Van Beverningh hem beklaagde en de jaren zijner gevangenschap een verloren levenstijd noemde.

Maar afwijzend luidde het antwoord:

„Verloren? Die jaren verloren? Neen, dat waren zij niet. Wij gevangenen leefden als in een tredmolen van wanhoop en ellende. Ontbering en ziekte, lijden, waanzin soms, waren om mij. Ons heimwee groeide met den dag. Het onbevredigend verlangen kwam

menigeen te staan op zijn karakter. Toen gaf God mij kracht. Ik leerde radeloosheid en oproerig verzet het heilige woord: „Uw wil geschiede!”

Verloren? Er is geen verlies in het Godsplan. Door donkere valleien gaat het bergopwaarts naar het eeuwig licht.”

Welk een geweldige geest had dat broze lichaam beheerscht! De schrandere staatsman, gevormd in de ijzeren school van Jan de Witt, gevoelde eerbied voor dien vasten moed, dat hóóge Godsvertrouwen. Hij, de man van onkreukbare trouw, wist trouw te waardeeren.

De stille pastorie zag hem vaak als gast en thans, nu daar de dood was gekomen, niet als de koning der verschrikking, maar als een hemelbode, had hij Sofia uitgenoodigd de gast te wezen zijner zuster. Gaarne was zij gekomen: zij voelde zich nog steeds vreemd in het vreemde land. Waarheen zou het lot haar thans weer voeren, waarheen moest zij gaan? Alles was zoo vaag en onzeker nu. Maar ook dit kon haar geen vrees aanjagen. „Zonder tegenspoed geen overwinning.” Dat was een woord van haar vader geweest. En het was of de invloed van zijn geest machtiger over haar werd dan ooit, sinds hij van haar was weggenomen voor dit leven.

O, de invloed van de reinen van hart, van hen, die de heiligen onder de menschen mogen heeten, omdat zij alle eigen wenschen wisten op te geven, waar het gold den wil des Vaders te volbrengen! . . . . De

dood kan hun kracht niet breken, hun stem klinkt op uit, klinkt ver over het graf!

Het was Sofia of twee zegenende handen over haar waren uitgebreid, het gaf haar een gevoel van groote rust bij de onzekerheid van haar levenslot. Dit niet alleen. Zij had haar jongen moed, haar frissche kracht, die haar doortintelden en prikkelden om te worstelen met de omstandigheden, ze te overwinnen, zooals een goed zeeman den storm tart, die zijn schip bedreigt met ondergang. Duizend raadselen hadden haar omringd sinds haar vroegste jeugd: „Waarom moest haar vader lijden, onverdiend? In een ander land zou hij vrij zijn geweest en geacht, de gehoonde galeislaaf van Napels. Waarom had haar moeder zooveel verdriet, waarom klopte de zorg aan haar deur en ging de ontbering haar steeds ter zijde?” De onrechtvaardigheid van het lot verbijsterde het vroeg denkende kind.

„Moeder, waarom? Anderen genieten, wij lijden!”

De bleeke vrouw boog gelaten het hoofd. Zij telde zooveel droeve ervaringen, dat niets haar meer verschrikte, maar zij beefde als anderen glimlachten en hoopten. „Vraag niet, mijn kind, wacht af. De geweldige raadselen van het leven rusten in dezelfde heilige hand, die de draden weeft van ieder levenslot. De oplossing zal komen, als de tijd daar is. Dan worden al die verwarde draden één weefsel, wonderschoon. Vertrouw en wacht af!” . . .

En Sofia met haar jong, angstig en dapper willen luisterde naar die woorden en nam ze op in haar

geest en voelde zich kalm en rustig worden. De stormen mochten gieren, in haar hart was een heilig asyl van vertrouwen en stille hoop.

Zij had die noodig, ook thans. Haar verblijf in de gastvrije woning kon slechts tijdelijk wezen, dat begreep zij. En dan? In het zonnige zuiden werd haar kunst meer gewaardeerd dan hier in het nevelige noorden, waar het meest de statige regentenstukken werden gezocht en de bonte tafereelen uit het woelige volksleven.

Woelig.... Ja, dat was de tijd, ook wat het volksleven betrof. Het land was vol geruchten van strijd, het had vrede noodig en de onderhandelingen vorderden niet door de oneenigheid der vorsten, door de geschillen hunner ambassadeurs onderling op het congres te Nijmegen.

Lady Barclay, de vrouw van den Engelschen gezant, had met gravin Oxenstierna, wier man als het hoofd gold van het Zweedsche gezantschap, een wandelrit gemaakt op den Graafschen weg. Druk pratend hadden zij er niet op gelet, dat de karos van la Maréchale d' Estrades passeerde.

Madame d' Estrades sloot sinds dien dag — nu een week geleden — haar salon en liet wie haar een bezoek wilde brengen, na lang antichambreeren, weten, dat zij lijdend was. Die ziekte oefende haar invloed uit in wijden kring. De markies d' Estrades wijdde zijn tijd aan zijn mooie vrouw — de onderhandelingen sleepten. Graaf Oxenstierna deed hem

terzelfder tijd de mededeeling, dat Zweden de verloren bezittingen terugeishte. „Wij zijn niet van zins onze met bloed gekochte veroveringen op te geven,” meldde dien eigen dag Heugh, de gezant van Dene-marken. D' Estrades gromde iets tusschen de tanden, wijdde zich aan zijn lijdende vrouw en zond een koerier met depêches naar Parijs.

Dit alles ging buiten het Hollandsche gezantschap om, — dat echter zeer goed op de hoogte was der gewisselde missiven, maar Van Beverningh en Odijck waren, hoewel zij onder De Witt hadden gediend, ditmaal van hetzelfde gevoelen als de zeer Oranje-gezinde Van Haren, de derde gezant der Republiek te Nijmegen. Zij hoorden wat zij weten wilden — een gouden sleutel past op ieder slot — de Heeren Staten vernamen wat zij weten moesten en Van Haren zorgde, dat ook de Prins bericht kreeg van de plotselinge ziekte van madame la Maréchale d' Estrades.

HOOFDSTUK IV.

Het was als antwoord op dit bericht, dat een kapitein van de lijfgarde van den Prins te Nijmegen verscheen en bekneld raakte tusschen het volk, dat vocht om pepernoten. Sjoerd Gravema luidde zijn naam. Een naam, die zijn landaard aanwees, terwijl zijn Friesche karakter sprak uit zijn klare, blauwe oogen, rustig gelaat en den vasten, soms harden trek om den welgevormden mond. Door hem was Sofia uit het gedrang naar het huis van Van Beverningh gebracht, het huis, dat ook het doel was van zijn rit. Nu bevond hij zich opnieuw bij den gezant der Republiek.

De Prins had onomwonden — volgens zijn gewoonte — zijn meening verklaard omtrent het incident Frankrijk—Zweden—Denemarken. Kapitein Gravema kwam nu om zijn instructies. Hij moest naar het leger terugkeeren.

Van Beverningh, eenvoudig gekleed, stond bij zijn

werktafel. Zijn verstandige, scherpe blik scheen den jongen man voor hem te willen doorzien.

Toen liet hij zijn hand op een lias papieren rusten en begon ze langzaam te doorbladeren:

„Zie,” zei hij hoofdschuddend, „wat is het toch een belachelijke komedie, die onderhandelingen. De een intrigeert tegen den ander en niemand komt voor zijn meening uit behalve den Prins, die rondweg den vrede ruïneus noemt. De Staten willen vrede en Frankrijk wenschte dien ook, naar koning Lodewijks gezanten zeggen, maar steeds vertragen zij onder de belachelijkste voorwendfels de onderhandelingen. De noordelijke Staten waken voor hun eigen belangen en Engeland . . . dat is Engeland.”

„Op het dak van het parlamentsgebouw staat een weerhaan,” zei Sjoerd Gravema spottend.

„En in de vergaderzaal hangt een portret van koning Karel,” vulde Van Beverningh aan. „Wij zullen evenwel elkander geen raadseltjes opgeven. Ieder weet wie de grootste weerhaan is.” Gravema zag met zijn kalme, verstandige oogen recht voor zich uit. Waren dat dezelfde oogen, die zoo konden gloeien en fonkelen!

„Veel hoofden, veel zinnen,” hernam hij. „Ik ben intusschen bevreesd voor het lot van Bergen. Als de onderhandelingen nog langer worden gerekt, behoeft Luxembourg het niet te laten uitmoorden. Het volk komt er reeds om van gebrek. Dat is de werkelijkheid. En nu al die holle frazen op papier, alles onzin en leugen en de kibbelarijen van ambassadeurs en

ambassadrices. Er staan duizenden menschenlevens op het spel. Als die intriganten dat eens bedachten. Ook ons leger heeft veel geleden door ontbering en koude en hitte, al naar het jaargetij. Het is niets dan tegenslag en ellende. In den korten tijd, dat ik hier ben, heb ik overigens reeds genoeg gehoord om te weten, dat staatkunde en menscheijkheid twee polen zijn. Onwaarheid en geknoei, zelfzucht, die met den naam van patriotisme wordt betiteld . . . dat is het resultaat van al dien schijn en verdeeldheid hier. De een wil niet voor den ander wijken, maar ieder is bereid alles op te offeren aan zijn eigen belangen."

Van Beverningh zag ernstig voor zich. Hij wist welke goden op het congres ten troon zaten, nu vielen zij er af, hun leemen voeten braken en hun aangezichten bleken slechts maskers.

„Sjlucht en rjucht, naar der Friezen aard, heb je gesproken. Maar nu overdrijf je toch!"

Gravema haalde de forsche schouders op:

„De diplomatie is alleen goed om van een man van eer een gewetenloozen leugenaar te maken. Ik houd het met mijn goed zwaard en een eerlijk gevecht. Dan kent men ten minste zijn tegenstanders."

Zijn open gelaat betrok. Hij had zich dat zwaard veroverd met veel leed.

Als kind had hij gespeeld op de bloeiende heide en gesprongen aan den boschrand, de hoogten op en af. Licht en zon waren om hem geweest en het bladeren-

geruisch van zware boomen. Dat was een heerlijke tijd.

Toen kwam een dag, — de zon scheen en de vogels zongen, — waarop zijn vader zei, dat nu de leertijd voor hem was aangebroken. Aan een donkerhouten lessenaar werd hij gezet op de sombere studeerkamer van zijn vader, boeken en papier lagen gereed, de lessen vingen aan. Zij duurden zoo lang, zij waren zoo moeilijk te begrijpen, de stem van zijn vader klonk zoo eentonig en had zoo'n harden klank. Zoodra het kind iets niet begreep, geraakte hij in drift; maakte hij een onnoodige beweging, de aanmerkingen bleven niet uit.

„Sjoerd, weshalve leg je je arm dáár? Sjoerd, vanwaar stamt die uiting uit je mond? Sjoerd, geef reden van die vraag?”

Het kind werd er half suf van. Een vaag vermoeden rees in hem op, waarom zijn moeder altijd zoo bleek en stil was.

En buiten straalde de zon en sprongen de vogels in de struiken. O, om met ze te kunnen vliegen, over bosch en veld, ver, v^{er} weg! Een schuchtere kinderziel zag den vader aan uit twee heldere, smeekeende oogen, hij wist alleen, dat zijn zoon een geleerde moest worden, zooals hij zelf was.

Overlading schaadt. Het kind verloor zijn levenslust en daarmee den leerlust. De kleine hersens waren zoo moe, het hoofdje gloeide en klopte, het hartje bonsde altijd van angst.

„Als ik iets verkeerd zeg, als ik een domme vraag

doe, als mijn opstel niet goed is... Dan mag ik van avond niet naar het bosch, niet naar de hei!... niet naar de vogels!"...

Sjoerd deed vaak iets verkeerd en zei veel dingen, die zijn vader dom noemde.

De straf bleef nooit uit. O, hoe haatte hij, ten laatste, de geleerdheid. Zoo gingen eenige jaren voorbij.

Eens, het was een Zaterdagavond, dan was hij vrij, dwaalde hij, als naar gewoonte, rond tusschen de heidehoogten. Hij zou het niet lang meer mogen doen.

„In de volgende maand ga je naar het Staten-College. Daar zul je nog anders leeren en heel wat meer gestraft worden dan bij mij," had zijn vader dien dag handenwrijvend gezegd. Iets, dat op een glimlach leek, was over zijn perkamentkleurig aangezicht gegleden. Zijn hand raakte haast liefkoozend een foliant aan. Hij viel, een heele stapel volgede, duffe boekenlucht dwarrelde stoffig door het half donkere vertrek. Wanhopig was Sjoerd de kamer uitgevlucht; toen hij omkeek leek zijn huis, met het groote spitstoeloope dak, hem een reusachtige doodkist.

In één adem doorrennend bereikte hij de hei. 't Was hem als ontvluchtte hij zijn noodlot. Eindelijk stond hij hijgend stil. Verlangend zag hij in de wijde verte. Boven de donkere toppenlijn van het woud hingen zwaar de wolken als een muur van graniet, waarachter langzaam de zon verdween, een schild van roodgoud gelijk. Flikkerende zwaarden, glinsterende

lansen schenen haar laatste stralen. Op de kroongewelven der eiken had zij ze achtergelaten; daar niet alleen. Ook op de heide schitterde het: licht schoot uit van blanke wapens, van borstpantser met blauwen staalgloed en tusschen de paarse erica's, die stil uitzagen in den vrede van den dalenden avond, vlamden wachtvuren met rooden flikkerschijn. Soldaten legerden er omheen, speren en musketten waren aan rotten gezet, vroolijk gezang klonk over de wijde vlakke, in de zwartberookte ketels borrelde een krachtige soep...

Een Staatsch ruitervendel! De paarden, die mooie fiere dieren, met schrandere oogen en glanzige huid, waren bevrijd van zadel en toom, zij liepen rond en knabbelde aan uitspruitsels en bladeren van het eikenhakhout.

„Zeg eens, sinjeurken, is er in het dorp daar nog wat goeds te krijgen? Ik verga van dorst!” Deze mededeeling kwam uit den mond van een welgedanen wachtmeester. Zijn bruin en fors ch gelaat, zijn groote, zwarte knevels en glinsterende wapens.... Sjoerds wangen begonnen te gloeien. Met vreugde vertelde hij wat hij wist, van bier en schinke en bruin venkelbrood en waar te bekomen. Tot gids bood hij zich aan. Hij zag niet meer de wolken, die zich opstapelden om de scheidende zon als een poort van licht, hij zag niet meer de stille, breede velden waarover Gods vrede zich legerde. Hij zag de levenslustige, schitterende ruiters. Die hadden in wilden strijd steden berend en gewonnen; in teugelloozen

ren waren zij over de vlakke gesneld om in te stormen op een vijandelijke macht, om haar te vernietigen in wilde victorie! . . . De adem begaf hem bijna . . .

„Kom hier, bij ons!”

De wachtmeester behoefde het niet te herhalen, hij zat reeds bij het vuur en luisterde met schitterende oogen.

„Ik was de eerste, die in de vesting sprong. Vijanden genoeg waren er, zij hadden zich verscholen, in hinderlaag, en achter de bolwerken, maar de onzen gaven vuur! O, wat knetterde dat en hoe brieschten de paarden. Maar wij wonnen, wij wonnen. 't Was een harde strijd, doch ons bleef de zegepraal!”

De verhaler zweeg, een oogenblik glimlachend om de jeugdige geestdrift, die hem tegenblonk van het jongensgezicht voor hem. Maar bijna smeekend hernam Sjoerd:

„Meer, vertel méér!” . . .

En hij hoorde — het steeg hem naar het hoofd als schuimenden wijn. Hij hoorde van roemvolle tochten, dwars door vijandelijke landen, van steden door moed en beleid overrompeld, in het gevaarvol nachtelijk donker, van mannenmoed en soldatentrouw: „De een sterft voor den ander, allen voor elkaar . . . En, o, als dan de overwinning is behaald en de trompetten schetteren en het Wilhelmus klinkt . . . dan is één uur van ons leven meer waard dan het heele duffe bestaan van zulken als die dáár!”

Toevallig wees de wachtmeester naar het huis van

Sjoerd. Het lag zoo vredig met zijn witte muren, de kastanjeboomen breidden er beschermend hun groene mantels over uit, en iedere tak droeg zijn bloeiende kaars. Maar Sjoerd zag dat niet. Het was een doodkist met zijn hoog dak en duffe boeken en het Staten-College zou het nog meer wezen. O, om dat leven te leven van strijd en glorie, van moed en trouw . . . . Dat was een ander bestaan, dat verdiende den heldennaam. Riddergestalten uit het grijs verleden kregen eensklaps vorm en gedaante, hij zag ze; zij trokken langs hem heen: Karel de Groote en Bayard; Du Guesclin en de Cid . . . . De schoonste jonkvrouw werd bevrijd uit het geweld van den reus en Siegfried plantte zijn zwaard in het schubbig, machteloos zich kronkelend drakenlijf.

De zon wierp geen glans meer, de ruiterbende zat op en reed verder, de herinnering bleef. Urenlang kon Sjoerd staan en staren op de plek, waar hij voor het laatst de glinsterende rij had gevolgd met zijn oogen, lang, heel lang. En toen de dag bepaald was waarop hij zou vertrekken naar het Staten-College, zei hij het zijn vader.

„Officier . . . . mijn zoon . . . . nooit!” Zijn vader bleef bij dit besluit, Sjoerd bij het zijne.

„Je zult gaan!”

„Ik wil niet!”

Zij stonden tegenover elkander, dezelfde harde trek op het onverzettelijk gelaat. Sjoerd zag zijn moeder schreien, zielsbedroefd, hij hoorde zijn vader zeggen:

„Vrouw, ga heen!” Toen zag hij hem de deur openen en hoorde zijn harde stem, staal was zachter dan die toon:

„En nu jij er uit door de achterdeur, en nooit mijn huis weer binnen. Heb je mij verstaan? Wég!” . . . .

De deur sloeg achter hem toe. Het heete bloed steeg Sjoerd onstuimig naar het jonge hoofd: zijn vader had hem weggejaagd als een afgeranselden hond.

Hij ging met op elkaar geperste lippen, met tanden die knersten; hij ging zonder een woord, zonder een enkelen blik terug. Naar zijn getrouwde zuster Wytske ging hij, die woonde aan het andere einde van het dorp in de stille pastorie. Zij begon te huilen, toen zij het hoorde:

„O, Sjoerd, jij bent de jongste en 't is vader! . . . .
Maak het goed!”

„Dat wil ik wel, maar toegeven, nooit!”

Wytske ging met den olijftak, zij keerde en zag stil voor zich heen en zei niets. De pastorie en de kerk lagen op een vluchtheuvel, een voormalige terp, wie daar stond was heel goed te zien in het witte huis onder de linden, wie dáár in den tuin stond werd gezien in de pastorie. Zoo zag Sjoerd dagelijks zijn vader, deze zag hem. De oude man liep 's mid-dags, recht en stijf en met een tred zoo vast als vertrad hij iets onder den voet, het net geharkte tuinpad op en neer en keek naar de stokrozen aan weerskanten en knipte voorzichtig ieder verwelkend blad af, en zag tersluiks naar het huis van zijn dochter

en naar haar tuin. Daar was Sjoerd bezig de wilde wijngaardranken op te binden om het priëel van latwerk. Menige ontluikende knop werd in die dagen afgeknipt, bij vergissing — alleen bij vergissing. Het hart van den vader jammerde om zijn zoon en de zoon zag zijn vader en was het liefst naar hem toegevlogen, over weg en heg; maar de een wilde niet, de ander kòn niet. Het waren harde hoofden en harde harten en toch zoo week, zoo week . . . .

De moeder van Sjoerd fluisterde:

„Roep hem weerom, weerom!“ . . . .

Zijn vader zweeg.

Wytske schreide:

„Ga naar vader! Hij zoekt je met zijn oogen!“

„Hij heeft mij weggejaagd; zelf zal hij mij weerom komen halen.“ Sjoerd stiet het bitter uit en ging naar den anderen kant van den tuin.

Weinige dagen later trok er weer een ruiterbende door het dorp en een afdeeling piekeniers. Sjoerd sloot zich bij de ruiters aan, als vrijwilliger. Alle graden doorliep hij, nu was hij kapitein bij de lijfgarde van den Prins. Een harde leerschool had hij doorloopen, veel moeite en nog meer moeitevolle ervaringen werden zijn deel, toch was zijn promotie snel geweest.

Had het krijgsmansleven hem gegeven, wat hij er van verwachtte? Hij zei het nooit; hij deed zijn plicht, maar soms kwam er een koude trek in zijn oogen, vaak teekende zich een scherpe lijn om zijn vasten mond.

Zijn vader leefde nog in het witte huis tusschen linden en kastanjes. Zijn zuster schreef hem, dat de oude man nooit iets wilde hooren van den oorlog of van het leger, maar dat hij eens had gevraagd en zeldzaam gejaagd had toen zijn stem geklonken: er werd gesproken over den geweldigen slag bij Séneffe:

„Zijn er veel gesneuvelden?”

Zijn moeder? — — —

In de eerste weken, vele maanden na zijn vertrek, had zij geschreid en angstig, heel zacht gevraagd:

„Wytske, wanneer komt Sjoerd terug? Weet jij het?”

Wytske had gezwegen — toen zweeg haar moeder ook. Stil werd zij, héél stil. Luidruchtig was zij nooit geweest, maar nu . . . . Vele dagen achtereen lag zij soms te bed, héél stil.

„Wytske, zàl Sjoerd nog terugkomen? Wat verwacht je?”

Zoo verging meer dan een jaar, naast het bed stond nu de rustbank.

„Wytske, zie eens over den weg, zie eens goéd! Loopt er niemand, dien ik ken?”

De weg bleef leeg.

Het tweede jaar kwam en ging voorbij. Toen waren er geweldige veldtochten in Braband en Vlaanderen.

De kranke verroerde zich haast niet meer. Wytske moest haar echter verhalen wat er gezegd werd van de groote en vreeselijke gebeurtenissen van den laatsten tijd.

„Er zullen nu veel nieuwe graven worden gedolven, véél graven. Wytske! Weet jij of er ook iemand is gevallen, dien wij kennen?”

Wytske wist het niet. Zij hoorde hoe haar moeder fluisterde:

„Veel nieuwe graven!” . . . .

Een maand later werd haar eigen graf gedolven. Een gebroken moederhart had rust gevonden.

Haar zoon wist het nu, na jaren. Het had ook hem stil gemaakt. 't Was soms of zijn forsche schouders zich kromden, of er een last op rustte, een loodzware last.

„Het noodlot heeft het zoo gewild,” zei bemoedigend een vriend, die zijn geschiedenis wist.

Maar Sjoerd antwoordde bitter:

„Noodlot? Dat bestaat niet voor mij. Ik geloof aan schuld en boete, geloof, dat ieder de gevolgen zijner eigen daden draagt. Mijn schuld buigt mij neer, niet die van het lot.”

Toen verwonderde het zijn jongen vriend niet meer, dat hij vaak zoo stil was.

Zijn ouden vriend evenmin. Dat was Van Beverningh, eens studiegenoot van zijn vader, nu hem bijna vaderlijk gezind.

De Hollandsche staatsman, die, in zijn huwelijk met Johanna Gillon, nooit kinderen had gehad, wenschte zich soms een zoon als hij en begreep zijn vriend niet.

„Twee fiere, eenzame zielen, beide waar en bereid voor hun overtuiging te strijden en te lijden. Waarom

begrijpen zij elkander niet, in hun buitensporige volharding van wat zij eenmaal beschouwden als recht en billijk?" dacht hij soms. En hij wenschte, dat zij iemand vinden mochten die hen weer vereenigde. Hij had het beproefd en het tevergeefs bevonden. Nu schreef hij den vader niet meer over zijn zoon en sprak met Sjoerd niet over zijn ouderlijk huis. Toch was het de blik van een bejaard, beproefd vriend tegenover een jongeren bloedverwant dien hij op Sjoerd richtte met de woorden:

„Je zult — als het geheele leger, ook verlangen naar het einde der onderhandelingen. Het is een afmattende veldtocht.”

„Voorzeker, dit jaar is niet gelukkig geweest voor de bondgenooten. Gent en Yperen voor hen verloren. Het is een zware tegenslag. Maar toch blijft het leger vol moed en hoopt evenals de Prins op een overwinning, die den tegenslag van dit jaar herstelt.”

„De Prins blijft den vrede ruïneus noemen,” hernam Van Beverningh peinzend. „Het is te betreuren, dat er zoo zelden overeenstemming bestaat tusschen den Stadhouders en de Staten. Maar de Prins is jong en begeerenswaard zijn lauweren voor den veldheer.”

„De Prins verlangt niet voor alles zijn eigen roem te bevorderen, maar hij wil een eervollen vrede, niet een, die gelijk staat met zwichten voor de eischen van het Fransche kabinet. Koning Lodewijk meent, evenals Louvois en Colbert, dat hij de wereld kan dwingen. De Prins verlangt hun te toonen, dat recht boven

macht gaat," antwoordde Gravema eenigszins stroef.

„Niemand betwijfelt het," klonk ironisch het antwoord, „maar het eene sluit het andere niet uit."

„De Prins wil niet, dat Spanje zal worden opgeofferd aan Frankrijks onredelijke eischen."

„En als de Staten dit wèl willen, zal de Prins het niet kunnen beletten."

„De tijden van Jan de Witt zijn echter voorbij." Scherp klonk de stem van den kapitein van de Lijfgarde.

„Ook Jan de Witt diende zijn vaderland, naar zijn beste inzichten. Ik heb zijn meening geëerbiedigd en nu doe ik het die van den Prins. Gij weet, hoe ik hierover denk: „Een goed burger moet zijn vaderland onder alle staatsvormen dienen, zoolang die niet tegen de belangen van het vaderland indruischen."

Gravema wist, dat dit de levensleus was van den grijzen staatsman, ook dat hij die altijd eerlijk had gevolgd. Van Beverningh had in een lang, veelbewogen leven de waardeering behouden van vriend en tegenstander. Verdiend had hij ze van beiden. Sinds dertig jaren waren er geen zaken van belang geweest in de Republiek, waaraan hij geen deel had genomen. En ten allen tijde had hij het woord bewaardheid, door Van Beuningen over hem gesproken:

„Hij is een van hen, die de Staat het meest noodig heeft."

Ook ditmaal was hij, zoo niet het hoofd, dan toch de ziel van het gezantschap der Republiek. Tever-

geefs had hij gewenscht zijn laatste levensjaren rustig te eindigen op Oud-Teilingen bij Leiden: weer had zijn land hem noodig — hij was bereid. Toch was zijn gestadig verlangen naar den zonnigen tuin om zijn vriendelijk huis, die met bloemen en gewassen prijkte, zeldzamer dan zelfs werden gevonden in den vermaarden Cruydtuyn te Leiden. De grootste staatsman der Republiek was ook haar grootste botanicus. Ook ditmaal verliet hij den arbeid van zijn geest voor dien van zijn hart. Want ongevoond levendig klonk zijn vraag:

„Sjoerd, heb je wel eens een kaneelplant gezien?”
Gravema ontkende.

„Ga dan eens mee. Ik ben bezig er een op te kweken. Paulus Herman heeft stekken voor mij meegebracht van zijn reis naar India.”

Sjoerd wist, dat door de vrijgevigheid van Van Beverningh, deze in staat was gesteld tot die reis, vooral in het belang der botanie ondernomen.

Hij volgde zijn gastheer naar het vertrek met de diepe vensternissen, dat het uitzicht had over de Waal. Maar meer dan de zeldzame stekken onder hun respectieve glazen stolpen, boeide hem de groep bij het hoekvenster. Hij hoorde zelfs nauwelijks, dat een van die planten bestemd was tot een geschenk voor den keurvorst van Brandenburg, noch dacht er aan of dit ook moest meewerken om den vrede te bespoedigen. Want naast de bejaarde zuster van den gezant zag hij Sofia. Sofia zag onnatuurlijk effen en

boog ceremonieeler dan de omstandigheden vereischten, tegenover iemand, die haar weinig dagen vroeger een grooten dienst had bewezen. Kapitein Gravema zag zich onmiddellijk in beslag genomen door de oude dame.

„Wèl! Is dat de kleine Sjoerd, die op Oud-Teilingen de stoep opkroop en schreeuwde, omdat de treden zoo hoog waren! Wat was je moeder toen nog jong en jij niet grooter dan een tafelpoot . . . . Waar blijft de tijd! Nu krijg je al grijze haren bij je slapen!”

„Dat komt niet altijd van de jaren,” zei Sjoerd bitter.

„Neen, zeker niet. Wie een half jaar hier in Nijmegen is, krijgt ze vanzelf. Niet dat ik wil klagen, ik klaag nooit” — waarom kuchte haar broeder? — „maar, is dat hier een toestand! Jullie daar ginds, in het leger, zult blij wezen als 't vrede is, maar ik snak er naar als kippen naar de gerst, dat doe ik! Ik zal blij wezen, als ik weer op Oud-Teilingen in den tuin loop en Hieronymus weer aan 't zaaien en planten zie, ver van Spaansche donnas en Fransche maré-chales, om van de Engelsche ladies niet eens te spreken. Madame d' Estrades ontvangt tegenwoordig alleen haar intimes en dan in haar boudoir, lady Temple begeleidt haar gasten tot de kamerdeur, mevrouw Oxenstierna gaat mee tot de trap. Niet, dat ik er over klaag, maar wat moet ik nu voor bijzonders doen om de eer van het Hollandsche gezantschap op te houden?”

„Laat dat maar aan mevrouw Van Odijs over, Sibylla! Haar is dat wel toevertrouwd,” zei haar broeder.

„Hieronymus, je begrijpt dat niet, daar ben je een man voor. Niet dat ik over je klaag, maar mannen voelen die fijne hatelijkheden niet van de vrouwen.”

„Dat zou gelukkig wezen voor veel mannen,” luidde droog het antwoord.

„De maréchale heeft gezegd, dat donna de Balbases een fregat was met volle zeilen, en ik precies Holland op zijn smalst. Ik heb er wel geen migraine van gekregen, en ik wil er niet eens over praten, maar zulke finesses zijn grievend, dat zijn ze; vooral als „la Maréchale” ze op een toon zegt, dat iedereen er om lacht.”

„Wij zullen de onderhandelingen bespoedigen. Vrede is dringend noodig. Maar geef ons nu een teug van je Sineesche thee, Sibylla.”

Sibylla zuchtte en stond op om er over te klagen, dat de lange lyzen op een „hoop” stonden en niet op een rij, zooals de étiquette vereischte. Toch begon zij, langzaam en plechtig, gelijk ieder van haar gebaren steeds was, ze vol thee te schenken.

Sjoerd dacht, dat zij zelf wel iets had van een lange lijs, met haar magere gestalte, spaarzame grijze haren en houterige bewegingen. Een zwart zijden samaar flodderde om haar hoekige schouders. 't Was duidelijk, dat dit pronkgewaad reeds menig jaartje had zien komen en gaan. Zuinig was Sibylla. Ook

nu zocht zij met beleid de kleinste geconfijte kersen en abrikozen uit om bij de thee te presentieren. De grootsten werden voor een bezoek van madame la Maréchale bewaard. Zij zou niet kunnen zeggen, dat alles „Holland op zijn smalst” was in den huize Van Beverningh. Als zij ten minste kwam, men kon niet weten . . . .

Bijna verwijtend zag zij naar haar broeder: hij scheen niet eens haar bittere grieven te deelen.

„Dat komt door de staatkunde, die maakt den mensch bij alles gelaten en berustend,” had hij eens haar jeremiades gesust. Sibylla had zuchtend gezwegen.

Van Beverningh voerde intusschen zijn jongen gast naar een zonnig venster, waar de vermaarde kaneelplant knoppen zette. De stoere, rechte gestalte van den gezant, zijn schrander gelaat met de groote, ernstige oogen, het waardig gedragen hoofd door lange, zilveren haren omgolfd — welk een onderscheid vormden broeder en zuster, ook wat hun uiterlijk betrof.

„Hieronymus!” zuchtte joffer Sibylla, „je hebt je met gouddraad geborduurd vest nog aan en je beste kanten jabot om. ’t Is echt Mechelsch speldewerk. Is dat nu Hollandsche zuinigheid? Had je toch verkleed, na de conferentie met mijnheer Van Odijck, van morgen!”

De vierenzestig-jarige Hieronymus hoorde kalm naar de zusterlijke boetpredikatie. „Ik heb straks nog een conferentie met den Nuntius.”

„Sta rotsvast in je geloof, Hieronymus. Als hij je wil bewegen tot de papisterij, weiger!” waarschuwde Sibylla met opgeheven wijsvinger. Haar broeder beloofde het.

„Wat bloeit die rozemarijn mooi. 't Is of hier een bruid in huis is,” zei Sjoerd, zoekend naar een afleiding van het aangename gesprek. Maar in hevige verontwaardiging stooft joffer Sybilla op. „Een bruid? 'k Zou er voor bedanken! Ik heb het nooit willen wezen in mijn jonge jaren! Hoe zou ik dan nu nog zulke malle bloemen kweken! Zulke gekke dingen doet Nymus.”

Sjoerd begrijpt, dat hij een terrein heeft betreden, waarop voetangels en klemmen liggen. Hij zwijgt bedrukt. Maar Van Beverningh zegt met zijn gullen lach, op Sofia wijzend:

„Ik kweek ze voor haar.” 't Is zijn schuld niet, dat Sofia een kleur krijgt en het voorhoofd van Sjoerd begint te gloeien.

Er volgt nu een naar omstandigheden opgewekt gesprek over de vele onbekende planten en zaden, die Paulus Herman heeft meegebracht van zijn Indische reis.

Van Beverningh zegt, dat capucyners weldra een gezocht voedsel zullen wezen. Linnaeus had zich zeer voldaan uitgelaten over die nieuwe boonensoort, en haar reeds beschreven in zijn species plantarum. Sofia vertelt van de purperen viooltjes, waarmee bij Napels de grond als bedekt was en van de oleanders, die er in het wild groeien.

Sjoerd verhaalt, hoe lang voorheen in Friesland de eschdoorn aan Freya was gewijd, en de jonge meisjes haar onder dien boom offers brachten.

„Als zij de bruid waren,” zegt Van Beverningh veelbeteekenend. „Hier, niet al te ver van de stad, is een bosch, dat den Hollen Doorn heet. Misschien staat dat met dien eeredienst in verband. Freya, Holda . . . 't Zijn Friesche en Germaansche namen voor dezelfde godin. Hoe 't zij, 't is daar een lief plekje. Wij moeten er eens heengaan.”

„Maar ik ga niet mee,” bericht joffer Sibylla beslist. „Ik ben niet sterk genoeg voor dat geholderdebolder hier op de bergen. Ik moet alles doen om mijn krachten te bewaren.”

En zij versterkte zich met een stuk appeltaart.

HOOFDSTUK V.

De gezanten der Republiek waren bijeen tot een zeer gewichtige bespreking, omtrent stukken en eischen, ingekomen vanwege het Fransche kabinet. Heer van Odijck, die zich als het hoofd van het gezantschap beschouwde en Van Beverningh, die er de ziel van was, gaven een afschaduwing van alles wat er thans in Nijmegen giste en intrigeerde. Op den voet van gewapenden vrede stonden ook zij tegenover elkander. Wat de laatste van het drievoudig snoer betreft, dat de Staten hadden goedgevonden om het vredescongres te slingeren: Van Haren, deze volgde liever de inzichten van den Prins, dan zijn eigen meening, uit gehechtheid voor het Huis, waaruit de jonge Stadhouders stamde.

„Wie twijfelt aan zijn welslagen, is reeds bijna zeker van zijn nederlaag,” ving Odijck aan. „Ik begin echter te twijfelen” . . . .

„Aan den goeden uitslag van dit congres? Ik volstrekt niet. Vooral nu de Prins den loop der onder-

handelingen goedkeurt. Dit zegt de missive, die kapitein Gravema bracht, duidelijk genoeg. „Als de Prins zich niet meer tegen den vrede verzet, is hij zoo goed als gesloten,” luidde de meening van Van Haren.

„Toch had zijn Hoogheid niet openlijk een officier van zijn huis hierheen moeten zenden. Het wantrouwen der Fransche ambassade zal er weer door worden vergroot. D'Estrades weet, dat de Prins niet den vrede wil, dien zijn koning begeert.”

„En Colbert onderhandelt afzonderlijk met Fagel, om vrede te kunnen sluiten,” merkte Odijck aan.

„Hoe weet gij dat?”

Verbaasder dan hij ooit liet blijken, schéén Van Beverningh.

„Op de wijze, waardoor men alles te weten komt: door hooren, zien en zwijgen. Ook weet ik toevallig, dat d'Estrades en d'Avaux die handelwijze van Colbert zeer hoog opnemen.”

„Waarschijnlijk 't meest, omdat er uit blijkt, dat de zon van Colbert meer in het zenith der koninklijke gunst staat dan de hunne,” vond Van Haren.

„Colbert in 't zonnetje gezet,” viel Van Beverningh droog in.

„Maar ter zake.” Odijck werd ongeduldig: „Onze tijd is kostbaar. Kapitein Gravema is ingewijd in de wenschen en inzichten van den Prins, voor zoover zijn Hoogheid iemand zijn vertrouwen waardig keurt. Ook gij zult moeten toestemmen, dat, te midden der

verwarring van meeningen en steeds wisselende gedachten over den vrede, sinds de drie jaar, dat hier in Nijmegen het loven en bieden, kuipen en onderhandelen in vollen gang is, de Prins bijna de eenige blijft, die voet bij stuk houdt.

De vrede, dien Frankrijk wil, is ruïneus, omdat hij niet eervol genoeg is voor de Republiek, heeft hij terstond gezegd en hij blijft het zeggen. De Prins is reeds nu een der grootste mannen van onzen tijd en het is te betreuren, dat de Staten menigmaal meer aan zijn vijf en twintig jaren denken, dan aan zijn vroegtijdig gerijpten geest, wanneer zij zijn voorstellen afkeuren."

„Nog meer is het te betreuren, dat er schotschriften tegen hem zijn verschenen. Hij heeft nooit anders kunnen handelen dan hij deed, zelfs de overmacht heeft hij meer dan eens overwonnen. De veldtocht van dit jaar is ongelukkig geweest, kan het anders waar Luxembourg duizenden kan stellen tegenover iedere honderd soldaten der Republiek." Odijsch zuchtte en zweeg.

„Zie eens, welke opdracht Luxembourg nu heeft ontvangen," viel Van Beverningh bedaard in. Hij legde een briefje op de tafel en met een verbazing, die weldra overging in schrik, lazen zijn medeafgevaardigden:

„Zoodat gij nu den Prins van Oranje het plezier kunt verschaffen 54 bataillons bijeen te zien, als hij in uw nabijheid mocht verschijnen. Ik stem toe, dat

het voor u hoogst aangenaam zou wezen dezen oorlog te doen eindigen met den Prins van Oranje te verslaan." ¹⁾

De ontsteltenis der afgevaardigden werd ontzetting.

„Hoe komt ge daaraan?"

„Is het echt?"

„Den Prins verslaan, de macht der bondgenooten!"

„Lees verder! Er staat nog meer!"

... „maar hoezeer ik de zegepraal wensch voor het leger van den Koning en in 't bijzonder voor het uwe, kan ik toch niet gelooven, dat hij waanzinnig genoeg zal zijn om zich daar aan bloot te stellen." ²⁾

Er heerschte een stilzwijgen van vele oogenblikken. Ten laatste riep Van Haren onstuimig:

„Dat moet de Prins weten."

„Neen," hernam Van Beverningh ernstig. „Dat moet de Prins niet weten. Hij moet vrij blijven in zijn handelingen, in wat hij het best acht om te doen of te laten. Hij begeert geheele onafhankelijkheid van ons land, een eervollen vrede voor ons volk, dat reeds zoo lang de lasten van den oorlog heeft gedragen. Louvois noch Luxembourg mogen door hun giftige, in

¹⁾ „En sorte que vous pourrez donner le plaisir à M. le Prince d'Orange, de voir 54 bataillons ensemble s' il veut s' approcher de vous J' avoue que ce serait une chose bien agréable que de finir cette guerre par battre M. le Prince d'Orange..."

²⁾ .... „mais quelque envie que j'en aie, pour la gloire des armes du Roi et pour la vôtre particulière, je ne saurais croire qu' il soit aussez enragé pour s' y exposer."

(Rousset. Histoire de Louvois.)

haat gedrenkte woorden en wenschen zijn eigen eerzucht in het spel brengen. Want, dat is de vloek van het kwaad, dat zijn aanraking de lagere hartstochten oproept. Waarom de eerzucht, de heftigheid te prikkelen van een veldheer, die zich beleedigd voelen moet als hij dit leest? Laat den Prins de stem blijven volgen van plicht en geweten, maar hem niet het zwaard uit de scheede worden getergd door den haat van Louvois en den hoon van Luxembourg.”

Er volgde geen wederlegging op die woorden. Van Beverningh had opnieuw zijn juisten blik getoond, niet slechts in zaken, maar bovenal in het menschelijk hart.

„Ik stel voor, om thans de missive, die heden van de Fransche ambassade is ingekomen, te onderzoeken. Daarom zijn wij immers bijeen?” hernam na eenig zwijgen Van Odijsck.

„Ook om het schrijven te bespreken, dat kapitein Gravema vanwege de Staten voor ons gezantschap heeft gebracht.”

„Het eene sluit het andere niet uit. Welke dissonanten mengt Frankrijk heden in het vredesaccord?”

„Lees en onderzoek zelf.”

De stukken werden ontzegeld en geopend. Ook aan Van Beverningh was hun inhoud nog onbekend. Overluid las hij thans den nieuwen eisch van het Fransche hof, dat Zweden alles wat het had verloren moest worden teruggegeven; bij weigering weigerde ook Frankrijk de vestingen te ontruimen, die het nog in de Nederlanden bezat.”

„Frankrijk zorgt goed voor zijn bondgenoot en ook voor zich zelve,” merkte Odijck aan. „Na drie jaar van bedekt spel, en den eenen dag te beloven wat het van plan was den volgenden terug te nemen, nu dezen onbillijken eisch.”

„Die de onderhandelingen terug zet, of ze misschien voorgoed doet afbreken. Nu hebt gij straks toch gelijk gehad, Odijck!” Van Haren bewoog zich onrustig heen en weer in zijn wijden armstoel.

„Daartegen heeft de Prins reeds zijn maatregelen genomen.”

Odijck las met luide stem de voorwaarden, waarop Engeland zich bereid had verklaard een of- en defensief verbond te sluiten met de Republiek.

„Deze officieele kennisgeving van Engeland aan de Generale Staten zal als een bliksemstraal varen door de plannen van koning Lodewijk. Het zal het Fransche kabinet tot toegeven nopen. Karel Stuart heulde tot nu toe met Frankrijk,” zei Van Beverningh. „Misschien belooft het Parlement hem thans meer, dan een zonnekoning geeft, als hij zijn plannen wil laten varen tegen de Republiek.”

„Wier belangen nu vereenigd zijn met die van zijn neef,” klonk de stem van Van Haren.

„En van zijn nicht.”

„Ik had het huwelijk van den Prins met prinses Maria gaarne bijgewoond. Men hoort soms veel, maar zelf zien en oordeelen is beter,” zei Odijck.

„Het moet een tamelijk koel bruidspaar zijn geweest.”

„Stille waters hebben vaak diepe gronden,” antwoordde Van Beverningh op Van Harens woorden.

„Dus de korte zin van Frankrijks lang uitgesponnen verhoog luidt:

„Doe wat ik wensch, of je zult moeten doen wat ik wil,” zei Odijck.

„Dan zullen eerst nog onze kanonnen den maatslag moeten aangeven in het vredesorkest.”

„Zoo strijdlustig in je grijsheid, Beverningh!”

„De Prins doet door zijn voortvarendheid iemand zich weer jong voelen.”

„Dan wordt nu Bergen het hoofdpunt in den doolhof der intriges.”

„Bergen moet vallen!” „Bergen moet worden ontzet!” . . . luidt reeds lang de leus.

„Het behoud of de inneming van Bergen is voortaan misschien niet het voornaamste argument van de beraadslagingen, maar wel de spil, die de legers in beweging brengt.”

„Colbert heeft zich gisteren tegen mij laten ontvallen, dat het Fransche bewind Bergen zal teruggeven, als het valt, nadat de vrede is geteekend. Maar hij heeft zich er niet over willen uitlaten wat er mee zal gebeuren, als het gedurende de onderhandelingen zich overgeeft.”

„Dat is niet moeilijk te raden,” hernam Van Haren op de woorden van Odijck. „Luxembourg tracht het nu reeds uit te hongeren, steeds nauwer trekt hij zijn troepen samen aan de Haisne.”

„Gelukkig, dat die nog tusschen zijn leger en de stad stroomt.”

„Maar de abdy van St. Denis moet bijna in een vesting zijn herschappen, nu Luxembourg er zijn hoofdkwartier wil vestigen.”

„Als uithongeren niet baat, zal hij Bergen plat schieten, de inwoners over de kling jagen en koning Lodewijk een nieuwe grensstad schenken, die Frankrijk niet gemakkelijk weer zal loslaten. Ook door haar ligging en vestingwerken is Bergen van veel belang.”

„Dus is het wel zeer noodzakelijk, dat de Prins zich weer in eigen persoon aan het hoofd van het leger stelt. Het gaat om het bezit van Bergen.”

„Kapitein Gravema brengt een missive over voor de Fransche ambassade. Op last der Staten zal hij die in persoon overhandigen. Er moet een officieel gehoor voor hem worden aangevraagd.”

„En van avond spreekt hij Colbert en d'Estrades reeds officieus.”

„Heeft hij dan ook een uitnodiging voor het feest op het stadhuis ontvangen?”

„Zeker. De vroedschap stelde er een eer in, den adjudant van den Prins uit te noodigen.”

„O, en d'Estrades, die beweert, in zijn kwaliteit en rang, slechts bij enkele ambassades bezoeken te kunnen afleggen, converseert echter gaarne courtois en officieus op onzijdig terrein met ieder, dien hij hoopt te kunnen uithooren.”

„Ja, maar kapitein Gravema heeft al een bezoek

gebracht aan de Fransche ambassade, op een invite van Colbert, niet officieel maar officieus," berichtte Van Haren nu.

„Kapitein Gravema is voorbarig geweest. Hij had daarmee moeten wachten, tot hij door het gezantschap der Republiek officieel was" . . . .

„Laten wij nu niet officieus haspelen over een officieele ontvangst, Odijck! Wij hooren reeds te veel van dat punt in kwestie," merkte Van Beverningh aan.

En Van Haren was het ditmaal geheel met hem eens.

HOOFDSTUK VI.

Op een helderen avond, toen de ledige kannen en het luiden van de keizer-Karelsklok de vroedschap van het aloude Noviomagus aanmaanden om ter ruste te gaan, na de gewichtige raadsvergadering van dien middag, scheen een waardig lid der schepenbank als overstelpt door een reeks van schitterende gedachten. Hij stond met opgeheven rechterhand, zijn arm beschreef breede gebaren, zijn geest zocht woorden van klem en beteekenis. Ten laatste gelukte het hem eenige onsamenhangende zinnen uit te brengen; door de overige leden der erentfeste magistraat aangehoord met diepe bewondering voor de wijsheid van den „vorsinnige” schepen Cuyseman.

Deze begon met te verhalen wat ieder wist — maar dat „des-niet-al-te-min” werd vernomen met groote stichting; hij herdacht: keizer Karel den Groote, die het Valkhof stichtte, koning Radboud van Friesland, die zijn wapen liet beitelen op de Hezelpoort. De

Noormannen en Barbarossa, Karel van Gelder en Karel de Vijfde, Prince Mourinck en Parma . . . ieder der wydluftige fursten ende heirvoochden, die den roem van Nijmegen hadden helpen verhoogen, ontving zijn gerechte lauweren. De legende van groote, lang vervlogen dagen werd werkelijkheid, de aloude, zoo lang begraven keizersheerlijkheid verrees uit het stof der eeuwen. Tournooien en ridderfeesten, blijde incomsten en statelijke ommegangen . . . het dwarrelde voor de oogen der gespannen luisterende toehoorders in bonte, wemelende kleurenpracht.

En toen schepen Cuyseman eindelijk besloot:

„De ambassadeur van Engeland in het vredescongres, dat thans in onze oude veste wordt gehouden, Sir William Temple, heeft mij verklaard, hoe hij zal opteekenen in zijn Gedenkschriften, „dat de burgers van Nimwegen int byzonder dappere luyden zijn, met een bestendigheyt van couragie, zoowel uyt traditie als uyt opinie . . . alle van die stadt hebben haer altijd manhaftig gequeten . . .” ¹⁾

De belangstelling werd bij deze woorden tot opgewondenheid, om te stijgen tot een climax van geestdrift, toen Cuyseman eindigde:

„Zullen wij hen niet eeren, die ons eeren? Ik voeg er bij: wie zich zelven eert, hèeft eere!” . . .

Ieder was terstond bereid tot dit laatste, ook het eerste voorstel vond genade. De leden van het vredescongres hadden een voorbeeld kunnen nemen aan de

¹⁾ Hist. gedenkschriften van Sir William Temple.

leden der vroedschap, wat onderlinge eenstemmigheid betrof. Toen dus Cuyseman met het voorstel voor den dag kwam, om een banket te geven op het raadhuis aan de ambassadeurs en ambassadrices, de plenipotentiaire ministers, de mediateurs en de envoyés, oogstte hij luiden bijval. De schuchtere stem der bedachtzaamheid van Johan Kelffken, die voorstelde:

„Mijns erachtens zou het abel wezen te wachten met zoodanig een jolyselyke en pompeuse bijeenkomste tot de vredesonderhandelingen hebben geleid tot een definitieven vrede” . . . . werd overstemd door een verwijtend.

„Maar dan zou het lijken of wij blij waren, dat de ambassades Nijmegen weer gingen verlaten!” . . . .

En de bijval, dien Petrus Cuyseman ook ditmaal oogstte, toonde opnieuw zijn schrandere „vorsinnigheid.”

Alzoo werd besloten in de zaal, waar Dido heete tranen stortte op het gobelin aan den wand en tevergeefs de armen uitstreckte naar haar ontrouwen geliefde, een luisterrijken maeltijt te geven, waarop de vele gelieven, die Nijmegen thans binnen zijn muren telde, elkander zoete woordkens konden toefluisteren, onder de recreatie der instrumenten van het musyccollege, geleid door Lambert Lingmont, wèl befaamd vanwege zijn „excellerende qualiteiten, een meester in de sangkonst ende van sedaat levensgedrag.”

En zoo geschiedde het, dat op een helderen zomermiddag, die de torentransen en geveldaken der oude

stad deed baden in glans en goud, de schutters van het hopmanschap van de Broerstraat in vuur en vlam raakten tegen hun medeschutters van de Grootestraat, over de „beswaernisse” wie het eerst zou optrekken om de wacht te betrekken op het raadhuis en wie zou zijn geroepen de straete vrij te houden van de Nijmeegsche opdringende jongelingschap. Reeds werd het dreigement gehoord, dat de „clocke” moest worden geluid en de „banier” — zij kwam alleen in tijden van gevaar voor den dag — gebracht op de markt, reeds duwden beide vendelen elkander het woord „knodsendragers” toe, toen, gelukkig voor de rust der stede, schepen Cuyseman de laaiende vlam der broedertwist wist te dooven. Hij kwam aangedraafd in ambtsgewaad met keten en penning en zijn houwer op zij, en deed den twistenden cond, dat hij zelf twee knodsen voerde in zijn wapen.

„Sinds wanneer is de cuyse een beleediging voor een rechtgeaard burger van Nijmegen, o schutters van de Grootestraat? En gij, mannen van wapenen van de Broerstraat, weet gij niet, dat uw vendel het jongste is van de vier schutterkwartieren der stede? Alzoo zal de Grootestraat bevelen op de trap en gij Broerstraters, zult gebieden op de straat!”

Er viel ook ditmaal niets in te brengen tegen schepen Cuysemans verordeningen, de „clocke” bleef in rust, de „baander” op het raadhuis. Plechtig, wijdbeens, met opgeheven hoofde, schreed Peter Cuyseman aan de spits der twistende schuttervendels en wees

ieder zijn wettige plaats. Toen veegde hij, met het konijnenvelletje, rood geboord met vier kwastjes versierd, dat zijn bedachtzame huisvrouw hem had meegegeven, zich de klamme druppels van het gloeiende voorhoofd en laafde hij zijn keel, droog geworden bij zijn pleidooi voor recht en orde, met een koelen dronk, om weer in staat te wezen wel ter snede het woord te voeren, als de gasten der stad hun intrede zouden doen in de voorhal van het raadhuis.

De trompetten schetterden, de stadspijpers bliezen hun kaken vol, het opeengepakte volk juichte, toen de eerste karossen zichtbaar werden in de Burchtstraat. Zij hadden die zoo menigmaal op het Hof en op straat nagerend, dat zij volkomen op de hoogte waren, wie die plumpe vehikels toebehoorden en welke dames zich even vertoonden van achter de opgenomen, rood damasten gordijnen.

„Dat is de karos van den Spaanschen gezant,” fluisterde een bakkersgezel tot zijn makker. Inderdaad hield het met vier zwarte paarden bespannen rijtuig stil voor de trap van het stadhuis. Luid werd de schoone markiezin de los Balbases misschien nog meer dan haar gewaad bewonderd, toen zij uitstapte, ofschoon de meesten niet wisten, dat zij in het Spaansche hofcostuum verscheen op het feest, dat de magistraat van Nijmegen den vreemden gasten aanbood; een hoffelijkheid, die genoemde vroedschap zeer op prijs zou hebben gesteld, als zij die had begrepen.

Donna Anna droeg een costuum van zwart satijn,

waarvan de voorbaan, evenals het zeer puntig toe-loopende keurslijf, bezaaid was met edelgesteenten en geheel met goudborduurzel afgezet. Geschulpte goudkant omgaf ook den vierkant uitgesneden hals en viel neer op de pofmouwen van donker groen satijn, terwijl de ondermouwen bijna geheel werden bedekt door kanten manchetten. Ook de basque, — naam die de provincie aangaf van het koninkrijk, waaruit de Spaansche nationale dracht zijn oorsprong nam — was van donkergroen satijn en viel over den langen coursleep van effen zwart fluweel. De gitzwarte vlechten der bevallige donna werden eenigszins bedekt door de mantilla, zwarte kant deed haar mat, bleek gelaat nog witter schijnen, maar gaf het ook zulk een waas van teerheid, dat de bewonderende blikken der omstanders, die anders „de Spaansche prinses” slechts op een afstand zagen, volkomen hun gedachten weergaven — wat ook onder een volksmenigte niet altijd het geval is.

Zelfs don Paolo de Balbases in het statig zwart fluweel met den keten van St. Jacob, half verborgen onder de breed geplooide op een halsberg van robijnen gehechte kraag, ontving zijn deel van de volkshulde, toen hij donna Anna bij de hand leidend binnentrad, omstuwde door de caballero's en hidalgo's van zijn huis. De juichkreten verdubbelden, toen werd verluid, dat „de Spaansche” nu ook „voor den vrede was.”

„En ze zeggen, dat die het ook wil en toch komt er geen vrede,” zei een smid, toen de heidukken,

die de karos voorafgingen, riepen: „Plaats voor den maréchal d'Estrades!”

De bejaarde graaf d'Estrades, tot in de kern bekend met de belangen en wenschen der Republiek (hij had reeds onder Frederik Hendrik gevochten en tegen Willem den Derde geintrigeerd) droeg zijn welige pruik sierlijk gecrepeerd en zijn moustaches à la Henri Quatre, fraai zwart geverfd.

Schranderheid en sluwheid dongen om den voorrang op zijn gelaat. Onder een rok van donkerbruin fluweel droeg hij een geel satijnen vest, waarvan het goud-borduursel verbleekte bij het flikkeren der juweelen knopen, die het sloten. Ook het gevest van zijn statie-degen was met fonkelende steenen ingelegd. Vol trots geleidde hij zijn veel jongere vrouw, die voorttrippelde op haar zijden schoentjes met roode hakjes als een nauwelijks uit de schaduw du Sacré Coeur in de wereld teruggekeerde jeune ingénue. Haar schuchtere blikken wekten evenzeer gedachten aan de kloosterschool, hoewel booze tongen beweerden, dat zij tegenover de chevaliers der ambassade zich niet altijd zoo schuchter gedroeg. Hoe het zij, haar hofcostuum met fontanges en kanten versierd — niet overladen — met juweelen, haar goudkleurig ondergewaad en rose satijnen sleepkleed hadden het recht bewondering te vragen. En echter zag met onverholen nijd mevrouw Colbert er op neer. Mevrouw Colbert, markiezin de Croissy, die zich evenmin kon kleeden als de houding aannemen eener prinses, zooals de markiezin d'Estrades.

„En zij is toch van zulke eenvoudige ouders. Ze is niet eens geboren — ik meen van goede familie, maar haar gracieuse maniertjes! O, had ik ze toch!” zuchtte mevrouw Colbert. „Ik heb zóó mijn best gedaan en nu verzink ik weer in het niet bij haar!”

Inderdaad had mevrouw Colbert zich uitgedost in vlamvend rood damast, al de juweelen en robijnen, die zij bezat — het waren er niet weinig — fonkelden op rok en keurs en mouwen. Parelsnoeren hingen in breede rijen om haar hals, haar waaier schitterde verblindend: hij werd gevormd door pauwveeren met smaragden en saffieren oogen. Haar Valencienners kanten had zij saamgewerkt tot een torenhoog kapsel, ook al in den vorm van een pauwestaart.

Ook daar waren de glans en gloed verbazend om te aanschouwen. Het deed mevrouw d'Estrades zeggen — op haar liefsten toon en met haar stekendsten blik: „Ma chère, wat een pracht en geflonker! Menige juweliersvrouw, die den geheelen voorraad van haar man omhing, zou niet zoo kunnen schitteren als gij!”

„Och, als men juweelen in eigendom heeft, is het wel aangenaam ze te dragen,” antwoordde mevrouw Colbert even lief en de maréchale keerde zich een weinig vlug naar den kant van de blonde gravin Oxenstierna en dacht aan haar onbetaalde juweliersrekeningen. Mevrouw Oxenstierna, als gewoonlijk ge- haast en te laat, zag een vlek — ook te laat — op de blauw damasten voorbaan van haar japon, ont-

dekte, dat haar kanten manchetten waren gescheurd, en dat zij haar waaier had vergeten.

„O, maar mijn kamenier is weggelopen van middag. 't Was mijn laatste, drie in één week — denk eens! En mijn man was ook zoo erg uit zijn humeur, zooveel déveine gehad . . . Men moet den dag niet voor den avond prijzen; nu ik hoop, dat deze avond mijn dag vergoeden zal!”

„Er wordt hier niet gespeeld,” zei mevrouw Colbert eenigszins stroef.

Het was bekend, dat graaf Oxenstierna vaak van zijn speeltafel moest worden weggehaald voor een conferentie van het congres.

Mevrouw Oxenstierna trachtte een gepast en geprikt antwoord te geven, maar eer haar vaardige hersens het haar leverden, schonk juffrouw Sibylla van Beverningh vroolijke afleiding. Haar zwart fluweelen samaar, eenigszins kaal op de naden, stellig al door eenige overgrootmoeders gedragen tijdens koning Filips' regeering, was wél passend voor haar, als zijnde ook een antiquiteit. Haar plooiakraag was onberispelijk gestreken en gestopt, haar handschoenen waren te groot en het hakje van haar eenen schoen maakte bedenkelijk klepperende geluiden. Voor het overige liep joffer Sibylla kaarsrecht en zagen haar oogen begeerig uit om ergernissen te ontdekken.

Sjoerd Gravema, die zag, zweeg en hoorde, dacht, dat Sofia, die met haar kwam, in haar zilverkleurig kleed, een witte roos leek naast een treurwilg. Sofia

zag opgewekt om zich heen, haar oogen straalden als de lentezon, stille glans lag op haar lief gelaat.

De geestige oogen van „Nymus, mijn broer,” gleden intusschen over alles wat zij te zien kregen. Zelfs over schepen Cuysenman, die in zijn plechtig ambtsgewaad benauwde oogenblikken doormaakte: hij, eerst vol verlangen om den wijdluftigen gasten zijn oratorische talenten te toonen, ontdekte nu, dat hij de grootste helft van zijn toespraak had vergeten. Met kwalijk verholten ergernis deed de waardige schepen deze ervaring op. Een oorverdoovend rumoer bracht gewenschte afleiding. De karos van lord Barclay reed voor. Met het noodige gedruisch openden de pages het portier, de lakeien gilden hun „Plaats voor zijn lordschap!” uit. Met gejoel en gejuich antwoordde het volk. Want op last van mylord wierpen de heidukken een waren stroom van muntstukjes onder de menigte.

„Jupiter kwam tot Danaë in een gouden regen . . . . Stelt gij u den heerscher van den Olympus tot voorbeeld?”

Blaespeil, de geestige gezant van Brandenburg, boog hoffelijk bij die vraag, maar wie het hoorde, begreep. Om zijn heftigheid werd mylord soms bij den dondergod vergeleken.

„Een waarlijk vorstelijke vrijgevigheid!” Het woord van Van Beverningh trachtte opkomenden toorn te stillen.

„Wat kan ik er aan doen!” luidde onverschillig het antwoord. „Mijn koning geeft zijn ambassadeurs

honderd pond sterling per week, op voorwaarde, dat zij die verteren. Maar wat zal ik er hier, in Nijmegen, mee beginnen? Ik moet het wel wegwerpen."

"Koning Karel is een groot heerscher, maar mijn keurvorst zou niet vinden, dat geld verspillen zijn waardigheid verhoogde," hernam Blaespeil effen.

"De keurvorst van Brandenburg behoort niet tot de gekroonde hoofden. Hij kan zich dus moeilijk in hun gedachtengang verplaatsen," luidde het bijtend terug.

"Dat is waar. Daarvoor moet men aan het Fransche hof ter schole gaan en relaties hebben met koning Lodewijk," hernam Blaespeil even scherp.

"Die herinnering van het Fransche goud, dat Karel Stuart heeft opgestreken, zal de verstandhouding tus-schen Frankrijk en Brandenburg niet beter maken," mompelde Herr von Heugh, de gezant van Denemarken. Nauwkeurig lette hij meteen op de begroeting van graaf d' Estrades en don Emmanuel de Fuentes, om te weten „uit welken hoek de wind woei." Hij hoorde d' Estrades bijna vaderlijk zeggen tot den Spaanschen caballero:

"In consideratie houdende, dat gij door uw regeering niet zijt erkend, noch een volmacht hebt ontvangen als onderhandelaar, kon ik u niet officieel ontvangen in mijn hoedanigheid als ambassadeur van Frankrijk, maar wil ik u hier toch gaarne officieus de hand reiken als een goed bekende."

Don Emmanuel, graaf van Fuentes, zag naar het orde-

kruis der ridders van Calatrava, dat op zijn zwart fluweelen mantel was geborduurd en naar zijn wapen met goud gestikt op den handschoen aan zijn linkerhand, — de rechter had hij uitgetrokken volgens de voorschriften der etiquette.... Daarna beantwoordde hij met een hoogst ceremonieele buiging de begroeting van den maréchal d'Estrades.

„Uw woorden zijn mij aangenaam, maar ik wensch mijn handdruk te bewaren voor een vriend.”

Don Emmanuel had met Spaansche grandezza gesproken en zijn toon was luid genoeg, om door de dichtstbijstaanden te worden gehoord.

„De oogen van Fuentes fonkelen van woede, de blik van d'Estrades steekt als die van een lynx. „Oude vos, die hij is, welke streken zal hij nu weer hebben uitgehaald?” merkte Van Beverningh aan tot den Engelschen médiateur, Sir Jenkins. Beiden waren in Nijmegen vrienden geworden — niet in schijn. Overeenstemming in smaak en uitspanning, ernstige denkbeelden, die hun de rust van het studeervertrek deden verkiezen boven banketten en feesten, hadden hen bijeengebracht.

„Waarschijnlijk betreft het weer een verschil over etiquette. Ijdelheid der ijdelheden is ook hier schering en inslag. Om nietigheden worden weken en maanden verbeuzeld, bijna niemand denkt aan de groote belangen, die ons thans bijeenbrachten. Waarom geven de souvereinen hun gezanten geen volmacht, om rechtstreeks te onderhandelen met degenen, die zij er

voor noodig hebben, zonder steeds den tijd te verspillen met nietigheden of particuliere veeten. Drie jaar confereeren wij nu reeds en — is er eenig uitzicht op vrede?"

Lionel Jenkins had op zijn gewone, ernstige wijze gesproken. In zijn donkere, schier puriteinsch eenvoudige kleeding, met zijn bleek gelaat en droefgeestige oogen, vormde hij een groote tegenstelling met de vroolijke, schitterende groepen, die de zaal vulden.

„Het leger zal de beslissing moeten brengen. Als de Prins zich weer aan het hoofd stelt der troepen, heb ik moed op den uitslag. Dan alleen zal Frankrijk zijn eischen matigen. Koning Lodewijk zal het nooit erkennen, maar ik weet, dat hij onzen jongen Stadhouder vreest," antwoordde Van Beverningh.

„Weer menschenlevens opofferen, weer bloedvergieten! Waarom mogen de gezanten toch niet samen spreken als gewone menschen, waarom mag niet de rang maar het talent hier den doorslag geven."

„Dat zou Herr von Plate verheugen en Herr Termeulen. Misschien zetelden die dan wel tusschen u en mij," glimlachte d'Estrades tot zijn gehaten medestrijder voor Frankrijks rechten: Colbert. Beiden hadden gehoord wat Jenkins zei, elkander vriendelijk begroet en elkaar in stilte verwenscht.

„Plate en Termeulen gezeten tusschen ons!" . . .

Reeds de gedachte, dat de gezanten van den bisschop van Osnabrück en van Munster — niemand

„kende” hen — zulk een hooge plaats zouden innemen, wekte onbedwingbare hilariteit bij Charles Colbert, markies de Croissy, broeder van Jean Baptiste, Frankrijks alvermogenden minister. Vriendelijk pratende wandelden beide gezanten door de zalen van het Nijmeegsch stadhuis. Colbert moest d'Estrades ontzien, omdat deze, vele jaren gezant bij de Republiek, door de Hollanders vertrouwd werd, — voor zoover als de tijdsomstandigheden en hun landaard dit veroorloofden. D'Estrades kende de gevolgen, als hij den broeder van koning Lodewijks machtigen minister ontstemde. Zoo schenen zij vrienden en waren zij vijanden, die elkander tegenwerkten waar zij konden. De een bespiedde den ander, elk had zijn geheime agenten, zij maakten elkander verdacht en hielden de onderhandelingen sleepend. Het verderfelijke van „veel hoofden, veel zinnen” bleek zelden meer waar dan op het vredescongres te Nijmegen.

Maar schepen Cuyseman had de hooge gasten der stede — zij vertegenwoordigden hun souvereinen — den welkomstgroet toegebracht, het musyccollege viel in met zijn liefelijkste tonen, de roemers werden opgeheven tot den eeredronk, officieele vijanden werden onder dien vurigen invloed officieuse vrienden en brachten het elkander onofficieel toe.

„Niet, dat ik reden van klagen heb, maar vermoeiend is zoo'n festijn wèl,” zuchtte joffer Sibylla een poosje later. De opgewekte toon der gasten steeg tot vroolijkheid, onverstaan moest zij haar klachten klagen.

De rondgediende sorbets konden haar oordeelkundige goedkeuring niet wegdragen, de malaga voldeed beter.

„Hoe kun je dat goed drinken,” zei haar broer. „’t Is bijna zoo zoet als hypocras.”

„Héél anders!” besliste Sibylla’s verontwaardigde stem. „Hoe wil je malaga met dat akelige goed vergelijken, dat ze alleen drinken op die malle bruiloften!”

In haar verbolgenheid liet joffer Sibylla zich neerzinken op een goudleeren kussen, op zijn beurt de geheimzinnige bedekking van een breede bank in de diepe vensternis. Helaas! dun was de plank, die het vensterkastje afsloot — joffer Sibylla zakte er door; zij klaagde nu niet, zij gilte. Het gerucht vloog door de zaal, dat een Hollandsche dame stuipen had gekregen, wijselijk hield Hieronymus de woorden in, die op zijn tong zweefden, Sofia en Sjoerd schoten te hulp.

Sofia knielde bij het raam met het ongeluukskastje onder het goudleeren kussen. De purperen rosetten — de fakkelschijn van buiten viel er trillend doorheen — tintten met hun gloed haar mooi gezichtje, wit als leliebladeren staken de kleine handen af tegen het goudkleurige leer. Nog een oogenblik en zij hield den zoeten last, gevormd door de knobkige joffer Sibylla, in haar blanke armen. Met holle stem verkondigde de geredde: „Ik ga dood!” Toen sloot zij plechtig de oogen.

„Dat was een erge val en uw zuster schijnt reeds

bejaard," ontviel meer waar dan hoffelijk aan den mond van Sir Jenkins.

„Hè!" zei Sibylla en stond meteen kaarsrecht op haar voeten. De goedige Sir Lionel schrok.

„Ik bedoelde alleen, ik wilde eigenlijk zeggen, dat één dag der wijzen langer is dan de hoogste ouderdom van dwazen."

„Er zijn in ons land veel slooten. Daarom hebben wij het spreekwoord: „Van het kantje in de sloot," zei Van Beverningh ironisch. Sir Lionel schrok nog meer. In gloeiende verontwaardiging stapte joffer Sibylla heen:

„Blijf Nymus, ik ga. 't Lijkt hier wel een dolhuis!"

Sofia bood aan haar te begeleiden, Sjoerd deed hetzelfde voorstel en werd in genade aangenomen.

„Als mijn meening werd gevraagd, zou ik zeggen: „Die kapitein van den Prins denkt ook aan andere veroveringen dan steden in Henegouwen of Brabant hem kunnen bieden." Het was senior Aguilo, die zich met deze woorden tot zijn vriend wendde. Messire Gaston zweeg, maar zijn oogen staken. Hij had geen woord met Sofia gewisseld, nu volgde haar zijn blik zoolang mogelijk.

„Is het een onbescheidenheid te vragen, of er nieuwe instructies zijn ingekomen bij uw ambassade?" ging senior Aguilo voort.

„Is het een onbescheidenheid te zeggen, dat zulke vragen niet gedaan behooren te worden?" klonk het terug.

„Neen,” hernam Aguilo. „Want het is een bevestiging der woorden van Sir Jenkins: *„(Wij zijn hier bijeen om een vrede te stichten, die geen enkele soeverein of regeering wensch, dat tot stand komt.)”*)

Dit woord teekende zoo volkomen den bestaanden toestand, dat zelfs messire Gaston zweeg. Gelukkig voor hem, die nooit om een antwoord was verlegen, vielen nu de trompetten in met schetterenden koperklank. De zachte tonen van harpen en violen, die schenen aan te zweven uit de wijde verte, zwegen bij den bruisenden schal. Toen noodigde de muziek tot de sarabande, de paren vormden zich en maakten de figuur van een pauwestaart . . . . „Precies als uw zeer gracieuus kapsel, waarde mevrouw Colbert!” zei de maréchale met zonderlingen nadruk . . . .

Het officieele gedeelte van den avond was voorbij. „Terpsichore zwaait haar sceppter!” zei schepen Cuyseman en voelde zich zeer voldaan over zijn gezegde, dat hij gedrenkt in „poëterije” vond en verheugde zich in het feit, dat de bevalligste der muzen zijn taak van feestleider overnam. Met den aanvang van haar regeering verdween terstond de nuntius, door zijn secretarissen gevolgd. Hij had zich verplicht gevonden het officieele gedeelte van den avond bij te wonen, maar alleen de Katholieke gezanten hadden hem de gepaste eer bewezen. Voor de Protestantsche ambassadeurs was hij eenvoudig een schaduw geweest van voormalig gezag. Zij vonden goed den afgezant van den paus steeds volkomen te negeren. De tijd der

tolerantie was nog niet aangebroken, hiervan was koning Lodewijk, de wreede vervolger der Hugenoten, wel een der grootste oorzaken.

En terwijl in de zalen van het stadhuis de toortsen flikkerden en de kaarsen hun zacht licht wierpen over de vroolijke menigte, was buiten de nacht zilver in het heldere maanlicht. De Waal ruischte met gelijkmatigen rhythmus, droomerig stroomde hij verder tusschen zijn groene oevers. Hoog troonde het grijze Valkhof tusschen het dichte loof der oude eiken, als een krans van geheime duisternissen hieven hun breede takken zich op tegen den door maanglans lichten hemel.

Zij stonden aan den rivierkant, Sofia en Sjoerd, en zagen naar het in avondrust verzonken landschap. Joffer Sibylla had bij haar woning afscheid van hen genomen:

„Gaat maar niet mee naar binnen, ik ben blij, dat ik van alle gesnater af ben. Behoeftte aan eenzaamheid heb ik. Maar, zàl ik mijn afgemat hoofd rustig kunnen neervlijen? Van nacht zat er een katuil voor mijn raam te krassen, een vleermuis vloog er tegenaan. Zulke dingen maken iemand griezelig. Ik klaag nooit, maar anders... De pen van Nymus zou niet kunnen beschrijven wat ik te verduren heb. Ik ben een martelares. Muizen hoor ik ook achter 't beschoot, wie zegt, dat 't geen ratten zijn? Goeden nacht!”

Joffer Sibylla verdween en sloeg de deur achter zich toe met een nijldigen slag. Sjoerd voelde geen

leegte in zijn hart bij haar verdwijning. Sofia slaakte een zucht — van droefheid niet. De beide laatste weken hadden hen dikwijls samen gezien. Sjoerd bracht het grootste gedeelte van den dag door in het huis van zijn veel ouderen vriend. Het was een deel van het verleden, dat hij bij hem terugvond en aan dat verleden schakelde zich thans het heden en knoopte zich de toekomst, wolkenloos blij, door Sofia. Hij wilde het zich soms niet bekennen, dat hij haar lief had, het was zoo vreemd, zoo ongewoon voor zijn stroeve natuur, te moeten zwichten voor een macht, die hij niet beheerschen kon, waarvoor hij zich buigen moest.

„Ik ben mijzelf genoeg,” was tot nu toe zijn stugge levensspreuk geweest. Thans wist hij, dat die eens zelfbedrog inhield en verlatenheid des harten. Hij voelde nu het stroeve in karakter en leed er onder. Hoe gelukkig waren zij, die durfden liefhebben en zich in liefde geven, zonder zich te voelen als iemand, wien een offer wordt gebracht of die een weldaad aanneemt! Sofia's zachte en vertrouwende natuur trok hem aan, omdat hij zelf haar gemis begreep. En dan herdacht hij opnieuw, maar met de oude bitterheid, wat zijn karakter die harde plooi had gegeven en wie hem had gemaakt tot wat hij nu was.

Zoo stonden zij aan den oever van de Waal, die beide jonge menschen, even verschillend in uiterlijk en aanleg, als één in dezelfde groote liefde, die in hun hart leefde voor elkaar. Uit de verte klonken feest-

gedruisch en paukeschal tot hen door, ook op de straten was het volk nog woelig of verdrong zich, om naar de verlichte vensters van het stadhuis te kunnen zien. Hier was het stil en rustig. De schijn der sterren gleed zacht omlaag en de zilveren slag van den nachtegaal scheen de avondkalmte vrediger te maken in plaats van haar te breken.

„Het leven is goed noch kwaad, maar de plaats van goed en kwaad, volgens Seneca”, ving Sjoerd aan. „Ik voor mij vind het leven op zich zelf even goed als die vredige natuur om ons heen, en ik vraag mij dikwijls tevergeefs af, waarom de menschen het voor elkander slecht maken.”

Hij had haar verhaald van de harde ervaringen zijner jeugd en zij hoorde aan den klank zijner stem, dat nu weer de bittere trek op zijn gelaat moest zetelen, die haar altijd met schrik vervulde. Zachter dan ooit klonk haar antwoord:

„Ik denk, dat het komt, omdat ieder zijn eigen meening wil doordrijven en zich nooit verplaatst in die van anderen.”

„Ik wil het, dus zal het geschieden. Zwijg!...” Sjoerd herhaalde het halfluid. Hij had het zoo menigmaal gehoord in zijn jeugd. „En toen ben ik mijn eigen weg gegaan, en, dat heeft het hart mijner moeder gebroken. Zij was de eenige, die het kind liefhad, den man was het verboden bij haar sterfbed te staan. Wie zoo iets hoort verhalen vindt het treurig, maar wie zulk een ervaring heeft” ...

Hij wendde zich af, maar Sofia wist hoe hij leed.

„Het was het recht van den sterkste, dat zich deed gelden; eens, als de menschen tot beter inzicht komen, zal de sterkte gelden van het recht, zoowel voor den enkelen mensch als voor de volken.”

Bevreemd zag hij op:

„In zaken van algemeen belang misschien. Wellicht zal de wereld eenmaal met verbazing terugzien op vervlogen eeuwen, toen staal en ijzer en menschenlevens, toen al de gruwelen, die men oorlog noemt, „het recht” moesten handhaven. De menschen van dien tijd zal men dan zeker barbaren noemen.”

„Maar het recht van den enkele?”

„Waarom ook dat niet? Als er meer waarachtige liefde in de harten zal wonen en minder menscheijk egoïsme. Uw vader wilde over uw toekomst beslissen volgens zijn inzichten, hij vergat, dat ieder het recht heeft zijn eigen werkring te kiezen, omdat die zijn toekomst insluit. Wie iemand dwingt tot een levenstaak, waarvoor hij geschiktheid noch aanleg bezit, draagt de verantwoording voor de helft der misslagen, die hij dan zeker zal begaan.”

Het was of een last hem ontzong.

„Dus gij vindt, dat ik geen schuld heb aan het lijden mijner moeder?”

Zij begreep nu zijn grootste leed en ook het diepe gevoel, dat zich verborg onder die schijnbaar onbewogen oppervlakte.

„Ieder volgt zijn lotsbestemming. Als de wensch

van een kind zoo overweldigend is, dat hij dien niet opgeven kan, geloof ik, dat in zijn toekomst, zooals hij zich die wenscht, zijn røeping ligt. Uw vader vertegenwoordigde de harde wet der Romeinen: „De vader heer, slaaf het kind. Hij stiet u van zich. Uw moeder echter beleed het Evangelie, niet met woorden alleen, maar door haar daden: Zij leefde en leed om u.”

Hij zag haar twijfelend aan:

„’t Is mogelijk, dat gij gelijk hebt. Ik heb daar nooit zoo over nagedacht. Ik behoor niet tot de geloovigen. Seneca en Plato en Longinus gaven mij wat ik noodig had.”

„En dat is, naar ik vrees, de sleutel tot al uw teleurstellingen.”

„Wat? Als men de geweldigste ideeën der grootste denkers in zijn hoofd opneemt en in zijn leven verwerkt, hoe brengt gij dat in verband met teleurstellingen?”

„Omdat het ideeën zijn van menschen, onderhevig aan dood en verwording, wier gedachten noch daden een blijvenden stempel hebben gedrukt op het nageslacht. Wat vindt gij, als gij tegenover hun woorden en gedachten het Evangelie stelt?”

„Zoo dit werk van menschen is, het zal verbroken worden,” heeft eenmaal een ernstig denkend man gezegd. Is het daarom niet een bewijs van den goddelijken oorsprong van het Evangelie, dat het blijft de eeuwen door en een bron van troost en

kracht is voor ieder, die het belijdt? Zij, die Christus niet in hun hart dragen als een onvergankelijk voorbeeld tot navolging, als hun steun en staf op den levensweg, worden geslingerd in een maalstroom van twijfel en ontevredenheid. 't Is of wreede machten hen steeds vervolgen en in onrust houden. Doch zoodra zij Hem, die aan het kruis is gestorven, aannemen als hun Verlosser, openbaart zich in hun hart en leven Zijn reddende almacht. Dan wordt wat hun eerst kwaad toescheen goed, omdat zij nu kunnen gelooven, dat Hij ieder levenslot leidt volgens Zijn wil. Berusting treedt in plaats der onrust en leed wordt veranderd in zegen, omdat Hij de wegen kiest, die de menschen gaan moeten ter bereiking van Zijn doel en tot verwezenlijking van Zijn plannen."

„Ik benijd u om uw geloof en uw vertrouwen op God, Sofia!" Zijn stem klonk zacht, hij had voor het eerst haar naam uitgesproken. Het vervulde haar met wonderbare ontroering.

„Mijn vader zei altijd: God is liefde. Daarom is, wie niet gelooft, dat Hij alles doet medewerken ten goede, niet waardig, Zijn kind te zijn."

„Waarom zendt Hij dan wie op Hem vertrouwen vaak zooveel tegenspoed en verdriet?"

„Als het niet noodig voor ons was zou Hij ons geen kruis opleggen. God beproeft het geloof van wie Hij liefheeft. Uit de donkere schaduwen der aarde voert de weg omhoog naar den bergtop, waar het glanst van licht."

„Buigen onder het kruis, zonder te breken . . .
't Is mij een raadsel.”

„Vertrouwen op God lost alles op, wat ons raadselachtig toeschijnt. Hij alleen weet wat goed voor ons is en wat wij noodig hebben.”

„Uw geloof maakt u beter dan mij mijn ongelooft.”

Eenige oogenblikken heerschte een diep stilzwijgen. Ook het feestgedruisch in de verte verflauwde en de nachtegaal staakte zijn zang. De sterren gingen schuil achter een voorhang van dichte wolken.

„Wij moeten naar huis,” zei Sofia zacht.

„Dat klinkt zoet: „naar huis!” Waar is het mijne?” hernam hij weer bitter. „Zie, dat is het ergste: Het is alles anders geworden dan ik dacht. Ook in mijn werkkring . . . ik had mij een ideaal gevormd van riddermoed, van een heldenleven . . . de werkelijkheid vaagde het droombeeld weg. Want ik ging over slagvelden en zag gewonden, krimpnd van pijn, stervenden omringd door ontzettingen, die niemand zich kan indenken, welke ze niet met eigen oogen zag. Dan drong zich de gedachte aan mij op: Was dat mijn levenskeus, stierf daarom mijn arme moeder van verdriet, blijft daarom mijn vader onverzoenlijk? 't Is waar — hij is een Fries” . . .

„Evenals gij. Mag ik zeggen, wat ik denk?”

„Ja, o, ja!”

„Welnu dan: Handelt gij goed tegenover hem?”

Hij zweeg getroffen. „Ik weet het niet. Ik heb het

beproofd. 't Was vruchteloos. Hij wilde geen verzoening. Nu doe ik het nooit weer."

Ernstig zag zij voor zich. Zij begreep nu zijn verbittering en den tegenstrijdigen stroom zijner gedachten. Een groot medegevoel overweldigde haar. Kon zij dan niets voor hem doen? Zij liet hem verder spreken en luisterde aandachtig, om met een kort woord ieder bitter gezegde te verzachten en elke handeling in een beter licht te stellen.

„Het was zijn oordeel, 't is begrijpelijk van zijn standpunt. Hij draagt een geleerden naam. Iedere vader laat zijn kind gaarne het beste na wat hij bezit" . . . .

Met stille, zachte woorden, nooit opdringend, eenvoudig steeds, herinnerde zij hem aan het woord, een heilig woord onder vele:

„Hoe liefelijk zijn de voeten dergenen, die vrede brengen" . . . . .

„Strek altijd opnieuw de hand der verzoening uit. Hij is uw vader. Vergeven behoort tot den hemel, van de aarde stamt wrok en haat."

Toen werd zijn denken gezuiverd van menige verkeerde voorstelling, die zich had saamgedrongen in zijn geest. Rein en klaar als het was in haar hart werd het ook voor zijn blik. Hij veroordeelde niet meer, omdat hij begon te begrijpen en wist, dat véél begrijpen méér vergeven is.

Dien avond wenschte hij, nauwelijks in zijn huis teruggekeerd, haar opnieuw te ontmoeten. Spoedig wist hij het zoo aan te leggen, dat een dagelijksche

middagwandeling bijna tot een gewoonte voor hen werd, als hij kwam in het gastvrije huis van zijn veel ouderen vriend en dezen nog in beslag vond genomen door zijn boeken of bloemen. Joffer Sibylla had te veel aan „haar hoofd,” om hen te kunnen vergezellen.

Met schrik bedacht hij eens, dat de dagen, waarop hij die wandelingen nog zou kunnen doen, geteld waren en dat hij ze niet meer missen kon, evenmin als haar, met wie hij ze deed. 't Was hem soms of melancholie en verbittering voorgoed hun harde hand op hem zouden leggen, als zij zijn leven niet meer verhelderde met de goedheid van haar hart en de schranderheid van haar geest, als hij haar lief gelaat niet meer zou mogen zien of haar stem, die zulke zachte gedachten uitte, niet meer zou kunnen hooren.

HOOFDSTUK VII.

„Voor een beveynsden pays verkiest de Republiek een rechten krijg,” zei Van Beverningh en met een beslist gebaar stond hij op en schoof zijn papieren bijeen, alsof het laatste woord door hem was gesproken.

„Heer Van Beverningh,” riep d’Estrades en deed of hij verschrikt was en stond ook op.

„Spanje zal evenzeer zijn eischen blijven handhaven,” viel de markies De los Balbases stug in.

D’Estrades boog.

„Mijn koning zal terstond worden ingelicht omtrent deze intentiën der geallieerden.”

„Ik durf er bijvoegen,” begon Don Emmanuel de Fuentes. — Hij zag zich terstond het woord afgesneden.

„Mijn waarde graaf, zou het niet wenschelijk voor u zijn, indien gij uw gewaardeerde meening bleef verzwijgen? Ik bespaar u gaarne een deceptie, maar gij vergeet nog altijd, dat gij, strikt genomen, geen deel moogt nemen aan de beraadslagingen.”

„Omdat ik niet terstond aan mijn gezantschap ben toegevoegd,” viel Don Emmanuel scherp in. „Gij hebt mij dit reeds zoo vaak en op alle wijzen doen voelen, waarde markies, dat het alle bekoorlijkheden der nieuwhed mist.”

„Het blijft echter de reden,” ging d’Estrades onverstoort voort, „waarom mijn koning het désavoueert u tot de beraadslagingen te weten toegelaten of u te zien continueeren bij de Spaansche ambassade.”

„Ik kan volkomen begrijpen, dat die kwestie zwaar blijft wegen bij uw koning. Grooten mannen houden zich gaarne bezig met groote dingen.”

„Graaf!” — Haastig en stroef viel de markies De los Balbases hem in de reden. „Don Juan heeft niet gearzeld u naar dit congres te accrediteeren met een volledige opdracht. Laat u dit genoeg zijn.”

D’Estrades wist, dat Don Juan na den val der koningin-moeder Spanje beheerschte en het regeerde volgens zijn wil.

Don Juan wilde den vrede niet, dien Frankrijk noodig had en dien de Prins van Oranje — wiens woorden Van Beverningh zoeven tot de zijne had gemaakt — afkeurde. Het was dus verstandig den gezant van Spanje niet al te zeer te krenken en de geheele Spaansche ambassade met hem, hoewel de markies De los Balbases met zijn beide overige ambtgenooten nog door de koningin-moeder waren gekozen. Hoffelijk hernam hij dus:

„Heer Van Beverningh, zet u toch.” „Waarde

markies, ga zoo niet heen! Graaf Fuentes versta rede.... Ik geloof, dat thans Heer Van Odijck mij alleen wil begrijpen. 't Is geen onwil van onze zijde. Mijn waarde mede-ambassadeur, graaf d'Avaux" — een buiging naar den kant van dien „waarde" begeleidde de liefdevolle woorden, — „zal weldra het hooge voorrecht smaken, genadig te worden toegelaten in de verheven tegenwoordigheid van zijne Majesteit, onzen allerchristelijksten koning; ik houd mij overtuigd, dat de markies de Croissy, evenmin als ik, eenig bezwaar zal koesteren uw belangen nogmaals te doen voordragen door hem, onzen waarden ambtgenoot, graaf d'Avaux."

Colbert had geen bezwaar. Hij zweeg althans. Misschien was het zalvend vertoog te veel geweest voor zijn schrander brein.

„Het zou het gelukkigste uur van mijn leven zijn, koning Lodewijk, wiens grootheid ik bewonder en wiens wijsheid ik vereer, zelf de belangen te mogen voordragen van mijn volk," stelde Van Beverningh voor. „Vergun mij, graaf d'Avaux, u te vergezellen."

D'Estrades vond geen antwoord voor de eerste maal zijns levens. Colbert mompelde iets over „kwestiën van diffusen aard".... d'Avaux wachtte van zijn ambtgenooten de beslissing af, die hij zelf niet wilde nemen.

„Zij zullen afzonderlijk vrede sluiten. Dat moet ik beletten!" De oogen van den markies De los Balbases gloeiden, don Emmanuel streelde zijn blonden knevel

en maakte plannen, die Spanje ten goede en de Republiek tot schade zouden gedijen, maar hem zelf hooger in gunst doen stijgen bij Don Juan.

„Ik weet niet of koning Lodewijk u audientie zou willen verleenen,” ving Colbert eindelijk aan.

„Ik zou het Zijn Majesteit eerbiedig willen verzoeken.”

„De koning is reeds overstelpt met besognes” . . .

„Door toëdoen van madame De Montespan, die dezer dagen grilliger moet zijn dan ooit,” dacht Van Beverningh. „De schatkist is leeg en zij heeft nooit genoeg diamanten.”

„Ik zou dat verzoek om een audientie u zeer ontraden,” viel nu d’Estrades in. Ook d’Avaux was bekomen van zijn verbazing.

„Zijn Majesteit zou in staat wezen de onderhandelingen af te breken. Van zijn zijde behoort de wensch tot zulk een onderhoud uit te gaan.”

De Fransche heeren waren, als altijd, eensgezind, om de belangen der Republiek tegen te werken en de Spaansche ambassadeurs deelden hun meening, uit vrees, dat een afzonderlijke vrede tusschen beide Staten tot stand zou komen. Van Beverningh begreep, overstelpt door een stortvloed van argumenten, dat de audientie niet zou worden verleend.

Op de straat klonk plotseling luid rumoer. Wapens kletterden, de zware schreden van een vendel soldaten werden weerkaatst door de hooge huizen der smalle Hezelstraat; soldatenliederen weergalmden, het volk,

dat den troep omringde, beantwoordde ze met gejoel en gejuich.

Ofschoon de uniformen verkleurd waren en gehavend, het schoeisel versleten, marcheerde de troep in goede orde verder, officieren reden ter zijde, alleen het regimentsvaandel ontbrak. Want de breede rijen, die heentrokken door de kronkelende straat, waren, naar het aantal manschappen, een regiment op meer dan gewone oorlogssterkte. Alleen het onderscheid in uniformen en de verschillende wapens wezen op deserteurs. Mineurs en sappeurs, ruiters en infanterie marcheerden in bonte mengeling voort.

De Fransche gezanten wisselden een bezorgden blik, d'Estrades hief de hand op als wilde hij den troep bevelen tot stilstaan, tot terugkeer; d'Avaux verbleekte, met moeite werd een verwensching, waarin zich een bedreiging verborg, gesmoord door Colbert.

„Fransche deserteurs, die zich komen aanmelden om dienst te nemen bij het leger van den Prins van Oranje,” zei Fuentes.

Kwalijk verborgen triomf klonk in zijn stem.

„Scélerats! — Nom de” . . . . begon Colbert.

„Dreigementen veranderen geen feiten,” zei Van Beverningh effen. Er volgde een lang stilzwijgen, waarin de gedachten der Fransche onderhandelaars warrelden als een wiel en ieder zijn berekeningen maakte. Want ieder wist: Het leger van Frankrijk versmelt met den dag, mouterij en bandeloosheid nemen toe met het uur. Wij moeten vrede maken,

voor dat de tijd komt, dat wij hem moeten afsmeeken.”

De stilte bleef hangen in het vertrek als een looden wade, dof, benauwend tot stikkens toe.

Ten laatste hernam d'Estrades:

„Ik meen te spreken uit naam mijner geëerde medewerkers aan het groote werk van den vrede, als ik mijn Heer Van Beverningh verzoek zich naar de legerplaats te Wetteren te begeven, om persoonlijk met den koning te spreken.”

„Ik ben bereid,” zei Van Beverningh, haast onmerkbaar glimlachend.

HOOFDSTUK VIII.

„Ik schik mij altijd in mijn lot; nooit maak ik de minste aanmerking op den loop der dingen, maar ik vraag nu toch eens bescheiden: „Zou ieder gezond mensch niet ziek worden, als hij al die medicijnen opat? Hoe kan ik er dan gezond van worden, nu ik ziek ben?”

Joffer Sibylla stond bij deze wijsgeerige betooging midden in de kamer, trachtte nog meer rimpels in haar aangezicht te brengen dan het reeds bezat, en schudde verontwaardigd het hoofd. Sjoerd Gravema zag belangstellend naar de fiolen en potjes met apothecarismiddelen, — binnentredend had hij niets anders gezien zijn belangstelling waardig — door de vergramde joffer in rij en gelid opgesteld op de tafel.

De arme lijderes had een kiespijndoeck om haar hoofd gewonden en genoot blijkbaar van haar bestaan.

Zij had echter geen tijd, haar bespiegelingen voort te zetten; haar broeder liet kapitein Gravema ver-

zoeken in zijn werkkamer te komen; reeds bij de deur kwam hij hem tegemoet.

„Er is nu toch kans, dat ik menig misverstand, waardoor de onderhandelingen worden tegengehouden, zal kunnen oplossen. Ik ga naar het kamp te Wetteren. God geve, dat ik slaag!

Dat regiment deserteurs heeft de Fransche ambassade handelbaar gemaakt. Gisteren vreesden wij inderdaad voor het geheele afbreken der onderhandelingen. Mijn Heer Van Odijsck was zelfs van plan naar Den Haag te vertrekken.” Peinzend vervolgde de grijze staatsman: „Koning Lodewijk bewijst opnieuw, hoe verderfelijk het is voor een rijk, als de macht van den staat in een enkele hand berust. Zulk een macht voert bijna altijd tot misbruik. Daarom is het goed, de vorstelijke macht te beperken, maar ook om den heerscher zoo hoog te houden in zijn eer en waardigheid, dat hij, bevredigd, niet tracht naar meer macht, wat weer het verderf van het volk zou worden.”

„Een moeilijke zaak: Wat kan hier het evenwicht bewaren?”

„De liefde van den vorst voor zijn volk en van het volk voor den vorst; die alleen. Daarom acht ik de erfelijke monarchie het beste: zij knoopt een band tusschen vorst en volk en verbindt beider welzijn, zonder het eerst naar eigen welzijn te vragen, wat ieder afzonderlijk ten goede moet komen. Immers, alle — ook schijnbaar edele daden die een zelf-

zuchtige kiem dragen, hebben hun loon weg.”

„Goed, dat de bigotte Spaansche dames u niet hooren. Donna de Balbases heeft een kroon beloofd aan het wonderdoende Madonnabeeld in het Dominicaner klooster, als zij de engelen wil bewegen, met haar voor den vrede te bidden, omdat het haar hier zoo verveelt en zij naar Madrid terug wil om een stierengevecht te zien.”

„En dan meent zij stellig opnieuw haar zaligheid te hebben bevorderd door dit „goede” werk: bidden voor den vrede. Droevig leerstuk harer kerk: „Door goede werken zalig.” Iets verrichten op hoop van loon — het is alleen zonde en zelfzucht. Onze werken behooren de vrucht te zijn van ons geloof; slechts dat maakt ons tot nieuwe, betere menschen. Alleen het geloof is de kracht, die het leven inhoud geeft en den dood overwint. Het geloof, dat bergen verzet, dat aanneemt zonder gezien te hebben, het geloof in de toekomst, in het heden, in onze levenstaak, ons van God gegeven.”

„En als ook die levensroeping ons tot teleurstelling werd?”

Verschrikt zag Van Beverningh den jongen man aan; zijn zoon naar den geest had hij Sjoerd soms genoemd, diens ontmoediging was de zijne.

„Mijn vader wilde mij dwingen zijn weg te gaan, toen ging ik den mijnen.”

Van Beverningh knikte: „Dat werd u toch niet tot teleurstelling? Niemand mag door bevel of woord een menschenhart dwingen of een levensweg bepalen.

Droevig echter blijft het, als twee menschen, die eensgezind moesten wezen, gescheiden van elkaar hun eigen wegen gaan."

„Vooraf wanneer de toekomst niet schenkt, wat zij eens beloofde. Ik volgde een ideaal en vond mijn ontgoocheling in de werkelijkheid. Bloed en wonden, lijden en dood, tegenwerking en zelfzucht bij hoogstgeplaatsten, van wier geschillen menschenlevens de prijs zijn. Hoe vol hoopvolle verwachting zag ik mijn toekomst — de vrijheid — tegen. 't Was mij, of ik vliegen zou, ver weg over zeeën en landen. Verdof van geest zou ik geworden zijn, als ik langer in die benauwende eenzaamheid van mijn heigehucht was gebleven, nu . . . . Ver weg zou het lot mij voeren, naar den vreemde, naar het geluk. Uit de hoogte van met eeuwige sneeuw bedekte bergtoppen wilde ik neerzien op de wereld en het woelen en drijven der menschen. De reine lucht der bergen zou om mij zijn als de adem Gods, ik zou de schoone aarde zien met heldere oogen en een hart vol vrede."

„En toen?"

„Toen vond ik overal den mensch. Den mensch, geketend aan de omstandigheden, geketend aan de rots der zelfzucht, gekromd onder het juk van zijn eigen belangen. Snel gingen de dagen mijner jongelingsfantasieën voorbij, ik voelde spoedig, dat ik een anderen, een beteren gids noodig had voor het leven."

„En waarin vindt gij dien?"

„In het vervullen van mijn plicht."

„Bevredigde u dat?”

„Neen.”

Bitter werd het gezegd, maar rustig antwoordde Van Beverningh:

„Dat verblijdt mij.”

„Waarom?”

„Omdat het eenige bestendige der aarde: de onbestendigheid, omdat teleurstellingen en ontgoochelingen u zullen doen zoeken naar iets wat niet teleurstelt, naar iets dat blijft. „Die zoekt vindt,” zal ook aan u worden bewaarheid. En dan zult gij boven het woelen en drijven der menschen, boven smart en zieleed, de Eeuwige Macht ontdekken, die ieder leidt op den weg, dien hij gaan moet; dan zult ook gij u laten heenleiden waar God u zendt, blijmoedig den levensarbeid verrichten, dien Hij u te doen geeft. God boven de menschheid, boven de wereld en het leven, het geloof in Hem, in Zijn almacht en liefde, dat zal dan uw sterkte worden, uw troost en uw kracht.”

„Zal het dat ooit?” dacht Sjoerd. En hij benijdde Sofia, hij benijdde Van Beverningh. Zij hadden hem hetzelfde gezegd met andere woorden, zij bezaten den vrede, die hem ontbrak.

HOOFDSTUK IX.

Weinig dagen later werd zijn twijfelen tot hopende verwachting. Joffer Sibylla was teruggekomen van haar eerste meening en had hem gevraagd, haar naar den Hollen Doorn te vergezellen. „Nymusje heeft geen tijd, maar Sofia gaat ook mee.”

Sjoerd had geen bezwaar en reed met beide dames in een schommelende karos ter poorte uit. Sibylla was weldra in zoeten sluimer verzonken — „tengevolge van haar tandpijn, voelde zij zich nog zwak,” — en verklaarde, ter bestemde plaatse aangekomen, haar „mijmeringen over haar jonkheid” in de karos te willen voortzetten.

„Misschien onthaal ik u straks op mijn poëterije,” luidde het slot van haar mededeeling, toen Sofia en Sjoerd, verheugd die Sappho's klacht nog eenigen tijd te kunnen ontkomen, uitstapten om de bron en den eschdoorn van vrouw Holda te gaan zien.

De zachte stilte van den wolkenloozen zomerdag

was om hen, de zonnenevel legde zich als een gouden sluier over de struiken, bijna onhoorbaar ritselden de bladeren. Zij kwamen bij de bron, voorwerp van verering eens in den verren tijd der Batavieren. Slechts enkele druppels glinsterden tusschen mos en steenen, waar eenmaal de klare wel was opgeborreld, tot aan den rand vullend de wijde, groene kom.

„De oude bronnen zijn verdroogd, uit puin welt geen levenwekkend water meer,” zei Sjoerd.

„Zij kunnen opnieuw worden uitgegraven door vlijtige arbeiders, die gelooven, dat zij zullen slagen,” antwoordde Sofia. Er was een even groot onderscheid in beider toon als in beider gedachten en gelaat.

Hoog boven hun hoofd ruischten de oude eiken, aan hun voet lag het klare meer. Zijn heldere spiegel was niet reiner dan de blik der twee vrouwenoogen, die Sjoerd steeds opnieuw zag met dezelfde bewondering. Sofia boog zich over een struik, om een tak wilde rozen te plukken, bloemen en bladeren slingerden zich om haar blanke handen.

„Weer een kunstenaarsvisioen?” Hij wees op den bloemtak en zachte gedachten, teer als de rozenbladeren, welden op in zijn hart.

Zij zijn nu diep in het bosch, het is er stil en donker. Een laaghangende beukentak zwiept boven zijn hoofd en schuurt zijn slaap, hij trekt er aan, de losgeraakte blaadjes dwarrelen om hem heen, den afgescheurden tak houdt hij in de hand.

„'t Is een beeld van ons beider leven. Gij houdt

bloemen in uw hand en ik" — Zijn stem trilt.
„Zoo heb ik mij ook losgerukt van alles."

Hij zwijgt en ziet naar de bladeren, die wegdrijven op het water. „En zoo was ook vele jaren mijn leven. — Ik heb het u immers gezegd? — Her- en derwaarts gedreven, meegevoerd met den levensstroom."

De bladeren drijven verder en stuiten eindelijk tegen den wal. „Ook ik zocht mijn vasten grond en dacht dien te vinden, als mijn doel bereikt was. Nu is het bereikt."

„En gij zijt niet voldaan?" . . . .

Hij blijft in het water staren en 'denkt aan zijn gesprek met Van Beverningh en zwijgt. Het is nu zeer stil onder de zware boomen; geen vogel zingt, geen blad ritselt meer: de wind houdt den adem in, alles rust in den middaggloed. Geen bellenttuig rinkelt in de verte, geen herdersjongen zingt. Alleen de golfjes ruischen en het is of zij iets zingen en zeggen tot de stilte, of stemmen opklinken uit de donkere diepte, waarboven zij helder en licht voortglijden.

„Neen, dat weet ge immers," spreekt hij eindelijk, ongeduldig. „'t Was niet, dat ik vaak teleurstelling vond voor hoop en doornen voor rozen, maar het onvoldane gevoel, dat mij steeds bleef vervolgen, ook als ik reden had tot tevredenheid, dat maakte mij ongelukkig. Menigeen benijdt mij: ik heb snel promotie gemaakt, nu ben ik adjudant van den Prins, zelfs hij stelt vertrouwen in mij. Ik heb het leven vol afwisseling, steeds door nieuwe indrukken verhelderd, dat ik begeerde — ik wil nu niet van de sombere schaduw-

zijde spreken, die mij zoo vaak pijnigt — ik heb wat ik wenschte, dat blijft de hoofdzaak en — ik benijd nu soms hen, wier bestaan zoo stil voortglijdt als die golfjes daar.

Onvoldaanheid! Dat is een vloek, die op mijn leven rust. Arbeid noch plichtsbetrachting, stille studie, bont krijgsgewoel, eer noch welslagen kunnen het wegnemen.

„Hier rust iemand, die zocht en niet vond!” heb ik gekozen om op mijn graf te laten beitelen. En het „Waarom?” zal een vraag blijven zonder antwoord.”

Zij zag hem aan met haar stille, ernstige oogen.

„Omdat gij den eenigen gids niet hebt gevolgd, die veilig voert door het moeilijke leven. Voor wie op God vertrouwt, werken alle dingen mede ten goede. Hij schept licht uit duisternis. Als gij eens dat kunt gelooven, zal uw grafschrift anders zijn. Dan zal het omhoog wijzen.”

„Wat zal mijn graf zeggen?” hernam hij zacht en toen was er een lange stilte.

De boomen stonden en luisterden, als verwachtten zij een groot geheim te hooren; alleen door de groene dennennaalden ging een zacht suizen.

Sofia begrijpt het, zij kan zijn gedachtengang ontraadselen. De moeder, die op haar sterfbed weende om haar eenigen zoon, die haar hand niet mocht vatten, de onvermurwbare vader, die tusschen hen stond . . . hen scheidde koud en streng. O, zij ziet de schaduw, die op zijn leven rust, ondanks uiterlijk welslagen. Zij begrijpt

de ontgoochelingen, die de wereld niet wist, maar hem niet waren bespaard gebleven ook in zijn loopbaan.

„Het leven kan veel geven, veel geluk en misschien meer leed, maar alles geven kan het niet. Volmaakt geluk is alleen te vinden in God, in het volgen van Zijn wil, in het geloof dat wat van de menschen tot ons komt ook door Hem wordt bestuurd.”

Haar stem klinkt heel zacht, toch is het voor hem als luisterde hij naar de machtige tonen van een plechtig koraal. Rust geven haar woorden hem altijd, rust en vrede. Hij vat haar handen in de zijne, zij weerstreeft niet, maar laat ze hem, beide handen laat zij hem.

„Sofia, weet je, wat ge voor mij zijt?”

Zij vermoedt het, haar blos spreekt, maar haar lippen zwijgen. Zonderling bewogen vervolgt hij:

„Neen, weten kun je het niet, dat je alles en alles voor mij zijt, mijn leven en geluk, mijn licht en mijn liefde. Toen ik je zag, voor het eerst zag, was het of er een zonnestraal in mijn leven viel. O, blijf dat, mijn licht en mijn geluk. Een versmachtende zou je de bron wijzen, waaruit hij frisch, levenwekkend water kon scheppen. Wijs ook mij niet af, ik versmacht ook, Sofia! O, ik zal nooit meer betreuren, dat het leven mij niet gaf wat het beloofde, gij, zoo geduldig, zoo onzelfzuchtig, zult mij berusting leeren, gij, zoo vertrouwend, mij leeren niet meer te vragen van de aarde dan het aardsche lot kan schenken. Gij zijt de band, die mij snoert aan wat goed is;

Sofia, word mijn vrouw en help mij om mijn wijsgeeren te vergeten voor uw God!"

Zij dacht te nederig van zich zelve, om niet te beven bij zijn vraag; een angstige blik trof zijn gelaat. O, met hoeveel spanning was dat tot haar gericht, wachtte hij haar antwoord!

„Dat alles verwacht gij van mij?" vroeg zij aarzelend, „En ik — o, zelf heb ik nog zoo vaak steun noodig. Wat ik doe, is zoo zelden goed en mijn geloof soms zoo zwak" . . . .

Hij zag haar aan, teleurgesteld. „Gij hebt mij wrevelig gezien en somber. Doet dat u vreezen uw leven te verbinden aan het mijne? Denk dan, dat ik niet weet wat geluk is; leer gij het mij kennen. Het zal mij toegevend en zacht maken, aan uw hand wil ik het paradijs binnen gaan. Het paradijs van het leven, van mijn onsterfelijke toekomst. Sofia, wijs mij niet terug!"

Er was tweestrijd noch aarzeling meer op haar gelaat, hij zag het en las het antwoord van haar lippen, vóór haar mond het fluisterde, o, zoo zacht. Met een juichkreet sloot hij haar in zijn armen, haar hoofd met de golvende zijden haren rustte aan zijn borst.

Er volgde een lange stilte, waarin het liefelijk suisde door de boomtoppen en de jubelschal van den lijster hoog opklonk met een zang van levensheil en levensmoed.

De zandlooper van den tijd bleef voor hen gevuld

met gouden korrels; reeds wierp de zon schuinsche stralen, voordat beiden ontwaakten als uit een droom, een droom van wonderbaar geluk. Toen hoorden zij een voetstap en takjes en bladeren, sinds jaren opgehoopt, kraakten en ritselden onder dien harden tred. Sjoerd liet Sofia's handen los, zij zagen messire Gaston. Zijn zwarte oogen staken.

„Dat leek veel op een afscheid,” begon hij. Wat sneed zijn stem! „Nu, daar is niets vreemds in. Alles in de wereld eindigt met een afscheid, nietwaar mademoiselle? En dan, na het laatste afscheid, spreekt het graf. Dat heb ik maanden geleden gehoord. Gij ook, nietwaar? Vreest gij niet wat het mijne zal zeggen?”

„Vertrekt gij dan van hier?” zei Sjoerd, om iets te vragen.

„Is daar iets vreemds in? Alles eindigt immers met een afscheid. Ik zei het reeds. Ook gij zult spoedig moeten gaan.”

„Ja, naar het leger, gevaar, misschien dood tegemoet.” Er had haat gebeefd in Gaston's stem, Sofia sidderde.

„Gij naar het leger en ik naar het kamp van koning Lodewijk te Wetteren. Wij zullen elkander weerzien,” hernam hij en weer staken zijn oogen. „Vaarwel, mademoiselle Van Oldenborch.” Hij wilde gaan.

„Laat mij u eerst mijn bruid mogen voorstellen,” hernam Sjoerd.

„Dat is onnoodig, ik had het reeds begrepen. Ik wensch u beiden geluk tot over het graf!”

„Dus wenscht gij ook dan nog in mijn herinnering voort te leven,” hervatte Sjoerd ironisch.

„Zoo meen ik het,” zei Gaston spottend. Hij was woedend, op zich zelve het meest. Hij had zich laten doorzien door den man, dien hij haatte, omdat Sofia hem liefhad.

„Waarom had hij Sofia één oogenblik met rust gelaten, hij had haar moeten dwingen de zijne te worden. Waarom?” . . . . Vruchteloze vragen — het was te laat! Het antwoord was gegeven.

„En nog zal ik haar winnen, ik wil!”

Het was een hartstochtelijke, hopeloze gedachte, hij klemde er zich aan vast, als aan een stroohalm.

„Ik had haar lief, voor hij haar kende. Mijn recht is ouder, hij ontnemt haar mij, ik ontnem haar hem.”

Voor iedere theorie zijn stelsels te vinden, ook om het laagste te verontschuldigen. De stem van het geweten, die zachte, toch zoo doordringende stem, fluistert dan tevergeefs: „Dat is slecht.” Maar ofschoon niet verstaan, zij wordt gehoord en laat zich door geen drogredenen het zwijgen opleggen, ook dan wanneer haar stille waarschuwing wordt overstemd door een woest: „Ik wil niet luisteren!”

Want er zijn tijden in het bestaan van ieder mensch, dat zijn leven zich samentrekt op een enkel doel. Het mag groot zijn of klein — als hij het mist, heeft het leven, naar hij meent, verder geen waarde voor hem. Vergeefs houdt hij zich zelve voor, dat hij ook te voren uit andere beweegredenen heeft gehandeld,

gearbeid en gedacht. Alles heeft dan voor hem zijn waarde verloren, alle gedachten en plannen vestigen zich op dat eene punt; wat overig blijft is bijzaak of bestaat nauwelijks meer in zijn oog.

Tot die hoogte was thans de hartstocht — dien hij den naam van liefde gaf — van Gaston gestegen voor Sofia.

Hij wist, dat zij aan een ander behoorde, dat hij haar meer dan onverschillig was en hij besloot te zegevieren over haar wil.

Zijn tanden knarsten, toen hij uitstiet:

„Mij zal zij behooren, mij!”

Schril klonk zijn lach, hij vervolgde:

„Gelukkig dat het doel de middelen heiligt en iedere priester de zonden vergeeft — voor goud. Dat maakt het zondigen gemakkelijk en de boete licht.” Hij zag naar het bruidspaar; hij wist nu, dat het weldra dien naam zou dragen — terwijl het voor hem uitging verloren in elkaar, omstraald door het roodgoud der scheidende zon, omgeven door het haast geluidloos neerritselen der vallende lindebloesems.

Zijn hand, gebald tot een vuist, hief zich op als wilde hij Sjoerd een doodelijken slag toebrengen, toen liet hij den arm weer zinken. Zijn blik was gevallen op Sofia.

„Als ik hem nu neervel, verfoeit zij mij voor altijd. Neen, het moet anders wezen. Komaan, op wagen rijmt slagen. Ik ga nu vroolijk met hen praten. Wij zullen scheiden als vrienden.” Hij trachtte de verloofden in te halen; het gelukte hem niet. Zij verhaastten opzettelijk hun tred, hij begreep het.

De oude boomen, die daareven liefdewoorden hadden opgevangen, met teeren, fluisterenden klank, hoorden thans een bedreiging ruw en woest. De avondwind stak op, 't was of een huivering ging door hun toppen...

Dien avond had Hieronymus van Beverningh een langdurig onderhoud met messire Gaston. De laatste sprak uit naam zijner lastgevers, de ambassadeurs d'Estrades, Colbert en d'Avaux.

Van Beverningh luisterde opmerkzaam, gaf korte, zakelijke antwoorden en doorzocht vele papieren. Messire Gaston zag naar die geschriften met begeerigen blik. Hij zag ook, in welke lade van zijn werktafel Van Beverningh ze weer opborg en bespeurde tevens, dat die tafel naast een venster stond, dat gelijk was met den beganen grond van de hellende straat. Dat venster werd aan de binnenzijde slechts met een haak gesloten. „Gemakkelijk om binnen te komen, heel gemakkelijk,” dacht de secretaris van den markies d'Estrades en plooidde aan zijn schouderstrik.

Het onderhoud was afgelopen. Van Beverningh verzocht zijn dank over te brengen voor de welwillende bemoeiingen der Fransche ambassade: zij had nu aangeboden een gehoor voor hem aan te vragen bij koning Lodewijk. Messire Gaston boog en vertrok.

Dienzelfden avond zag senior Aguilo in druk gesprek met zijn Franschen vriend. Het scheen een zeer gewichtig onderhoud: zij hielden de hoofden bij elkaar en spraken heel zacht.

De nacht, die volgde, was donker, slechts even kwam nu en dan de maan te voorschijn tusschen voortgezweepte stormwolken.

Sjoerd Gravema ging langs Van Beverningh's huis, om het licht te zien van Sofia's venster. Maar ook in de werkkamer van haar gastheer scheen nog licht, ofschoon slechts flauw en weifelend als van een beschutte kaars. Het verwonderde hem: Van Beverningh ging altijd tijdig ter ruste, om de zon te kunnen zien opgaan over zijn bloemen. Het eene venster stond een weinig aan; door een terugvallende plooi van het gordijn zag hij een man gejaagd zoekend in papieren en brieven. Met één stap was hij binnen en stond tegenover Gaston.

Onbeweeglijk bleef deze in de houding, waarin hij door Sjoerd was overvallen, zijn gelaat scheen versteend; zijn trekken, tot aschgrauw verschoten, waren treurig om aan te zien. Sjoerd zag hem strak aan; hij staarde naar Sjoerd, terwijl een geopende brief in zijn hand van Fagel, den raadpensionaris van Holland, getuigenis aflegde van zijn misdrijf.

„Ik behoef niet te vragen, wat u hier bracht,” zei Sjoerd eindelijk, na een minutenlang zwijgen. Hun blikken kruisten zich. 't Was of beiden elkanders krachten maten. Gaston had zich langzaam hersteld; zijn stem gehoorzaamde hem, toen hij sprak:

„In staatkunde is alles geoorloofd, volgens Machiavelli, daarom wilde ik nu eens van te voren weten, wat de Hollandsche gezanten in de eerstvol-

gende dagen zullen zeggen tot het verzamelde congres."

„Gij zijt een ellendeling, messire Gaston!"

„Dank u. Altijd aangenaam iets nieuws te hooren. Wilt gij mij in de gelegenheid stellen, u die hoffelijkheid terug te geven?"

Sjoerd deed een stap voorwaarts.

„Wat?"

„Iedereen slaapt nu hier in huis, maak alarm en laat mij oppakken als inbreker, dan is de zaak in orde. Ik leg mijn leven in uw handen, ik geef mij geheel aan u over. Beslis nu zelf of gij een man van eer zijt, als gij iemand, die u zijn vrijheid toevertrouwt, overgeeft aan den beul."

Het was een gevaarlijk beroep op zijn eergevoel; Sjoerd zweeg aarzelend, de doodsangst verdween uit Gastons trekken, hij zag den tweestrijd op het gelaat voor hem — hij zou winnen.

„Gij hebt mij gezien, gebogen over papieren en brieven; ik ben ongewapend, maar zelfs als ik u nu neerverelde met mijn vuist, zoudt gij later, als gij uit uw bedwelming waart ontwaakt, kunnen zeggen wat ik hier kwam doen. Ik begrijp wel, dat gij mijn verderf zoekt."

„Ik heb er geen enkele reden toe," klonk het koel bescheid. „Gij zijt meer dan niets voor mij. Ik veracht u, maar haten . . . . Waarom zou ik dat?"

Een flauw rood kleurde Gastons voorhoofd.

„Gij zijt wel zeker van haar. Nu, niets is grilliger dan Fortuna en de vrouw."

„Fortuna heeft u zeer zeker in den steek gelaten,

toen gij op den inval kwaamt hier in te breken en diefstal te plegen."

„Gij zegt?"

„Of behooren de officieele stukken van ons gezantschap u toe? „Wie de goden willen verderven berooven zij van het verstand," was de spreuk der Grieksche wijzen."

„Gij zult mij dus aanklagen?"

Doodsangst voor leven en veiligheid beefde thans in Gastons stem. Gravema verstond het echter anders, toen hij voortging: „Als gij dat doet, breekt gij mijn oude moeder het hart, dan maakt gij haar laatsten levens-tijd tot een foltering, dan verhaast gij haar dood!"

Sjoerd klemde de lippen vast opeen, zijn aangezicht werd zeer bleek. Gaston zag het, maar wist niet welke zielewond hij had aangeraakt.

„Ik zal vertrekken! Ik beloof u te vluchten uit Nijmegen, terstond... Laat mij gaan... Ik leg hier alles weer neer... Onderzoek mij, of er nog een enkel papier bij mij steekt... Maar, laat me gaan, nu gaan en zwijg om mijn moeder!"

Een grijs, gebogen hoofd rees voor den blik van Sjoerd: Een zwakke, bevende stem vroeg: „Komt hij?"

„Zwijg zelf," sprak hij heesch. „Ga! Vlucht!"... Hij strekte den arm uit; bevelend, maar waarschuwend klonk zijn stem:

„Wees verzekerd, dat ik je terug zal halen ook van het einde der aarde, als gij ooit een enkel woord zegt van iets, dat je hier hebt gelezen."

„Mijn redder! Hoe zou ik!... O, wees verzekerd van”...

„Zwijg!”... Gravema sloeg de aangeboden hand terug. „Ik laat je gaan, om... om... Vroeg of laat zul je toch loon naar werken krijgen, het doet er dus weinig toe of ik je nu laat lopen.”

„Gij kunt mijn hand terugstooten, maar ik zal u toonen, dat ik een goed geheugen heb. Mijn redder, vaarwel... Tot weerziens, hoop ik!”...

Ironisch klonk nu de stem van messire Gaston. Sjoerd verwonderde er zich over, terwijl hij hem zag wegstormen in de donkere, uitgestorven straat.

„Hij loopt of de scherprechter hem op de hielen zit,” was de laatste gedachte, die hij aan Gaston wijdde. Toen sloot hij het venster en verliet het vertrek met de gedachte: „Morgenochtend zal ik alles zeggen aan Van Beverningh.”

Maar Van Beverningh zou reeds eerder vernemen wat er was gebeurd. Hij stond dien ochtend bijzonder vroeg op. De eerste knop zijner kaneelplant moest dien morgen haar blaadjes ontplooiën... Hij ging naar zijn werkkamer, om daar alles in wanorde te vinden en de kaneelplant met geknakte twijgen op den grond.

Wat kon er voorgevallen zijn? Het antwoord liet zich niet lang wachten. Nog voor hij van zijn schrik en teleurstelling was bekomen, werd hem een schrijven gebracht van Odijck.

„Dank zij de hulp van kapitein Gravema, kon ik intijds ontkomen uit het huis van zijn vaderlijken

vriend. Ik ben reeds over de grens, als dit u bereikt. Sommige belangrijke stukken uwer ambassade draag ik mee op mijn hart" ...

Messire Gaston was onbeschaamd genoeg geweest het bericht met zijn naam te onderteekenen. Den aanhef van een belangrijk stuk, dat Van Beverningh met schrik miste tusschen zijn papieren, had hij er bijgevoegd.

Hij liet zich hoed en stok brengen en ging terstond naar Odijck. Deze was niet thuis. Somber gestemd keerde hij naar huis terug. Wat zou volgen? Hij moest Sjoerd spreken, maar waar hem te vinden? Sjoerd was dien dag naar Arnhem om dienstzaken, die in verband stonden met het aanwerven der Fransche deserteurs. Hij zond naar zijn kwartier: kapitein Gravema was er niet.

Eenige uren later liep bij de verschillende ambassades het gerucht, hoe een Fransche spion met belangrijke missiven van de Staten der Republiek naar Luik was gevlucht; terwijl zijn medeplichtige — de adjudant van den Prins — nog juist intijds te Arnhem gevangen was genomen.

Het feit werd druk besproken bij al de ambassades.

„'t Is hoogst onaangenaam voor ons. 't Schijnt of wij er de hand in hebben gehad. Als ik Gaston ooit weer zie, laat ik hem opknoopen,” zei le maréchal d'Estrades toornig.

Zijn medearbeiders aan het werk des vredes wisten, dat die woede slechts schijn was en d'Estrades gaarne

kennis had genomen van de stukken, gekaapt door zijn voortvluchtigen secretaris, nu — ook met zijn medeweten — op weg naar koning Lodewijk te Wetteren.

„Uw verontwaardiging zou meer nut stichten als zij werd geuit voor het verzamelde congres. Thans is zij overbodig,” vond Colbert. Toen plotseling in officieelen stijl vervallende, vervolgde hij:

„Mijns erachtens zouden wij dit événement kunnen toepassen tot ons voordeel, indien wij, met de expressien passende bij de affaire de differente gezanten valediceerden en — hun allen voorspoed wenschende — onze tehuisreize annonceerden met alle oorbare expressien van toegenegenheid. Want, na de escapade var. messire Gaston, die nu reeds aan onze intercessie wordt toegeschreven, zal ieder cesseeren op vrede te hopen.”

D’Avaux . . filosofisch aangelegd — schudde afkeurend het hoofd. „Het blijkt ook hier, dat de indrukken van de buitenwereld ten allen tijde de menschelijke praedisposities in werking stellen.”

„Wat?” — zei Colbert.

„Wel, terstond reageert de concrete voorstelling eener zaak op de menschelijke passies. Maar de mensch, die zich door zijn hartstochten laat leiden, dwaalt doorgaans. Daarom zou ik het onvergeeflijk vinden, als wij in dezen met overhaasting decideerden zonder eerst gedimiteert te wezen door de kroon van Frankrijk.”

„Mijn broeder,” . . . begon Colbert.

„Ik beschouw mijn Heer Colbert niet als degene, die in deze difficulte kwestie heeft te decideeren en zou daarom willen proponeeren af te wachten wat koning Lodewijk zal avouereen na zijn audientie aan Mijn heer Van Beverningh,” ging d’Avaux met verheffing van stem voort. D’Estrades begreep den wenk en bracht het aangename onderhoud op den adjudant van den Prins.

„In ieder geval heeft dien Don Quichotte ons een goeden dienst bewezen. Wij weten nu vrij wat meer dan wij gisten.” — — —

Die „Don Quichotte” was intusschen opgesloten in den ouden wachttoren, die den weidschen naam „Belvédère” draagt. Streng hadden zijn rechters hem gewezen op de zwaarte van zijn vergrijp.

„Gij hebt een Franschen spion onbepaald vertrouwen geschonken, zelfs de moeite niet genomen om te onderzoeken of hij geheime stukken meevoerde. Gij zijt de medeplichtige van een schurk en even verraderlijk als hij.”

Het bloed stroomde Sjoerd in heete golven naar het voorhoofd. Hoe betreurde hij thans zijn onvoorzichtige edelmoedigheid! Te laat zag hij in, waartoe zij hem had geleid. Te laat! Het vreeselijk, onherroepelijk woord der wanhoop! Te laat! was thans het zijne.

„Ik vertrouwde op zijn eerwoord. Hij wilde er een eed op doen, dat hij geen enkel stuk bij zich droeg, hij beloofde plechtig te zullen zwijgen. Hoe kon ik zooveel laagheid verwachten?”

Hij zag nu geheel het ondoordachte zijner handeling, gevoelde, dat de aanklacht zijner rechters waarheid behelsde, hij zweeg aarzelend.

Kòn hij hun rekenschap geven van de eigenlijke drijfveer, die hem Gaston vrij had laten uitgaan? Zij zouden medelijdend glimlachen en aan zijn verstand twijfelen, als hij hun sprak van het grijze hoofd, gebogen door den vloek, die hem had gegolden, dat hij voor zich had gezien, toen Gaston met den naam zijner moeder op de lippen pleitte, smeekte. O, dat bleeke, zachte gelaat, dat naar hem had uitgezien verlangend, hoe machtig was de herinnering, o, de teere, lieve stem, die gebroken, nog stervend had gefluisterd: „Komt hij nù?”

Hoe sterk en geweldig was haar klank, welk een macht ging er van uit! . . . 't Was zoo moeilijk geweest, zoo zwaar . . . Neen, wreed en onmogelijk was het, toen Gaston smeekte: „Denk om mijn oude moeder, gij verhaast haar dood . . . gij!”

Hoe kon hij hem toen grijpen, gevangen laten nemen, hoe kòn hij! Geheel zijn binnenste weeklaagde in herinnering, dus was het toch beter, zóó, ja, véél beter . . . Maar het zeggen aan zijn rechters . . . wat kòn hij zeggen. Hij had een hand aangenomen, die hem werd toegestoken, een om redding smeevende hand; nu werd hij beloond met laagheid en verraad. Had hij goed gehandeld, had hij misdaan? Hij wist het niet, zijn gedachten golfdén woest. Zijn rechters moesten het uitmaken. Hun oordeel ontrafelde de ge-

dachten en hartstochten, maar zouden zij hier het rechte oordeel vellen?

De zon ging onder, de rivier stroomde stil verder, overgoten door den rooden schijn van den avondgloed, vlugge zwaluwen scheerden als kleine booten over de kalme golven. Gelukkige vogels, zij waren vrij!

Langzaam stierf het licht weg aan den hemel, de schemering daalde, grijs werd de lucht, donker de golven; de eenzame man stond nog altijd aan zijn tralievenster en staarde, staarde — naar de vrijheid, die hem was ontvlucht.

Wreed was het lot juist nu! Waarom juist nu? Eenzaam en verlaten was zijn leven geweest. Thans had het geluk hem gewenkt, om hem schier in hetzelfde uur weer te ontvluchten. Er was geen hoop meer, zijn toekomst lag vernietigd voor hem. Een geschandvlekte naam, een onteerend vonnis, zijn verwijdering uit het leger . . . onafwendbare trits van smaad, vernedering en ellende. Dát was zijn toekomst. O, hoe spotte de werkelijkheid met zijn geluksdroom, met zijn wensch, om het leven der vrouw, die hij lief had, zonnig te maken en licht! Als een visioen was het beeld eener gelukkige liefde hem voorbijgeleden — het bleef een visioen. Er kwamen oogenblikken, waarin de woeste wisseling zijner brandende gedachten hem overstelpte, dan klonk een schampere lach, die de holle echo van zijn kerker dof weerkaatste.

Sofia had hem gesproken van God, van Zijn liefde

tot de menschen. Hij had dien God willen zoeken, eerlijk en waar. Was dat nu zijn loon? Hij was edelmoedig geweest tegen den man, die hem haatte om Sofia, en thans . . . „De Christenen beweren, dat den mensch een vrije wil werd gegeven! Vrij! Even vrij als de uitvinding van Christiaan Huygens, de slinger in een klok! Die mag zich ook voortbewegen, zooals hij gemaakt is. Ha, ha! Vrij!” . . .

Opnieuw weerkaatsten de steenen wanden den bittersten lach, die ooit gleeed van hoonend vertrokken menschenlippen. „Onvervaard zou ik kunnen strijden tegen geheel een vijandige wereld, gevaren noch dood heb ik ooit gevreesd, maar dit! — Liefde en leven mij ontvlucht, een verwoest bestaan, omdat ik medelijden heb gehad!” . . . De sterke man snikte als een kind. „Sofia!” Als de kreet van een stervende klonk het.

En toen hoorde hij een voetstap, bijna onhoorbaar zacht als de schaduw, die over de golven zweefde en stond zij voor hem in zijn gevangenis, en hij zag haar met liefde, waarin eerbied zich mengde. Hij zag haar als de hoop, die hem was ontvlucht, als het geluk, dat hij niet kon grijpen, maar had gezien om het te verliezen. Lang zochten hun oogen elkanders gelaat en hielden zij elkanders handen omvat, maar de woorden, vol troost en teerheid, die Sofia zich had voorgenomen te zeggen, werden gesmoord in snikken.

„Sofia!” zei Sjoerd eindelijk — hoe beefde zijn stem — „ik kan niet zeggen wat ik voel, dat je hier

bent gekomen, nù . . . . Het is misschien mijn laatste dag hier; dan komt de Gevangenpoort en dan — de wetten zijn streng — het schavot is er dicht bij, Sofia! O, dat is nog een geluk, dat ik je vaarwel mag zeggen, nù . . . . 't Is zoo hard voor ons, voor jou en mij . . . . Gods hand is op mij, wreed en zwaar.”

Zij zag hem verschrikt aan:

„O, zeg dat niet! God kan redding geven als Hij wil.”

„Maar de menschen zullen geen redding willen. Mijn plichtverzuim wordt wèl zwaar gestraft. Ik zie nu wel in, dat het niet goed was, maar 't was uit medelijden!” Hij zweeg, om opnieuw uit te barsten:

„Als ik je maar niet had gezegd, dat ik je lief heb! Dan waren jou rust en vrede ten minste niet verstoord!”

Zij verborg het gelaat aan zijn borst. „Ik heb je zoo lief, mijn verdriet om je is nog geluk, hoe erg het ook is.”

Toen vervolgde zij aarzelend, met een blos:

„Ik heb altijd zoo'n medelijden gehad met Maria van Reigersberch . . . . Loevestein en een gevangenis . . . . 't Leek me zoo verschrikkelijk toe. Maar nu benijd ik haar!”

Een groot gevoel van geluk overstelpte hem te midden zijner ellende. Vernedering en smaad, het ontzettende leven in den kerker, misschien voor altijd, zij vreesde het zelfs niet, zij vond het zelf een geluk vergeleken bij deze scheiding. Voor hem wilde zij dat dragen, voor hèm. Zacht streefde hij de zijden haren, die te voorschijn golfdën uit de zwarte kap.

„Mijn liefste, ik zal aan je denken altijd, en jij aan mij en dan zullen we toch niet gescheiden wezen, hoe ver we ook van elkaar zijn. En misschien!“ . . .

Hij voltooide zijn woorden niet. Hij durfde, hij mocht haar geen hoop geven op een weerzien, dat niet komen zou. Maar zij begreep hem met de scherpzinnigheid der liefde, die niet zichzelf zoekt. Haar bijzijn kon hem redden van kerker noch dood. Er moest iets anders wezen. Kon zij hem maar redden, desnoods ten koste van haar leven.

Kon hij maar vluchten. O, als dat kon! Maar hoe? Zij vouwde de handen, het omhooggeheven, witte gezichtje in de donkere kap was liefelijk om aan te zien. Het sneed Sjoerd door de ziel — misschien was het de laatste maal.

„O, Sofia! Wat heb ik een ellende over je gebracht!“

„Neen, neen, alleen geluk! Wij hebben elkander lief!“ Haar handen vouwden zich, 't was of haar lippen zich zacht bewogen.

Het water klotste en ruischte, de klare avondhemel weerspiegelde zich, fonkelend van sterrenglans, in den stroom. Het scheen of een zilveren sluier zweefde over de heldere golven. En, was het de weerglans der sterren alleen of schitterde het onder dien sluier van een gouden voorhoofdband, van armringsen en spangen met glinsterende steenen bezet? Hief zich een lichte nevelgestalte uit den vloed, weenend om wat geworden was, om wat kon zijn geweest . . .

Sofia herinnerde zich de legende uit het grijs wel-

eer: Hoe de Romeinen kwamen om te heerschen over het volk der Batavieren, dat leefde aan de Waal. Tot een jonge held uit dat voorheen vrije volk de vaan van den opstand verhief tegen de gehate onderdrukkers. Helaas, niet de geheele volksstam nam deel aan zijn waagstuk. De jeugdige aanvoerder, door de overmacht gegrepen, in boeien geklonken, werd toegewezen als slaaf aan den centurio, die hem gevangen had genomen. Toen kwam zijn blonde bruid en wierp zich in het stof voor den geduchten Romein en bad en smeekte om zijn leven. Zij hief de armen op, blanke armen, door breede gouden ringen omsloten. De centurio zag ze bewonderd, en ook haar voorhoofdband, die fonkelde in den gloed der zon. Zij smeekte om het leven van den gevangene, met tranen bitter en brandend, zij bood aan in ruil, wat zij bezat: Paarden en schapen, heem en land. Maar de hoofdman schudde afwijzend het hoofd:

„Die gouden voorhoofdband met ingekaste steenen, die gordel met doppen bezet, die spangen en armringen, fonkelend van glans, begeer ik, o Thusnelda! Lang mij die en uw bruidegom is vrij!”

Want de centurio had geheimzinnige runen gezien tusschen de schitterende steenen en hij hoopte, dat hun bezit een toovermiddel zou blijken, dat hem voorspoed schonk en levensheil en eer.

Toen sloeg Thusnelda de witte handen voor het even wit gelaat en snikte hevig: Meer dan haar bruidegom had zij haar glinsterende sieraden lief. Stil

sloop zij heen, de harde lach van den Romein klonk haar na.

Maar weinig dagen later werd haar lijk opgehaald uit den stroom: zij had geboeid grooter vernedering moeten ondergaan, dan het gemis van gouden sieraden haar had toegeschenen. Nu heette zij te wonen in de diepte van den stroom; slechts enkele malen, als de oevers groen waren en bezaaid met bloemen, rees haar ijle nevelgestalte boven het golvend watervlak. Dan klonk van haar lippen een klacht, smartelijk waarschuwend, tot hen, die haar konden verstaan. Om toch lief te hebben, niet zich zelve het eerst, of het meest, om toch het geluk te zoeken, het te vinden, in zelfvergetelheid.

Dat was Thusnelda's zang, als zij oprees uit de golven en het scheen Sofia of zij het verstond, of thans voor haar het oogenblik was gekomen, om er den zin van te vatten.

Over het bleeke gezichtje gleed zulk een roerende uitdrukking, het was of zij het middel zag, de redding voor Sjoerd en ook of het haar kracht te boven zou gaan om het aan te grijpen. Weer vouwde zij voor een oogenblik de handen en toen kon zij zeggen, o, zoo duidelijk verstaanbaar: „Wees sterk en houd moed, er kan, er zal nog redding komen,” en haar hart bezweek bij die woorden.

Maar met een wereld van liefde in zijn oogen boog zich de krachtige man over de teere vrouw, die in dit vreeselijk oogenblik sterker was dan hij, die een

glimlach van bemoediging vond, waar de meesten zouden zijn uitgebarsten in tranen.

Zijn armen omsloten haar en haar oogen glimlachten hem tegen — voor de laatste maal.

„Gij zijt in de hand van Eén, machtiger dan de machtigste der aarde.”

Toen ging zij en de schaduw van den ouden wachttoren omgaf haar, zwaar en plomp, en het was haar of een schaduw op haar leven was gevallen, die zelfs de geweldige hand van den tijd niet zou kunnen wegvagen.

Door het kleine tralievenster zag Sjoerd haar gaan. Tranen, die een man zoo zelden stort, maakten zijn oogen vochtig, klam was zijn voorhoofd, zijn slapen gloeiden. Te midden van rook en kruitdamp, bij het dreunen van het geschut en de verschrikkingen van het slagveld, had hij minder doorgestaan dan in dit oogenblik. Tot eindelijk zijn vertwijfeling opnieuw losbarstte in dit eene:

„Dat ik zulk een leed over haar moest brengen, over háár!”

Aan het gevaar, dat zijn eigen leven bedreigde, dacht hij niet; en de denkbeelden en uitspraken van de groote denkers en wijsgeeren der oudheid konden hem in dit vreeselijk uur troost noch kracht geven.

En toch hij had beide noodig, zoo noodig. Waar waren zij dan te vinden? De steenen kerkerwand weerkaatste: „Wáár?”

HOOFDSTUK X.

Het geheele voorjaar had koning Lodewijk met kracht en beleid den oorlog voortgezet. Bijna de geheele Spaansche Nederlanden hadden den vreeselijken overlast gedragen zijner plunderende en stroopende troepen. Lotharingen zuchtte nog onder den geweldigen druk zijner krijgsbenden, toen hij plotseling zijn legers naar Vlaanderen wendde. Een gevoel van medelijden ging door de Republiek der Nederlanden, dat nog sidderde bij het herdenken der doorgestane rampen, de weeklacht van het uitgemoorde Yperen en het zwaar gebrandschatte Gent, gaf er het antwoord op. Als een aanklacht klonk het. Braband en Vlaanderen lagen uitgeplunderd, uitgemoord, als dood aan de voeten van den vorst, die zeggen durfde: „L'état c'est moi!" Of hij ook de verantwoording zijner daden durfde aanvaarden, die de eeuwigheid zou leggen op de weegschaal van het recht?

De heerschappij van het geweld is zelden lang van

duur. De troepen, slecht betaald, die niets meer te rooven vonden, morden, deserteerden. Lodewijk zag zich genoodzaakt in ernst over den vrede te denken, te meer nu Engeland een verbond had gesloten met de Republiek.

„'t Is alles het werk van den Prins van Oranje! Hij werkt voor mijn ondergang en hij zàl dien bewerken. Geniaal, met onverzettelijke wilskracht bedeed, met een blik gescherpt door ervaring en nadenken, die heen ziet over het heden in de vérré toekomst! O, dat ik het hem vergelden kon. Vergélden!” . . . .

De gróote blauwe oogen van den vorst — hij was juist ontwaakt — werden strak in hun staren. 't Was of hij nu óók in de toekomst zag, of hij begreep, hoe dien wensch der vergelding vervuld te kunnen zien. Een glimlach, koud als het staal, dat het hart van een vijand zoekt, speelde om zijn mond, toen richtte hij zich half op. Zijn hand trok aan een zijden koord, buiten het vertrek klonk een bel. De deur ging open, een zwerm hovelingen verscheen. De een droeg een gouden waschbekken, handdoeken van ragfijn linnen de tweede; een gouden doos met zeep hield een derde in de hand. Afstammelingen der oudste geslachten van Frankrijk vernederden zich tot lakeiendiensten.

Het waren de vermaarde levers van Versailles niet, hier, in het soldatenkamp te Wetteren, maar, hoewel bekort, was het opstaan van den koning vol luister en uiterlijk vertoon.

Kleine karakters, die groot willen schijnen, zoeken

steeds ontzag in boezemen door omslachtige plechtigheden en veel ceremonieel.

Is dit, omdat zij zich zelven een reus op leemen voeten weten en gevoelen, dat zij zullen ineensstorten, als de uiterlijke schijn, lokaas der bewondering voor verblinde oogen, hun nietigheid niet langer maakt tot iets?

De satijnen gordijnen van 's konings ledikant waren teruggeschoven, de zijden kousen getrokken aan de vorstelijke voeten, het waschwater had gevloeid over zijn koninklijke handen, de met goud geborduurde slaaprok omsloot zijn verheven leden.

Nu, terwijl een uit den zwerm hofkappers de pruik van den dag plaatste op het hoofd, dat was geroepen om een kroon te dragen, behaagde het koning Lodewijk te vragen of de gezant der Republiek reeds was aangekomen in het kamp.

De buigende opperkamerheer antwoordde onderdanigst, dat de gezant reeds den vorigen dag die eer had gehad.

„Waarom ons niet terstond zijn komst bericht? Wij hebben last gegeven, den gezant hunner Hoog Mogenden terstond tot ons te voeren.” De stem van den koning sneed, scherp als een mes.

„De schuldige in deze zaak blijft een maand verbannen van onze levers!”

Lodewijk had bevolen den naam van den gezant niet te noemen, voor hij zelf beval dezen tot hem te geleiden. Niemand echter waagde dit in herinnering te brengen.

Alzoo werd thans met bekwamen spoed de gezant der Republiek gezocht in het kamp. Twee chevaliers vonden hem in gezelschap zijner reisgenooten wandelend tusschen de tenten. Zij begrepen niet, dat Van Beverningh met één blik meer zag in enkele uren, dan zij met beide oogen in een geheel jaar. De uniformen der Gardes du Corps mochten schitterend wezen om te aanschouwen, de ruiters van La Maison du Roi blinken van staal en goud, hij hoorde ook hun gesprekken, hij vernam, dat niet allen dezelfde fraaie uitmonstering droegen, die behoorden tot hun regiment. Deserteurs ontbrak het menigmaal aan soldatenrok en schoeisel. Doch die waren ook niet uitverkoren om de koninklijke tent te bewaken, — door haar inrichting en uitgestrektheid schier een klein paleis, — waaraan purper noch goudborduur was gespaard.

Alles glansde en schitterde in koning Lodewijks kamp, doch Van Beverningh zag den reus op leemen voeten. Terstond echter was hij gereed zijn geleiders te volgen, na Sofia eerst terug te hebben gebracht naar den karos, waarmee zij de reis hadden gedaan. Waarom Sofia zoo dringend had gevraagd om mee te mogen gaan, was hem een raadsel. Hij kende haar echter reeds voldoende, om te weten, dat zij niets deed zonder reden en was welwillend genoeg om die reden zwijgend te eerbiedigen. Na een rij van en haie opgestelde soldaten te zijn voorbijgegaan, bereikte hij de door blauw zijden gordijnen afgesloten tentafdeeling, waar koning Lodewijk zich bevond, omringd

door een ganschen stoet van hovelingen, en enkele dames der hofhouding. De koningin had zich door ongesteldheid laten verontschuldigen. „Arme vrouw!” dacht Van Beverningh. Hij zag madame De Montespan. Zij zat op een vergulden tabouret, naast den blauw zijden met anjelieren en tulpen geborduurd stoel van den koning. Diamanten fonkelden in het hoog opgemaakte haar, haar wit fluweelen coursleep lag in sierlijke plooiën aan 's konings voet. Haar doordringende oogen richtten zich op den gezant met een vorschenden blik. Zij las op het schrandere gelaat voor haar, dat die eenvoudige, reeds bejaarde afgezant der Republiek zich evenmin zou laten overheerschen door een hoogen toon, dan zich laten meesleepen door uiterlijk vertoon.

Madame De Montespan beet zich op de lippen.

Maar op een wenk van den koning ging de hofhouding buigend achteruitredend heen. De koning van een slaafsch onderworpen volk en de vrije burger der fiere Republiek waren alleen. Beider blikken boorden in elkander. 't Was of de een de gedachten wilde lezen van den ander.

Lodewijk ontstelde schier; hij was gewend beschroomd neergeslagen of vleiend glimlachende oogen te zien. Onrustig bewoog hij het hoofd, hij stiet tegen de gouden kroon op zijn hooggerugden stoel. Het was een kroon van hout met klatergoud overtrokken.

Maar de diamanten knoopen op den rood damasten rok van den zonnekoning fonkelden inderdaad als

kleine zonnen, het kamizool was met gouborduursel overladen en de fraaie krullen van de statige pruik golfdén neer op een kraag van zeldzaam fraaie Valencienner kant. Met een handbeweging wees hij Van Beverningh een tabouret aan tegenover zijn gouden zetel. Diens eenvoudig zwart fluweelen gewaad en met bont omzetteñ mantel vormde een passende lijst voor zijn waardige gestalte en ernstig denkersgelaat.

„Een mán staat voor u,” dacht Lodewijk.

Reeds lang en levendig was het gesprek gevoerd, thans nam de koning van de door vier vergulde griffioenen gedragen tafel, — zij stond tusschen hem en den gezant der Republiek — een der vele brieven en concepten, die het purperfluweelen kleed bijna onzichtbaar maakten.

Het was een lijvig geschrift, waarvan de inhoud blijkbaar zijn goedkeuring niet wegdroeg, wél zijn levendig ongenoegen, want een hoonende of dreigende trek gleed bij afwisseling over zijn gelaat; trotsch en geërgerd trok hij de hooggebogen wenkbrauwen samen terwijl hij las. Eindelijk neep hij het papier ineen tot een bal en wierp het toen tusschen de overige stukken.

„Ziedaar mijn antwoord!”

’s Konings stem klonk dof dreigend, zijn groote, trotsche oogen waarschuwden:

„Terg mij niet! Ik bezit de macht overmoed te wreken.”

Van Beverningh liet zich niet uit het veld slaan. Gelaten en bedaard sloeg hij Lodewijks bewegingen gade en

wachtte tot opnieuw het woord tot hem werd gericht.

„Met uw onbeweeglijke trekken en zwijgende afwachting tracht gij mij een eerbied te toonen, die gij niet voor mij gevoelt. Verwacht gij mij daarmee om den tuin te leiden?” klonk eindelijk schamper 's konings vraag.

„Ik wacht op het antwoord, dat Uw Majesteit zal gelieven te geven op het schrijven, dat ik de hooge eer had, haar te overhandigen uit naam mijner lastgevers, den Stadhouder en de Hoog Mogende Heeren Staten der Republiek.”

„Laat de Mijnheers er nu buiten. Ik ken hen en hun plannen. Van hun beschouwingen wil ik niet weten, met u, heer Van Beverningh, ben ik bereid te spreken.”

Van Beverningh herinnerde zich het woord van Courtin, den Franschen gezant in Den Haag bij het uitbreken van den oorlog met Frankrijk, nu zes jaar geleden:

„Er zijn slechts vier personen onomkoopbaar in de Republiek.” Hij wist, dat men hem een van dat viertal had genoemd. Nu kon hij wellicht daardoor eenigen invloed oefenen op den onhandelbaren Lodewijk. Het verheugde hem, ofschoon hij te eenvoudig was om van zich zelve te denken, dat hij behoorde tot de lichtdragers, die, omdat zij het goede doen en het edele zoeken, ook een beter gevoel wekken in het hart van anderen.

„Uw Majesteit is wel goed mij dit te zeggen, maar

vergun mij eerbiedig te verklaren, dat de gevoelens der Heeren Staten, bovenal die van den Prins van Oranje, ook de mijne zijn. De Republiek wenscht vrede, maar slechts een eervol verdrag en dit kan uw Majesteit haar verschaffen."

„Ja, met opoffering van Zweden en met toegeven aan de dwaze eischen van Spanje. Dat weiger ik beslist."

Lodewijks gelaat voorspelde weer niet veel toegeeflijks. „'t Is bepaald een comisch intermezzo, dat bondgenootschap met Engeland, tijdens de onderhandelingen. Als de Prins van Oranje zich soms verbeeldt mij daarmee te verontrusten, dan kent hij zijn koninklijken oom al zeer weinig."

Lodewijk dacht aan het goud, dat Karel Stuart zoo rijkelijk toevloede uit de Fransche schatkist, maar hij vroeg zich niet af, hoever zijn kennis van diens karakter ging.

„De Prins is niet zoo onbedreven in de staatkunde als enkelen soms veronderstellen."

„Dus verlicht zijn Hoogheid u de onderhandelingen te Nijmegen en volgt gij meer zijn instructies dan die der Heeren Staten?"

„De Prins en de Staten voelen zich één, waar het de belangen geldt van beider vaderland."

„Zoo, inderdaad! Verblijdend voor de Republiek, die eensgezindheid! Er is dan toch wat nieuws onder de zon."

„Het wapen der Republiek heeft tot devies: „Eendracht maakt macht."

„Zoo'n devies klinkt heel mooi, maar de werkelijkheid is beter, dat toonen mijn legers u.”

Van Beverningh boog:

„Wie zou de grootheid en macht van uw Majesteit in twijfel durven trekken. Juist daarom is het onze verwachting, dat zij, edelmoedig door de sterkte harer troepen, zal toonen, dat bij haar recht gaat boven macht.”

De hooghartige trek op 's konings gelaat werd een weinig verzacht.

„Gij zijt een handig staatsman, mijn Heer Van Beverningh! Maar kunt gij in ernst veronderstellen, dat ik vruchtbare landstreken en veroverde vestingen in ruil zal afstaan tegen een paar vervallen stadjes met vermolmde poorten en half in puin liggende muren aan de grens der Spaansche Nederlanden?”

„Uit sommige van die onaanzienlijke grensvestingen is, op bevel van uw Majesteit, thans reeds een gordel van ijzer en staal gevormd, die de schrik is der zuidelijke Nederlanden.”

Lodewijk glimlachte geveid, maar sprak:

„Een zouteloos antwoord; waartoe ik u nauwelijks in staat had gerekend. Keeren wij tot ons onderwerp terug, dat tot de gewenschte uitkomst moge leiden.”

Van Beverningh boog nogmaals.

Hij wist, dat zijn woorden doel hadden getroffen; hij was voldaan.

Het was Lodewijk slechts te doen om tijd te winnen, dit begreep hij volkomen. „Bergen moet vallen, eer

de vrede is geteekend." Het woord der Fransche ambassadeurs gold ook hier. Vage beloften, fraaie woorden, daden nooit.

„Gij afgevaardigden der Republiek zult het aan uw eigen halsstarrigheid moeten wijten, als de onderhandelingen niet voeren tot den vrede.”

„Is het hun schuld, dat de Fransche diplomaten steeds nieuwe wegen vinden, die afvoeren van den vrede?”

Lodewijk zweeg. Met den schranderen afgezant der Republiek zou hij zijn doel niet bereiken door uitvluchten of het verwringen der waarheid. Hij besloot een andere taktiek te volgen.

„De Republiek zou dus de teruggave wenschen van al de door mij gemaakte veroveringen, Maastricht niet uitgesloten?”

„Anders zal zij niet tevreden zijn te stellen.”

De oogen van Frankrijks roem en luister staken.

„Tevreden te stellen! Niemand heeft mij, tot nu toe, iets dergelijks durven zeggen. Mijn wil is het gebod van Europa.”

„Ik meen natuurlijk: een verdrag op billijken grondslag.”

„Maar toch herstel van status quo ante?”

„Is restitutie van wat de Republiek vroeger toebehoorde, dan niet billijk?”

„Met zulke haarkloverijen komen wij niet verder. Ik wil u daarom eens en voor altijd zeggen, dat ik de voorstellen, die nu in het concept zijn opgenomen,

nimmer zal sanctionneeren. Dat de Prins Engeland heeft overgehaald zich bij de bondgenooten aan te sluiten is, mijns inziens, een onvergeeflijke fout, niet bevorderlijk aan den vrede."

„Zooals gij dien wenscht," dacht Van Beverningh.

„Vrede is een verheven woord, waarom beletten de Staten, dat het tot daad wordt?" klonk het thans pathetisch.

„Ik denk, omdat de bondgenooten zoo strijdlustig zijn," luidde het antwoord.

Het trotsch gelaat van Lodewijk werd rood van toorn. En hij moest zwijgen: zijn troepen hadden veel geleden in den laatsten veldtocht, de schatkist was leeg, het volk morde.

„Ik moet vrede sluiten!" luidde het slot van zijn overlegging. „Als Bergen echter eerst nog valt, dan" ...

„Majesteit," klonk thans de ernstige stem van den Hollandschen gezant. „Gij zult billijken, dat, hoewel de Republiek den vrede begeert, zij nooit zal vergeten haar rechten te handhaven."

Het hooge voorhoofd van Frankrijks koning rimpelde zich, dreigend werd opnieuw de gloed zijner oogen.

„Ik geloof, dat gij vergeet tot wien het u vergund is het woord te richten. Maar ik wensch, dat de onderhandelingen nu tot een einde komen. Onderschrijf mijn eischen."

„Dat kan ik onmogelijk hier, alleen en zonder mijn lastgevers. Slechts een wereldveroveraar of een krankzinnige zou dit doen. Ik ben geen van beiden."

Het was een gelaat, wreed en woest als van een wolf, dat zich nu tot Van Beverningh wendde. 't Was of een vuurstream uit den blik schoot van den vorst.

Van Beverningh liet zich niet uit het veld slaan.

„Uw Majesteit vergeet, dat een eenvoudig burger voor haar staat, maar een die zijn geboorteland vrij wil zien en onafhankelijk. Toen ik mijn land verliet om tot u te gaan, smeekte het volk op Nijmegens straten :

„Keer terug, o, keer met den vrede terug!” Die eenvoudige menschen begrepen het onmogelijke niet van hun wensch, maar zij schokten mij door hun wanhoop en angst, dat de verschrikkelijke jaren, die nog versch in ieders geheugen liggen, opnieuw zouden terugkeeren.

Toen overweldigde mij een groot medelijden, ik hief de hand op en zei — allen, die smeekend mijn reiskoets omringden, konden het hooren :

„Ik beloof u meer dan den vrede. Ik zal u de vrijheid terug geven, als het moet ten koste van mijn leven, wat niets beteekent, doch ten koste van den ondergang van Frankrijk, wat veel zegt. En, reken er op, koning van Frankrijk, dat die belofte vervuld zal worden. Zoo waarachtig als mijn volk het meest vrijheidlievende der wereld is en de Prins niet alleen de grootste veldheer van zijn tijd, maar ook de incarnatie van een geheel volk. Met zijn koel verstand en opbruisende heftigheid, zijn fieren trots, zijn stugheid en onverzettelijke volharding, zijn ontembaren vrijheidszin

en hóóg Godsvertrouwen, vertegenwoordigt de Prins zijn volk en is dit de weerkaatsing van alles wat omgaat in zijn hoofd en hart. Wonderen van dapperheid zijn reeds verricht, niet alleen door het leger, maar ook door het volk onder de geniale leiding van den Stadhouder. Zij zullen nog, als de Republiek tot het uiterste wordt gebracht, toenemen. Want zie mijn klein vaderland, omringd door groote staten en vijandige machten en laat mij dan mogen denken: „Zouden wij kunnen blijven bestaan als vrije natie, wanneer wij niet tot ieder offer bereid waren, als onze vrijheidszin niet werd tot een hartstocht, waarvoor ieder ander belang moet wijken, die den dood doet verkiezen boven het verlies der onafhankelijkheid?”

„Leonidas in zijn bergpas was niets bij dien man en dat kleine volk,” dacht Lodewijk. En de stemmen van cynisme en ironie zwegden in zijn hart, één oogeblik werden zij overstemd door een beter gevoel. Hij zag het edele, hooge van die geheele zelfvergetelheid, waar het gold vrijheid of ondergang. Hij dacht aan den geweldigen, tachtigjarigen strijd der Geuzen en hij haatte het denkbeeld, dat hun de wapens wrong in de vuist, maar hij was eerlijk genoeg om den heldenmoed en het onwrikbaar doorzettingsvermogen te bewonderen, die, een wereldmacht tartend, het ideaal hadden omgeschapen in hooge werkelijkheid. En door zijn geest trok de gedachte:

„Het aangeboren karakter van een volk is uit te roeien door geweld noch tirannie. Invloeden van

buiten kunnen het wijzigen, maar de grondtrekken blijven. 't Is als de zee, die spoelt langs de kust, steeds wisselend, maar dezelfde altijd. Een woest hartstochtelijke, Zuidelijke natie zou ik kunnen overwinnen; dit ernstig denkende, koel volhardende volk van het Noorden overwint mij."

Met een plotselinge opwelling reikte hij Van Beverningh de hand. Verbaasd voelde deze de vorstelijke vingers in zijn gespierde rechter rusten. Wie deelde met hem die eer?

Maar ongewoon welwillend klonk 's konings stem: „Gij zijt een eerlijk man, heer Van Beverningh! Ik waardeer uw oprechtheid: Zij is in paleizen een zeldzaam gast. En, omdat gij mij hebt durven zeggen wat niemand ooit heeft gewaagd, vertrouw ik u. Keer terug naar Nijmegen met het antwoord, hoe het mijn wensch is, dat spoedig een afdoende oplossing zal worden gevonden der hangende geschillen.

De vredesvoorstellen, die gij ontwerpt, zullen goed zijn, bereid ben ik ze te lezen en nauwkeurig te onderzoeken. Ga nu en bespreek het overige met Louvois."

Van Beverningh ging, bijna twijfelend aan wat hij had gehoord, duizelend van de plotselinge wending, die de zaken hadden genomen. Meende de grillige koning inderdaad wat hij had gezegd?

Van Beverningh moest het ditmaal, ondanks zijn kennis van 's konings karakter, gelooven. Nauwelijks in zijn logies — thans een welingerichte tent in het kamp — teruggekeerd, werd hem een gezegeld pakket

gebracht. Het bevatte Lodewijks portret, gevat in een lijst van diamanten.

De afstammeling der Geuzen, die hun hofgewaad van fluweel en zijde afwierpen, om in het simpel grijs der eenvoudige volksdracht te strijden voor vrijheid en recht, sneed 's konings beeltenis uit de gouden lijst en zond de fonkelende edelsteen terug. Hij verzocht alleen het portret te mogen behouden als herinnering aan een onvergeetlijk uur.

„Gij zijt een man! Onderhandel, stel de vredesvoorwaarden op. Ik zal de eerste zijn, die uw ontwerp goedkeurt,” luidde 's konings antwoord.

In hetzelfde uur rende een koerier naar het hoofdkwartier van Luxembourgen. Het briefje, dat hij overbracht, bevatte de woorden: „Zorg, dat Bergen valt.”

HOOFDSTUK XI.

Louvois had haast of hield zich zoo; hij moest afreizen, zijn karos stond reeds ingespannen. Toch vond hij, voor zijn vertrek naar Parijs, gelegenheid met Van Beverningh tot een overeenkomst te geraken. Dat hij slechts de woorden van den koning herhaalde, achtte hij niet noodig er bij te voegen. „Zoo wil ik het,” had Lodewijk gezegd. „Gij zult toestemmen, dat een andere oplossing niet mogelijk is.”

„Ik acht mij niet bevoegd tot oordeelen, Sire! Ik volg eerbiedig waar uw Majesteit beveelt,” luidde het onderdanige antwoord. Louvois verkropte zijn spijt, boog zich voor het onvermijdelijke en hoopte op het leger van Luxembourg, hoewel de koning nu een wapenstilstand had toegestaan tot den eersten Juli, terwijl gedurende dien tijd Luxembourg geen enkele stad zou mogen beleggen of aanvallen. „Omstandigheden kunnen snel gewijzigd worden,” troostte hij zich zelven, terwijl Van Beverningh de onzijdig

heid der Staten beloofde tot dienzelfden datum. „In dien tijd kunnen wij dan tot een definitieven vrede komen. Met een weinig goeden wil” . . . . zei Louvois.

„O, de vrede is reeds zoo goed als gesloten,” antwoordde Van Beverningh. Hij was te eerlijk om zelfs Louvois te verdenken.

„’t Is feitelijk alleen nog de ratificatie van het verdrag,” hernam Louvois en zijn oogen staarden in de verte, als wilden zij Bergen ontdekken. Bergen, dat vallen moest, terwijl Luxembourg — volgens de gesloten overeenkomst — niet mocht oprukken uit Brussel met zijn legermacht.

„Er is meer dan één middel om het doel te bereiken,” dacht Louvois. Met een glimlach en handdruk nam hij afscheid van den gezant der Republiek. Toen hij in zijn karos steeg, besloot hij de reis over Brussel te doen.

Dien avond was er „un petit souper” bij den koning. Het was er zeer vroolijk en, sans gêne, voor zoover de strenge hofétiquette dit gedoogde. Madame De Montespan was presidente van het feest. Vol gratie bewoog zij haar waaier, haar oogen schitterden nog meer dan haar diamanten en welluidend als het ruischen van een klare beek klonk haar zilveren lach.

Van Beverningh, ook genoodigd, zag hoe Lodewijk zich over haar boog, hoe zijn oogen de hare zochten . . . . Hij zag het met een gevoel van afgrijzen.

„Zie kind, hoe diep een vrouw kan vallen, hoe diep!” sprak hij zacht tot Sofia. Het speet hem nu,

dat zij hem had vergezeld op zijn reis; zij had zoolang bij hem aangedrongen, tot hij niet meer kon weigeren.

„Er wordt gezegd, dat messire Gaston ook te Wetteren is,” had hij aarzelend gezegd. Sofia had alleen geantwoord met een glimlach, die uit tranen scheen gevormd: „Neem mij mee!”

Nu was zij in de koningszaal en haar hart klopte bijna hoorbaar. Zij had Gaston gezien in de verte en zij zag die vrouw heel nabij, die vrouw, over wie de koning zich boog, die de hovelingen vleiden. Bijzonder mooi was zij niet, maar geestig klonk elk woord, dat van haar bleekroode lippen gleed en vol gratie was iedere beweging.

„Ziehier eene, die zich schatten verzamelt, welke de roest en de mot verderven. Over twintig of dertig jaar ontvalt haar alles, waarvoor zij nu haar ziel verkoopt, met haar leven. En dan?” . . .

Sofia zag naar de sierlijke glansgestalte in bleekrood satijn en goudborduurzel. De flikkergloed der edelsteenen omstraalde als een aureool haar blank voorhoofd, gegroefd door zorgen noch nadenken. Dacht zij ooit nà en schrijnde dan de wetenschap niet, dat de schoonste kroon haar was gerukt van het hoofd?

En Françoise Athenais, markiezin De Montespan, titel, dien zij had betaald met de verachting van tijdgenoot en nageslacht, zag haar.

„Ah, la petite Hollandaise!” . . . En daar de kring rondom haar zich nu verwijdde, wenkte zij Sofia met een bevallige beweging van haar waaier. Op een

woord van haar begeleider gehoorzaamde Sofia. Met hoeveel weerzin, begreep De Montespan niet.

„Wèl, wat bevalt u het meest hier?” De glimlach, die de woorden begeleidde, was betooverend, zacht, vol klank de stem. Maar het antwoord, dat de markiezin verwachtte:

„Wat ik thans het voorrecht heb te mogen zien,” bleef met den betekenisvollen glimlach, en de buiging, die de woorden moesten aanvullen, uit. Sofia stond rechtop, de plooiën van haar wit gewaad vielen om haar ranke gestalte, maar haar blik, waarin geheime afkeer zich nauw verborg, werd mild en zacht, nu zij een groep lelies aanwees, verdubbeld in aantal door de weerkaatsing van een hoogen spiegel.

„Dat! . . . ze zijn zoo blank en rein!”

Nú vulde een blik haar woorden aan en De Montespan begreep. Een vuurgolf stroomde over haar voorhoofd, haar oogen, schuw thans in hun staren, zochten de koningin. De plaats, waar deze zich, omringd door haar hofdames, had bevonden, was leeg.

„Zware hoofdpijn” . . . . Zij had zich opnieuw bij den koning laten verontschuldigen, toen zij zich terugtrok van het feest. Hoffelijk had Lodewijk haar begeleid tot aan de deur.

De koningin leed veel aan hoofdpijn.

Nu was zij alleen, alleen met haar verdriet en gerechtvaardigden toorn. Haar vrouwen had zij weggezonden, niemand mocht de brandende tranen zien der vorstin, gekwetst in haar trots en fierheid ten

bloede toe, niemand mocht zien schreien de doodelijk gekrenkte vrouw.

Zou het dan altijd zoo blijven, haar geheele leven?

Op La Vallière was De Montespan gevolgd, madame de Maintenon — de weduwe Scarron eens — voedde haar kinderen op. De Maintenon was onderhoudend en geestig. Bij het klimmen zijner jaren begon de koning dit boven schoonheid te waardeeren . . . . Frankrijks koningin, — hoe welluidend had eenmaal die titel geklonken in de ooren der fiere Spaansche Infante — beet zich de lippen tot bloed. „Om die vrouw vernederd te zien, diè vrouw! La Vallière was zacht en beschroomd, maar zij! . . . . Ik hoop, dat de Maintenon haar zal verdringen, weldra, dat zij op de terugreis . . . .” Zij zweeg, zelfs de wanden mochten niet vernemen als herinnering, wat zij had doorleefd in werkelijkheid: de lange, lange tocht van St. Germain naar Vlaanderen in dezelfde reiskoets met De Montespan! Omdat deze het wilde, was het „bevel des konings” geweest.

De herinnering schrijnde als een wond van gif en vuur. Zachte, welluidende muziek drong door tot de eenzame vrouw, die haar fellen strijd streed, verlaten, alleen.

„Les petits violons du roi” brachten den koning een serenade. Lully was hun orchestmeester. Gian Battista wist, hoe hij zijn grilligen gebieder het best kon vleien. De weggejaagde lakei van De Montespan, nu 's konings lievelingscomponist . . . . Het refrein gold

steeds Louis le Grand. Jammer, dat Molière niet aanwezig was om in een gedicht zoetvloeiend door versbouw, walgelijk door zijn opgeschroefde vleierij „son roi soleil” te verheffen tot een halfgod. Nog meer te betreuren was het, dat er thans geen ballet werd gedanst, gelijk zoo menigmaal te Versailles, waarin de koning zelf optrad als een der goden van den Olympus . . . .

De Hollandsche gezant had nu koning Lodewijk niet kunnen zien in al zijn grootheid. Niet gelijk de aartsbisschop van Straatsburg, die, toen Lodewijk daar zijn intocht deed, na het verwoesten van den Pfalz en den Elzas en het verdrijven der Protestanten, den koning begroette met de woorden :

„Nu laat Heer, uw dienstknecht gaan in vrede, want mijne oogen hebben uwe zaligheid gezien!” . . . .

Neen, de Hollanders kenden den koning, die ook hun land had verwoest, die het gaarne ten tweeden maal zou hebben gebrandschat en geplunderd, en al de Protestantsche inwoners verbrand of onthoofd, nog niet volkomen. Het edict van Nantes was nog niet ingetrokken, ofschoon madame de Maintenon — zelf Protestante, tot zij met den hekeldichter Scarron trouwde — reeds menigmaal wees op zulk een godgevallig werk . . . .

Met al de bigotterie der renegate wist zij haar stijgenden invloed aan te wenden tot heil der „alleen zaligmakende kerk” . . . .

Smeltend ruischte de muziek der „petits violons.”

't Was of de tonen werden gedragen door een bange klacht, gedrenkt in weemoed, van zieleleed sidderend.

De gekrenke trots en beleedigde fierheid der vorstin weken voor de zielesmart der vrouw, getroffen in haar hoogste voelen en denken.

„Ik werd gelukgewenscht en benijd, toen... Koningin van Frankrijk! Ach, was ik het nooit geweest! In den vreemde te moeten leven is niet het zwaarste, doch wee, wie een vreemde is in eigen huis!“... De klaagviolen trilden, met de handen voor het gelaat schreide de koningin...

En nog een andere hoorde die weemoedstonen, lang nadat zij reeds waren weggestorven — lang.

Stilte was ook om de markiezin De Montespan. De luchtige kanten, die haar als in een etherischen sluier hadden gehuld, waren afgelegd, haar diamanten schitterden niet meer. De groote oogen, beroemd om hun schoonheid, staarden droevig in de verte, zonder iets te zien, plotseling schoot uit hun diepten een blik, zoo hartbrekend droevig, alsof de machtigste vrouw van Frankrijk op het punt was in tranen uit te barsten.

Buiten zong een zachte stem de woorden der oude ballade:

„Quand je serai mère,
Ma vie s'êteint!“...

Groote tranen gleden nu inderdaad langs het gelaat van De Montespan, tranen gloeiend, bijtend, die schrijnden, lenigden niet. Zij drukte de hand op het hart:

„O, die folterende pijn! Zal het altijd zoo blijven?“

Weg, ... herinnering vol knagend wee, wég!" ...

Het was lang geleden. Zij was nog een heel jong meisje, bijna een kind, toen had zij hem ook gehoord, dien volkszang uit het v^{er} weleer. Het was de geschiedenis van den beeldhouwer uit de donkerste der Middeleeuwen, die de gelijkenis niet kon treffen van het beeld, dat zijn kunstenaarsarbeid gold, vele dagen, sinds vele maanden. Het voorbeeld van zijn arbeid, waaraan zijn herinneringsdroom zich knoopte, had hij gezien in een verwaarloosd rozenboschje op een stil, groen eiland van den Griekschen archipel. Een zoete huivering had hem dootrild op het gezicht van die wonderschoone marmeren gestalte. Sinds werd het zijn droombeeld, de wereld te ontroeren door een kunstwerk gelijk aan dát. Want van haar voetstuk geworpen, vergeten, omstrengeld door rozentwijgen, lag zij neer, de marmeren godin, die nooit meer week uit zijn gedachten.

Droombeeld en werkelijkheid ... Hij leerde de tegenstelling tusschen willen en kunnen. Toen deed hij een ex-voto:

„Laat mijn beeld de gelijkenis dragen der vergeten godin en ik breng het eerste uit mijn huis ten offer, die mij tegentreedt na volbrachten arbeid!" ...

Wien deed hij zijn gelofte? Hij wist het niet, hij vroeg het niet. Maar na het gesproken woord werd zijn arbeid vol teleurstelling een groot welslagen.

De droom van den kunstenaar was vervuld. Met jubel in het hart verliet hij zijn werkplaats en reeds

op den drempel zijner woning trad hem glimlachend tegemoet zijn jonge vrouw.

Het begroetingswoord bestierf haar op de lippen, want met een rauwen gil stortte hij neer:

„Mijn gelofte . . . mijn gelofte! Gij zijt opgeofferd aan een droombeeld! Gij, de liefste mijne!” . . .

„Aan een droombeeld!” herhaalde de trotsche markiezin De Montespan en zij peilde in het vluchtige oogenblik, waarin zij zich niet vrouw geboren om te heerschen, maar vróuw voelde, het leed, de zielesmart van den beeldhouwer der oude sage. Ook zij had hen, die haar eens het meest lief hadden, opgeofferd aan een droombeeld: aan een droom van macht en heerschzucht. Haar man, haar kind . . . zij had beiden verlaten om de gunsteling van den grilligsten koning te worden, om zich te bedekken met blinkende schande aan het machtigste hof van Europa.

De hovelingen bogen voor haar gelijk eenmaal een bewonderende wereld zich boog voor het kunstwerk van den beeldhouwer — tot het ruchtbaar werd, hoe hij zijn roem had gekocht, waarmede hij zijn eerzucht had voldaan. Want hij had zijn moordgelofte gehouden. Toen werd hij gegrepen, veroordeeld . . . kort daarna wezen zij, die hem gekend en bewonderd hadden, elkander zijn van onkruid overwoekerd graf . . .

Hoe had de ballade haar gegrepen in het hart, toen — lang geleden.

„Ma vie s' éteint!” . . . Gehoopt had zij tòen, gehoopt en gebeden, dat zij, die haar liefhadden, een-

maal zouden knielen bij haar graf, met tranen, met zegenende woorden bovenal. En thans? Wie zou zich buigen over haar graf met tranen en gebeden? De man, het kind, die zij had verlaten en verstooten? De koning, die haar dan reeds lang zou hebben vergeten, La Vallière, die zij had verdrongen, De Maintenon, die haar plaats zou innemen, wie besliste hoe spoedig reeds?

„Ma vie s' éteint!” . . . Welke herinneringen voerde hij mee, de oude zang. Herinneringen aan haar ouderlijk huis, met den door klimop omrankten gevel, aan den beschaduwden tuin, waar de meidoorn zijn geurige bloesems strooide en de nachtegaal zong in de seringeboschjes.

De schapen blaatten en de kudde keerde naar huis, de herdersjongen speelde op zijn fluit, en bij de bron op het groen bemoste slotplein vulden de dorpsmeisjes hun emmers en kruiken. Voor het venster van een torenvertrek glimlachte een zacht vrouwengelaat haar tegen, met een blik vol moederliefde; de avondklok luidde, ijle dauw sluierde de velden . . . . Het was alles zoo rustig, zoo vredig, zoo schuldeloos rein.

Zij tastte naar haar hoofd . . . . Daar in de golvende haren had zij eens een krans van lelietjes der dalen gevlochten.

„Zij zijn zoo blank, zoo rein” . . . . had dien avond het Hollandsche meisje gezegd. Wèl waren zij dat. Hoe hoog stonden zij in waarde boven de diamanten, haar bezoedelden tooi in de weelderige koningshall

De zangeres buiten zweeg, alles was stil en rustig nu, alleen de eentonige stap van den schildwacht verbrak het zwijgen van den nacht. Maar Françoise Athenaïs de Rochechouart hoorde andere klanken. Zij hoorde in haar dorp, waarover het slot van haar vader zijn trotsche schaduw wierp, de kerkklok luiden en den zang van het koor:

„Soli Deo Glorial” . . . .

Wie had zij de eer gegeven? Wie had zij de eer geofferd van haar leven? Aan God of aan menschen? De gevierde gunsteling, wier wil de wet was der hovelingen, aan wier voet een koning knielde, bedekte zich het gelaat met de handen. Haar oogen sloten zich en in het duister zag zij zich zelve en het verleden, en haar toekomst. Onbeweeglijk bleef zij in dezelfde houding minuten lang — het was of haar gezicht verviel, beide armen strekte zij recht voor zich uit, als wilde zij van zich houden, ver weg, wat komen ging, komen moest.

In dien nacht streden twee engelen om een menschenziel, de goede engel fluisterde van weleer, van onschuld en reinheid, van boete en berouw, van verzoening en genade.

De geest van het kwaad richtte een troon van goud op en liet blinken een van edelsteen fonkelende kroon.

„En als mijn vrees waan bleek? De koningin is lijdend. De Maintenon jong noch bevallig. Nòg beheersch ik den koning, als mijn vrees waan bleek?

Als ik toch zegevierde en mijn droom, mijn droom van een gulden diadeem, een met hermelijn omboorden mantel werd tot schitterende werkelijkheid. Als!" ....

„Ma vie s' éteint!" .... 't Was of een hartbrekende stem het haar toesnikte, in tranen smeekend ....

De markiezin De Montespan staarde met wijd geopende oogen; vele mijlen van duisternis lagen tusschen het heden en het verleden. Zij zag nu alleen de gouden kroon ....

Ieder wordt gestraft in de zonde, die hij begaat. Haar heerschzucht, geworden tot een hartstocht, haar eerezucht, te verzadigen noch te bevredigen, zouden de eerste aanleiding zijn, dat koning Lodewijk haar verliet voor madame De Maintenon, die, sluwder dan zij, haar eerezucht wist te verbergen, die won door overreding wat zij had willen verkrijgen door aanmatiging en dwang. De gouvernante der kinderen van madame De Montespan zou eenmaal, hoewel de geheime — toch wettige vrouw — worden van Lodewijk den Veertiende.

Weenend vluchtte haar goede engel uit haar nabijheid. De macht der duisternis had overwonnen.

„Ma vie s' éteint!" ...

HOOFDSTUK XII.

Een nieuwe morgen brak aan, grijze wolken omsluiserden het licht der zon, onder de zware boomen van het kamp heerschte reeds in het morgenuur schemering, maar tusschen het mos geurden de viooltjes en hun zoete reuk steeg omhoog en vermengde zich met den geur van bloeiende linden.

Bij een kleine plas, waar het water donker zag door de overhangende boomen, stond Sofia en staarde in de verte zonder iets te zien.

„Ik wou, dat ik hier niet was, gingen wij maar weer weg! Overal is het beter dan hier!” dacht zij met een zucht. Maar zij vergat, dat zij om bevrijd te wezen van wat haar drukte, niet elders heen behoefde te gaan, alleen anders gestemd worden. En dit was haar nu onmogelijk, zij had gezien, wat zij gehoopt had: Gaston, en zij beefde. Hij was vrij en Sjoerd was gevangen en wachtte zijn vonnis.

De tenten schemerden wit tusschen de boomen,

wapens blonken, de soldaten zongen bij het poetsen. Voor het koninklijk paviljoen stond de lijfwacht met glinsterende harnassen en wapperende helmpluimen, hovelingen reden af en aan, paarden brieschten, bevelen klonken, alles was leven en beweging. Sofia wendde zich af, om de grijze wolken te zien, zij kwamen overeen met haar stemming.

Een voetstap brak krakend een dorre tak, door voorjaarsstormen op den grond geschud. Sofia zag Gaston, hij zag haar. Onwillekeurig deed hij een stap achteruit.

„Een ridderlijk man maakt front tegen den vijand,” zei zij bitter.

Hij kwam naar haar toe:

„Sinds wanneer ben ik uw vijand, Sofia?”

„Ik verbied u nog eens en voor 't laatst mij bij den voornaam te noemen.”

„Verbieden, zoo zóó! Ik stoor mij nooit aan een verbod.”

„Evenmin als aan de wetten van plicht en eer.”

„Ge durft veel zeggen.”

„Ziet gij dan uw eigen laagheid niet en de grootmoedigheid van Sjoerd? Hij had u kunnen vernietigen, hij liet u vrij heengaan. Tot dank is hij door uw toedoen van zijn vrijheid beroofd, tot dank hebt gij zijn toekomst verwoest, en wacht hem een onteerend vonnis — misschien de dood. Dat is zijn loon, omdat hij vertrouwde op uw woord van eer. Dát!” . . .

Gaston zag zijn laagheid, maar hij wist ook, dat

hij opnieuw zoo zou handelen, omdat de eigenlijke drijfveer van zijn daad was, wat hij zijn liefde voor Sofia noemde. Een woeste gedachtenstroom golfde door zijn hoofd, zijn slapen hamerden: „Een uitweg, een uitweg!”

Hij meende dien te hebben gevonden toen hij vroeg: „En Sjoerd zit dus op de Belvédère met het vooruitzicht van de Gevangenpoort” . . .

Zij barstte uit in tranen.

„Huil niet, kind! Alles is nog niet verloren. Ik zal zorgen, dat hij ontsnapt.”

„Gij! En dat van de Gevangenpoort?”

„’t Is nog zoo lang niet geleden dat Wicquefort daar is ontvlucht. Laat mij er maar voor zorgen. Ik stel slechts één voorwaarde.”

„Welke!” Hij wilde den angst niet hooren, die beefde in haar stem:

„Word mijn vrouw!”

„Nóóit!”

Er klonk zooveel beslistheid en afkeer in dit korte antwoord, dat hij begreep er vooreerst niet op te moeten aandringen.

„Tijd gewonnen, veel gewonnen,” was zijn gedachte, toen hij voortging:

„Dus, dat kunt ge nièt?”

„Neen!”

„Dus, dat wil je niet.”

„Néén!”

„Waarom eigenlijk niet?”

„Onnoodige vraag. Ik heb Sjoerd trouw beloofd.”

„Dat beteekent ook wat. Die kun je breken.”

„De meening der laagheid.” Haar wangen gloeiden, hijgend ging haar adem, toch herhaalde zij weer:

„Nóóit!”

„'t Is een lange weg van Napels naar Parijs, Sofia. Maar altijd heb ik je, toen op mijn thuisreis, voor mij gezien en altijd bleef ik hopen. En toen ik je te Nijmegen met hem verloofd wist, toen haatte ik hem om jou en ik besloot hem te verderven en dan, — dat bleef ik hopen, zou je mij eindelijk aannemen en dan zou ik gelukkig zijn.”

„Geluk gegrondvest op het ongeluk van anderen! Hebt gij er nooit over nagedacht wat dat zou zijn?”

„De sceptiek zegt, dat denken geen grond heeft.”

„Uw levensontwikkeling schijnt u van de hoogte naar de laagte te trekken.”

„Goed opgemerkt, heel scherpzinnig. En ik zal nog verder dalen en, dat zal jou schuld wezen. Ik zal voortaan nooit meer denken, maar spotten en drinken en spelen en eindelijk een prooi van den duivel worden, alles door jou. Twee menschen kun je redden en beiden laat je te gronde gaan!”

Zij schreide en leunde tegen een boom, om niet te vallen. Onverbiddeijk ging hij voort:

„Laatst stond ik bij de Belvédère en 't was mij of het verleden terugkeerde. Zware schreden dreunden, wapens blonken tusschen de struiken, hoog boven de hoofden der krijgsbende klonk de schal der tuba.

Een schoone Germaansche vrouw voerden die geharnaste krijgers hun centurio tegemoet. Zij boog zich voor hem in het stof, haar gouden haren lagen in breede golvingen aan zijn voet. Zij smeekte om een heldenleven en de centurio stelde zijn eisch. Toen ging zij schreiend heen. Haar held vond den dood. Tranen storten, dat kunnen vrouwen, maar vraagt men een daad, een offer" . . . . Verachtelijk stiet hij naar een steen op den weg, toen keerde hij zich minachtend af. Nog eenmaal echter wendde hij het hoofd om. 't Was alsof die beweging hem moeite kostte.

„Als hij nu sterft, is 't niet mijn schuld!"

Zij kon aan niets meer denken dan aan de redding van Sjoerd.

„O, wat moèt, wat zál ik doen!"

„Hem redden. Ik zal hem helpen ontvluchten: de Gevangendoor komt men even gemakkelijk uit als in. Ge hoeft daarom mijn vrouw niet te worden!"

„O" . . . . Hij bleef doof voor haar uitroep, een kreet van verlossing.

„Mijn eenige voorwaarde is, dat gij zijn vrouw niet wordt."

„Dat kan ik niet beloven, hij heeft mij lief. Dan breek ik zijn leven."

„Dan zal hij sterven."

„Laat hem vrij, dood mij!"

„Hij zal sterven!"

„Laat mij alleen!" . . . .

„Geef hem zijn woord terug, of je zult weldra alleen zijn.”

„Heb medelijden! Geef je wreedheid op! Vrees de vergelding!”

„Hij zal sterven!”

„Daar wint ge mij niet mee!”

„Maar hij zal sterven!”

Als het huilen van een wild dier klonk het.

„Hoe zul je zelf medelijden vinden, als je geen erbarming kent?”

„Ik vraag geen medelijden, ik wil zijn dood!”

Zij knielde op den harden grond.

„Red hem! O, red hem!”

„Dat kun jij alleen, jij! Thusnelda! Denk aan Thusnelda!”

Toen hief zij de hand op, alsof zij een eed wilde afleggen.

„Ook wat door de menschen tot ons komt is Uw wil, o God. Wijs den weg, dien ik gaan moet. Red hèm, dan is alles goed!”

Gaston wendde de oogen af, zijn stem klonk heesch:

„Sofia, ik heb dus nu je belofte?”

„Ja. Maar laat mij nu alleen.”

Hij ging overwinnaar, overwonnen . . . .

Dien dag en volgende dagen werden er vele geheime dépêches gewisseld tusschen het kabinet van koning Lodewijk en de afgezanten te Nijmegen.

De koerier, die de missives bracht, droeg een langen bruinen mantel en een pruik; de hoed met slappen

rand hing hem in de oogen en de opstaande kraag van zijn mantel bedekte halverwege zijn gezicht.

Toen hij met het antwoord der Fransche ambassade keerde, ging als een loopend vuur het bericht door Nijmegen, dat de vrede zoo goed als gesloten was. Het bleef niet het eenige nieuws dien dag: een tweede nieuwmare volgde.

„De gevangen kapitein van de lijfwacht van den Prins was ontsnapt!”

De vroedschap van het erentfeste Noviomagus was er evenmin rouwig om, als de Hollandsche afgevaardigden ter conferentie. De Fransche gezanten hadden er nog minder belang bij en die van Engeland en Zweden, ontevreden over den loop der zaken, dachten alleen aan hun eigen belangen.

Zoo werden kapitein Gravema „ende de diffusien ende troubelen door deszelfs gedragingen gewekt,” spoedig vergeten.

Slechts een enkele bleef zijner gedenken. Op een zomerschen middag wandelde een bejaarde joffer het hellend pad op, dat naar de Belvédère leidde. Vol waardigheid droeg zij een wijden pelisse om haar hoekige schouders en met de plechtigheid, behoorend bij het onderwerp, hield zij een „Boecxken van Toverye ende Oraculen” in haar knokige hand.

Zij had op deszelfs gele bladzijden onder meer belangrijks gelezen: „Wanneer die erweten oft warmoes ziedet, alst van den vyere gheset is, soo weet voorwaar, dat in dat huys geen tooverye is.”

Nu klopte zij aan de poort van den voormaligen wachttoren en voelde het gewicht harer zending.

Een norsch gezicht verscheen voor het getralied deurwinket.

„Wat zoekt gij hier?”

„Hebt gij op den dag, dat de Friesche kapitein is ontsnapt, erweten gekookt oft warmoes?” klonk het beklemd.

„Wat?” . . . .

De vraag werd bevend herhaald.

„Wel zeker, erwten of boonen eten wij iederen dag!”

„Ende hebben sy geziedet, alst van de vyere gheset was?” hernam de vraagster met een blik in haar boecxken.

„'k Heb er niets van gemerkt.”

Joffer Sibylla vroeg niet verder. Met schichtige pasjes, af en toe schuw omkijkend, ging zij huiswaarts. Nu wist zij, hoe Sjoerd had kunnen ontsnappen!

HOOFDSTUK XIII.

In de schaduw der zuilengalerij op het Binnenhof stonden de hellebaardiers op wacht en zagen naar een meer breede dan hooge karos, die wachtte bij de poort.

„'t Is de karos van de Heeren uit Amsterdam en de Engelsche gezant is nog bij den Prins. Er is zeker wat aan de hand, 't schijnt er te zwaaien, hoor! Zijn Hoogheid loopt op en neer met groote stappen en de Engelsche mylord praat met een heele benauwde stem. Old Rowley heeft zeker weer wat uitgehaald, dat niet in den haak is.”

De lakei staakte hier zijn mededeelingen — hij had van een Engelschen collega den naam gehoord, waarmee het teleurgestelde volk Karel Stuart bespote en zich nu gehaast zijn verworven kennis te pas te brengen voor een gehoor, dat hem niet begreep. Nu snelde hij naar zijn post bij de trap. Een man met een houding even stijf en onbeweeglijk als zijn gelaat ging langs hem heen, hij zag niet hoe de geel leeren

handschoen beefde in zijn hand. De strakke oogen van William Temple zagen een visioen van een weelderig paleis, waar mooie vrouwen glimlachten en zijden sleepgewaden ruischten, hij zag een parlement en een volk, dat den zoon haatte gelijk het eens den vader had gehaat, een vreemden koning aanschouwde hij die invloed wist te verwerven door goud. —

„De Stuarts hebben niets geleerd, Engeland zal hen eenmaal uitwerpen en dan” . . . .

Een blik naar de vensters van het Stadhoudelijk kwartier vulde de woorden aan. Het onderhoud, dat Sir William Temple had gehad met den Prins, was heftig geweest en langdurig — toch was er geen teleurstelling in zijn denkers-oogen.

„Hij zal heerschen, maar zich niet laten béheerschen. Hij zal een koning zijn, de kunnende . . . .”

Sir William had zijn karos bereikt en wierp een blik op die der Amsterdamsche afgevaardigden.

Zij bevonden zich thans bij den Prins. Nog golfdde de zwarte haren van den jongen Stadhouders der Republiek om een bleek gelaat, maar zijn houding was niet langer gebogen: gestaald in den krijg, gehard in het veld pijnigde hem de scherpe hoest thans slechts zelden. Er was nu een groote beslistheid in zijn optreden: de held van Séneffe wist, dat zijn veldheersnaam een leger gold. En ook de deputatie uit de Staten wist het en daarom bevond zij zich — meer dan een achtbaar lid tegen zijn erentfesten zin — op het Stadhoudelijk kwartier.

Wel hadden de afgevaardigden van Delft en Rotterdam uitgeroepen, toen — nu zes jaar geleden — in het bange jaar zestienhonderd twee en zeventig de Prins tot erfelijk Stadhouder en kapitein-generaal was benoemd door de provincie Holland:

„Dit is een nieuw eeuwig Edict, maar van eeuwige insluiting van het Stadhouderschap! . . . doch niet allen, die behoorden tot de voormalige Loevesteinsche factie, hadden hiermee ingestemd. Alleen de ontzettende tijdsomstandigheden, die de macht hunner partij vernietigden, legden hun het zwijgen op. Niet voor altijd. Hoewel gebroken in haar kracht, bleef toch de anti-stadhouderlijke gezindheid voortleven in menige vroedschap. Vooral te Amsterdam stonden de beide factiën belichaamd in hun leiders: Gilles Valckenier en Hendrik Hooft, scherp tegenover elkander. En nu werden zij, schijnbaar eensgezind, met hun medeleden door den Stadhouder in gehoor ontvangen, en overhandigden zij het bij de Staten ingekomen bericht der afgevaardigden naar het vredescongres te Nijmegen:

„De onderhandelingen zijn afgesprongen op het laatste oogenblik. Koning Lodewijk verkiest geen tijd te bepalen, waarop hij de vestingen, met inbegrip van Maastricht zal ontruimen.

Hij eischt, dat Zweden al het verlorene zal terug ontvangen. Zoo niet, dan wordt de vrede niet geteekend.”

De Stadhouder wist, waaruit die plotselinge wending haar oorsprong had: Temple had hem reeds ingelicht.

In Engeland was opnieuw een hevig geschil ontstaan tusschen koning en parlement. Lodewijk, in de meening, dat er van die zijde vooreerst niets meer zou zijn te duchten, waagde in 't uiterste oogenblik nogmaals zijn kans.

De Stadhouder, kort en zakelijk, als zijn gewoonte was, verhaalde wat de Engelsche gezant in Den Haag hem had bericht, aan de aarzelende houding der deputatie bleek het hem, dat ook de Staten reeds wisten, hoe het weer dreigde en giste aan de overzij van het Kanaal. Hij begreep met welk doel zij hem thans hun afgevaardigden zonden. Hij zag de verlegen houding van Valckenier, het schuw zich afwenden van den Amsterdamschen pensionaris Van den Bosch. Zij hadden hem in het geheim bestreden, schotschriften waren verschenen tegen zijn kriegsbeleid, ook door hun toedoen, omdat hij met het zwakke leger der bondgenooten geen aanval had willen wagen op het schier onneembare, door een dubbele Fransche overmacht verdedigde Charleroi. En thans, nu het gevaar dreigde, onverwacht en fel als een bliksemstraal uit een heldere lucht? . . .

Thans bracht Valckenier de tijding, hoe de Staten hadden ingezien, dat Bergen moest worden beschermd tegen het leger van Frankrijk.

„Luxembourg heeft Braband ontruimd, maar hij richt, ondanks de overeenkomst, zijn macht tegen Bergen!”

„O, Lodewijk de Veertiende, hoe sluw overlegd was

uw plan! Met uw toegeven en goedkeuren hebt gij zelfs Van Beverningh kunnen misleiden!"

Rengers sprak het halffluid, maar de deputatie begreep. Zij zag nu in, wat haar verloren inzet was geweest, toen zij meende het spel te winnen.

De grijze Hooft bracht thans den wensch der Staten over — in den vorm van een verzoek aan zijn Hoogheid, om zich aan het hoofd van het leger der bondgenooten te stellen tot ontzet van het steeds nauwer ingesloten, aan hongersnood prijs gegeven Bergen. „Luxembourg voegt zijn troepen bij het leger, dat de stad reeds insluit. Bijna alle toevoer van levensmiddelen wordt geweigerd, en als Bergen in Fransche handen valt, eer de vrede is gesloten, dan" . . . .

Valckenier vulde de bezorgde woorden van Hooft aan:

„Dan is Bergen een doodenstad.”

Het was of dit woord een hollen nagalm opriep in de zaal; de vrees scheen langs de wanden te huiveren en te sluipen in de donkere hoeken, om haar verstijvende hand te leggen op allen, die, Bodegraven en Zwammerdam herdenkend, ook het lot kenden dat Bergen wachtte.

„En zal het hierbij blijven?" vroeg Rengers, de Friesche afgevaardigde, somber. „Er bevinden zich meer steden in koning Lodewijks macht.”

„In de drie jaar, dat er nu wordt onderhandeld over den vrede, is de oorlog steeds voortgezet, slechts zelden echter met voldoende krachten. Meestal was

het een vestingoorlog, omdat wij niet konden aanvallen met hoop op goeden uitslag. Hoe menigmaal heb ik er op gewezen, dat alleen door overmacht Frankrijks overmoed kan worden vernietigd. Acht gij thans het leger der bondgenooten sterk genoeg?" De Prins sprak op ernstigen toon en de Amsterdamse afgevaardigden voelden het verwijt, dat zich verschool in zijn woorden. Uit ijverzucht tegen het gezag van den jongen Stadhouder hadden zij zich herhaaldelijk verzet tegen wat hun het hoogste moest hebben gegolden: het belang van volk en land. Gedwongen hadden zij toegestemd in de verheffing van den Prins, doch niet vermoed, welke kracht zich verschool in dat broze lichaam. Zij hadden hun meester gevonden in den jeugdigen vorst, die, plotseling uit de vergetelheid gerukt, het tooneel der wereld betrad als Hoofd der Republiek, die reeds scheen te worstelen in haar laatste stuiptrekking. Uit den geweldigen strijd tegen geweld en overheersching trad hij te voorschijn als overwinnaar. De macht van koning Lodewijk had hij gebreideld, maar ook in eigen land leerde hij zijn tegenstanders zijn meerderheid erkennen. Voor het moreele overwicht, den mannelijken ernst en den schranderen geest van een nauwelijks tot man gerijpten jongeling, was een verdwaasde regentenregeering, kleingeestig tot het onverdraaglijke, genoodzaakt geweest te zwichten. Dat vergaven de voormalige machthebbenden hem nooit. En zij moesten zwijgen bij den steeds stijgen-

den invloed en roem van den veldheer, tot hij het leger liet terugtrekken van Charleroi. Toen wendden zij hun giftigen invloed aan; de half krankzinnige Rothé zond zijn schotschriften in het licht. Het bleef geen geheim wie hem inspireerden, om den Prins verdacht te maken, die geen moedige mannen een zekeren dood tegemoet wilde voeren. Hij wilde niet, dat helden, die hun leven veil hadden voor de vrijheid van hun land, nutteloos zouden vallen door het zwaard der tirannie.

Veldoversten, vergrijsd te midden der verschrikkingen van den oorlog, roemden dit besluit van den jongen opperbevelhebber, door wijsheid ingegeven, door hoogen ernst, die niet speelt met menschenlevens, volbracht. De kooplieden der Republiek echter uitten hun misnoegen luid, op hoogen toon. Charleroi had moeten vallen! Dan was de vrede verzekerd geweest! Zij wilden niet begrijpen, dat Charleroi niet vallen kòn, het was te sterk, te goed verdedigd, het leger der bondgenooten te zwak.

In die dagen kreeg de Amsterdamsche koopman Rothé visioenen: De Republiek was haar ondergang nabij. Niemand dan de Prins droeg hiervan de schuld . . . Toen begonnen de regenten in het geheim met d'Estrades te onderhandelen. Hun werktuig Wicquefort beproefde den Prins en den koning van Engeland tegen elkaar in 't harnas te jagen. De katholieken, die hun kerken en kloosters terug hoopten te krijgen als Frankrijk overwon, maakten oproer en riepen:

„Liever Fransch dan Prinsch!” Het geheele land was vol gisting en woeling en zij, die den Stadhouder het meest hadden moeten steunen, werden zijn felste tegenstanders.

En thans, nu hen de wet der rechtvaardigheid vonniste, nu ook zij werden gestraft in de zonde, die zij begingen, kwamen zij tot den Prins, reeds eenmaal de redder der veege Republiek, diep verongelijkt, miskend nog meer. En, wetend, dat alleen zijn krijgsmansgenie, zijn krachtige geest hier kon ontwarren wat zij hadden bedorven door de macht, waarmee kortzichtigheid en zelfoverschatting ook het hóógste weet te kluisteren, brachten zij hem het verzoek over der Staten:

„Stel u opnieuw aan het hoofd van het leger! Bescherm Bergen, red het van Luxembourgs moordlust en wreedheid! Red de onafhankelijkheid van ons eigen land!”

Dit verzoek had kunnen klinken als een bevel van de Souvereinen des lands, doch ditmaal waagden zij het niet. Te luid sprak het schuldbesef.

Plichtverzuim scheidt den chaos van teleurstelling en bandeloosheid. Het was de ervaring der kortzichtige regenten.

„Gij hebt alles beproefd: met eerlijke en onwaardige middelen hebt gij getracht tot den vrede te komen. Mij hebt gij beschuldigd mijn eigen eerezucht te dienen, terwijl ik het welzijn beoogde van ons gemeenschappelijk vaderland. Sir William Temple heeft, — reeds

twee jaar geleden — verklaard: „De oorlog kan alleen den vrede maken, als een der beide partijen geheel is uitgeput.”

Ik was steeds van dezelfde meening, de Staten oordeelden anders, thans, nu ik mij niet meer verzet tegen den vrede, wenscht gij den oorlog te hernieuwen.”

Zij hadden slechts dit eene woord:

„Als Bergen valt, stelt koning Lodewijk zwaarder eischen aan de Republiek!”

De koopmansgeest, die de Staten eerst de sterkte van het leger deed verminderen, eischte thans dat dit zou overwinnen. Het was als altijd om goud! Alles om goud!

Een zucht ontsnapte den Prins. In zijn gedachten mengde zich de weemoed over een verstoorde illusie — met welke verwachtingen had hij de plaats ingenomen, die hem door erfrecht behoorde! De herinnering maakte zijn denken bitter en deed een klacht rijzen op zijn lippen. Hij bedwong zich: de zelfbeheersching, geleerd in zijn harde jeugd, deed ook hier haar weldadigen invloed gelden, alleen de onwrikbare volharding, die haar doel voor zich ziet en dit ook wil bereiken, bleef en eischte zijn recht. De edelmoedige vergeeft: het is een bekrompen karakter, dat vergelding zoekt uit wraaklust.

„Wat doet het er toe, hoe de menschen u oordeelen? God weet, dat gij het goede hebt gewild.” Het was of een zachte stem hem die woorden toefluisterde; zij bracht verzoenende balsem aan. Toch mocht deze

nieuwe veldtocht geen daad wezen van vertwijfeling, van ernstig overleg alleen. Hij zei hun daarom, wat Temple hem had gemeld in geheime opdracht van koning Karel. Steeds veranderend van plan en meening, had deze thans plotseling gevonden, dat de voorwaarden, waarop het Lagerhuis gelden wilde toestaan voor hulptroepen, niet in strijd waren met zijn praerogatieven zooals hij — tot nu toe — had beweerd.

De deputatie hoorde het verbaasd, verblijd niet minder.

„Dat is goed nieuws om den vrede te bespoedigen! Als koning Lodewijk dat verneemt!” . . .

„Als dit Luxembourg ter oore komt” . . .

„Dan zal de maarschalk misschien terstond aanvallen,” hernam de Prins. Alzoo is spoed noodig ook van onze zijde. Ik herinner u hierbij aan de waarschuwing van onze Envoyé's te Brussel:

„dat men binnen Mons met de granen daer binnen sijnde niet langer als acht dagen soude connen bestaen; ende dat men aen 't Hof te Brussel sprack, dat indien Mons wierdt verloren, den Coninck van Franckrijck als dan niet off te seer beswaerlyck naer den vrede soude luysteren, ende dat aldan Brussel ende de verdere plaetsen aldaer, door manquement van terrein ende van subsistentie voor de noodige troupes, niet lang soude connen bewaert off gedefendeert werden.”

Zij hadden het geweten en gezwegen, nu zwegen zij opnieuw.

„Ik kan er nog bijvoegen, dat Schomberg Keulen bedreigt en herinner er aan, hoe dertien regimenten van onze eigen troepen te Bergen zijn opgesloten en bedreigd worden met den hongerdood.” ¹⁾

Zij hadden het geweten.

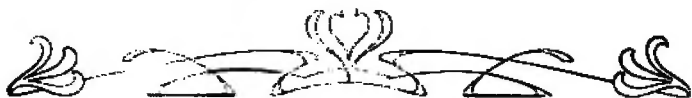
„Morgen zal ik ter Staten-vergadering komen, Sir William Temple met mij. Gij zult dan de voorstellen van Engeland vernemen en ik zal u mijn plannen voorleggen.”

Met opgeheven hoofd stond de Prins voor hen, zijn oogen schitterden: Hij kon weer handelen. De tijd van gedwongen rust, van lijdelijk afwachten was voorbij. En hij zou handelen en handelend het net van intriges ontwarren, dat den vrede tegenhield, den eervollen vrede, door één slag met zijn zwaard.

Zij zagen hem, de leden der Staten, zij bogen voor hem als voor hun vorst.

---

¹⁾ Mons, où il y a 13 regiments de l'Estat, mais la place si mal fortifié et pourvue que sans un secours elle ne peut pas estre maintenue. (Memorial van den Vorst van Waldeck.)

HOOFDSTUK XIV.

Een grijze dag hing over Den Haghe. De regen schoot in schuine stralen over het bosch, de boomen werden geschud door de wilde vlagen, krakend zwiepten de takken. Een Novemberstorm bij den aanvang van den zomer, verwoeste woudheerlijkheid — het is een droevig gezicht.

Een kraaienpaar kwam aanvliegen; niet wetend waar zich te bergen voor het weer, zocht het zijn veilig nest in den top van een breeden beuk. Maar voor het dit kon bereiken, rukte de storm met ijzeren vuist den boom omver en wierp hem met nest en al tegen den grond. Dit verschrikte beide kraaien zoo hevig, dat zij met door den wind opgezette veeren angstig naar de dichtst bijzijnde wijkplaats vlogen: het hellend dak van het Huis ten Bosch. Daar bleven zij verder den ganschen dag zitten krassen in de goot.

Met het vallen van den avond nam de storm nog in hevigheid toe; en het geratel van den donder mengde zich met het huilen van den wind. De golven

spoten op in schuim tegen de kust, vurige lansen slingerde de bliksem uit de zwarte wolken. De nacht brak aan, de storm heerschte, voor zijn geweld waren de sterren gevlucht. Slagregen gutste neer, verlaten was geheel de omtrek, alleen de nachtvogels krijschten hun angstschreeuw.

Een jonge vrouw stond voor een venster van het Huis ten Bosch en zag in den zwarten nacht naar de scheurende wolken, naar de boomen als geschud door wreede geestenhand. Over bosch en vijver heerschte de nacht, ook haar oogen staarden somber — uit angst voor het noodweer niet.

Lieftalig en mooi boven vele was die jonge vrouw, gracijsk ieder harer bewegingen. Het zachtblauw, met zilveren arabesken doorweven kleed, omsloot een bevallige gestalte, een overvloed van zijden haren golfde neer op den vierkant uitgesneden kanten kraag, het levend wit van den hals was blanker dan de parelen, die hem omsloten.

De jonge vrouw vouwde de handen ineen en zag naar den effen gouden ring aan haar hand; een zucht ontsnapte haar lippen. De deur ging open, een man trad binnen, geheel gehuld in een grauwen ruitermantel. Zijn oogen waren donker als het noodweer buiten.

„Ik heb de laatste inspectie gehouden en kom nu om je vaarwel te zeggen, Maria! Morgen, in de vroegte, vertrek ik.”

Zij legde haar witte, gevouwen handen op zijn arm.

„Willem, o, Willem! 't Stormt zoo! Wil je nu gaan?"

Angstig zochten haar oogen zijn bleek gelaat. Het stond strak en somber.

„'t Weer zal morgen nog even slecht zijn als vandaag, vrees ik. Kun je niet wachten tot het is bedaard?"

Zijn wenkbrauwen fronsten zich. „Ik wacht nooit, maar ga als het tijd is. Wat doet het er ook toe of ik ga of blijf? Wien deert het!"

Zijn lippen vonden de hare, vluchtig. Toen wendde hij zich naar de deur. Een uitdrukking van groote droefheid gleed over haar lief gelaat, de diepe oogen verloren hun glans. Teer en liefelijk was zij om te aanschouwen, de zachte blik vochtig van ongeschreide tranen.

„O, blijf hier tot het weer bedaard is! Blijf hier!"

„Waarom? Om wie?"

De oogen spraken: „Voor je zelve!" De zachtroode lippen fluisterden:

„Om mij!"

„Om jou? Ben je dan ziek?"

„Ja, . . . neen . . . Och, ga niet, nu niet . . . Ik ben" . . .

„Ik moet gaan. 't Is tijd. Door Holland en Brabant naar het Zuiden Over Brussel het leger van Frankrijk tegemoet."

„Weer strijd en ellende en doodsgevaar? Verschrikt dat je zelfs niet?"

„Ook op het slagveld is mijn leven in Hooger hand. Ik ga strijden voor de vrijheid van mijn volk, voor

de redding van Bergen. Dat is geen onwaardige strijd. Vrede en zege durf ik er op verwachten."

Zij bewonderde en begreep hem, maar zij voelde ook, hoe de smart de wreede hand op haar legde, zij voelde haar naderen als een onontkoombare macht. Het maakte haar duizelig van toekomstvrees. En de gedachte doorvljimde haar:

"Hij zal iederen hinderpaal overwinnen en zijn vijanden vernietigen. Bewonderend zal de wereld tot hem opzien en ik zal hier wezen, onbegrepen, alleen . . . Hij zal leven: een leven vol wisseling en spanning. Steden zullen voor hem de poorten openen, lauweren zullen wuiven, volken zijn naam roemen. Rijken zullen voor hem geen grenzen bezitten, hij zal worden gedragen als op een vreugdevloed, en mij zal hij vergeten. Want ik heb hem lief en ik ben slechts een schaduw voor hem."

Aantrekkelijk, zachter dan ooit was zij, nog steeds de groote oogen vochtig van ongeschreide tranen, want met een plotselinge wisseling van gedachten vergat zij haar eigen verdriet, om slechts te denken aan de gevaren, die hem wachtten.

De armen, wit als de kanten, waardoor zij werden omplooid, rustten plotseling op den grauwen ruitermantel, zij kon haar hoofd verbergen op zijn schouder, maar haar tranen niet meer beletten te vloeien.

"Maria, ben je bang? Bang voor mijn leven?"

Er trilde iets in zijn toon . . . . warmte, liefde . . . .

Haar tranen spraken, haar lippen bleven zwijgen.

Nu trok hij haar naar zich toe, vast en innig.

„Maria, heb je mij dan lief?”

„Vraag je dat aan mij? Wèèt je dat niet . . . nu nòg niet?”

Nu verloren zijn donkere oogen hun somberen blik, het koele uit zijn houding verdween.

„Angst om mij! Niemand heeft nog ooit voor mijn leven gevreesd!”

„Als ik maar mee mocht gaan, met je mee naar het leger!”

„Zou je dan niet bang zijn, voor je eigen leven?”

„Neen, o, neen! Laat me meegaan, nù!”

Hij drukte haar nogmaals vast tegen zich aan.

„Maria, ik blijf tot het noodweer bedaard is, omdat jij het wenscht! Meegaan kun je niet, dat begrijp je wel, maar je zult toch bij me wezen, ieder uur, altijd. Te midden der verschrikkingen van het gevecht zul je om mij zijn, zal ik je zien als een engel van liefde en vrede!”

Er was een lange stilte, toen vroeg zij zacht, o, zoo zacht:

„Waarom heb je het niet eerder gezegd, dat je mij lief had. Ik dacht soms” . . . . Zij zweeg, haar geluk was nu te groot om nog te herhalen wat zij dikwijls, o, zoo dikwijls had gedacht.

Eerlijk en waar, als geheel zijn karakter was, zei hij het haar:

„Ik zag altijd in je de toekomstige koningsdochter, misschien eenmaal erfgename van een troon. Ik dacht

soms, dat je je mijn meerdere achtte. Dat deed mijn gevoel voor je verstijven, het maakte mij stug en koud."

Haar zachte lippen deden geen verwijt, haar zilveren stem fluisterde:

"Ik wil alleen de vrouw wezen, die je lief hebt. Waarom zou ik mij bekommeren om de dingen der wereld, zij zijn mij niets. Liefde is de meeste, zij is een andere benaming voor den hemel en schenkt een hemel op aarde."

Hij dacht aan zijn sombere, verlaten jeugd, aan de eindelooze twisten tusschen zijn moeder en grootmoeder. Hoe zijn moeder zich steeds de Prinses Royale van Engeland voelde en het recht van preséance betwistte aan haar schoonmoeder, Amalia van Solms, de weduwe van den grooten stadhouder, Frederik Hendrik.

Gevreesd had hij, dat die tooneelen zouden terugkeeren, vandaar zijn terughoudendheid, zijn koele trots. En thans... welk een liefde had hij gewonnen! Een liefde grooter dan het leven, geweldiger dan de dood! Het licht verrees uit de duisternis.

Langzaam nam de storm af, de huilende vlagen bedaarden, de nachtzwarde wolken werden uiteengescheurd, de hemel werd effen, klaar de vijverspiegel, rustig stonden de bronzen beuken in den glans van het nakend licht. De bleekgoude dag begon te glanzen aan een azuurblauwen hemel; omgeven door een krans van purperstralen verrees de zon.

Het was licht in het Huis ten Bosch.

Toen de veldheer heenreed aan de spits der troepen, die hij het leger der bondgenooten ging toevoeren in de Zuidelijke Nederlanden, toen hij optrok, staalgekleetter en trompetgeschal, krijgsleus en overwinningskreten, — den geweldigen rhythmus van den triomf te gemoet, leunde zijn jonge vrouw in een vensternis en wenkte hem haar afscheidsgroet toe, met den glimlach van een geluk zóó groot, dat zelfs dit vaarwel er geen schaduw over kon werpen. Zij zou zich nu niet meer vreemd voelen in het vreemde land.

En de veldheer, zoo teruggetrokken en koel naar den schijn?

Op zijn borst, onder het stalen pantser rustte sinds weinige uren een smalle gouden ring, omvlochten door een zachte, zijden haarlok.

Vele, vele jaren later, toen de eeuwigheid zijn heldenleven had opgeëischt, zouden trouwe handen het vinden en het opnieuw in zwijgende ontroering leggen op het hart, dat er een geheel menschenleven tegen had geklopt in onveranderlijke trouw en liefde.

HOOFDSTUK XV.

„Waarom ben ik, zooals ik ben?“ Gaston vroeg het zich zelve af en hij wist geen reden. Hij dacht aan een gesprek met Aguilo, een paar jaar geleden. Hij had hem toen gevonden, mismoedig en toornig tegelijk. De uitlegging kwam, nog voor hij een vraag deed. „Mijn verloving is verbroken,“ had zijn vriend gezegd en heesch was zijn stem geweest bij die woorden, zijn aangezicht aschvaal.

„Hoe het kwam?“

„Zij heeft een ander de voorkeur gegeven boven mij. Zij is met hem gevlucht.“

Gaston zag, hoe zijn vriend leed. Hij zei kortaf:

„Ik zou dien man doden!“

Aguilo knarste op de tanden, maar zijn besluit klonk in zijn toon:

„Ik niet. Ik zal het te boven komen, maar ik zal nooit trouwen. Ik geloof nu geen enkele vrouw meer.“ Wantrouwen en verbittering heerschten in zijn hart, sinds dien tijd, ofschoon hij die in het bijzijn van

anderen verborg onder voorgewende vroolijkheid. Als hij alleen was martelde zijn verdriet hem des te heviger. Nooit een vriendelijk thuis, vrouw noch kind, eenzaam ging hij zijn levensweg en verlaten zou zijn graf wezen. De schaduw van trouweloosheid zou het omzweven, woordbreuk haar echo zijn. Hij trachtte zooveel mogelijk als andere menschen te leven, te spreken en te handelen als zij. Niemand mocht iets bijzonders aan hem zien. Maar in zijn hart wantrouwde hij allen. Het verraad van haar, die hij boven ieder had vertrouwd, had zijn denken vergiftigd. Hij schuwde list noch bedrog meer, maar vond er voldoening in te strijden met hetzelfde wapen, waarmee zijn eigenlijk leven, zijn hooger voelen en denken was neergeveld.

Toen dus Gaston tot hem kwam met een zeer geheim voorstel van d'Estrades, was hij onmiddellijk bereid.

„Je moogt wel goed je hoed in de oogen trekken.” Gaston stond, na die langdurige bespreking op om heen te gaan.

„Hoe durft ge je hier te Nijmegen eigenlijk weer vertoonen?”

Gaston haalde de schouders op. „Als koerier, mijn waarde! Ik sta in blakende gunst, zelfs bij mijn veel-eischenden koning. De stukken, die ik in veiligheid heb gebracht, waren niet onbelangrijk.”

„Het meenemen van die stukken laat ik daar, maar voor het overige vind ik je handelwijze, op zijn zachtst genomen, onridderlijk.”

„Hij stond mij in den weg. Als het zoo niet was geloopt, had ik hem gedood.”

Toen dacht Aguilo aan hun vroeger gesprek, hij huiverde.

„Nu heb ik ze gescheiden, haar en hem,” ging Gaston langzaam voort. „En zij zal de mijne worden; op welke wijze en of het haar verdriet doet, dat is mij onverschillig.”

Het was de bekentenis der grofste zelfzucht en er sprak zooveel wrok en dreiging uit ieder woord, bovenal uit den toon, dat Aguilo er van schrikte. „Hij is intusschen ontsnapt.” Gaston greep naar zijn voorhoofd. 't Was of een duizeling hem overviel.

„Dat is een slag voor me. Ik had hem willen bevrijden!”

„Jij!” — Niets kon de verbazing evenaren vanden toon der woorden.

„Ja, dat was mijn plan. Later, als ik niet slaagde, bij haar, dan” . . . .

Hij voltooide den zin niet, maar 't was of een somber woord brak tegen het beschot, dat door de echo van het holle vertrek werd weergegeven met doffen galm. Gaston strekte de hand uit:

„Geef mij papier, een ganzenpen! Er is haast bij!”

„Wat wil je doen?”

Hij gaf geen antwoord, maar schreef snel enkele regels.

Sofia las dien avond:

„Ik heb woord gehouden, houd gij het uwe. Hij is vrij!”

Sofia's hart klopte hevig, haar oogen stonden vol tranen:

„Heb ik goed, heb ik verkeerd gehandeld? Ik weet het niet, Sjoerd is vrij! Maar wat zal hij zeggen, als” . . . .

Haar gelofte bond haar als met looden kluisters. Maar, Sjoerd was vrij!

En als zijn rechters hem óók vrij hadden laten uitgaan, als” . . . .

Een huivering van toekomstvrees overviel haar. De eisch van Gaston klonk haar nog in de ooren: zij moest Sjoerd zijn woord teruggeven, zij had het gedaan.

Wat zou hij zeggen?

Sjoerd was vrij.

Dienzelfden dag ontvingen de Fransche gezanten het eindbesluit der Staten, betiteld als „het Haagsche tractaat.” Zij namen het aan „maar in consideratie nemende, dat de dileberatie hiermee niet was geëffaceerd” . . . . gaven zij een ontwijkend antwoord, ging Colbert toeren in het Rijkswald, d'Estrades visschen in de Meerwijk en hield d'Avaux zich ziek.

„Wij komen nooit tot een besluit. Ik vraag mijn demissie,” zei Odijck wrevelig.

„Zij hebben waarschijnlijk geen volmacht ontvangen, om op die voorwaarden vrede te sluiten,” veronderstelde Van Beverningh.

„Hun dralen en aarzelen bewijst, dat Frankrijk

in plaats van vrede te willen sluiten, zich gereed maakt tot een nieuwen oorlog.”

En de beide anderen vonden — ditmaal eenstemmig — dat Van Haren gelijk had.

„’t Is goed, dat de Prins weer naar ’t leger gaat.”

„Dat is het zeker. Hij kan nu beter handelen ook, als hij verneemt, hoe het Haagsche tractaat is ontvangen.”

„Is er reeds een koerier op weg?”

„Hij kan vandaag nog in Den Haag wezen.”

Dienzelfden dag vertrok de Prins naar Brussel.

Colbert kwam thuis van zijn rijtoertje, van zijn vischvangst d’Estrades, d’Avaux had een souper en petit comité. Boven de geestige scherts der gasten klonken eensklaps dreigende kreten, schoten knalden, geschreeuw en geroep drong door de gesloten vensters.

De gastheer zond een lakei op verkenning uit.

„De pages van monsieur le maréchal en van den markies De los Balbases zijn met mekaar aan ’t vechten.”

„Inderdaad!” zei d’Avaux. „Doe dan maar goed de ramen en deuren dicht, dat wij er geen last van hebben. Het opgewonden jonge volkje, dat te hoop is geloopen, zal wel weer afdruipeu. Wie onder de roos is gezeten mag niet gestoord worden. Dat is de oude Romeinsche tafelwet.”

Het feest in den huize d’Avaux werd ongestoord voortgezet. Intusschen zocht Colbert met een verheugd gezicht d’Estrades op.

„Hebt ge al gehoord van die dolle pages? Ik zou 't verstandig vinden, hun kloppartij hoog op te nemen. De Spaansche ambassade heeft met dit optreden de onze beleedigd: Wij behooren dus Nijmegen te verlaten, wij zijn dit verplicht aan de eer van Frankrijk. 't Is een prachtig voorwendsel, want van den vrede komt toch niets!”

Tot eenig antwoord hield d'Estrades den heftigen spreker een missive voor in cijferschrift. Colbert las:

„De Prins van Oranje is naar het leger vertrokken.”
Colbert ging zwijgend heen.

HOOFDSTUK XVI.

Als een stormwind waren de troepen opgerukt, die het leger gingen versterken, dat Bergen reeds insloot. Luxembourg zelf reed aan de spits. Een schier-einde-looze legerschaar volgde hem, gevormd door manschappen, bijeengebracht uit alle landen van Europa.

Zwaarbewapende ruiters met geweldige slagzwaarden, fraai uitgemonsterde lichte cavallerie, kanonniërs met geschut, dat aanrolde, dof dreunend als een naderrommelend onweer. Velden werden vertrapt, weiden vernield, handenwringend vluchtte het landvolk, maar de trompetten schalden. Schetterend klonk hun koperen oorlogsgalm, de troepen juichten hun overwinning tegen. Breed sloegen de vaandels hun banen uit boven wapens en ruiters en voetvolk. Zoo trok het leger verder, dat — volgens de gesloten overeenkomst — zijn kampementen niet had mogen verlaten, eer de beslissing was gevallen van strijd of vrede.

Toen de schemering inviel, werden de musketten aan rotten gezet en staarden de wachtvuren in den nacht als vlammenooogen van den krijg. Bij troepjes zwierven de soldaten rond om fourage te halen, om te ruiten en te rooven. De toorts der marketentster wees hun den weg, als zij terugkeerden en de verwenschingen van het landvolk klonken hen na. Haastig werd de soep gekookt en nog lang wierpen de vuren hun flikkerschijn, tot zij sissend werden gedoofd door een plotselinge regenvlaag. Weer ketsten de vuurstenen tegen elkaar, om ze opnieuw te doen ontvlammen, maar dichter sloeg de regen neer en het leger trok verder bij het aanlichten van den dag, morrend, doornat, na een dag vol inspanning en een nacht zonder rust of verademing. Gieren en raven zweefden op geluidlooze vlerken de lange liniën voor, een rouwtrein gelijk, die nood en ellende zou verspreiden, waar hij verscheen. Zoo ging de tocht voort, tot Bergen in het gezicht kwam. De zon ging op, haar gouden glans verhelderde de breede muren van de aloude hoofdstad van Henegouwen. Hecht en sterk verhieven zich de torentransen van den St. Waudru, de breede poorten en grijze geveldaken op den oever van de Haisne, nu door zijn vereeniging met de Trouille gezwollen tot een krachtigen stroom.

Luxembourg hield zijn paard in en zag vorschend rondom zich. Zijn kleine, ineengedrongen gestalte scheen te rijzen; uit de diepliggende oogen onder de borstelige wenkbrauwen schoot een vorschende blik.

Het geheele hoekige, snijdend scherpe gezicht met den grooten, gebogen neus en spits getrokken lippen deed denken aan een havik. De hand met den bevelhebbersstaf, die heenwees naar Bergen, was als de klauw van een roofvogel. Het was of hij met die beweging bezit wilde nemen van de stad, waarbinnen de harten klopten vol zorg en angst en de oogen staarden om hem te ontdekken, den redder en bevrijder, die verlossing brengen zou van een lot bitterder dan de dood.

Maar met zijn blik, gescherpt door vele zware oorlogsjaren, met zijn groote terreinkennis, had Luxembourg terstond den toestand overzien, het voor- en nadeel gewikt en gewogen. Hij wenkte Chamlay, zijn bekwamen aanvoerder, tot zich.

„Jammer, dat de Haisne tusschen mijn leger stroomt en de stad. Nu zal uithongeren beter blijven dan aanvallen en stormen.”

„Montal en de Quincy zijn goed gelegerd aan de overzij. Zij zouden onzen aanval kunnen steunen.”

Inderdaad glinsterde het ook aan den overkant der rivier van blanke wapens. Tenten, klein en groot, in lange rijen, besloegen een aanzienlijke oppervlakte. Daar was de landstreek geheel open en effen, de Haisne stroomde er door een wijde vlakte. Hier hadden de beide Fransche aanvoerders — met twintig duizend man waren zij vooruit gezonden om Bergen uit te hongeren door een beleg — hun kamp opgeslagen.

„Die vlakte daar is uitstekend geschikt voor bewegingen van een sterke legermacht, voor een veldslag misschien ook.”

Chamlay kon een spottenden glimlach niet onderdrukken en Luxembourg liet een luid: „Ha! ha!” hooren.

„De Prins van Oranje zal niet zoo krankzinnig zijn ons hier aan te vallen! ¹⁾ Alleen de gedachte er aan is reeds onzinnig!”

Luxembourg lachte nogmaals luid en Chamlay vond het gepast in te stemmen met de vroolijkheid van zijn bevelhebber.

En in Bergen werden de handen ten hemel geheven en baden de hongerende inwoners om uitkomst! . . . .

„Onze stelling is intusschen niet zoo voordeelig als de hunne,” ging Luxembourg voort.

„Gij zoudt hun ook bevel kunnen geven, om de rivier over te trekken.”

Luxembourg schudde het hoofd.

„Bergen moet geheel omsingeld en van alle hulp worden afgesneden. Ook geloof ik, dat de Prins van Oranje, als hij waagt zich hier te vertoonen, — ha! ha! — niet aan deze zijde — laat ons eens zeggen — zal aanvallen. Hij zal, in dat geval, de Haisne overtrekken, waarschijnlijk een paar uur van hier, uit vrees voor ònzen aanval, en zoo trachten Bergen te bereiken.”

¹⁾ „C'est un poste, où le Prince d'Orange serait fou de nous venir attaquer.” (Rousset, II p. 512).

„Dus gij veronderstelt — als de Prins komt — een aanval aan de zuidzijde van de Haisne?”

„Ja. En daarom moeten wij hier blijven, ten noorden. Valt de Prins Montal aan, dan heeft hij mijn leger in den rug en staat dus tusschen twee vuren.”

De uitkomst zou bewijzen of Frankrijks groote veldheer juist had geoordeeld.

En Bergen zag handenwringend uit naar zijn redder . . . .

Op de heuvelen en in de dalen, aan de noordzijde van den stroom wemelde het nu van sterke troepenmassa's. Vendel na vendel, regiment na regiment was den opperbevelhebber gevolgd op den voet. Als een kronkelende reuzenslang rukte — schier eindeloos voor het gezicht — het leger aan over de heide van Casteau. Het voetvolk verdween tusschen de donkere bosschen, door ravijnen en kloven was de artillerie genoodzaakt het geschut te vervoeren.

Het was bijna ondoenlijk werk, de troepen hadden een zwaren dag.

Luxembourgs valkenblik vloog over het terrein. Hij wikte, woog, besliste.

„Chamlay, zorg, dat de troepen zich legeren op de heide, in Casteau en in Obourg.” De torenspits van beide dorpen glinsterde in het morgenlicht. „Laat den linkervleugel leunen tegen dat kreupelhout dáár; den rechtervleugel tegen het bosch van Mons.”

„Als dat nu terstond maar mogelijk is,” waagde Chamlay te antwoorden. „Zie slechts!”

Luxembourg zag, een verwensching ontsnapte zijn lippen. „Is het dan met alle krijgstucht voorbij! Er is nog geen bevel tot rust of afzit'en gegeven!”

„Nooit geregelde soldij en steeds een karig rantsoen zijn slechte bondgenooten voor een aanvoerder.” Luxembourg hief zijn maarschalksstaf op, als wilde hij zijn leger neervellen met één slag. Toen liet hij den arm weer zinken en keerde zich om. Hij wilde de ordelooze benden niet zien, die, zonder bekomen verlof, de gelederen verlieten om, in groepjes vereenigd, te gaan plunderen en brandschatten in de dorpen van den omtrek. Thans zag hij voor zich een nauw dal met steile rotswanden; de hellingen waren met struiken bedekt, verspreide woningen en een klein dorp verzezen tusschen het dichte groen. De eene heuvel werd gekroond door een verweerd kasteel, dat geslachten had zien komen en gaan sinds eeuwen; op den top der tegenovergestelde hoogte verzezen de statige gevel-daken, de ruime bijgebouwen eener trotsche abdy. Weer hief Luxembourg de hand op:

„Daar vestig ik mijn hoofdkwartier! In de abdy van Saint-Dénis.”

Eenige uren waren voorbijgegaan. Op de hellingen begon de gloed van den dag te dooven, bruin en vaalgrijs werd de grond, naarmate de nachtelijke schaduwen rezen. Maar in het enge dal, dat werd gekroond door de abdy van Saint-Dénis, op den smallen heuvelweg, die leidde naar het oude klooster,

weerklonken wapengekletter en rassche hoefslagen. Ordonnansen kwamen en gingen, bevelen werden ontvangen en verder gebracht.

Het leger maakte zijn kamp gereed; rood vlamden de wachtvuren op tegen den donkeren nachthemel. En ook de grijze abdy, die zich steil verhief tegen het sombere woud, had haar rust en stilte ingeboet. De maarschalk had er zijn intrek genomen, zijn staf en lijfwacht met hem.

De donkere gewelven der kruisgangen, die tot nu toe slechts de gebeden opvingen der geestelijken, weerkaatsten nu rossen fakkelgloed en ruwe soldatenscherts. Op het binnenplein, bij de murmelende bron, brieschten en trappelden paarden. Maar in de keuken heerschte het meeste alarm: het gereed gemaakte avondmaal verdween in de hongerige soldatenmagen; het protest van den broeder-keukenmeester, noch dat van den broeder-keldermeester hielp: in triomf hield een kornet de sleutel van den wijnkelder omhoog, een uitgelaten bende stormde hem na op de steenen keldertrap.

In den refter bevond zich Luxembourg met zijn staf. Ook de Quincy en Montal waren in haast de rivier overgetrokken om den opperbevelhebber te begroeten. Weer scheen de ineengedrongen gestalte van den maarschalk grooter te worden. Met al de waar digheid, die hij zoo goed ten toon wist te spreiden, ontving hij hen, gelijk een vorst zijn onderdanen ontvangt in zijn koninklijk hof.

Kort en zakelijk waren de aanwijzingen, die hij ook hun gaf, wel overlegd en doordacht ieder woord en bevel.

Maarschalk de Luxembourg was een groot aanvoerder, maar . . . .

De kaarsen waren ontstoken op de koperen kroon, hun zacht schijnsel gleed over geledigde glazen en schotels, het avondmaal was afgeloopen. Thans werd de eettafel ter zijde geschoven, een andere nam haar plaats in. Op het groene laken glinsterden stapels goudstukken, kaarten lagen uitgespreid . . . . Het spel was begonnen, alle rang en afstand vergetend schertste en dobbelde de opperbevelhebber met zijn officieren. Luxembourg won, zijn oogen glinsterden van genot en begeeren, de officieren glimlachten. Luxembourg verloor, een toornige blik trof den vermetelee, die hem dien hoon durfde aandoen, bovenal dat verlies. Den jongen graaf De Chasfort gold die blik, de officieren verbleekten. Het spel stakte een oogenblik, de sergeant van de wacht meldde een koerier voor den maarschalk.

„Laat binnen komen,” beval Luxembourg kortaf. De koerier kwam, de maarschalk zag Gaston. Er was een eigenaardige wijze in den groet, den blik, welken die beide mannen wisselden; er was geen zweem van onderworpenheid of eerbied in de houding van den eenvoudigen koerier tegenover den geduchten veldheer. De rollen schenen verwisseld. 't Was of de oppermachtige aanvoerder, de gebieder over het leven en den dood van duizenden en tienduizenden, den

bode, die hem zwijgend een gezegeld pakket overreikte, vreesde.

„Gij kunt wachten. Er zal een rustbed hier voor u worden ingericht. Morgen zult gij terugkeeren. Ga nu.”

Luxembourg trachtte bevelend te spreken, het was tevergeefs, aarzelend klonk zijn toon. Gaston ging, het spel werd voortgezet, vele uren. De opwinding rees met het uur. De gordijnen waren nu geheel dichtgetrokken; slechts eenige flauwe lichtstrepen gleden nog naar buiten, de zware muren der abdy dempten scherts en gelach. Zij klonken niet vroolijk meer. Onnatuurlijk hard was het lachen van Luxembourg, terwijl hij de kaarten afnam met begeerige hand. Hij en graaf De Chasfort waren nu de eenige spelers. De overigen hadden hun laatste goudstuk verloren, hadden een eereschuld aan Luxembourg — allen aan Luxembourg.

Zijn roofvogelooien fonkelden, begeerig had de klauw van den havik gegrepen, toen hij hun goud opstreek.

„Gaaf en rust uit van den strijd der scherpzinnigheid en neemt morgen revanche,” had hij toen gezegd. Zwijgend hadden zijn slachtoffers gehoorzaamd.

Nu was hij alleen met zijn adjudant; rood, opgewonden zette hij het spel voort. De eene inzet volgde op den anderen, eindelijk stond De Chasfort op.

„Ik heb al mijn gereed geld verspeeld, ik sta reeds diep bij u in de schuld. Nu scheid ik uit.”

Weer lachte Luxembourg.

„Een dapper krijgsman maakt front tegenover zijn tegenstander, een lafaard vlucht.”

De Chasfort kleurde en bleef. Hij was nog jong, hij vreesde zijn bevelhebber.

Het spel werd voortgezet, weer volgde de eene inzet op den anderen. De Chasfort had het erfdeel gewaagd, dat hem eens zou toekomen van zijn ouders — het was zijn verloren erfdeel nu.

Wrevelig slingerde hij de kaarten weg.

„Nu houd ik er mee op! Ik heb toch niets meer te verliezen!”

„Je hebt je hotel nog te Parijs! Waag dat en win alles terug met één slag!”

„Vooruit dan! Wie waagt wint!”

Na eenige minuten behoorde de statige huizing aan Luxembourg.

Een kreunende ademhaling ging door Chasforts sidderende keel, zijn oogen waren als vastgeketend aan Luxembourgs strak en onbewogen aangezicht.

„Duivel, die je bent, duivel als je er uitziet! 'k Wou, dat ik je kon worgen!”

Hij knarste het tusschen zijn tanden, hij fluisterde het voor zich heen, maar het werd verstaan. Luxembourg in zijn vreugde om het gewonnen goud, om het hechte huis, zijn eigendom nu, glimlachte. Een plan kwam in hem op. Maar de kleine, groene fiolen, zorgvuldig weggesloten in een verborgen muurkastje van zijn huis te Parijs, waren nu buiten zijn bereik. De markiezin De Brinvilliers wist uitstekend de

kruiden te mengen, die het snelwerkend vergif opleverden, waarmee hij reeds meer dan één tegenstander had uit den weg geruimd. Die kleine, groene fleschjes en de vernuftige markiezin, hoe miste hij nu beider hulp!

De demon der hebzucht nam bezit van Luxembourg, geheel . . . .

Zijn oogen gloeiden als die van het roofdier, dat zijn prooi beloert; achter de opgetrokken bovenlip glinsterden zijn scherpe tanden. Zoo bleef hij zitten, afwachtend. Ook het gelaat van De Chasfort gloeide, zijn handen beefden — van wanhoop.

„Ik zet mijn paarden in . . . . mijn degen . . . . mijn trouwring! Nu wil ik alles herwinnen, alles met één slag!”

Zijn oogen waren als vastgebrand op de kaarten, terwijl hij ze schudde, afnam, gaf. Nog enkele oogeblikken, toen werd zijn aangezicht aschvaal, toen klonk een akelige lach.

Met een ruk wierp De Chasfort zich achterover in zijn stoel.

„Dáár! Nu hebt ge alles, alles! Van u heb ik geen genade te wachten! Wilt ge nu nog dobbelen om mijn hoofd, dan kunt ge het laten afslaan . . . . Dan heb ik meteen rust!”

Er was een echo in de holle zaal, die het laatste woord scheen te herhalen, maar het klonk twijfelachtig. De rust, de eeuwige rust van een door den demon van het spel bezetene, die om zijn hoofd dobbeldel . . . .

Luxembourg echter lachte met zijn satanischen lach. Hij zou de beledigingen van dien man daar tegenover hem wreken.

„Ik dacht, dat een De Chasfort te fier was om genade in te roepen!”

„Ge hebt — dat weet ieder — meer bezittingen dan hart, vooral nu gij er al het mijne bij hebt. Ge hebt nu al het land om Le Moulin rouge, met de vijvers en het bosch, ge hebt mijn huis te Parijs en mijn erfdeel!.... 't Is om gek te worden!”....

Hij liet het hoofd in de handen zinken, opnieuw drong een verwensching door zijn lippen. Luxembourg antwoordde, als altijd, met zijn sarrenden lach. En de man met den schier uitgebluschten blik voor hem, zijn slachtoffer, herhaalde dof:

„Het huis en het bosch, mijn erfdeel en de velden, mijn degen en”....

„Wat helpt het, of je dat alles zit op te sommen? Verspeeld is verspeeld. Als je niet tegen je verlies kunt — speel dan nièt!”

„Ge hebt er mij toe gedrongen!”

„Wèl zoo! Inderdaad! Nu, gedane zaken hebben geen keer! Teeken dit tot bewijs, dat ik alles eerlijk heb gewonnen. 't Is een eereschuld, die je aan mij hebt!”

De Chasfort teekende de bekentenis zijner verheven schulden van eer.

Toen wierp hij het papier van zich.

„Dáár! Nog eens: Gij hebt mij gedwongen!”

„Bedaar toch! Je hadt immers kunnen weigeren!”

„’t Is het huis van mijn ouders, van mijn grootouders, sinds vele geslachten; iedere steen was mij dierbaar, elken boom kende ik.”

„Erg mannelijk en kloek vind ik je niet!”

De Chasfort beet zich op de lippen en zweeg. Hij was een knap man geweest, nu was hij dat niet meer. Zijn aangezicht scheen plotseling jaren verouderd; diep in de kassen gezonken waren de oogen; zijn vale gelaatskleur en trillende handen waren treurig om aan te zien. Ineengedoken als een kind, dat een kastijding heeft ontvangen en zwaarder straf vreest, zat hij vele oogenblikken. Toen hief hij de handen op, zijn bevende, saamgewrongen handen:

„Laat mij het kleine kerkhof bij mijn ouders huis! Dat plekje bij het bosch achter de beukenhaag, daar is het! Laat mij dat! Dien kleinen heuvel!” . . . .

„Dat kun je denken! Men heeft er juist zoo’n mooi gezicht op uit het huis. Ik zal die graven laten opruimen en er één koepel zetten!”

„Mijn vrouw ligt er begraven — zij was pas twee en twintig — en onze kleine jongen, ons eenig kind!”

Zijn woorden eindigden in een snik.

„Begin niet te lamenteeren als een half kindsche bes. Ik heb het je al gezegd: Verspeeld is verspeeld! Wees dan wijzer en speel nièt!”

Niets kon het hoonende, sarrrende evenaren, van den toon der woorden. Het maakte den radeloozen

jongen man eerst koud van wanhoop, toen gloeiend van drift:

„Je zult die beide graven niet opruimen! Wees ver” . . . .

„Nu, bedaar! Ik zal er een mausoleum voor mij zelf naast laten oprichten. Op een gouden plaat zal mijn naam nog met eerbied gelezen worden, als die van je vrouw en kind reeds lang zijn vergeten.”

„Demon! Beest!” . . . .

Alles vergetend in zijn radeloze drift, sloeg De Chasfort met de vuist op de tafel. De bekers — zij waren herhaaldelijk geledigd — vielen om, de kaarten dwarrelden op den grond. Onwillekeurig strekte De Chasfort de hand uit en ving er een paar op in de vlucht en toen — toen voelde hij, toen zag hij een kleine afgeschaafde punt en een merkteeken — een kruis.

„Ellendeling! Je hebt valsch gespeeld! Geteekende kaarten zijn het!”

Hij vergat zijn afmatting en vloog — zonder het gelaat van hem af te wenden — Luxembourg naar de keel. Toen trok hij razend van woede zijn zwaard, zijn verspeeld zwaard.

„Verdedig je leven!”

Het wanhopige gezicht van De Chasfort was witter dan het papier, waarop hij met zijn handteekening zijn schuld had bekrachtigd. Luxembourg zag het niet. Kwaadaardig fonkelden zijn oogen in zijn gloeiend gezicht. Weer liet zijn opgetrokken bovenlip zijn scherpe tanden zien, de tanden van een wolf.

Nog één oogenblik en het vreeselijke geluid klonk van staal, dat klettert tegen staal. Met een vloek op de lippen viel Luxembourg uit, met een verwensching pareerde hij den slag. Maar het was geen eerlijke strijd, die hier werd gestreden. Daarom was hij beslist in weinige oogenblikken. In zijn bloed badend lag De Chasfort neer. Het laatste wat hij zag, was het flikkeren van een zwaard en een in haat vertrokken gezicht, dat zich over hem heenboog. Een bloedgolf baande zich een weg door zijn witte lippen, met zijn laatste, bezwijkende kracht richtte hij zich half op:

„Je hebt me verraderlijk vermoord, zooals je mijn goed hebt gestolen!” Met horten en stooten had hij het gezegd, onder een laatste, rochelende ademhaling.

Het was een vreeselijk schouwspel, die tafel bedekt met goudstukken, het zachte waslicht, dat zich weerspiegelde in zilveren bekers en schotels en de jonge, nog voor weinig uren krachtige man, die roerloos lag als een blok, met bloed bedekt, stervend. Het was een ontzettende aanklacht, die van deze bezwijkende lippen gleed in het uiterste oogenblik van den stervende. Luxembourg voelde wroeging noch berouw. Schamper klonk zijn stem.

„Dat is het veiligste. Sterf maar zoo gauw mogelijk, dan kun je me niet aanklagen!”

Een laatste siddering ging door de leden van De Chasfort. 't Was of zijn verglaasde oogen in de ingezonken, bloedige oogkassen zich vasthechtten aan

zijn moordenaar. Een oogenblik stond Luxembourg roerloos, alsof hij toch aarzelde, vreesde. Toen kreeg hij zijn zelfbeheersching terug. Met een ruk wendde hij het lijk om en sleepte het in een hoek. Daarna sloot hij zorgvuldig de deur af en ging naar het kleine vertrek, waar Gaston reeds sliep.

„Sta op en help mij!” beval hij kortaf. Gaston gehoorzaamde zwijgend. Luxembourg ging hem voor naar de verlaten zaal.

„Hier is goud,” — hij vulde de handen van den jongen man met het schitterend metaal, waaraan zoo menige traan, zooveel zuchten kleven — „en daar is iets,” — hij wees naar het roerlooze lichaam, — „dat uit den weg geruimd moet worden, eer het dag is. Hij is gevallen in een duel, maar niemand behoeft het te weten. Hij is verdwenen, zonder dat ik weet hoè. Heb je me verstaan? Neem *hèt* mee naar buiten en werp *hèt* in een ravijn. Hier, trek het eerst den uniform uit, verscheur dien en dan ook er mee in het ravijn. Dit venster is laag bij den grond. Klim daar uit en in. Haast je!”

Weer gehoorzaamde Gaston zonder een woord te spreken, maar zijn oogen stonden strak van afkeer. 't Was Luxembourg of zijn eigen oogen hem aanzagen. Hij beet zich op de lippen en reikte Gaston, die reeds buiten stond — over, wat nog voor weinige uren een mensch was geweest. Toen ging hij heen om het bloed af te wasschen van zijn handen, — om het bloed af te wasschen! . . . .

En buiten stond Gaston een oogenblik stil, zijn hand balde zich tot een vuist. „Duivel voor ieder, waarmee je in aanraking komt, voor mijn moeder en” . . . .

Hij zweeg en sleepte het lijk door den stillen, donkeren kloostertuin naar het bosch.

Zagen de torenspitsen van Bergen, die oprezen tegen den nachthemel, wat geschiedde in het woud, zwart van loof en geheimzinnige duisternis?

In Bergen klopten de harten der schier bijna aan den hongerdood overgeleverde inwoners tot berstens toe, de oogen, dof van angst, staarden om te ontdekken den redder en bevrijder.

Zij wisten den beul van Holland, den moordenaar van Zwammerdam en Bodegraven, den vreeselijken, voor geen enkele euveldaad terugdeinzenden Luxembourg in hun onmiddellijke nabijheid, zij wisten hem een groot veldheer, een vermetel, voor gevaren noch dood terugdeinzenden aanvoerder; zij wisten hem een demon in de gedaante van een mensch. Een eeuw te voren had Lodewijk van Nassau hun de vrijheid gebracht en Bergen verlost van het Spaansche geweld. Zouden zij thans tevergeefs roepen om uitkomst, om redding?

Zou de Prins van Oranje komen om hen te redden van de wreede Fransche overmacht, gelijk Lodewijk van Nassau hen eenmaal had bevrijd van Alva's tirannie? Zou de redder komen?

De opstekende wind hilde, een slagregen bruiste

neer, donker was de nacht. De regen striemde de gevelnaken der oude huizen en als onheilspellende schimmen joegen de grijze wolken langs de sterrenlooze lucht. Bergen staarde in den nacht, biddend, nauwelijks meer wagens te hopen.

HOOFDSTUK XVII.

Omstuwd door de officieren van zijn gevolg, was de Prins van Oranje te Brussel verschenen en afgestapt aan het paleis van den landvoogd der Zuidelijke Nederlanden: den hertog van Villa Hermosa. Het volk had hem nagestaard met gemengde gevoelens van hoop en vrees.

„Zal de Prins den vrede brengen, of zal het, door hem, nog erger worden voor ons?”

Een zucht had de woorden vergezeld: sinds meer dan een eeuw hadden zij geleefd als onder een opgeheven oorlogszwaard. Maar de hertog van Villa Hermosa ontving met statig ceremonieel den jongen opperbevelhebber, dien hij haatte om zijn naam, om het groote werk, dat was verricht door een reeks van helden uit zijn Huis, doch wiens geniaal krijgsbeleid hij bewonderen moest, en wiens hulp hij niet kon ontberen. Want de markies De los Balbases had hem zijn secretaris senior Aguilo gezonden met de

woorden, die hij niet wilde toevertrouwen aan het papier, omdat zij een vernedering waren voor Spanje:

„Zorg dat de Prins het leger aantast van Frankrijk. Wij hangen af van de zegepraal van den Prins en de besluiten der Republiek, maar als Bergen valt, kunnen ook wij hooger eischen stellen aan koning Lodewijk.”

Daarna was een lang, geheim onderhoud gevolgd tusschen den landvoogd en den jongen Spanjaard, die nog meer woorden herhaalde van den markies, woorden schier van gelijken inhoud als d'Estrades eens tot Gaston had gesproken.

Nu viel de avond, een lichte Juli-avond met stralenden zonsondergang. De torenspits van het grijze stadhuis scheen gedoopt in goud, de gevel van het Broodhuis baadde in purpergloed en de breede, vergulde lijnen der oude gildenhuisen, die de markt in een vierkante lijst sloten, schenen den luister te weerkaatsen van het vlammend avondlicht. Het banket — door de vroedschap van Brussel den Prins aangeboden — liep ten einde, de gasten verstrooiden zich, de landvoogd en zijn vorstelijke gast hadden zich teruggetrokken in de burgemeesterskamer, dicht bij den hoofdingang. De Prins zag naar goudleerenbehangsel noch beschoot van donker eikenhout, ofschoon de figuren, die het sierde, waren gesneden door kunstenaarshand; gobelins noch het zwaar vergulde hout der hooggerugde stoelen trokken zijn aandacht. Zijn oogen dwaalden over het marktplein, zijn ge-

dachten doolden, ver weg. Het verleden scheen te verrijzen, het groot, in bloed gedrenkt, door heldenmoed omstraald weleer: De edelen van den Geuzenbond boden der Landvoogdes hun Smeekschrift aan, Margareta van Parma zag hen komen, hoorde hen met heimelijken angst. Haar hart moest de woorden beamen, die graaf Lodewijk van Nassau tot haar richtte, haar koel, denkend hoofd haatte hun inhoud: zij velden het vonnis over haar bestuur, over de rechtsverkrachting van koning Filips van Spanje.

Juichkreten rolden over het marktplein, met zegnenden klank, zij golden den Prins van Oranje. Vervloekingen stegen op tusschen van haat knarsende tanden, gericht waren zij tot den hertog van Alva, die door Brussels straten reed, omringd door zijn lijfwacht, tartend door hem gedost in de Nederlandsche kleuren: het rood en wit en blauw. Dof luidden de klokken met zware treurgalmen; het schavot stond opgericht voor Egmond en Hoorne; jubelzangen bruisten met donderenden schal: „Graaf Lodewijk van Nassau heeft Bergen! Vive le Geus!” Beelden en schimmen, zij kwamen en gingen, in bonte, dwarrelende rij. Het geweldig verleden, de eeuw der martelaren en helden stelde zijn eischen aan het heden, aan de nakomelingen der fiere Geuzen, aan den nazaat van Vader Willem bovenal. O, dat verleden, welk een macht bezat het! Hoe luid drong zijn stem door tot het heden!

De sluwe Spanjaard zag steelsgewijze naar den

jongen Stadhouder. Beseftte hij eenigszins, wat omging in diens hart en hoofd?

Vleiend ving hij aan, het kostte moeite:

„Het is mij onmogelijk u te zeggen hoezeer mij uw komst verblijdt. Uw besluit, om u opnieuw aan het hoofd van het leger te stellen, is een grootsch besluit.” Teruggevoerd uit zijn ernstige gedachten en de even ernstige werkelijkheid zag de Prins schier verwonderd op.

Hoe listig was iedere lijn van dat donkere gelaat vóór hem. De slanke, lenige gestalte in de Spaansche hofkleeding van effen zwart fluweel deed denken aan een kat, rekkend, vleiend, zich in alle bochten wringend om de prooi te grijpen, die zij beloerde.

„Grootsch? Waarom? Het is noodzakelijk, meer niet.”

„Neen, Frankrijk moet zien, dat gij zijn dralende, weifelende staatkunde moede zijt. Het zal koning Lodewijk handelbaarder maken. Ook kan deze veldtocht uw roem en macht slechts vergrooten.”

De hertog had veel verwacht van zijn vleiend be-
toog. Ontnuchterend luidde daarom het antwoord:

„De tweede benaming van macht luidt voor mij: verantwoording en, volgens mijn ervaring, beantwoordt de werkelijkheid nooit aan de verwachting.”

„Gij kent het leven,” dacht Villa Hermosa.

„Verder geloof ik, dat het steeds eindigt in teleurstelling, als men zijn handelingen laat besturen door begeerte naar macht of voordeel.”

„Wijsheid, een groot staatsman waardig,” dacht de hertog.

„Ik ben voldaan, als ik mijn leven mag wagen voor vrijheid en recht.”

„Een vorst, een denker en held, die leeft met zijn geweten,” dacht de landvoogd.

„Hij is juist degene, dien wij noodig hebben. Wij moeten handelen.”

Hij wikte en woog nog, toen de Prins reeds lang met generaal Ouwerkerck was teruggekeerd in zijn kwartier. Zijn slotoverlegging luidde:

„Spanje wil den vrede niet, waartoe de Republiek bereid is. Welnu: list is een machtig wapen.”

„Ouwerkerck,” zei in datzelfde uur de Prins, „het verleden legt hier de hand op mij. Ik voel zijn overweldigende macht. En ook onze moeilijkheden zijn groot, schier onoverkomelijk. Slechts één geruststelling blijft: „God, die den Geuzen kracht gaf en volhardenden moed, is nog dezelfde. Hij zal ook ons leiden op den weg, dien Hij voor ons bereid heeft.”

HOOFDSTUK XVIII.

Een nieuwe morgen begon te rijzen; grauw, weifelend, onzeker was ieder voorwerp, elke lijn in de schemering, die den dageraad vooraf ging. Een verwilderde gaarde lag voor een oud, vervallen paleis. Grijs waren de muren, verweerd de scheef gezakte ingangspoort, ledig de nissen en de door pilaren geschoorde hal. Een wapenschild, afgebrokkeld, half uitgewischt door regen en tijd, was gebeeldhouwd hoog in den gevel, heel hóóg. Gouden kepers op een veld van keel had het eenmaal ten toon gedragen. Het was goed, dat thans schemerschijn legerde om het vervallen schild, om het grijze gebouw.

„Het paleis van Egmond en daar tegenover heeft eens het Huis van Culemborgh gestaan, waar de leden van den Geuzenbond hun Smeekschrift opstelden en bekrachtigden met hun naam, sinds dien dag in de geschiedrollen met bloed geschreven! En hier — o! hier . . . Dit is het Savelplein, hier was de Moorddag van Brussel!”

„Vrijmoedich int openbare
Zij aanbaden hun Schepper groot,
De trommels sloegen te gare”....

Hier heeft het in breede beeken gevloeid, het dappere Geuzenbloed! En enkele dagen daarna won Lodewijk van Nassau den slag bij Heiligerlee! De engel der vrijheid had de uitdaging beantwoord van Alva's Schrikbewind. En toen werd Bergen gewonnen en ontruikt aan het Spaansch geweld!

„En wat wint gij?”

De scherpe, hooge stem van een bejaard man met lange, in den wind fladderende grijze haren stelde die vraag. Verrast werd de ernstige blik van den vroegen wandelaar op hem gericht.

„Ja, ik ken u wel, al kent gij mij niet! Prins van Oranje, wat doet gij hier!”

„Wie zijt gij?”

Twee half schuwe oogen gluurden omhoog uit een geelbleek aangezicht, nu half verborgen door verwarde, grijze haren.

„Wie ik ben? Ziet gij dat niet, gij verstokte dienaar van den Antichrist! Ja, dat zijt gij, zoolang gij den satanas, die thans op den troon van Frankrijk zetelt, vrij spel laat! Wie ik ben? Abraham, de grootste der aartsvaders ben ik, maar gij zijt Melchizedek niet!” Woest strekte hij de magere, beenige hand uit: „Ga van hier! Weg van mij! Daar staat geschreven: „Met dezulken zult gij geen gemeenschap hebben!” Weg, terstond! Ik, Abraham, de aartsvader, gebied het!”

Toen wist de Prins, dat de Amsterdamsche koopman Johannes Rothé, de half waanzinnige visionaris, voor hem stond.

„Mij, de heilige der eeuwen, hebben zij verbannen van het grondgebied der Republiek!” — Schier huilend ging Rothé voort. „En dat alleen, omdat zij niet konden dulden, dat ik ben uitverkoren om het duizendjarig rijk weer te helpen oprichten, ik, Abraham, de vader van Isaäk, die Jakob telt onder zijn kleinzonen! O, eerst verdrong zich de menigte als ik, voor de Haarlemmerpoort te Amsterdam, de schare de wonderbare visioenen verklaarde, die ik had ontvangen. Ik was vol ontferming, maar de schare bleef doof en verstokt en blind! Waarom kwam zij, waarom hing zij aan mijn lippen? Ach, ruchtbaar was het geworden, dat ik Theodorus Hubi — Melchizedek heb ik hem gedoopt — drie duizend blanke Hollandsche guldens had toegeteld, de tienden mijner aardsche goederen.

Nu hoopten zij allen op vuig gewin en keerden zich — toen dat uitbleef — van mij. Maar het oordeel zal komen, over hen, over u! Vrees uw vonnis! Theodorus Hubi had ik — Abraham — gelast de Joden te bekeeren, hij nam de tienden, hij heeft mijn nageslacht niet gered van de hel! Gij zijt geroepen uw volk te verlossen, gij laat het zuchten onder den ijzeren druk van den Franschen duivel! Wees op uw hoede! Het oordeel komt!”

„Zwijg en versper mij niet langer den weg!”

„Zwijgen, ik? Mijn stem zal klinken met het geluid van bazuinen en staan zult gij tot gij hebt aangehoord wat mij is ingegeven om te zeggen. Ik, Abraham, de uitverkoren mensch onder allen!”

Met de reuzenkracht van den krankzinnige, had Rothé het zware ijzeren hek toegeworpen, nu stond hij, dreigend, schier stuiptrekkend op het smalle, door verwilderde doornstruiken afgesloten pad, voor den Prins.

„Heb ik niet aangetoond in mijn schriftuur, hetwelk den naam draagt: „Een kort verhael, waeruyt de oorlogh tusschen Vranckrijck ende desen Staat is ontsproten,” — heb ik daarin niet naarstiglijk bewezen, dat gij behoort tot dezulken, die erger zijn dan de heidenen?”

Zonder eenig wederwoord schoof de Prins Rothé op zijde om zich een doortocht te banen, maar deze klemde zich aan hem vast met de woeste overmacht, waarmee ook de verdrinkende zijn redder meesleurt naar het grondeloos diep.

„Ducht den toorn des Rechters! Ik heb het u toegeroepen in mijn geschrift: „Het bedrogh van den Prins ontdeekt!” Dat is reeds drie jaar geleden, drie jaren! En, wat heeft het gebaat? Als David heb ik moeten vluchten voor u, den tiran; ik Abraham, de heilige der eeuwen! Wat zeg ik: een balling ben ik geworden, gelijk eenmaal Jakob was, en dat door uw toedoen, door de macht uwer oogendienaars. Als kaf voor den wind zijn mijn woorden des ontfermens, gericht tot het verdoolde volk Israëls, verstoven en

gij.... gij! Geen berouw is in uw hart over uw snoodheid! Gij gaat voort het land te verderven! Er komt geen vrede, dat is ùw werk! Verwaten mensch, gij dorst naar roem, naar krijgsroem alleen!"

De ijzeren greep van den krankzinnige knelde de polsen van den Prins als in een schroef, zwaar hing zijn lichaam tegen hem aan, een last, dien deze, waar hij gedrukt stond tegen het ijzeren hek met de scherpe punten, niet afweren kòn. Hij voelde hoe het verwaarloosde, door den tijd afgebrokkelde, roestige smeedwerk hem wondde, maar ook, dat die lichaamspijn in dit oogenblik een verkwikking mocht heeten bij het zieleleed, dat hem overweldigde. Het beste wat hij bezat: zijn leven, zijn kracht, zijn tijd — alles had hij gesteld in dienst der Republiek — zijn vaderland, dat hij liefhad met een groote, onbegrepen liefde. Met onverzettelijke wilskracht, met onuitputtelijk geduld, had hij zijn reuzentaak aanvaard en volbracht: de redding der door vier machtige vijanden overheerde Republiek. Rust noch verademing had hij gekend, sinds vele bange jaren. Legers waren door hem aangevoerd, veldslagen gewonnen, steden berend. Als de grondlegger der vrijheid van Nederland, wiens naam hij droeg, had hij „zijn arm volk gered," in brandend verlangen om het gelukkig te zien, in een vrij, een tot rust gekomen, van vreemde overheersching verlost land. En hier, hier klonk het antwoord op zijn arbeiden en streven, zijn lijden en hopen. En velen, ach zeer velen in de Republiek

beaamden die woorden — de taal van den waanzin!

„Laat ook dit mij tot loutering zijn, mijn God! Een vingerwijzing naar den weg, die leidt naar het volmaakt goede, naar geheele zelfvergetelheid!”

Als een zucht gleeed het over zijn lippen. Plotseling glinsterde een scherp mes voor zijn oogen, de magere hand van den man voor hem hief het dreigend op, diens oogen boorden in de zijne als vuurstralen:

„Abraham zal u offeren, gelijk hij eenmaal bereid was het zijn zoon Isaäk te doen! Dit is de berg Moria! De Joden zullen gelooven in mijn zending als” . . . .

Het mes van den waanzinnige flikkerde boven het hoofd van den Prins, de punt was omlaag gericht. Hij greep het met zijn rechterhand, terwijl hij met de linker zijn aanvaller terug trachtte te dringen. Het bleef een vergeefsche poging, worgend klemde zich de beenige hand om zijn hals. Vruchteloos beproefde hij om hulp te roepen, ongehoord stierven de schier onverstaanbare klanken weg.

Niet volkomen. Een man had ze gehoord, een man met bleek gelaat en droevig ernstige oogen. Als uit den grond verrezen stond hij tusschen de boomen, die hun breede schaduw wierpen over de plek, waar nu werd geworsteld op leven en dood. Want het was den Prins gelukt zijn eene hand vrij te maken. Hij had den schouder gegrepen van zijn aanvaller, het hoekige, schier vleeschlooze lichaam kromp en wrong zich onder zijn hand, het was of bloed zou vloeien uit de holle oogkas. „Stal!”

De stem van den nieuw aangekomene dreigde. Lichaam en aangezicht van Rothé vertrokken en verwrongen zich in hevigen schrik.

„Dat is de stem van mijn broeders zoon, van Loth! Hij zoekt mijn verderf! Ik zal! . . .”

„Gravema, trek mijn degen, geef hem hier! Ik kan hem zelf niet uit de scheede trekken!”

Sjoerd was het hek reeds over en wierp zich op Rothé. Met een kreet, die veel had van een noodkreet, trachtte deze vrij te komen. De steek van zijn mes trof Gravema in den schouder. Snel trok Rothé het uit de wond en hief het ten tweeden maal op, nu om het in het hart van den gewonde te stooten. Maar de Prins stond reeds tusschen hen, hij ving den stoot op met zijn zwaard en sloeg Rothé het tot een moord opgeheven wapen uit de vuist. Op eens was het of een schok voer door al de leden van den visionaris.

„Bloed! Bloed! Zie! . . . En hij! . . . Isaäk is het niet! Ik heb den verkeerde geofferd! Wee mij! Wee!” Met een jammerenden kreet sloeg hij de handen voor het uitgemergeld gelaat en liet zich van de kleine hoogte afvallen, toen rende hij weg in de scherp hellende straat. Wijd fladderde zijn zwarte mantel om hem heen, zwaaiend met de uitgestrekte armen, verdween hij schreeuwend en kermend tusschen de huizenzee der benedenstad.

De Prins sloeg acht op hem noch op zijn eigen kneuzingen, hij boog zich over den gewonde. Sjoerd

lag bewusteloos. In zijn armen nam hij hem en droeg hem voorzichtig naar zijn verblijf.

Eenige uren waren voorbijgegaan. Sjoerd, bijgekomen uit zijn door bloedverlies ontstane bezwijming, lag in den onrustigen slaap der gewonden. De Prins bevond zich in zijn vertrek met generaal Ouwerkerck. De hertog van Villa Hermosa maakte zijn opwachting. De onderhandelingen over den vrede tusschen Spanje en Frankrijk, wilden niet vlotten. Don Emmanuel de Fuentes kon die onderhandelingen alleen leiden door tusschenkomst van Jenkins, omdat hij geen geloofsbrieven bezat. Nu hadden de markies De los Balbases en de hertog van Villa Hermosa een nieuw plan gemaakt. Want den particulieren vrede, dien Frankrijk wenschte, en de Republiek goed vond, wilden Spanje en Engeland niet.

Dus ving de Villa Hermosa aan:

„Bergen smeekt om uitkomst, het verwacht alleen van uw kriegsbeleid redding. Weldra moet het vallen, morgen, misschien heden reeds. Want Luxembourg heeft gezworen het te zullen nemen en zijn leger versmelt met den dag. ¹⁾ Na de gedwongen rust van het kamp, na inspannende dagmarschen en een maandenlang vergeefsch wachten op soldij is er een geest van verzet en rebellie onder de troepen gekomen, die hem het ergste doet vreezen. Hij moet zijn soldaten buit geven en goud. Beiden zijn in Bergen te vinden,

---

¹⁾ Rousset.

hetzij dat de stad valt door bestorming of zich door uithongering overgeeft. Wacht dus niet meer, voer uw leger Luxembourg tegemoet, verlossing verwacht Bergen van u alleen!"

„De uitkomst is bij God, niet bij menschen!" luidde ernstig het antwoord. „Zich noodeloos in gevaar begeben is echter God verzoeken. Het leger der bondgenooten is nu nog niet sterk genoeg, ik wacht, voor ik optrek, eerst de hulp troepen af, die mijn oom, de koning van Engeland, beloofd heeft te zullen zenden."

De landvoogd vertrok, teleurgesteld, hopend. Wie durfde verwachten, dat de veranderlijke Karel Stuart woord zou houden?

Met Ouwerkerck alleen gebleven ontvouwde de Prins de lijvige missive, een afschrift van de Resolutie der Generale Staten, dien dag door hem ontvangen:

„Ontfangen van de heeren Boreel ende van Dijkvelt ¹⁾ twee Missiven . . . . nopende de blocquade van Mons. (Bergen.)

Waarop gedelibereert synde, is goetgevonden ende verstaen, dat de gemelte Heeren sal worden gerescribeert, dat haere Ho. Mo. haer wel laeten gevallen de conduite, die sy dienaengaende hebben gebruyckt: dat haere Ho. Mo. niet connen begrypen, dat Syne Con. Maj. van Vranckryk intentie soude connen hebben om de stadt van Mons by forme van blocquade ofte hongersnood te willen vermeesteren, daer deselve duydelijck heeft verklaert geen plaetsen in de Spaan-

¹⁾ De Envoyès der Republiek bij het hof te Brussel.

sche Nederlanden te willen aantasten daer die voorsz. stad een gedeelte maekt van de barrière, die H. S. Maj. verclaert heeft in de voorsz. Spaensche Nederlanden te willen laeten.”

„Koning Lodewijk heeft zich zeer zelden aan een overeenkomst gehouden,” brak de Prins bitter af.

„En Luxembourg nog veel minder,” vulde Ouwkerck aan.

.... „dat haere Ho. Mo. niet connen sien, dat daerin veel onderscheyt is, off een plaetse met geweld aengetast, off door crychsmacht soodaenich beslooten gehouden wert, dat degenen die daerin syn door hongersnoot geobligeert souden werden de plaetse te moeten abandonneeren” ....

„En dat zal toch het einde wezen, als er geen ontzet komt. Luxembourg laat bijna geen levensmiddelen meer in de stad komen, ondanks de gesloten overeenkomst „dat tot de uitwisseling der ratificatiën”, van week tot week voldoende graan in de stad zou worden binnen gelaten.”

„Hij houdt zich aan geen enkel verdrag. Hij moet er toe worden gedwongen of worden verdreven,” zei de Prins. Zijn oogen waren verder gevlogen over de wijldloopige missive met het waarschuwend slot:

„Dat van 't gunt vooschr. is, kennisse sal worden gegeven aen de Heeren Ambassadeurs ende Plenipotiarissen van desen Staet op de vredehandeling tot Nijmegen om gelycke officien ende devoiren te doen omtrent de Heeren Ambassadeurs ende Plenipoten-

tiarissen van hoochstgem. Syne Maj. van Vranckryck aldaer.”

„De Staten stellen wel een zéér hoog belang in het behoud van Bergen, voor onze zijde.”

„En even zorgvuldig hoeden zij zich om een verdrag aan te gaan, dat hun zou beletten de stad van levensmiddelen te voorzien.”

„Het is in het belang van den vrede, van onze zaak en tevens de hoogste begeerte der Staten, dat Bergen ontzet wordt, zelfs als men den nood der inwoners buiten beschouwing laat. En toch behoort aan hen, die gewetenloos aan den hongerdood worden overgegeven, vóór alles te worden gedacht.” De Prins verzonk in diep gepeins na die woorden. Zijn hoog voorhoofd rimpelde zich, zijn donkere oogen kregen een starenden blik. Hij wenschte in de toekomst te kunnen zien, hij zag het heden.

De Staten wilden den strijd, die noodig zou zijn om Bergen te ontzetten. Engelsche hulptroepen waren in aantocht. Nog in Den Haag zijnde, had Temple hem reeds verklaard: „dat Sijne Majesteit” — Koning Karel — „hierin met dezen Staet niet alleen sal concurreeren, maar oock de voors. evacuatie met de meest krachtige middelen helpen bevorderen.” ¹⁾

Dan zou zijn leger sterk genoeg zijn om den vijand met hoop op goeden uitslag te kunnen aantasten.

Sterk genoeg? Luxembourg beval over vijf en vijftig duizend man, het leger der bondgenooten telde

¹⁾ Secr. Resolutie van Holland 2 Juli 1678.

twintig duizend strijders minder. Maar dat leger bestond uit moedige, flinke soldaten: Hollanders, Engelschen en Duitschers . . . Zij allen hadden den zwaren druk gevoeld van Frankrijks legermacht, in het veld of in eigen land.

Zij zouden hem helpen het pas geuite woord te logenstraffen van d'Estrades tot Boreel: „Ick twijfel niet of Mons is niet alleen geblocqueert maar oock de vive force aengetast door een leger van drie en vijftich duysent man; wij sullen eens sien off men daerna, [*als wij Mons genomen sullen hebben*], liever vrede sal willen maeken.” ¹⁾

Was het wonder, dat Bergen smeekte, bad om uitkomst?

Hij hief de hand op. 't Was of hij daarmee het sein wilde geven aan zijn leger om zich marschvaardig te maken, nog in het eigen oogenblik, ook zonder de Engelsche hulptroepen. Bergen, waar eenmaals de Geuzenkreet had geklonken:

Ville gagnéel Vrijheid! . . . Bergen mocht niet ondergaan, niet het slachtoffer worden van Fransche willekeur en woordbreuk en wreedheid. En toen, terwijl zich reeds zijn lippen openden, ging een huivering door zijn leden, slap viel de opgeheven hand neer. 't Was hem of nu de toekomst zich voor hem ontplooidde of de donkere sluier, die haar verborg, werd weggeschoven, vér . . .

Schroomde hij thans het zware wicht der verantwoordelijkheid op zich te nemen, waar het gold het zijn

¹⁾ Secr. Resolutie Gen. Staten, 3 Aug. 1678.

of niet zijn van duizenden en tienduizenden menschenlevens, verdeeld in twee groote legermachten?

Hoorde hij stemmen met den klank van den bittersten hoon, die den last der verachting wierpen op zijn smettelooze krijgsmanseer, die toeschreven aan eigen eerzucht, aan begeerte naar oorlogsroem, wat hij had gewaagd tot redding van een ten doode opgeschreven stad? Wat was hier plicht, wat plichtverzaking?

Bergen smeekte hongerend om uitkomst en te Nijmegen moest de beslissing vallen van oorlog of vrede binnen weinig dagen, vóór den elfden dag van Augustus. Met walging herdacht hij het intrigeeren der daar verzamelde gezanten. Bijna niemand van hen schroomde valsheid en bedrog, schier ieder gebruikte de leugen als een machtig wapen om tot het beoogde doel te geraken, hier: een vrede zonder de minste opoffering van eigen belangen.

Zou de vrede geteekend worden of zouden de vijandelijkheden voortduren? Wie kon staat maken op de politiek van Engeland of op de sluwe staatkunde van het verdorven Fransche kabinet? Wat was hier recht, wat onrecht? De historie zou boekhouden van ieder zijner handelingen, zijn geweten zou hem martelen of vrij spreken in bittere of vredige herinnering. Zijn daden zouden worden gewogen op de weegschaal van het recht, zijn handelen of aarzelen worden geoordeeld door God.

Daar was niemand in zijn omgeving — eerbiedwaardig door ouderdom en ervaring en een lang smetteloos leven — die hem kon raden, geleid door

den schat zijner ondervinding; daar was nu geen hart, dat sloeg met denzelfden klop als het zijne, dat groot in trouw, door liefde geleid, den weg zag dien hij gaan moest.

Daar waren geen menschen, maar daar was Eén oneindig hoog verheven boven alle schepselen der aarde, hetzij denkend, lievend of hatend. God sloeg hem gade te midden van zijn zwaren zielestrijd, die klamme druppels op zijn voorhoofd bracht en een nevel legde voor zijn oogen.

„Wat zal, wat mòet ik doen?”

Ongehoord — Ouwerkerck was heengegaan om dienstplichten — stierf iedere vraag weg in het stille vertrek, de schemering spreidde zijn grijs nevelwaas, zwijgen was rondom. Maar de wilde gedachtenstroom verhief zich met nieuwe kracht:

„Bergen wordt uitgehongerd tegen elke overeenkomst en verdrag. Het màg, het kàn niet langer! Frankrijk zal zich in 't vervolg alles durven veroorloven, als die duizendvoudige moord ongehinderd wordt toegelaten. Iedere dag kan de laatste wezen voor Bergen en Luxembourg zal stad en inwoners overgeven aan de willekeur zijner bandelooze soldaten, wanneer zij nù valt. Vrede of geen vrede — Bergen móét gered worden van een lot, even ontzettend als eenmaal Zwammerdam trof en Bodegraven. De Oranjebanier móet het volk tegenblinken, het hooge symbool van vrijheid en recht — ook voor Bergen, reeds een eeuw te voren. Zij mag thans niet worden gedoopt, niet

roodgekleurd in het bloed van weerlooze vrouwen en kinderen, van mannen, die uitgeput door kommer en ontbering, niet meer in staat waren een wapen op te heffen!" Het was of de geweldige nooden van den angstvollen tijd hem aangrepen, hem dwongen tot handelen, de geest van den genialen veldheer ontwaakte:

„Ik heb altijd den vrede ruïneus genoemd voor ons land, nu is hij dit meer dan ooit. Het zou een geluk zijn voor geheel Europa als Frankrijks overmoed werd getuchtigd!"

De deur ging open, een hooge gestalte stond voor hem, in een harnas, dofzwart van kleur. De helm was zonder wapperenden vederbos, het gevest van den degen ingelegd met staal noch goud, dof waren de holsters, waarin de pistolen staken, zwart was de gordelriem. Alleen die gordelriem droeg eenige versiering, het was een sombere tooi: een doodskop tusschen twee gekruiste zwaarden.

En de blik der beide oogen, die op den Prins rustte, toonde, dat zijn eigenaar den dood honderdvoudig had geleden, niet het verscheiden van het lichaam, maar het sterven van zijn geloof en vertrouwen in hem, wien hij zijn leven had gewijd, zijn liefde en zijn trouw.

„Rocque-Servières! Gij hier! Wees welkom; welke tijding brengt gij? Het moet wel iets zeer gewichtigs zijn, dat u kan wegvoeren van uw regiment!"

De bevelhebber van het regiment Hugenoten drukte de hand, die hem gereikt werd, eer hij antwoordde:

„Ik kom met een ernstig verzoek. Sta mijn Doodekopen toe met uw leger op te rukken tot ontzet van Bergen!”

„Gij zoekt altijd de plaats, waar het gevaar het grootst is.”

De Hugenoot glimlachte droevig:

„Kan dit anders? Het gevaar is onze gestadige metgezel en onze trouwste vriend. Wij leven, evenals de geslachten, die ons voorgingen, gestadig onder de schaduw van kerker en schavot. Onze oogen zijn verdoft van tranen, maar tranen, die schrijnen en wier jammer een aanklacht is tegen hem, die ze ons afperst. Er is slechts één naam, die klinkt als een vervloeking, wanneer hij wordt geuit door de duizenden en tienduizenden, die met mij deelen het bittere leed van vervolging, kerker en ballingschap. Die naam luidt: Lodewijk de Veertiende!”

„Gij Hugenoten hebt den dood duizendvoudig geleden, van geslacht tot geslacht.”

„Wreeder en meer dan dat: Wij zijn miskend waar wij vertrouwden, vervolgd waar ons veiligheid was beloofd, als wilde dieren geslacht waar ons het leven werd gewaarborgd. Van den vreeselijken St. Bartholomeüs nacht af, staat Hugenoot te heeten in Frankrijk gelijk met opgeschreven ten doode te zijn. Wij leven onder het zwaard, hoe kunnen wij dus ons leven anders beveiligen dan door het zwaard. Neem mijn regiment aan, waar gij strijden gaat tegen den beul onzer vrouwen en kinderen, tegen den verdelger der

beste zonen van Frankrijk." — Hij had niet te veel gezegd: Aan den hemel van Frankrijk, nachtzwart van wreedheid en geloofsvervolging en zedeloosheid, blonken de Hugenoten als heldere sterren van riddermoed en godsvrucht en rein leven. — „Daarom, nu weer de Oranjevaan zal wapperen, waarvan eenmaal wonderkracht is uitgegaan voor een geheel verdrukt volk, dat zijn ketens afwierp, toen het mocht strijden voor geloof en vrijheid onder haar banen, laat ons mede optrekken in haar schaduw. De roode gloed van brandende huizen, die zich afteekent tegen den nachthemel, wijst ons den weg. Het volk verwenscht woest de verdervers van zijn goed en have. Het eenige wat het nog bezit: zijn leven, is het bereid u te geven. Hoe staan en wachten zij op u, allen! Brandende oogen staren langs den weg, bezaaid met wat verloren werd bij plundering en rooftocht, droevig geteekend met bloed.

„Komt hij? Is dat de Prins van Oranje? Klinkt daar reeds de schal der trompetten, heffen zijn strijders het lied der vrijheid aan, het Wilhelmus van Nassouwe, dat eenmaal ook de zang was der Geuzen van graaf Lodewijk? Hun speren flikkerden, hun zwaarden schoten vonken, de vrijheid droegen zij aan. Zal ook deze Prins van Oranje de oude vaan opheffen? Zal ook hij de vrijheid brengen, zal het verleden herleven voor het volk van Bergen?"

De Prins zweeg, hij dacht opnieuw aan de geringe sterkte van zijn leger. Met oogen vlammend van geest-

drift ging de Hugenoot voort: „Hef op het vaandel, de oude Oranjanier, gepurperd met heldenbloed, doorboord met de schoten der dwingelandij.

Gij zijt het, die het op moogt heffen, het is uw plicht en uw recht. Hoor, daar klinkt een stem:

„Zet voort wat ik heb aangevangen! Bevrijd de stad, waarvoor ik mijn bloed heb gestort, die ik heb verdedigd tot mijn laatste kracht!”

De tijd is vol verwarring en ellende en wanhoop, juist als toen. Geeft gij niet het sein tot den aanval — dan is het gedaan.

„Met rossen en zwaarden zal Bergen gewonnen worden.” Luidt zoo niet de oude voorzegging? Prins van Oranje, met wiens zwaarden zal het gewonnen worden, met wiens rossen, Prins?”

Heftig bewogen wilde de Prins antwoorden, hij had er geen tijd toe. De deur werd opengerukt, een koerier kwam, afgemat van den snellen rit, met stof bedekt.

„Hoogheid, de hertog van Mommouth zendt mij! Hij steekt met een sterke legermacht het Kanaal over. De eerste vendels worden reeds te Damme ontscheept!” Toen gleed een lichtstraal over het ernstig gelaat van den Prins:

„Kolonel De Rocque-Servières, voeg u met uw helden bij mijn leger! Nog heden vangt de opmarsch aan. Het gaat om de redding van Bergen!”

HOOFDSTUK XIX.

Het was nacht geworden, onduidelijk scheen ieder voorwerp, zwarte zuilenschaduw en wierpen de boomstammen in den binnenhof, waar de klare bron murmelde en fluisterde van het ver weleer.

Sjoerd zat bij een wijdgeopend kruisraam, gloeiend van koorts, afgemat door bloedverlies. De waardige lijfarts van den hertog van Villa Hermosa had hem zoo sterk adergelaten om de koorts te verdrijven, dat het middel erger scheen dan de kwaal. De loome hitte van den met onweer beladen avond drukte zijn geest neer, of was daar nog een andere oorzaak voor het strakke staren der oogen, het zenuwachtig spel der handen?

De Prins kwam, hij zag den somberen ernst, die de trekken stempelde van den man voor hem.

„Zeg mij nu eindelijk, wat er met u is gebeurd. Ten minste, als het u niet te veel vermoeit. Hoe komt ge hier in Brussel en wat is de eigenlijke oorzaak

van uw gevangenneming te Nijmegen? Ik geloof, dat wezen en schijn ook hier zijn verward en dat gij meer gestraft zijt dan schuldig."

„God zegene u voor dat woord!"

Uit de volheid van zijn hart drukte Sjoerd zijn lippen op de hand, die haar macht gebruikte om te heelen, niet om wonden te slaan. Uit zijn sombere oogen sprak een gevoel, dat geen vertolking noodig had. Toen barstte hij los:

„O, gij weet niet wat het is, om ten bloede toe vernederd te worden en gegriefd!"

„Weet ik dat niet?" was de gedachte van den Prins. En daarin lag de zwaarste beschuldiging voor hen, die zijn jeugd vreugdeloos hadden gemaakt, voor allen, die zelfs nu nog trachtten zijn bestaan te vergiftigen.

„Ik geloofde in het woord van eer van een man en werd bedrogen; ik geloofde in de trouw eener vrouw en vond ontrouw."

Hij had de laatste woorden voor zich heen gesproken, maar zij deden zijn hart ineenkrimpen en maakten zijn oogen vochtig.

„Wie zijn geloof en vertrouwen in de menschen verliest, door hen, die hij 't meest liefhad, ziet zijn leven sterven in den waren zin van het woord; wie zijn dwaling als schuld weet aangerekend, staart op een gebroken heden en een vernietigde toekomst, die man is levend dood."

De Prins schudde het hoofd:

„Daar is geen schuld zoo groot of zij kan worden

uitgewischt, daar is geen dwaling, die niet vatbaar is voor herstel. Zeg mij alles en ik zal recht voor u eischen, geen genade."

Het was of den gewonde nieuw leven doorstroomde, hoog richtte hij zich op:

„Dus gij gelooft nog in mij! En uw oordeel, uw veroordeeling vreesde ik het meest."

„Ik ben zelf te dikwijls miskend, Sjoerd! Ervaring verzacht oordeel en verwijt. Zeg mij echter alles."

Toen klonk er een droevig verhaal van dwaling en misleiding, van gewond vertrouwen bovenal.

„Het was om de herinnering aan mijn moeder, ik kon het niet helpen! Zij was de eenige, die mij liefhad in mijn jeugd, de eenigel" . . . .

De Prins perste de lippen op elkaar tot zij slechts een smalle streep vormden in zijn bleek gelaat. Hoe ledig was zijn kinderleven geweest, hoe had hij tevergeefs gesmacht met het groote verlangen van zijn vroeg begrijpen, zijn diep gevoel, naar de liefde eener moeder! Hij had het toen niet onder woorden kunnen brengen, maar hij voelde, dat er een onrecht tegen hem werd begaan als zijn moeder hem overliet aan vreemde zorg voor vele maanden, om een winter te Parijs door te brengen, of een reis te maken naar Londen of de baden te gaan gebruiken te Spa, met haar broeders, de ballingen der Stuarts toen. Het groote leed zijner jeugd stemde hem zacht. Begrijpen is vergeven. Er volgde een lange stilte, eindelijk hernam de Prins:

„Welk een ander woord zou op uw klacht voegen, dan vergiffenis? Sjoerd, wat zijt gij met al uw sceptiek een idealist, bijna een dweper! De stoïcynsche wijsgeeren zouden het hoofd over u schudden! Ziet gij nu het onhoudbare van hun dorre, gevoellooze stellingen? Erkent gij nu, dat hun stroeve meeningen, het zachte gevoel, dat in ieder hart sluimert, trachten te verstikken? Gij althans hebt de werkelijkheid verwisseld met uw droomen en herinneringen. Gij hebt het goede willen doen en deedt het tegenovergestelde, niet omdat gij dat wildet, maar omdat gij werkelijkheid hebt verward met schijn. Ondervinding en nadenken vormen het leven. Gij echter hebt gedacht, maar niet nagedacht, daarin ligt uw fout. Uw rechters hadden dat moeten begrijpen. Ik zal trachten hun de oogen te openen. Blijf intusschen tot gij genezen zijt hier, in ballingschap veilig.”

Toen ging de ademhaling hijgend van den jongen man, 't was of zijn oogen bloedige tranen zouden storten.

„Genezen, ik!” In dat woord lag een aanklacht, een herinnering aan oneindige liefde, een herdenken aan gebroken trouw. Verleden, heden en toekomst, zij vloeiden ineen tot een grooten jammerkreet, tot dezelfde schrijnende smart, tot hetzelfde brandend, martelend: „Waarom?”

Het „waarom”, dat geen berusting kent en waarvoor „Excelsior!” een woord is met hollen klank. Sjoerd Gravema had overal rust gezocht en voldoening: in

plichtsbetrachting, in arbeid, in ernstige studie. Zij waren hem tot afleiding geweest, geluk hadden zij niet geschonken. Toen hij Sofia zag, toen hij geloofde in haar liefde en trouw, had hem de toekomst licht toegeschenen, de nevelen waren opgetrokken: hij zag de zon. Nu werd ook die geluksdroom teleurstelling.

Nog op de Belvédère — waar zijn gevangenschap langer had geduurd dan hij eerst had gemeend — had hij de weinige regels gelezen waarin zij hem vroeg nooit meer aan haar te denken. De toon der woorden was droevig geweest, sommige letters waren half uitgewischt.

Waren er tranen op gevallen? Hij wist het niet, dien eigen nacht was hij ontvlucht. Terstond had hij naar haar huis willen gaan om opheldering te vragen, om zijn recht te eischen, maar zijn vlucht was ontdekt, zijn bewakers achtervolgden hem. Het was een wonder, dat hij had kunnen ontkomen.

„Niets is op aarde bestendig dan de onbestendigheid.” Dit woord van Seneca werd het zijne, maar het bracht geen troost. Te midden van rouw en ontgoocheling, armer na het verloren geluk dan hij, die nooit liefde kende, verpletterd door smaad en zieleleed, zocht hij naar iemand, die hem niet zou teleurstellen, naar iets, dat stand zou houden ook nu alles om hem wankelde en bezweek, om hem alleen achter te laten in het ledig, in het niet. En toen was het hem of hij de zachte stem zijner moeder hoorde fluisteren:

„Op Uw zaligheid wacht ik, o, Heer!” Daar bestond dan toch heil en vrede, daar was zaligheid, de andere benaming voor volmaakt geluk. Maar het was niet hier op aarde, het was in zijn hoogste volkomenheid niet te vinden bij menschen. Waar was het dan?

Op zijn lippen rees de naam, waarin zijn moeder hem als kind had leeren gelooven:

„God!” . . . .

„Op Uw zaligheid wacht ik, o, Heer!”

In datzelfde uur liet een hoogbejaard man den klopper vallen op de deur van het huis, dat Van Beverningh te Nijmegen bewoonde. Bleek als een doode was die man, zijn oogen zagen donker van zieleleed, recht staarden zij voor zich uit, alsof zij zochten . . . .

„Breng mij bij Heer Van Beverningh,” — zijn stem beefde, maar hard was haar klank.

Hij vond wien hij zocht, gebogen over zijn boeken en papieren. Met een uitroep van verbazing stond Van Beverningh op:

„Sjoerd Gravema! Gij hier!”

De strakke oogen van den binnentredende verzachten zich een weinig, als een smeekeling hief hij de handen op:

„Sjoerd is gevangen, mijn zoon Sjoerd! Gij schrijft het mij. Waar is hij?”

„Hier is hij geweest op de Belvédère. Maar hij is ontvlucht.”

„Hoe hebben zij hem dŭrven kerkeren! Mijn zoon is een braaf en rechtschapen man!”

Daar was twijfel noch aarzelung in de stem van den vader bij die woorden. Diep gegriefd had hij zijn zoon, hard was hij voor hem geweest, altijd, maar hij geloofde in zijn karakter en nu de ellende van het leven hem overstroomde, kwam hij, gereed om de golven der vertwijfeling, die hem overstelpten, te stremmen in hun wilden loop, om ze — indien mogelijk — te leiden in andere bedding. De armen, die zoo lang voor zijn zoon gesloten waren geweest, nu werden zij voor hem geopend, wijd, nu, te midden van zijn jammer en ongeluk. De trots der zelfzucht was gebroken, gesproken had het hart van den vader voor zijn diep verongelijkt kind.

En Van Beverningh zei hem alles en de oude man luisterde, zwijgend. Zijn oogen, eerst hard als metalen spiegels, verzachtten zich meer en meer; om den mond, zoo lang beslist gesloten in eigenzinnige stroefheid, beefde het nu met een groeve van mede-lijden. Met gebogen hoofd luisterde hij tot Van Beverningh zweeg.

Toen zag hij hem aan.

„Hij is te Brussel zegt gij. Van daar hebt gij een brief gehad? Ik ga naar hem toe.”

„Sjoerd, bedenk je! Die verre reis op jou jaren!”

Een onverzettelijk besluit was te lezen op de trekken van den man, vergrijsd in eenzaamheid en zware studie, toen hij antwoordde:

„Vijftien jaren heb ik bijna mijn huis niet verlaten, nu zoek ik mijn zoon. Ik ga naar hem toe, ik zal hem vinden en dan wil ik hem zeggen, hoe het mij nu spijt, dat ik niet vroeger zijn brieven heb gelezen. Al dien tijd heb ik ze ongeopend bewaard, maar nu ken ik ze van buiten. Dát wil ik hem zeggen.”

Het kostte den spreker moeite die woorden te uiten, want een bekentenis van schuld, een bede om vergiffenis verscholen er zich in, maar zij waren ook vol van liefde en verlangen. Van Beverningh begreep het. Hij drukte den vader van Sjoerd de hand, warmer dan hij dit ooit den vriend zijner jeugd had gedaan.

„Ga met God!” antwoordde hij diep bewogen.

HOOFDSTUK XX.

De avond, volgend op den dag, die den vader van Sjoerd zag aankomen te Nijmegen, die zijn zoon zag gebogen onder zijn kruis, maar ook voor Hem, die het hem oplegde, die den Prins aanschouwde, terwijl hij zijn leger beval zich gereed te houden tot den opmarsch: het schetteren der trompetten en het tromgeroffel gaven reeds het sein, — zag Sofia alleen, rondwalend met vermoeide oogen. Sofia was zeer moede en het liefst alleen den laatsten tijd. Zij stond op den Hunerberg en zag naar de Belvédère, haar hart beefde. Als een verschrikte vogel zou zij 't liefst zijn wegevlucht, ver weg — waarheen wist zij niet, nu haar eenig toevluchtsoord voor haar was gesloten — de toekomst met Sjoerd. Lichte grijze wolken dreven langs de lucht, avondschaduwten sluijden het landschap en hingen over de rivier. Het gaf haar verademing. Zij had geleerd de schaduwten te zoeken, het heldere zonlicht doet, wie ineenkrimpt van zieleleed, pijn.

„Heb ik goed, heb ik verkeerd gehandeld?” Het bleef haar vraag en dan brandde hij in haar handen, de brief, dien zij van Sjoerd had ontvangen, de brief gloeiend van hartstochtelijke verwijten, waarvan toch iedere letter fluisterde van smart en verlangen, den brief, dien zij niet beantwoorden mocht. Enkele vroeg verwelkte bladeren vielen voor haar voet met flauw ritselen, als een wegstervende zucht. Zij zag op naar het vallend loof, de laatste zonnestralen gaven hun gloed aan haar trekken, die zoo bleek waren geworden, zoo rusteloos. Zij sloeg geen acht op het rijzend avondrood aan den westelijken hemel — zij zag omhoog. Weer ruischte het zacht. Het was of onzichtbare geesten zweefden tusschen de stammen, of hun klacht de ruimte vulde met woorden van smart. De eerste vallende bladeren, de voorboden van den herfst, fluisterden zij een klacht van scheiden en dood?

Haar oogen openen zich wijd, de schitterende oogen van weleer; nu waren zij gezonken in de kassen en door zwarte kringen omgeven. Weer zag zij omhoog, maar geen antwoord klonk op haar zwijgende vraag. Het was of alle leven uit haar blik, iedere klank was weggestorven uit haar stem, toen zij dezelfde vraag herhaalde, die ook Sjoerd had gedaan:

„Geen antwoord! . . . O, waarom, waarom?” . . .

„Waarom?” Bittere vraag, afgeperst door knagend leed, vraag waaroo nooit een antwoord volgde, en

waaraan alleen het zwijgen wordt opgelegd door geloof en berusting, die weten, dat Hooger hand de draden samenvlecht van ieder levenslot.

Had Sofia dit verstaan in het ritselen van den wind door de dichte bladeren?

Plotseling zag zij niet alleen meer omhoog, zij zag ook om zich heen in het leven, en uit de stilte van den avond kwam niet uitsluitend meer tot haar de geweldige smart van ieder menscheijk bestaan, maar ook de stille vrede, die geleerd wordt in de school van geduld en overgave.

„O, kon ik maar, kon ik” . . . . Met tranen vulden zich haar oogen.

„Nog altijd zoo mistroostig?”

Hij, dien zij 't meest verfoeide, stond voor haar. Zonder hem met een antwoord te verwaardigen wilde zij gaan, maar hij volgde:

„Sofia, ik ga nu niet meer zonder je heen. Je kunt toch wel begrijpen, dat ik die tragische historie van Gravema niet voor niets in scène heb gezet.”

„Heb jij daar de hand in gehad?” Haar stem werd hoog en scherp, haar zachte, zilveren stem.

„Ja, kind, om jou!

Zonder mij zou Gravema niet gevangen zijn genomen en als je mij nu nog langer terug wijst, dan zorg ik, dat hij opnieuw wordt gegrepen en ook voor goed van het tooneel der wereld verdwijnt. In Brussel zal mij dat niet veel moeite kosten. Daar kan ik meer hulp verwachten dan hier.”

Zij zweeg vele oogenblikken, sprakeloos van verbazing en schrik. Toen barstte zij los:

„Als ik zoo laag dacht en handelde als jij, zou ik reeds lang uit verachting over mij zelve van schaamte zijn gestorven.”

„En wat had er dan moeten staan op je grafzerk?”

Hij wilde het spottend zeggen, maar plotseling liep een huivering door zijn leden. Bijna aarzelend strekte hij de hand uit.

„Sofia! Maak mij anders, beter!”

„Ga weg!” . . . .

Haar stem sneed, hij ging inderdaad.

„Oom Beverningh” — zei Sofia eenigen tijd daarna, „ik smeeek u, geef mij raad! Er moet hier een misverstand schuilen.”

„Wat is er, kind?” zei Hieronymus goedig opziende uit zijn lectuur: „De Cruydenhuyn ofte Hollands Lusthof.”

Toen zei zij hem alles, — alles en Van Beverningh luisterde zwijgend.

„Er is hier geen misverstand, maar een misdaad,” luidde, toen zij zweeg, zijn antwoord.

„Waarom heb je het mij niet eerder gezegd? Sjoerd is niet door de hulp van Gaston ontvlucht.”

Sofia wankelde, waar zij stond, de adem begaf haar, met een uitroep, die het midden hield tusschen een kreet en een snik, liet zij zich in een stoel neerglijden.

„Ik heb je altijd wel gewaarschuwd, Sofia, mij hoef je niets te verwijten. Ik wasch mijn handen in onschuld

van het heele geval," piepte opeens de stem van joffer Sibylla. In een vensternis, achter een dichtgetrokken gordijn was zij, tot haar vreugde, ongeziene toehoorder geweest van het gesprek.

„Sibylla!" zei haar broeder vermanend.

„Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht, Nymus. Ben ik geen excellent voorbeeld ter navolging voor alle hyliklustige joffers? Ik heb nooit van hoogtijd of een bruidegom willen weten. Men komt er maar mee in krakeel of in droefenis en perykel. Ik ben een luisterrijk exempel tot navolging. Dat durf ik zeggen."

Welvoldaan stapte Sibylla ten deure uit, maar Van Beverningh nam Sofia's koude hand in de zijne:

„Kind, het drama der meeste menschenlevens komt voort uit misverstand. Misverstand! Ontzettend vooral in zijn gevolgen, vreeselijke, te vaak lichtzinnig voorbijgeziene noodlotsmacht.

„Verkeerd begrepen" . . . . Menig levensboek zou een anderen inhoud bezitten, wanneer dat woord niet bestond.

Laat er opnieuw geen twee menschenlevens schipbreuk op lijden, het uwe noch het zijne. Herstel eer het te laat is. Zwijg niet in kouden trots, omdat je opoffering niet is begrepen, een opoffering, die Sjoerd onbekend is."

„O, als ik het . . . . Maar hoe?"

„Zijn vader wil zoo gauw mogelijk naar Brussel. Vergezel hem."

Zij kreeg een kleur.

„Dat kan niet. 't Is zoo — zoo” . . . . —

„Onvrouwelijk — wil je misschien zeggen? Dan zeg ik: onvrouwelijk is noodeloos het leed te verlengen van iemand, die reeds genoeg geleden heeft. Sjoerd kan hier niet komen. Wees daarom moedig en flink.”

„Ik zal gaan,” klonk zacht het antwoord.

HOOFDSTUK XXI.

De beide legers stonden nu dicht in elkanders nabijheid, Het leger der bondgenooten gereed om Bergen te ontzetten, Luxembourg vast besloten om dien aanval te keeren met geweld van wapenen en overmacht van manschappen. Met snelle marschen had de krijgsmacht der geallieerden Brussel verlaten en Bergen bereikt. De weg daarheen was niet lang, maar bezwaarlijk. Gloeiend scheen de zon, droog was de lucht, dor de velden, die hadden gehijgd onder den zonnegloed. Diep zonken de voetstappen weg in het rulle zand, fijn, korrelig stof dwarrelde op in dichte wolken, het benam den soldaten bijna den adem, het drong in hun keel, hun droge, van dorst versmachtende keel.

Want schier vijandig gestemd stond het volk langs den weg geschaard of liep het uit zijn woningen, om het leger te zien. Mismoedig en verbitterd gleden angstige en schuwe oogen over geschut en legerkarren.

„Zijn die huifkarren om onze have en goed op te laden? Zijn die kanonnen bestemd om onze huizen plat te schieten? Ons land schijnt het slagveld te worden van Europa. Is het nog niet genoeg verwoest?” Dreigend, morrend sprak het volk onder elkaar. Wanhopige blikken zochten de armelijke hutten, de eenige beschutting tegen den naderenden winter.

„Brood en bier vragen jelui? En dat tegen betaling? Ga heen! Denk je, dat wij je gelooven? Niemand, die den rok van den Koning droeg, heeft nog ooit iets betaald!”

„Wij vertrouwen geen krijgsvolk; vandaag vriend, vijand morgen!” Wantrouwend en norsch bleef het volk tegenover het leger, dat kwam om hulp te bieden. Allen lieten zich leiden door harde ervaring, die hen had verbitterd, maar niet in staat was geweest hun blik te verhelderden, om schijn van wezen te onderscheiden.

Verwenschingen antwoordden op het schamper bescheid in bijna alle talen van Europa. Met de Engelsche hulptroepen hadden zich ook Duitsche en Spaansche krijgsbenden bij het leger van den Prins gevoegd. Het telde nu vijf en dertig duizend man. Vastbesloten Luxembourgs overmacht te overwinnen, reed de opperbevelhebber aan de spits zijner krijgsmacht.

„Het zal een zware strijd worden,” merkte Revixit van Naerssen — de Gedeputeerde van Holland, aan. „De overmacht van het leger van Frankrijk is zorgwekkend.”

„Het is beter om te leven naar bestemming dan

naar begeerte," antwoordde de Prins. „Hier is het plicht de duizenden van ons volk, die te Bergen zijn overgegeven aan den hongerdood, te hulp te komen. Wat verder komen moet, kome."

De ontplooid vlegels van den jongen, opstijgenden adelaar hadden reeds eenmaal het licht onderschept van Frankrijks zon. De geweldige krijgsmacht van koning Lodewijk had herhaaldelijk moeten zwichten voor het kriegsbeleid van den jongen Stadhouder der Republiek, dien in 't veld vergrijsde legerhoofden zijgend erkenden als hun meerdere. Toch was, vooral in den laatsten veldtocht, de krijgskans herhaaldelijk tegen hem geweest. Beleid en moed hadden moeten zwichten voor overmacht. Thans stonden bijna al de Vlaamsche steden onder Fransch gezag. Alleen Namen en Bergen handhaafden zich nog.

Hoelang zou dit zoo blijven, hoelang?

De opperbevelhebber, jong in jarental, in ervaring — die het leven vormt — vergrijsd, dacht terug aan den tijd, ontzettend om te doorleven, geweldig om te herdenken, toen zijn eigen vaderland bijna was gewischt uit de rij der staten.

Toen had hij gestreden — niet in eigen kracht — een schier bovenmenschen strijd voor het voortbestaan van zijn volk als zelfstandige natie. Was de arm verkort, die destijds beschermend bleef uitgestrekt over een schijnbaar ten doode opgeschreven volk?

De met den nimbus van kriegsroem en heldenmoed omstraalde opperbevelhebber van het leger der bond-

genooten vreesde niet. Hij stond niet alleen. Maar dan kwam een andere mogelijkheid. Zou de strijd nog noodig zijn? Op den tienden Augustus moest immers de beslissing vallen van oorlog of vrede. Was de vrede aanstaande, zou de oorlog voortduren? Brandende vragen, waarop niemand het antwoord geven kon. Amsterdam had zijn Gedeputeerden ter Staten-vergadering gelast „sonder een moment tijds te versuymen, met de meest pathetique expressiën de indispensabele necessiteyt van den vrede voor te houden aan de overige Hoog Mogenden.” ¹⁾

De meeste leden der Staten deelden dien wensch. Zou het vrede worden, bleef het oorlog? Bergen wachtte op verlossing in brandenden angst. Ongeveer twee maanden geleden ²⁾ was in de vergadering der Staten reeds het bericht voorgelezen, het treurig bericht: „dat de regimenten binnen Mons moesten leven van onverteerbaar en oneetbaar voedsel.” Toen was terstond een bode naar Nijmegen afgezonden met den last aan de gezanten om de bondgenooten tot vrede te dringen. Viel Bergen, dan zou Brussel volgen, dan lag de Republiek opnieuw open voor de grenzenlooze veroveringszucht van koning Lodewijk. De Prins dacht aan de woorden, waarmee hij afscheid had genomen van de Generale Staten:

„Verstaen hebbende, dat de Koning van Vranckrijck ordre had gegeven tot nieuwe mouvementen van

---

¹⁾ Secrete Resolutie v. Holland.

²⁾ 17 Juni.

sijne legers in de Spaensche Nederlanden, ende dat desselfs troepen haer soo langer soo meer beneerstichden om de stadt Bergen in Henegouwen te benauwen ende in Sijne Maj. handen te doen vallen, had hij gemeend dat den dienst van den landen vereyschte, dat hij voor sijn persoon sich wederom begaf naer het leger om de macht van den vijandt te observeeren, ende tegens deselve ter handt te nemen wat tot bevordering van het gemeenebest meest soude konnen strecken." ¹⁾

Hij wist nu, dat het verstandige woorden waren geweest, zij gaven een duidelijk beeld van den toestand.

„Als de beyde legers tegen den anderen in actie souden mogen geraecken, souden daerdoor lichtelijcken groote veranderingen in de saecken van de werelt connen voorvallen,” had Silvercroon, de tijdelijke gezant van Zweden in Den Haag — gezegd. Niemand had zijn meening tegengesproken. De Staten vreesden die geweldige botsing, omdat zij Frankrijks overmacht duchtten. Vrede wenschten zij, vrede . . . En de tijd verliep, geen vrede werd gesloten. Nog enkele dagen, dan zou opnieuw het zwaard uit de scheede vliegen, om zijn moordend werk aan te vangen bij duizenden en tienduizenden.

Het was de zesde Augustus.

Nog vier etmalen lagen tusschen oorlog of vrede. Het leger was nu voortgerukt tot St. Quentys Linnike. De Prins hield, omringd door zijn staf, krijgsraad in het open veld.

¹⁾ Resolutie St. Gen. 20 Juli.

„Frankrijk zal nu moeten beslissen, ten minste als het den oorlog wil vermijden met mijn land,” merkte de hertog van Monmouth aan met een glimlach, die getuigde, dat hij zeker was van Englands overwicht.

Er was kracht in zijn houding, van schoonheid straalde zijn gelaat, zijn groote, blauwe oogen hadden een zonnige uitdrukking. De onwettige lievelingszoon van Karel den Tweede rekende niet met de schaduwen van het leven. Ach, hoe zwaar zouden zij op hem vallen, hoe zwaar en dicht, toen hij zijn hoofd boog op het schavot, na zijn mislukte poging om een troon te veroveren, die hem niet rechtens toekwam. Doch thans was er weemoed noch toekomstvrees in zijn blik. Zijn oogen straalden, toen hij de woorden opving van het liedje, dat op geringen afstand eenige van zijn ruiters zongen :

„This Oliver was of Huntingdon,
 Fa la la la!
 Born was he a brewers son,
 Fa la la la!
 He soon forsook the dray and sling,
 And counted the brew-house a petty thing
 Unto the stately throne of a king,
 Fa la la la!” . . . .

Wat Olivier Cromwell gelukt was, zou dit hem, door zijn vader geliefd, door het volk aanbeden, mislukken?

Monmouth zag alleen de rozen van zijn bestaan, — was het te bevreedden, dat de doornen hem zouden wonden?

Zijn winnende glimlach bleef rusten op zijn zingende soldaten, zij juichten hun bevelhebber toe. Wie kon zich met hem meten, in schoonheid van gelaat, in ridderlijkheid en gulhartige goedheid? Wel voegde om die leden het vorstelijk hermelijn, boven dat goudgelokte hoofd een kroon. De woorden van den graaf Van Solms brachten hem terug uit het rijk der droomen. Hij had zoet gedroomd, en — hoe schooner droom, hoe wreeder ontwaken.

Reeds nu rimpelde zich zijn voorhoofd bij de voorlezing eener missive, zoeven door een ordonnans gebracht:

„De hertog van York meldde zijn voornemen, om zich zelf aan het hoofd der troepen te stellen. Hij wilde zich zoo spoedig mogelijk daartoe inschepen” . . . .

„’t Is aangenaam. Ik ben bevelhebber,” mompelde hij voor zich heen. Zijn fraai gebogen wenkbrauwen trokken zich samen, maar zijn stem had een overredenden klank, toen hij zich tot den Prins wendde:

„Zou het wel raadzaam wezen, nog langer den aanval uit te stellen? Het heeft, naar mij dunkt, meer waarde om levenden te bevrijden dan dooden.”

„Er werd mij dezen ochtend bericht, dat Bergen het nog wel eenigen tijd zal kunnen uithouden,” zei de graaf Van Solms. — Hij was aanvoerder der Staatsche ruitery.

„Ik vernam, dat Bergen het geen vier en twintig uur meer kan uithouden,” viel graaf Hornes in.

„Ik wenschte, dat ik tijding uit Den Haag ontving,

wat de toekomst brengen zal: vrede of oorlog," hernam de Prins. Hij zelf had dien dag met een koerier het bericht afgezonden:

„Wij zijn op huyden met het leger van den Staet tot op dese plaetse geavanceert, met intentie van op morgen onse marche te vorderen naer de zijde van Berghen, welcke stadt wij vernemen dat meerder ende meerder benaewwt werdt" . . . .

De Prins zond schier dagelijks bericht aan de Staten, zij keurden steeds door hun stilzwijgen goed wat hij deed, zoowel als de Gedeputeerden te velde, die in last hadden te zorgen, dat geschiedde wat de Hoog Mogenden wilden.

„Het zal het beste wezen om te onderhandelen door kracht van wapens. Dat is de eenige wijze om den vrede te bespoedigen volgens mijn meening." De graaf Van Solms stond niet alleen, de meeste hoofdofficieren deelden zijn meening. Alleen Van Naerssen zei: „Het schijnt een paradox, door strijd tot vrede."

„Vrede!" Het was of het gewijde woord een echo opriep, of het klonk in een zucht. Hoefslagen dreunden, een koerier verscheen, vermoeid, met stof bedekt. Hij bracht het begeerde bericht van de Staten. De Prins las het overluid, het was een breed uitgesponnen missive, waarvan de korte inhoud luidde:

„Ducros is in Den Haag gekomen" — allen wisten, dat Ducros, thans Envoyé van Holstein aan het Engelsche hof — door Frankrijk werd bezoldigd voor zijn spionnendiensten.

„Zweden heeft verzocht, dat om zijn belangen te bevorderen de oorlog niet langer zal worden voortgezet, Frankrijk heeft dit verzoek goedgekeurd en koning Karel wil borg blijven, dat Spanje de vijanden van Frankrijk en Zweden niet verder zal bijstaan.”

„Hoe heeft de koning dat kunnen beloven!” barstte Monmouth uit. De Prins klemde de lippen vast oopen. Hij mocht niet uitroepen wat bruiste in zijn hart: „Koning Karel heeft zich met zijn gewone oppervlakkigheid laten vangen, omdat hij de gevolgen vreest van zijn verbond met de Republiek, omdat hij liever goud ontvangt uit Frankrijk dan genoodzaakt te wezen het te vragen aan het Parlement, dat hem dan steeds zijn macht doet gevoelen.”

Een vertrouwelijk schrijven van Temple bevestigde dit vermoeden van den Prins. 8

„Ducros heeft meegedeeld aan hun Hoog Mogenden: „dat koning Karel, wat hij ook mocht voorwenden — om zijn volk en Parlement — toch steeds de trouwe vriend van Frankrijk was en ook zou blijven.”

Een beklemmend stilzwijgen viel in, voor vele oogeblikken.

„De Heeren Staten zijn thans opnieuw met wantrouwen tegen de regeering van Engeland vervuld. Ik ben onmachtig hiertegen iets te doen. Mijn koning laat mij gelasten Ducros naar Nijmegen te volgen.”

Met deze klacht en waarschuwing eindigde het schrijven van Sir William Temple. Het dreunde allen in de ooren als een donderslag.

Wat zou nu volgen? Vrede niet meer. Want de missive der Staten luidde verder: „Koning Lodewijk heeft ons door zijn ambassadeurs doen weten, dat hij alleen om Zweden — als waarborg, dat gegeven beloften vervuld zullen worden — de Nederlandsche vestingen niet onmiddellijk zal ontruimen. De Koning verlangt echter ernstig den vrede en stelt den Heeren Staten voor, daarover met hem in St. Quentijn te komen onderhandelen . . .” De fiere en besliste weigering der Staten op dit voorstel, klonk door de ruimte in krachtige bewoordingen, die niets inboetten aan kernachtigheid, omdat zij in beleefde termen waren vervat; toen vormde de heerschende stilte een groot contrast met het gejoel der zingende soldaten op het veld. De schrandere Van Naerssen, de graaf Van Solms snel met het woord als met het zwaard, Hornes bezadigd en doortastend, zweggen, evenals de hertog van Monmouth, die niet had kunnen verstaan wat zulk een schrik te weeg bracht. Enkele woorden van den Prins lichtten hem eenigszins in. Nu zweeg hij — van verbazing. Maar allen wachtten, wachtten af, wat de Prins zou zeggen, de opperbevelhebber van het leger. Bij hem was nu de beslissing. En ook de Prins zweeg. Het was of het gevoel zijner machteloosheid hem bedwelmde, zijn machteloosheid tegenover de macht, die Frankrijk uitoefende door sluwheid en woordbreuk en list. Aan verraad gelijk was wat het Fransche kabinet thans weer had verricht. Wat moest komen? Zweden werd gebruikt als voor-

wendsel, om de Staten af te trekken van het verbond met Engeland. Dat was het doel. Want vóór den tienden Augustus had een deputatie der Staten onmogelijk St. Quantijn meer kunnen bereiken. Alzoo zou de vrede niet geteekend kunnen worden; op den uitersten, door de Staten gestelden termijn, hield koning Lodewijk opnieuw het heft in handen . . . .

„De Fransche regeering blijft zich zelve getrouw in haar onbetrouwbaarheid. Reeds zes jaar heeft zij dit bewezen,” de stem van den Prins had haar klank verloren, zijn handen beefden. Onmachtig zich langer staande te houden, leunde hij tegen de tafel, zij schudde onder den greep van zijn hand. De droom, zoolang gedroomd, van een eervollen vrede — was nu doode werkelijkheid geworden. Over de trekken, die menigmaal als uit steen schenen gehouwen, gleed thans een uitdrukking, door niemand nog ooit aanschouwd, die deed ontstellen wie haar zag. Want hij was niet als zoo velen, die alleen het heden zien, hij zag de toekomst en hij wist nu, dat die, wanneer Frankrijk zijn overmacht behield, de dood zou wezen voor de onafhankelijkheid van zijn geboorteland, en de gewetensvrijheid van zijn volk.

Het was of het dichte gordijn, dat de toekomst verborg, vaneenscheurde; of hij klaar en duidelijk zag wat gebeuren zou, maar ook of hij zich volkomen bewust was, wat gebeuren mòest.

„De belofte, die ik u, mijn volk, eenmaal deed, als voor het aangezicht van God, zal vervuld worden.

De dag der vrijheid zal komen! Ik zal handhaven!" . . . .

En terwijl hij deze gelofte aflegde met zijn hart, rees voor zijn geest het beeld van een anderen koning, die steeds zijn eeden brak, die nooit zijn geloften hield. Beide handen hief hij omhoog, als zou de hemel op hem neerstorten, terwijl hij, zich tot Monmouth wendend, uitriep:

„Is er iets ter wereld bij afwisseling zoo warm en zoo koud als het Engelsche hof? Toen ik eenigen tijd geleden in een loeienden storm uit Engeland kwam, trof het mij diep, gedurende geheel dien bangen nacht den schipper tot den man aan het roer te hooren zeggen: „Steddy, steddy!" ¹⁾

„Ik vraag u allen: geldt dit woord niet evenzeer voor hem, die het roer van den staat houdt als hij die het roer wendt van het schip? Waar is uw standvastigheid, o koning van Engeland? Waar?"

Niemand had een antwoord, wel dachten allen hetzelfde. Er was reden voor die groote ontsteltenis. ²⁾ Alles was nu opnieuw vaag en onzeker, hachelijk stonden de kansen, even hachelijk als bij den aanvang der onderhandelingen. De Staten volhardden in hun weigering, koning Lodewijk in zijn eisch — Hollandsche onverzettelijkheid zou niet buigen, Fransche trots niet toegeven. Dus zou de oorlog voortduren. Lieten de Staten zich echter — onverhoopt, — vooral door Engelands invloed, nog overhalen om in St. Quentijn

¹⁾ Groen van Prinsterer: Archives.

²⁾ The Prince had never been so troubled." (Temple IV.)

te onderhandelen, dan zou de oorlog nog onbepaalde tijd worden voortgezet. Gaf koning Lodewijk nu nog plotseling toe — dan werd het vrede, over vier dagen vrede.... Wat zou komen, wat zou uitblijven? Niemand durfde zijn meening uiten: de aanvoerders waren omringd door raadselen, en tastten in den nacht om den weg te vinden, den weg, die leidde uit den doolhof. Slechts een enkele wist het.

Het bange oogenblik van bedwelmenden angst, van onzekerheid, die zijn adem deed stokken in de keel, zijn blik dof maakte, die zijn hart bijna deed ophouden te kloppen, was voorbij. Recht stond de Prins op zijn voeten, zijn oogen schitterden als twee spiegels van metaal, zij weerkaatsten een vast besluit.

Vóór hem — op de glooiende hoogten — zag hij zijn legermacht en daarginds, achter de donkere bosschen, lag, bespoeld door de klare golven der Haisne, eng ingesloten door het leger van Frankrijk, Bergen, thans overgegeven aan gebrek en nood en dood.

Stil lag de grijze stad, bestraald door het gouden licht der zomerzon — de rust en vrede van het liefelijk landschap, die het sloten als in een gordel van woudrust en zomerweelde, vormden een vlijmende tegenstelling met de ellende en angst, die door de uitgestorven straten slopen als dreigende schimmen. Nog één oogenblik zweeg de Prins. Voelde hij zich machteloos, te midden der geweldige tegenstrijdige machten, die hem omringden, bij de reuzentaak, die hem wachtte?

Geenszins. Aarzeling noch bekommring was meer in zijn blik, het was alsof iets vaneensprong, dat zijn hart had geklemd als in een ijzeren band.

Weer hief hij de hand op, ditmaal met een uitdrukking van vastbeslotenheid en kracht:

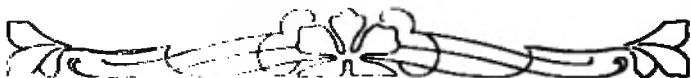
„Ik zal handhaven! Ik zal den knoop doorhakken, zooals plicht en geweten mij dit voorschrijven.” Zijn stem had een machtigen klank; zij vulde de ruimte. Toen wenkte hij zijn secretaris Huygens:

„Schrijf wat ik u dicteer:

„Wij sijn voornemens met het leger te avanceren naer den vijandt, soo verre als sal connen geschieden, omme alsdan te overlegghen wat op hem sal connen werden ondernomen.”

Toen richtte hij zich hoog op; van helder licht straalde zijn gelaat, waarop de oogen zijner bevelhebbers met den gloed van voldoening en eerbied rustten:

„Zend dit bericht aan de Staten! Koning Lodewijk heeft ons den weg gewezen: Voorwaarts, tot ontzet van Bergen!”

HOOFDSTUK XXII.

Met gefronste wenkbrauwen en toorn in zijn stem beantwoordde de hertog van Villa Hermosa den morgengroet van den markies De Grana, den keizerlijken gezant te Brussel.

„Gij hebt mij verzocht hier te komen?” . . . .

„Om een zeer gewichtige reden: De vrede is geteekend!”

„Wat!”

„Frankrijk heeft waarschijnlijk gevreesd zijn macht te overleven, als het nog langer zijn macht wilde toonen.”

Hoonend werd het gezegd.

„De vrede geteekend! Nù! En de Prins van Oranje heeft Bergen nog niet!”

„Nòg nièt.”

„Maar als de vrede geteekend is” . . . .

„Dan is daarom alles nog niet verloren — voor ons!”

„Verloren? Hoe? Zijn de voorwaarden . . . .”

Koning Lodewijk is gezwicht voor de besliste weigering der Staten, om op zijn nieuwe voorstellen in te gaan.”

„Onverzettelijke stijfhoofden, die Hollanders. Wat ze willen, doen ze.”

„Ik bewonder ze of ik wil of niet, maar zij hebben de fouten van hun deugden. Hun stugge oprechtheid is niet in staat de kronkelingen te volgen der Fransche diplomatie.”

„Maar wat is er nu eigenlijk gebeurd? En hoe luiden de vredesvoorwaarden? Ik verga van ongeduld!”

„Wij hebben de toekomst nog voor ons, dus komt het op een paar oogenblikken niet aan. Tusschen Spanje en Frankrijk duurt de oorlog nog voort. Op het laatste oogenblik heeft het Fransche kabinet vriendelijk toegegeven en daarmee allervriendelijkst nog een groot voordeel behaald. 't Was bijna middernacht van den tienden op den elfden. De markies d'Estrades had zoo lang gepraat en d'Avaux zooveel bezwaren opgesomd, dat de klok reeds haast den nieuwen dag aanwees, toen hij de ganzeveer opnam om te teekenen. En toen — let wèl — was er geen tijd meer om het verdrag met de Republiek en dat met Spanje te arresteeren. Alleen dat voor de Republiek kwam gereed — aandoenlijk, juist op het uiterste oogenblik! De gezanten der Republiek werden overgehaald om het maar vast te teekenen. Den volgenden dag zou dan het verdrag met Spanje ook gereed komen. Odijck en Van Haren teekenden onmiddellijk,

zelfs de schrandere Van Beverningh, in zijn vreugde om den vrede, liep in de val."

De oogen van De Grana schoten vonken.

„Ik begin te begrijpen! Handige goochelaars, echte Tartuffes zijn het, daar in Frankrijk!"

Een stem, van wrok en toorn bevend, antwoordde:

„Die opmerking is juist. Nu hebben zij weer talloze bezwaren opgeworpen en onmogelijke voorstellen gedaan. Want de oorlog met Spanje moet voortduren tot Bergen in handen van Luxembourg is gevallen.

Al mogen zij de stad — dat staat in 't verdrag met de Republiek — niet meer inlijven, Bergen behoort voortaan tot de barrière-steden van Spanje — toch is ook voor hen een tijdelijk bezit een groot voordeel. Zij zullen de stad eerst uitplunderen en later er iets anders voor in ruil eischen."

„Als zij zich houden aan het verdrag."

„Ja, als . . . . Een belofte geven en woord houden, dat zijn de beide polen voor Frankrijk."

Een beklemmend stilzwijgen volgde. Een aanklacht tegen de sluwheid der Fransche diplomaten, een stem die het „leer om leer" wettige zelfverdediging noemde, en alleen nog werd weerhouden zich te uiten door het besef, dat eigen belangen bevorderen hier het opofferen van anderen gold, deed beiden zwijgen. Hun oogen echter zochten elkanders aangezicht en die blik peilde elkanders gedachten.

Eindelijk sprak de markies De Grana langzaam:

„Niemand weet hier nog, dat de vrede is gesloten tusschen onzen bondgenoot en onzen vijand.”

Villa Hermosa vatte vuur.

„Als de Republiek onze belangen verwaarloost, waarom zouden wij” . . . .

Het verband tusschen zijn uitgesproken en verzwegen woorden was duidelijk.

„Gij weet wat los Balbases onlangs heeft voorgesteld, in geval” . . . .

„Ja, in geval” . . . .

De oogen der beide mannen glinsterden met den kouden blik van het staal, dat het hart van een vijand zoekt.

„Zij hebben ons vergeten, wij vergeten den vrede, die ons niet geldt.”

Villa Hermosa trad dicht toe op zijn vriend. 't Was of hij vreesde, dat de wanden hem zouden verstaan. De Grana hoorde met welgevallen, de strakke blik verdween uit zijn oogen.

„Het is een uitstekend plan, maar is 't niet te veel gewaagd?”

In dezen tijd, nu er zooveel struikroovers langs de wegen zwerven? Moord en plundering zijn aan de orde van den dag.”

„En wien wilt gij belasten met het overbrengen van de vredestijding aan den Prins?”

„Zijn adjudant met dien Frieschen naam . . . . hoe heet hij ook weer?”

„Gravema, kapitein Gravema.”

„Juist. Dien bedoel ik. Hij is nu zoo goed als hersteld van zijn wondkoortsen.”

„Waar is die half krankzinnige Rothé gebleven?”

„Familie uit Amsterdam heeft hem meegenomen. Er was hier vroeger reeds naar hem gezocht. Nu wordt hij goed bewaakt in zijn vaderstad.”

„Dan mag die adjudant wel haast maken.”

„Dat moet hij zeker. De jonge d'Estrades is reeds op weg naar Parijs. Hij wilde en passant Luxembourg het groote nieuws melden. Gij weet, dat koning Lodewijk niet gewend is te wachten.”

„Heeft Luxembourg denzelfden koerier als zijn allerchristelijkste Majesteit?”

„Neen. D'Estrades gaat alleen op last van zijn vader naar Luxembourg. De koerier voor den maarschalk is ook onderweg.”

„Maar dan zal de Prins reeds weten” . . . .

„De Prins weet nog niets. Want de koerier, die hem bericht moet geven, is hier. 't Is dezelfde, die mij de tijding heeft gebracht.”

„Er schijnt te Nijmegen gebrek aan koeriers te bestaan.”

„Of 't is Hollandsche zuinigheid. Twee vliegen in één klap. Nu, als zij voor 't voldongen feit staan, zullen zij zoo verrast wezen, als zij nog nooit gedroomd hebben.”

„Het voldongen feit,” herhaalde De Grana.

Hij lachte, het was een wreede lach.

„Maar hoe wilt gij nu dat vernuftige plan ten uitvoer brengen?”

De oogen van den markies fonkelden bij die vraag. Weer sprak Villa Hermosa fluisterend vele woorden. Zijn oogen gleden hierbij argwanend langs de deurtapijten. Zij bewogen zich niet. Hij behoefde geen luisteraar te duchten, alleen zijn eigen gedachten, zijn woorden, die niet verstaan mochten worden, moest hij vreezen — zij behelsden een aanklacht, die hem zelven gold.

Maar geen van beiden gevoelde dit.

„Ik gun 't hun. Zij hebben het aan ons verdiend,” vond De Grana.

„En ten slotte bewijst Frankrijk ons nog een goeden dienst, als” . . . . voltooide Villa Hermosa.

„Ja, als!” . . . .

Beide vrienden scheidden met een handdruk.

„Gij kunt uw land en mij een grooten dienst bewijzen, kapitein Gravema,” zei de hertog van Villa Hermosa. — Hij had Sjoerd laten ontbieden.

„Een dienst, ik? Welke zal dat zijn?”

„Gij kunt nu zeker wel weer te paard stijgen, den teugel houden? Voelt gij u sterk genoeg voor een rit naar Bergen?”

„Dat durf ik wagen; maar wat moet ik te Bergen doen?”

„Als gij het leger bereikt is dat reeds voldoende. De Prins van Oranje zal niet ver meer van Bergen af wezen. Hij is deze schaakpartij niet begonnen zonder het voornemen den koning te verslaan. Daarom zal 't hem leed doen, dat de vrede gesloten is.”

„De vrede gesloten!”

„Ja, en wees gij nu de koerier, die het den Prins bericht.” — Hij toonde hem een gezegeld pakket.

„De koerier, die mij de tijding bracht, was belast ook den Prins het gewichtige nieuws te melden, maar hij is totaal uitgeput, nacht en dag heeft hij doorgereden.”

„Was er te Nijmegen geen afzonderlijke koerier beschikbaar voor Zijn Hoogheid?”

Sjoerd fronste geërgerd de wenkbrauwen.

„Het schijnt van niet. Maar wilt gij het schrijven overbrengen, ja of neen?”

Sjoerd strekte de hand uit, de gewichtige brief werd hem gegeven.

„Wensch mij een spoedige aankomst in het hoofdkwartier.”

„Ik wensch u tevens een goede reis.”

Er was een spottende klank in de stem van den landvoogd der Spaansche Nederlanden; Sjoerd hoorde het verwonderd. De hoefslag van zijn paard was nauwelijks weggestorven, toen de markies De Grana kwam.

„En?” Blick en toon vulden het woord aan van den hertog.

„Alles in orde. Senor Aguilo heeft zijn maatregelen goed genomen.”

„Wat eischt hij als loon?”

„Delging van zijn speelschulden.”

„Laat hem komen.” — Aguilo kwam. — Hij was

belast met een zending vanwege de Spaansche ambassade te Nijmegen aan den landvoogd.

„Uw wensch zal vervuld worden, zoodra de mijne het is. Als gij te Nijmegen zijt teruggekeerd, zeg dan, dat de koerier voor den Prins van Oranje ziek is geworden. Het overige weet gij.”

Aguilo boog met een zucht. Hij dacht aan zijn kindsheid. Toen was het zijn wensch om een goed, nobel man te worden, die iedereen zou durven aanzien met open blik, met opgeheven hoofd. En nu?

„Ik raak nooit een kaart meer aan,” luidde zijn geheime gelofte. Met gloeiend hoofd en bonzende slapen dwaalde hij door de straten. Bij den glooienden Treurenberg ontmoette hij eenige jonge edellieden van den landvoogd. Zij namen hem in hun midden en troonden hem lachend mee.

Dienzelfden avond speelde Aguillo, hij speelde en verloor het goud, dat hij nog niet had ontvangen, het goud dat zijn toekomst inhield.

De weg, die ten verderve voert, is geplaveid met goede voornemens!

Hij sloeg zich tegen het voorhoofd met een half waanzinnigen lach. Schaterend, krijschend klonk het door de speelzaal. Toen vluchtte hij heen, alleen in den nacht.

Er klonk weinige uren later een schot in het bosch de Cambres: Een zwaar lichaam plofte neer, ongezien in de duisternis. Een flauwe kreet, dof reutelen — toen was het stil. De winterstormen zouden gieren

met huilende vlaggen, de noordenwind snijden met scherpen adem, zij zouden tot geen nieuw leven kunnen wekken den doode, die neerlag, alleen in den nacht.

De dag was gloeiend warm geweest, nu daalde een zweele Augustusavond neer. Maar geen verkwikkend koeltje streefde het loof der zware boomen langs den rullen zandweg, die van Brussel naar Laeken voerde. Slap hingen de bladeren neer, moe van den zonnebrand, die het zachte groen had gezengd van de teere vezels. In de verte rolde schor de donder, soms scheurde een rosse bliksemflits de grijze wolken. Reuzen geleken het, met wijd uitgespreide mantels, de met onweer beladen koppen trotsch gekruld, bereid den kamp te wagen, die dreigend aanving met schor gedreun, met helle stralen van licht en vuur. Door een gids vergezeld reed Sjoerd de Noorderstraat uit in den vallenden avond. Voor het eerst zat hij weer te paard, na den aanval van Rothé; hij voelde zich mat en duizelig, de nog niet volkomen genezen wond brandde; haast ondraaglijk was de loome broeihitte. Met half gesloten oogen vervolgde hij zijn weg. Het gaf hem een gevoel van verlichting, dat de gids naast hem reed: hij was weinig bekend in Brussel, in den wijden omtrek meer. Hij dacht aan Charleroi en Seneffe.

Om zijn hals hing de kleine leeren tasch, die de gewichtige missive bevatte, bevatten moest. Hij had

het schrijven er uitgenomen, het verborgen op zijn borst. Waarom? hij wist het niet.

„Een demon drijft mij,” had hij vroeger soms met Socrates gezegd. Thans vond hij het wonderbaar, dat hij dacht aan de goede engelen, waarvan zijn moeder hem in zijn jeugd vertelde. 't Is vaak hooge wijsheid weer te worden „als de kinderen.”

't Was of plotseling iets boven hem zweefde met zware, zwarte vleugels, drukkend beklemmend. Het kwam zeker van het weer; bijna niet om in te ademen was de dampkring, loodzwaar vielen zijn armen neer, hij liet het paard gaan waar het wilde, slap hingen de teugels, de wond, nauw genezen, schrijnde fel. De lichamelijke wond alleen?

Altijd dezelfde gedachte, het: „Waarom?” waarop hij geen antwoord vond. Zijn brieven aan Sofia waren beantwoord met een dringend: „Vergeet mij!”

Waarom? Was er dan een verleden in de liefde, bleef zij niet altijd dezelfde, kon liefde — vergeten?

Sofia scheen er toe in staat, maar hij . . . . Sjoerd voelde zijn voorhoofd klam, zijn oogen vochtig. Gelukkig, het was zeer donker. Niemand zag het. Hij wist het alleen, hij voelde alleen de bittere, brandende pijn. Hij drukte de handen tegen het gloeiend voorhoofd; weg met die gedachten, wèg! Er rustte een plicht op hem nu, de tijd behoorde hem niet, haasten moest hij zich, haasten. 't Was vrede en de Prins wist het nog niet, zijn leger stond gereed tot den aanval. Het lot van duizenden en tienduizenden

hing als aan een zijden draad, hing af van hem.

De slaphangende teugels werden gegrepen, voortging het nu in snellen ren. Zwijgend werd de reis voortgezet, geruimen tijd. Daar plotseling hield Sjoerd zijn paard in. Een felle straal van het weerlicht had hem een oogenblik doen aanschouwen een plomp kasteel met zware torens, breede wallen. Hij herkende het, reeds vroeger had hij het gezien. Met een ruk liet hij zijn paard stilstaan.

„Waar brengt gij mij heen? Dat is het kasteel van Vilvoorde. Het leger staat toch niet te Mechelen of te Antwerpen! Wat moet dat beteekenen? Onmiddellijk terug!”

Beslist, bevelend klonk zijn stem, de gids scheen te klappertanden.

„Heer, vergeef mij! Ik meende, ik dacht” . . . .

„Ik denk, dat gij mij, om de een of andere reden, misleidt. Gal Ik vind wel alleen den weg terug naar Brussel en daar ook wel een meer betrouwbaren gids.” Hij wendde zijn paard en voelde zich meteen aangegrepen door twee krachtige armen. Het staal van een dolk flikkerde voor zijn oogen . . . . Voor hij zich kon herstellen van dien aanval, was hij uit den zadel gerukt en terzijde van den weg gesleept. Uit de verte klonk reeds de hoefslag van zijn paard, na een flinken slag van den gids holde het over wegen en velden.

Sjoerd worstelde om vrij te komen, maar de geheele wond verlamde zijn kracht en zijn aanvaller was niet langer alleen. Met hevigen schrik bespeurde

hij dit. Onder het uitstooten van verwenschingen, afgewisseld door bedreigingen, werden door zes plumpe handen zijn handen en voeten gekneveld met een riem. Hij voelde zijn zakken onderzocht, de kleine tasch van zijn hals gerukt, daarna werd hij opnieuw naar het midden van den weg getrokken met duwen en stooten. Zware schreden verwijderden zich, nog even droeg de wind gelach, een schamper spotwoord tot hem over — toen was hij alleen in den nacht . . .

Meer dan een uur was voorbijgegaan eer hij tot zich zelve kwam. Zijn wond was opengegaan en bloedde, pijn en bloedverlies hadden hem het bewustzijn doen verliezen. Nu lag hij heel stil, onmachtig hand of voet te bewegen. Stil was het thans ook in de natuur, het onweer scheen afgedreven, helder straalden de sterren. Moest hun vriendelijk licht schijnen op zijn eenzaam verbloeden op den landweg, zou hun milde schijn vallen op zijn lijk? Als een wagen kwam en de plumpe wielen gingen over hem heen in de duisternis, als soms nieuwe struikrovers . . . Martelende gedachten van een in koorts-hitte gloeiend hoofd, die schrikbeelden omschiepen in visioenen, zouden zij nimmer eindigen!

Ja, zij eindigden — in de werkelijkheid. Een reis-koets naderde in de donkere verte. De hoornen lantaarn van den koetsier verspreidde een flauw, weifelend licht. Zou hij worden gezien, zou hij worden overreden? De sterren zagen als medelijdende oogen neer op den man, die worstelde om zijn uitputting

meester te worden, die zich trachtte op te heffen, te roepen . . . tevergeefs. Een rilling liep door zijn leden, als een waarschuwing van het vreeselijke, dat komen ging, toen was het nogmaals nacht voor zijn oogen. Later zou hij nooit weten hoe lang.

Maar de bestuurder van den reiswagen zag het donkere voorwerp op den weg, hij hield de paarden in en stak zijn groot hoofd door het leeren gordijn, dat achter den bok de koets afsloot.

„Ik zou zoo denken, dat hier al gebakkelei is 'eweest. Een leit er om zoo te zeggen veur dood en de anderen zullen ook wel niet veer wezen. 't Is met het soldatenvolk as met de vliegen. As je der een vangt, dan” . . .

De spreker was niet in staat zijn sierlijke redevoering te voltooien, de beide reizigers waren reeds uitgestapt.

„Kom hier met de lantaarn.”

De stem van een bejaard man gaf dit bevel. Het was een harde stem, die hij verzachtte als hij sprak tot de jonge vrouw, zijn medereizigster.

Het lantaarnlicht viel op het gelaat van den man, die verlaten verbloedde op den landweg. O, op welke bleeke trekken gleed het matte schijnsel! De oogen van den grijsaard openden zich wijd — en toen deed hij wat hij nog nooit had gedaan, in geheel zijn lang leven, hij knielde op den harden grond en snikte:

„Sjoerd! Mijn zoon, mijn zoon!”

Maar de tranen der jonge vrouw vielen op het

strakke voorhoofd van den bewustelooze — nu was hij dit niet meer: 't Was of dit hem deed ontwaken, hij opende de oogen, wijd.

Toen vaagde een glimlach die tranen weg der jonge vrouw, haar stem juichte:

„Hij beweegt zich, hij leeft! God zij geloofd!” . . . .

Sjoerd ontwaakte in een kamer van de taveerne: „De Aartshertogen,” te Vilvoorde. Verbaasd zag hij om zich heen, zich niet meer herinnerend. De zonnestralen zonden hun morgengroet in het kleine vertrek, het hooge blauw gloorde en blonk, glanzend weerspiegelde het zich in gracht en plassen. Het was een stralende zomerdag, hij zag de velden, wit om te oogsten. En nacht was het in zijn hart, terwijl hij door het venster staarde en den hemel zag, glanzend van licht. Donker was zijn gelaat, van duistere gedachten vervuld zijn geest.

Hij zag haar, die had gewaakt aan zijn leger, een langen, bangen nacht, een eindeloos zwaren dag, nu was het opnieuw ochtend, nog zat zij onbeweeglijk op dezelfde plaats, wachtend op een woord van hem, een teeken . . . .

Lang zag hij haar aan. Hij toonde geen verwondering, dat zij er was, hij vroeg niet, hoe zij hier kwam. 't Was immers iets, dat vanzelf sprak. Hij bracht zijn gedachten onder woorden en 't was geen lach, die hierbij zijn gelaat vertrok, maar een uitdrukking van bittere ironie.

„Ja, je hadt altijd medelijden met alles wat leed,

met een geknakte bloem of een dooden vogel — geen wonder, dat je nu ook medelijden hebt met mij. 't Is heel prijzenswaardig van je, dat je gekomen bent — maar ik had toch liever, dat je weg waart gebleven, Sofia! Ja, dat had ik nu toch liever."

Zijn stem, zijn toon sneden haar door de ziel.

„Sjoerd! O, Sjoerd!"

Zij barstte uit in tranen en legde haar koude hand op de zijne.

„Hoe heb je dat kunnen zeggen, hoe kun je!"

„Wat heb jij me niet kunnen schrijven, jij!"

Een stortvloed van verwijten volgde op dat woord. Zij zweeg met gebogen hoofd, geen woord machtig. De verwijten deerden haar niet, maar dat klagend:

„Hoe heb je dat kunnen doen, hoe heb je . . . . jij!" . . . . Dat deed haar beven. Want daarbij had zij gestaard in een wereld van zieleleed en verdriet. „Het meeste leed ontstaat uit misverstand" . . . . Die woorden van Hieronymus van Beverningh klonken haar opnieuw in de ooren. Ach, welk een bittere waarheid beheldden zij!

Eindelijk zweeg hij vermoeid en streek zich met de hand over het voorhoofd, toen keerde hij zich om op zijn rustbank met het aangezicht naar den wand, haar stem was haast onhoorbaar zacht, terwijl zij fluisterde:

„Och Sjoerd, zie me toch aan! Luister nu toch! 't Is niet zoals je denkt! 't Is alles een misverstand! Laat dat ons niet scheiden. Ik heb je lief gehad, altijd!"

„Een misverstand?”

Verward zag hij haar aan, dof waren zijn gedachten, donker zijn gelaat. Hij zocht haar oogen als had hij niet verstaan. Werktuiglijk herhaalde hij:

„Een misverstand! En je schreef het toch! 't Was je eigen schrift!”

Toen richtte hij zich half op en strekte beide handen naar haar uit, zijn blik, hongerend naar haar liefde, zocht opnieuw den haren.

„O, zeg dan hoe het kwam! Zèg het! 't Was toch je eigen schrift, moèt ik wat je schrijft dan niet meer gelooven? Sofia, hoè kwam het?”

Toen zei zij hem alles, onder tranen, die plaats maakten voor een glimlach, weldra. Want haar handen rustten in de zijne, terwijl hij luisterde en eindelijk trok hij haar naar zich toe, dicht. En trillend klonk zijn stem, nooit had zij dien zachten klank bezeten:

„Nu is het met nacht en duisternis gedaan! Mijn verlies werd winst, ik weet nu hoè je me liefhebt! Maar zul jij ooit kunnen vergeven, mij vergeven? Ik heb je verdacht van het ergste wat bestaat — van ontrouw!”

„Het was alleen een misverstand,” herhaalde zij. Haar glimlach schonk het antwoord op zijn woorden, en in den kus, dien zij elkander gaven, lag een gelofte, vol was hij van heilige, onwankelbare liefde.

De zonnestralen gleden in het stille vertrek. Het was of zij de oogen der beide menschen, die elkander aanstaarden, sprakeloos van herwonnen geluk, deden

lichten met hun glans, of zij met gouden vonken schreven in hun bovenaardsch schrift, het laatste woord van den Apostel op de rots van Patmos:

„Kinderen, hebt elkander lief!”

Een zware voetstap kraakte in het nevenvertrek op de ongelijke planken van den vloer.

Het deed Sofia ontwaken uit haar geluksdroom; het bracht Sjoerd terug tot de werkelijkheid.

„Daar is nog een misverstand op te helderen,” sprak zij zacht.

Toen opende zij de deur voor de hooge gestalte van den grijsaard, een gebogen gestalte nu, gebogen voor zijn kind.

„Sjoerd, mijn zoon! . . . . Vergeef!”

Het laatste woord kostte moeite, maar aarzelend klonk het niet. En ook Sjoerd viel het niet zwaar zijn armen te openen, wijd:

„Mijn vader!” . . . .

Zacht sloot Sofia de deur en liet beiden alleen, den vader en den zoon, zoolang gescheiden door een misverstand.

Klaar en helder bleef de dag, witte wolkjes dreven langs den hemel, de zonnestrallen zongen van geluk en vrede.

Het herinnerde Sjoerd aan een plaats, waar hevige angst voor wat komen ging den inwoners de keel als toesnoerde, waar werd geleden bang en veel, naar hart en lichaam beide.

Eensklaps stond hij, zwakte en bloedverlies vergetend, overeind.

„Ik moet gaan... mijn zending aan den Prins... het bericht van den vrede... Ik moèt gaan!”

„Je kunt niet! je móógt niet. Het zou je dood wezen!”

Stemmen vol liefde en bezorgdheid, waarvan iedere klank een verkwikking was, fluisterden het zacht, als vreesden zij hem te hinderen door een luiden toon.

Hij herhaalde alleen: „Ik moèt!” De kostbare, de geredde brief beefde in zijn angstige hand.

„'t Is onmogelijk! Sjoerd, het kàn niet!”....

Doodsangst was in zijn oogen, toen hij den verloopenden tijd berekende, na zijn vertrek uit Brussel.

„Bijna vier en twintig uur! En de Prins weet nog niets van den vrede! In ditzelfde oogenblik kunnen de legers slaags raken! En het is vrede, vréde!”

De ontzettende tegenstelling van den duizendvoudigen menschenmoord, die een veldslag heet, deed hem rillen van het hoofd tot de voeten. Hij had al de gruwelen, de namelooze, bloedige ellende van den oorlog gezien, van nabij gezien. Niet te bevreemden was het, dat zijn stem beefde van angst en toekomstvrees, toen hij uitriep:

„En het is vrede!”....

„Is er dan niemand, die gaan kan in je plaats?” smeekte Sofia.

„Niemand, nièmand.... Ik måg dit schrijven niet overgeven!”

Hij dacht aan zijn gids en diens verraad, hij voelde zijn voorhoofd klam. Maar zijn vader strekte de hand uit.

„Sjoerd, vertrouw mij dien brief toe! Ik zal hem bezorgen!”

Zijn zoon schudde het hoofd:

„Wie Gravema heet doet zijn plicht. Wat kàn is bijzaak, hij vraagt wat moèt. Zoo was het van oudsher in ons geslacht. Mag ik inbreuk maken op die wet?”

De stoere Fries overwon den vader, maar de oude man legde de hand op het gloeiend voorhoofd van zijn zoon:

„Ga en val — als het moet — voor je plicht!”

De oogen van Sjoerd zochten die zijner bruid.

„Je hebt goed gekozen. Ik zou hetzelfde doen.”
Ongewoon vast klonk haar zachte stem.

Kort daarna reed de man heen, die pas een zwaren aanval had doorstaan, wien bloedverlies nog herhaaldelijk deed duizelen. Maar recht en ongebogen bleef zijn houding, de teugels hield hij in vaste hand. Met heftige slagen echter klopte zijn hart:

„Als ik eens te laat kwam! Wanneer de Prins het hoort, is de vrede reeds vier dagen gesloten!”

HOOFDSTUK XXIII.

Luxembourg was teruggekeerd van een verkenning naar de zijde van Soignies. Daar legerde een gedeelte van zijn troepen, hij had er eenigen tijd in een eenvoudige tent vertoefd, hij had ervaren welk een slechte geest onder zijn soldaten heerschte. Oproer en desertie waren aan de orde van den dag, de subalterne officieren gaven vaak het voorbeeld.

„Het kan zoo niet langer! Ze moeten Bergen maar plunderen!” zei hij tot Chamlay, het hoofd van zijn generalen staf, die naast hem reed.

„Als de Prins van Oranje het nog toelaat. Zijn leger is in uitstekenden staat en welbewapend is het ook.”

De scherpe oogen van Chamlay hadden goed uitgezien op zijn verkenningsrit. De troepen van den Prins waren nu zéér nabij.

„Ik begrijp niet wat de Prins eigenlijk in 't zin heeft, om zijn leger in beweging te brengen en te

laten voortrukken," zei Luxembourg peinzend. — Hij sprak in vollen ernst. —

Louvois schreef mij onlangs: „Als Mijnheer de Prins van Oranje met de een en dertig bataillons, die hij, op zijn hoogst, bijeen kan schrapen, een konvooi van wagens binnen Bergen wil brengen, dan verwacht de Koning bericht van u te ontvangen, dat gij hem duchtig zult hebben geslagen en dat die aderlating groot genoeg zal zijn om uit het lichaam der Hollandsche Republiek al de scherpe stoffen te verwijderen, die zich thans nog tegen den vrede verzetten.” ¹⁾

„En, zoo zal het zijn! De wil van mijn Koning is mijn wet.” Luxembourg sprak zonder eenige verheffing van toon, hij vermeldde eenvoudig een onomstootelijke zaak.

„Zal het nog mogelijk wezen?” dacht Chamlay. „Het leger is meer dan rebelsch gestemd.”

Verwarde stemmen, luide bedreigingen drongen uit een vervallen schaapskooi, nu ingericht tot soldatenbivak. De beide aanvoerders hielden hun paarden in.

„Bij dat heete, droge weer, brak water . . . en nooit genoeg te eten!”

„Schinke wil ik hebben, schinke en bier!”

„Dat is een Duitsche bende,” mompelde Chamlay.

Luxembourg knikte. De Duitsche huurbenden waren dronken, en zaten, als zij maar eenigszins konden, in een estaminet; de Fransche liepen de vrouwen na en speelden. Leven op den boer deden allen. Aangescho-

¹⁾ Louvois aan Luxembourg 25 Juli 1678.

ten traden de troepen aan, de meesten wilden niet poetsen, anderen meldden zich ziek. De barakken lagen vol koortslijders, om de wachtvuren legerde een oproerige menigte. Ze zaten bij elkaar te pruttelen, ze schreeuwden, de een tegen den ander:

„Ellendige boel! Waarom vallen we niet aan! We vergaan van honger en ellende! Steenen kunnen wij eten! Dat is geen brood! Een hond zou het niet verteren! Ik eet nog liever schoenzolen!” ¹⁾

De wenkbrauwen van Luxembourg fronsten zich dreigend: Groot en onverschrokken aanvoerder als hij was, bracht de geest, die onder zijn soldaten heerschte, hem, evenals de toestand waarin het leger verkeerde, buiten zich zelve.

„Er moet een eind aan komen!” Heesch klonk zijn stem. Toen herhaalde hij zacht voor zich heen de zinsnede uit een schrijven van Louvois: ²⁾

„Zijne Majesteit zou het gewenschter vinden, dat gij den aanval niet afwacht, maar den vijand tegemoet gaat.”

„Mijn koning zal reden hebben tevreden te wezen over zijn veldheer,” luidde het eindbesluit van maarschalk Luxembourg.

¹⁾ Louvois aan den intendant Sant Pouenge: (7 Dec. 1677.)

„Volgens mijn oordeel is het beste het brood zoo hard te bakken in de citadel van Rijssel, dat het een paar maanden goed kan blijven en het in tonnen of kisten te vervoeren. Men zou er op kunnen zetten, dat het schoenen zijn of zandzakken. Honderdduizend rations zal wel voldoende zijn.”

²⁾ 2 Aug. (Rousset.)

In het verschiet rezen de beide torens van den St. Waudru. Scherp omljnd door het klare morgenlicht stonden zij tegen 's hemels blauw. De zon scheen op de tinnen, het was of zij gloed en leven ontvingen, of zij staarden met de groote vraagoogen van een hongerig kind:

„Krijg ik dan geen brood? Word ik heelemaal vergeten?”

Het licht viel op de torenspits, maar gleeed ook over de grauwe wallen, waarachter de zwarte ellende rondsloop in de nauw ingesloten stad.

En ook de Prins zag dat licht, terwijl hij voortreed aan het hoofd van zijn leger. Hij wenkte Van Naerssen aan zijn zijde.

„Daar ligt Mons.”

In den toon zijner woorden klonk:

„Wij zijn nabij ons doel.”

Van Naerssen begreep het.

„Het is de wensch der Staten, dat de Franschen met geweld van Mons zullen worden verjaagd, als zij voortgaan het te blokkeeren en het inbrengen van levensmiddelen blijven beletten, *hetsij vóór of ná het teekenen van den vrede*” tot op de uitwisseling der ratificatiën.

„Ik weet het; wist ik nu ook maar of de vrede gesloten is.”

Somber zag de Prins in de verte.

Bijna iederen dag komt er een bericht tegenstrijdig met dat van den vorigen ochtend.

Den zevenden hoor ik, „dat de Zweden te Nijmegen voor rede vatbaar worden.” ¹⁾ Den tienden wordt verteld, „dat de vrede zoo goed als verzekerd is.” Toen volgen gedurende twee dagen tegenberichten „de onderhandelingen vorderen niet.” Wat zal deze morgen brengen?”

Het antwoord kwam, toen het leger zich in rust had gesteld voor dien dag. Het stond nu zoo nabij de vijandelijke linie, dat verder oprukken onmogelijk was zonder in botsing te geraken.

De wapens werden aan rotten gezet, de paarden ontdaan van zadel en toom, het eten gekookt, de manschappen rustten.

Constantijn Huygens, de secretaris, meldde zich bij den Prins. Met verschillende andere dépêches en berichten bracht hij ook een brief van Van Beverningh.

Vleidend en onderdanig naderde hij, zijn nieuwsgierige oogjes gluurden rond. Uit de hoogte zag de Prins hem aan. Hooghartig, maar oprecht tot de uiterste grens, was kruipende vleierij hem een gruwel. Hij kende zijn secretaris als trouw, maar gunde hem zelden zijn vertrouwen.

„Wat brengt gij voor tijding?”

Huygens boog zeer diep.

„Bericht omtrent den vrede, Hoogheid.”

De Prins las:

Heer Ambassadeur Van Beverningh.

Weledele Gestrenghe Heer.

Wy hebben desen gheheelen morgen tot drie uyren

---

¹⁾ .... q'á Nimègue les Suédois se mettaient à la raison.”

naer den middach met de Heeren Fransche Ambassadeurs gebesoigneert op de ingredienten van de Tractaten van Vrede en van Commercie, ende wy hebben alle de Articulen ingeschickt ende gheadjusteert soo wel ende soo nae als ons eenighsints doenlijk geweest is. Ende of wy niet konnen vertrouwen dat haer Ho. Mo. absolutelyck in alles sullen voldaeen syn, zoo sullen wy evenwel hoopen, dat sy gunstelyck sullen considereeren, dat wy hebben gedaen alles wat doenlyck is geweest, om met goed fatcoen van 't werck af te geraeken. Wy scheidt nu soo, om alles te laeten stellen in 't net, om noch dezen avont te teekenen, daer toe den goeden Godt voorts synen zegen wil. Ick hebbe met haest dit willen laten voor af gaen, met hoope dat wy morgen vroegh sullen bequaem zyn haer Ho. Mo. van de extensien te dienen."

De Prins zag de onderteekening, „H. van Beverningh,” en den datum „Nimwegen den 10 Augusti.” Toen gaf hij zwijgend den brief aan generaal Ouwerkerck. „Lees dit schrijven overluid.”

Opmerkzaam volgde de staf de voorlezing.

„Welnu?” klonk de stem van den opperbevelhebber, toen Ouwerkerck zweeg. Onderzoekend gleden zijn ernstige oogen langs den kring zijner aanvoeders. Hij las zijn meening op aller gelaat.

„Dit schrijven zegt niets,” luidde het antwoord van graaf Van Solms. „Het is niet officieel bevestigd.”

„Bijna iederen morgen komt er een andere tijding,

waardoor die van den vorigen dag weersproken wordt," was de meening van generaal Ouwerkerck. „Hoe dikwijls reeds werden onware berichten verspreid, alleen om de gealliëerden te misleiden of om een aanval tegen te houden."

De ernstige Rocque-Servières sprak op waarschuwend toon.

„Ik deel uw meening. Sinds weken loopen er geruchten van vrede, die telkens zijn weersproken. Drie dagen zijn voorbijgegaan sinds den tienden en ik heb niets vernomen uit Den Haag. Zoolang ik geen officieel bericht heb van de Staten, mag ik geen geloof slaan aan geruchten of aan misschien onware berichten."

Er was twijfel noch aarzeling in de stem van den Prins; de vaste trek om zijn mond werd zoo mogelijk nog beslister; de veldheer zag zijn plicht.

Een nieuwe morgen brak aan; het was de ochtend van den veertienden Augustus. Een zachte wind streek over bosschen en velden, en over den hoogen gevel der abdij van St. Denis. Transen en muren van het grijze kasteel op den daar tegenoverliggenden heuvel stonden omlijst door het zonlicht als in een gouden nevel. Als zilver glinsterden de golfjes van de beek in het dal, haar druppels sprongen op gelijk levende vonken, waar zij het scheprad in beweging brachten van den molen van Casteau. Diep in het dal gluurden viooltjes tusschen het mos als kleine sterren, de heide bloeide paars en rood, zacht bewoog zich

het lange gras en de varens langs de beek gelijk een kalme groene zee.

Van liefde en vrede fluisterden de witte wolkjes, die voortdreven langs de klare lucht, van zonnige zomerweelde verhaalde het lachend landschap, en wapens en geschut, werktuigen des doods, gereed duizenden krachtige menschenlevens af te snijden, glinsterden tusschen de bloemen van het veld.

In de abdij van St. Denis zat maarschalk Luxembourg aan het ontbijt. Een ruiterofficier rende als een wervelwind over het voorplein, luid klonk zijn vraag tot den kapitein van de wacht om toegang, zijn woorden drongen door tot de eetzaal.

„Wat heeft Charles de Sevigné nu weer voor merkwaardigs te berichten?” zei Luxembourg.

„De onbeduidende zoon van een geestige moeder . . . Holle vaten maken geraas,” spotte Chamlay.

„Charles is dapper tot vermetel toe.” — Luxembourg kon geen aanmerkingen op zijn moedige officieren verdragen. — „Laat hem komen.”

De Sevigné kwam. Ademloos van den snellen rit, rood en opgewonden, stond hij toch in onberispelijke militaire houding voor zijn bevelhebber.

„Welke tijding brengt gij?”

„Dat de Prins van Oranje met zijn leger reeds zeer nabij de Haisne is. Het houtgewas belet te zien waar hij stelling heeft genomen.”

Luxembourg barstte uit in een onwellewenden lach.

„De Prins van Oranje stelling nemen! Wat wil hij toch?”

Misschien maakt hij die beweging uit ijdelheid, om te kunnen zeggen, dat hij dicht bij het leger van den koning stond." ¹⁾

„En dat hij er alleen door den vrede in was verhinderd iets te ondernemen." ²⁾

Een stem sprak het in de deur. Gaston stond op den drempel. „Ik heb de eer u het officieele bericht van den vrede te overhandigen. Den tienden Augustus, 's avonds om elf uur is het verdrag tusschen Frankrijk en de Republiek geteekend. De ratificatie zal weldra volgen."

Luxembourg zonk achterover in zijn hooggerugden stoel. Zijn aangezicht zag vaal, in woede balde hij de handen, geheel zijn zelfbeheersching verliet hem.

„Vrede! . . . Vrède, nù!"

Hij brulde het uit, haast stikkend van drift.

„En mijn koning heeft mij bevolen den Prins te verslaan! Vrede! Vrède!" . . .

Het woord vol hemelklank krijgschte als de gil van een demon van deze vertrokken lippen.

„En ook de Prins zal de vredestijding reeds hebben ontvangen. Zijn koerier reist over Antwerpen en Brussel; wij zijn over Venlo, Luik en Dinant gegaan. Vaarwel, heer maarschalk! Ik zal den Koning bericht geven van uw ontsteltenis. Ik ben de koerier voor zijne Majesteit. Mijn koning is niet gewend te wach-

---

¹⁾ Luxembourg aan Louvois.

²⁾ idem.

ten!" De jonge markies d' Estrades verdween gelijk hij verschenen was: als een stormwind.

„Vrede!" stamelde Luxembourg nogmaals, „vrede!"

Hij greep zich vast aan de tafel, bekers en schotels rinkelden, roerloos bleef hij vele oogenblikken; zijn officieren zwegen als hij. Onbeweeglijk, alsof hij van Luxembourgs hevigen schrik genoot, stond ook Gaston. Strak staarde hij voor zich, maar met moeite hield hij zijn trekken in bedwang.

„Maar wat hebt gij eigenlijk gebracht? Dat is geen officieel verdrag, 't is maar een bericht," zei Chamlay na eenige aarzeling.

Luxembourg herademde. „Dat is waar! Nu berg ik het eenvoudig in mijn portefeuille en sla er verder geen acht op. 't Is niet officieel! Ik zal den Prins van Oranje overwinnen! De Koning wil het."

Weer klonk buiten een stem, die dringend toegang vroeg.

„Laat binnen!" beval Luxembourg. Een ruiter kwam:

„De Prins rukt aan het hoofd van zijn leger naar de abdij. Binnen een uur kan hij hier wezen. Hij is al te Casteau."

Een hevig tumult ontstond bij die woorden. 't Was of een storm loeide door de zaal.

„De Prins van Oranje valt ons aan! En de vrede is geteekend!"

„Hoogstwaarschijnlijk is de voor hem bestemde koerier nog niet aangekomen!"

„Als de Prins wist, dat het vrede is, zou hij immers

geen aanval kunnen doen!" merkte Dumetz — de generaal der artillerie — aan.

„Natuurlijk niet!" vond Feuquières. „Van generaal Ouwerkerck af tot den geringsten soldaat in zijn leger zou immers ieder het weten als er een koerier met die tijding was gekomen. Zulk nieuws blijft geen geheim. De koerier zou het immers hebben verteld aan de voorposten. Dan zou het wel verder zijn gegaan als een loepend vuur."

„Hoe oorlogszuchtig de Prins is, dat zou hij niet durven wagen," luidde het oordeel van Chamlay.

In stilte had Luxembourg allen hun meening laten uiten op zijn vraag: „Wat nu?" . . . .

Thans krulde een minachtende glimlach zijn lippen:

„Gij hebt ongelijk — allen. De Prins weet het wel, maar zijn roemzucht drijft hem. Daarom wil hij slag leveren! Welnu, hij zal ons gereed vinden hem te ontvangen!" ¹⁾

¹⁾ Le Maréchal recevant la nouvelle officielle de la paix, n'en fut pas surpris. il réunit ses officiers-généraux et les consulta, devait-il donner part aux ennemis de cette grande nouvelle?

. . . . la lettre fut écrite, mais M. de Luxembourg ayant fait réflexion que la démarche qu'il ferait, outre le peu de bienséance qu'il pourrait y avoir à la faire le premier, serait entièrement inutile, puisque M. le Prince d' Orange, qui avait reçu la traité ne l' en avait point fait avertir. M. de Luxembourg jugea à propos de ne rien faire savoir aux ennemis et de serrer le traité dans sa cassette.

„Ce n' était pas le traité, mais seulement la nouvelle du traité."

Entre le sentiment de l' honneur national et militaire et le sentiment de l' humanité, le maréchal de Luxembourg aima mieux donner satisfaction au sentiment de l' honneur. Pas un de ses contemporains n' eût songé à lui en faire un reproche. (Rousset: Hist. de Louvois.)

Ontsteld, stom van verbazing zagen allen hem aan en zwegden.

„Als gij den prins de Vaudemont eens bericht zondt van den vrede? Hij is altijd uw vriend geweest,” stelde Chamlay voor. Luxembourg fronste de zware wenkbrauwen:

„Maar nu is hij in Spaanschen dienst en bevindt zich bij het leger der bondgenooten. Ik herhaal: de Prins van Oranje wil den slag, hij droomt van zegepraal, en wij zijn aan de eer van Frankrijk verplicht hem het hoofd te bieden en te verslaan!”

Luxembourgs oogen vlamden, zijn rechterhand was opgeheven, waarschuwend:

„De Prins weet, dat de vrede is gesloten, hoe zou onze groote koning ons oordeelen, als wij den aanval ontweken? Wat zou overblijven van den onsterfelijken roem, die sinds alle eeuwen zijn glans werpt op het leger van Frankrijk, een leger van mannen en helden?

„Alles is verloren behalve de eer!” heeft eenmaal een onzer grootste vorsten uitgeroepen bij Pavia. En zal voortaan in de historiebladen onze naam worden gebrandmerkt als de ontaarde nakomelingen van het heldenras, dat met hem leed en streed, omdat wij alles wilden verliezen behalve ons leven?”

De stem, de geweldige stem van Luxembourg verhief zich tot ongekende kracht, haar toon sleepte zijn aanvoerders mee, zijn woorden vol tooverklank: „roem en glorie en eer,” joeg hun het bloed sneller door de aderen.

Aller oogen fonkelden, ieders hart klopte, stormachtige bijvalsbetuigingen vulden de zaal.

„Zijn onze legerbenden niet krachtig, onze soldaten niet meer beziel met den onstuimigen moed van ons volk! Waarom dan te aarzelen? Vijanden onzer kerk verslaan wij, rebellen richten wij te gronde, het meenedige Engeland ontvangt zijn loon. Heft op het zwaard der tuchtiging!

Valt aan! Valt aan! Het is de oude strijd in nieuwen vorm, de oude geweldige, nog nooit besliste strijd! Valt aan!”

„Valt aan!” klonk het juichend van aller lippen. Er werd geroepen, geschreeuwd, gezwaaid met zwaarden en hoeden en helmen, geweldig was de geestdrift. Als kampioenen voor recht en vrijheid voelden allen zich . . . .

Daar klonk een stem, een enkele stem, niet bijzonder krachtig, maar helder en vastberaden:

„Houdt op! Die aanval zou gelijk staan met een duizendvoudigen moord! Gij weet, allen weet gij, dat de vrede is gesloten. Blijft gij bij uw voornemen, dan ga ik den Prins waarschuwen, ik!”

De spreker was Gaston. Rechttop stond hij, midden in de zaal, onverschrokken van aangezicht tot aangezicht tegenover den geweldigen opperbevelhebber van het leger van Frankrijk, die zijn vrijheid en leven in zijn hand hield.

Luxembourg brulde als een stier.

„Wat! Gij, gij! Duivelskind!” . . . .

„Ja, dat ben ik!“

Vast zag Gaston den maarschalk in de van toorn fonkelende oogen, hij deinsde terug. Slechts één oogenblik, toen herstelde hij zich:

„Grijpt dien knaap en sluit hem in de ijzers en als hij wil uitroepen wat verzwegen blijven moet, snoert dan zijn mond — voorgoed.“

De beide soldaten — de wachtpost bij de deur — wien hij dit bevel gaf, gehoorzaamden. Gaston werd weggebracht, meer voortgestooten dan hij ging. Als een wanhoopskreet snerpte zijn laatste woord:

„O, was ik eerst naar den Prins gegaan! Was ik!“ . . . .

Droevige samenstelling van goed en kwaad, slaaf van zijn hartstochten altijd, leed hij schipbreuk nu hij het goede wilde. Maar toch was zijn woord verstaan.

Tot zich zelve komend uit zijn wilde bedwelming, vroeg Chamlay weifelend:

„De Prins de Vaudemont bevindt zich, gij zegt het terecht, bij het leger der gealliëerden. Maar hij is uw vijand niet, maarschalk! Wend u tot hem! Hij kon dan den Prins melden“ . . . .

Luxembourg maakte een afwijzend gebaar:

„De eer van onzen naam verbiedt het, Frankrijks eer eischt voldoening. Wij nemen de uitdaging aan! Niemand zal kunnen zeggen, dat maarschalk Luxembourg den roem van zijn volk heeft bevlekt door een veldslag te ontwijken! Valt aan!“ . . . .

HOOFDSTUK XXIV.

Hoog was de zon gerezen boven de heide, weldra zou zij haar hoogste punt hebben bereikt, nog geurden de viooltjes tusschen het mos, maar doortrokken van kruitdamp werden hun teere blaadjes: de eerste schoten knalden, zij golden de beide bataillons, die waren opgesteld tot dekking der abdij van St. Denis.

Luxembourg zat nog aan het ontbijt, een musketkogel suisde door het open venster en vloog over zijn hoofd in den tegenovergestelden muur. Bedaard stond hij op:

„De morgengroet van den Prins van Oranje. Wij zullen hem beantwoorden!”

Charles de Sevigné kwam:

„Een klein gedeelte van het leger der bondgenooten staat in een lange linie bij Obourg en neemt daar een aanvallende houding aan.”

„Heb ik het niet vermoed? De aanval hier, op de abdij, is slechts een schijnaanval. De Prins is voor-

nemens de Haisne over te trekken en zoo naar Bergen op te rukken! Zend de tweede linie terstond terug! Geef last, dat zij over de Haisne gaat en daar positie neemt, dicht bij Mons, om de troepen van Montal te steunen!"

Terzelfder tijd dat de artillerie van Hornes een moorddadig vuur opende op de abdij, trok de tweede linie van het leger van Frankrijk in de grootste haast over de Haisne. De bataillons bij Obourg opgesteld wierpen er alleen eenige schoten tusschen. Een glimlach verhelderde het stroef-ernstige gelaat van den Stadhouder: zijn kriegslist gelukte volkomen. Hij zag de Fransche infanterie zich verdringen op de beide bruggen, die Luxembourg over de Haisne had laten slaan, zag hoe velen zich in bootjes en vletten wierpen, waarvan er verscheidene omsloegen. Ruiters trachtten half wadend, half zwemmend den oever te bereiken, geschut werd over de brug gebracht, paarden verwarden zich in de strengen....

„Die zijt gij vooreerst kwijt,” merkte Ouwerkerck aan.

„Jammer, dat ik niet genoeg troepen beschikbaar heb om ze terstond te achtervolgen. Nu zou Montal hun te hulp komen en ik kan mijn macht niet te veel verdeelen.”

In zijn glinsterend harnas, den helm met wapperenden vederbos op het kloek gedragen hoofd, het zwaard in de vuist, door zijn gevolg omringd, rende de hertog van Monmouth nader. Met een ruk opende hij

het vizier, zijn groote oogen vlamden, een uitdrukking van verontwaardiging stempelde zijn gewoonlijk zorgeloos glimlachende trekken.

„Temple is hier aangekomen, bevel uit White Hall: mijn troepen mogen niet deelnemen aan een gevecht. Het verbond van zes en twintig Juli is nog niet in werking!”

Hendrik van Nassau, heer van Ouwerkerck, uitte een woord, dat veel had van een verwensching. De Prins zweeg en perste de lippen oopen, zijn geheele gelaat was een groote aanklacht.

„En de zes regimenten Engelschen en Schotten in Statendienst? Geldt ook misschien voor hen dit bevel?”

Zijn toon sneed scherp als een mes, harder dan het koude staal in zijn hand was de blik zijner oogen.

„Voor hen is geen bevel ingekomen.”

„Dan verwacht ik, dat graaf Ossery zijn plicht zal doen gelijk een goed aanvoerder betaamt. Stel u aan hun hoofd, graaf. Gij kent mijn aanvalsplan.”

Ossery boog en rende heen, ook de Prins wendde den teugel.

„Maar ik blijf aan uw zijde en strijd waar gij zijt, dat is waar het gevaar het grootst is.” ¹⁾

„Ik stel u persoonlijk niet verantwoordelijk,” luidde

---

¹⁾ Den Heer hertog van Monmouth, heeft Z. H. alomme gedurende hetzelfde gevolgt en weet niet genoeg te roemen over de kloekmoedigheid ende stantvastigheid van de troepen van u Ho. Mo.

het antwoord. De Stadhouder begreep, dat hij dit besluit aan zijn schoonvader, den hertog van York, had te danken. Jakobus had zich heftig gekant tegen de benoeming van Monmouth als bevelhebber der hulp-troepen. Hij vreesde den zoon van zijn broeder — om diens populariteit — als pretendent.

De Prins had zich intusschen hersteld, hij hief zijn zwaard op, de spits werd gericht naar Bergen.

„Ik zal Mons ontzetten of vallen bij die poging. ¹⁾ Wie mij getrouw is sta mij bij!”

Aan het hoofd der Staatsche ruiters stormde hij over de vlakte naar de abdij. Het was een zware weg. Weldra waren de ruiters genoodzaakt af te stijgen en hun paard bij den teugel te voeren. Het ravijn was vol struikgewas, de beek stroomde door het dal, verraderlijke poelen waren met varens bedekt; de helling was steil, vol rotsblokken en begroeid met verward doorengestregelde braamstruiken en doornen. En op de hoogte glinsterde het van wapens, daar gaapten, met dood en verderf dreigend, de monden van het geschut. Goed verdedigd, gereed om den aanval af te keeren was de abdij van St. Denis.

Toch sloeg maarschalk Luxembourg zich in dit oogenblik met de vuist in het gelaat:

„Ik ben een dwaas! Vervloekt zal deze dag blijven! Welke veldheer vestigde ooit zijn hoofdkwartier vóór zijn stelling? Tot een spot zal ik worden voor het

¹⁾ „He went.... resolved to relieve Mons or o die in the attempt.”
Temple (Works.)

gansche leger van Frankrijk, als ik dezen slag verlies! Ik moet winnen, ik moèt!"

Hij gilde het bijna uit. Gaston, opgesloten in een cel naast de zaal, hoorde het. Hij klom op de met krammen in den muur vastgeklonken bank onder zijn venster. Hij zag:

Op het voorplein, tusschen de bijgebouwen, bij muur en poort een woelende menigte strijders, als een golvende zee.

Het knallen der schoten hield onafgebroken aan, de zware kogels der Staatsche artillerie schoten bres in de muren, op de hellingen van den heuvel waren de ruiters der Republiek gereed om te stormen. Zij wonnen voet voor voet, zij zouden geheel winnen, hij zag het. De jonge opperbevelhebber reed aan hun hoofd, zijn zwaard schoot vonken, luid, met overweldigenden klank, beval zijn stem:

„A moi! A moi!"

Allen verstonden die woorden: de strijders van zijn eigen volk, de Schotsche brigade, de Hugenoten van Rocque-Servières.

Zij verdrongen elkander om den Stadhouder te volgen, die was besloten te overwinnen of te sterven.

De veldbloemen werden vertrapt, roodgekleurd waren de golfjes der beek, stervensreutelen en overwinningskreten wisselden elkander af. De zon straalde aan het hooge blauw. Vele uren gingen voorbij, maar met denzelfden moed werd de abdij verdedigd en met gelijke onverschrokkenheid de aanval voortgezet.

De kanonnen zongen hun bevrijdingslied, dat Bergen gold, aan den oever van de Haisne stond en staarde Montal. Voorgevoelende angst stempelde het aangezicht van den dapperen aanvoerder:

„Waarom die bataillons hierheen gezonden? Hier is alles rustig, ik had met mijn troepen den maarschalk te hulp moeten komen. Waarom laat men mij hier lijdelijk wachten . . . . zien hoe onze strijdmacht ondergaat?”

Geen antwoord werd hem gegeven: doornat, gestooten en gehavend verzamelden zich de troepen, — Luxembourgs geheele tweede linie! — na hun overtocht der rivier. Een der bruggen was bezweken bij de overhaaste verplaatsing van menschen, paarden en zwaardragend geschut: somber staarde Montal naar de abdij.

„Hoe heeft de maarschalk daar zijn hoofdkwartier kunnen vestigen! Deze slag gaat verloren, en verloren is Bergen!”

En ook Luxembourg begon te vreezen voor den uitslag van den strijd, terwijl hij, in persoon, de verdediging leidde der abdy. De zelfbewuste trots verdween van zijn trekken, het was of zij verstijfden in onbestemde vrees. En die vrees werd weldra waarheid, bittere, harde waarheid. De schoten knalden, hol dreunde het geschut. Met het musket op den schouder, het zwaard in de vuist, daalde de Hollandsche infanterie af in het ravijn. De schoten bleven knallen, zij troffen: menige aanvaller zonk doodelijk gewond neer. Terstond werd

zijn plaats ingenomen. Ook dezen vielen met nog velen naast en boven hen op de hellingen en ter zijde van het ravijn.

„'t Is of wij hazen en konijnen zijn. Zoo worden wij weggeschoten!” riep er een. Het was zijn laatste woord. In het hart geraakt zonk hij neer.

„Het lot van den oorlog!” mompelde een kameraad, zich over hem buigend. Ook hij zou nooit meer opstaan. Maar over beider zielloos overschot stormden nieuwe strijders, niemand wilde den aanval opgeven; niemand die daaraan dacht.

Luxembourg ontving door een ordonnans het bericht:

„De bondgenooten winnen veld! Door het dichte kreupelhout is uit de abdy niet te zien, hoe sterk hun troepen zijn. Maar de Prins van Oranje leidt zelf den aanval! Op drie plaatsen is nu het gevecht in vollen gang!”

Het was de waarheid: ook de heide bij Casteau werd roodgekleurd, bloedbloemen ontsproten er in treurigen overvloed. Hier streden de Hugenoten met hun gewone doodsverachting. Hun somber zwarte uniform vormde een schrijnende tegenstelling met de van purper en rood en goud schitterende ruiters van het regiment „La Maison du Roi”, en de zwierige musketiers met hun breede bandelieren en wuivende veeren. Rocque-Servières voerde zijn manschappen aan. Zijn eene hand had omhoog gewezen, eer de strijd aanving, de andere omklemde een oogenblik zijn hals. Hij werd begrepen. De Hugenoten, die geen aardsch vaderland meer bezaten, door een despoot verdreven van hun geboorte-

grond, ballingen en zwervelingen op aarde, streden „met den bast om hun hals”, volgens de ruwe volksuitdrukking van hun tijd. Voor hen was het beter te vallen in den slag dan in de handen hunner fanatieke vijanden: hun eigen volk.

Casteau, het schilderachtige, kleine dorp met zijn verstrooide huizen en zwaarbeladen vruchtboomen, werd overstroomd door Fransche troepen. Bijna iedere woning was veranderd in een klein fort, uit elke hooschelf suisden musketkogels. Dof klonken tusschen hun scherp gefluit de kanonschoten der bondgenooten. Hevig liet graaf Hornes zijn geschut werken: uit dertig aan den dalrand opgestelde stukken beantwoordde de Fransche artillerie dit vuur. Maar Dumetz had zijn batterijen te laag geplaatst, de Prins zag het, terwijl hij naar Casteau rende om ook daar den aanval te besturen. De Hollandsche garde stond als een muur van staal en ijzer, de Schotsche brigade streed dapper, de Hugenoten waren besloten te overwinnen of te sterven. De Prins was gerustgesteld; de óvermacht van het leger van Frankrijk bleek ónmachtig tegenover den geest van taaie volharding, die zijn troepen bezielde.

Hij drukte Rocque-Servières de hand. Hij zag in twee oogen, in wier diepte een wereld van smart schemerde, maar ook een hemel van geloof en vertrouwen. De ernstige dennen op de hoogten zagen op hem neer, het zachte scherm der groene beukebladeren wuifde koelte, van rust en vrede ruischten de heldere golven der rivier.

Ach, er was geen rust, nergens; de vrede scheen de aarde ontvlucht waar de menschen op elkander instormden, woest.

Rocque-Servières sprak met nauw bedwongen aandoening: „Rots te midden der branding, sta pal! Gij staat niet alleen: het heldenras der Geuzen, opgeroepen tot hooger bestaan, bidt voor u, opdat gij uw levensroeping zult mogen volbrengen!”

De Prins begreep hem, sneller ging zijn harteklop, zijn koele oogen ontvingen gloed. Drager van de vrijheidsgedachte der volken, geroepen om het evenwicht der staten in Europa te handhaven, kampioen van het Protestantisme, tegen het despotisch gezag van Lodewijk den Veertiende, die de Katholieke godsdienst opnieuw tot de heerschende wilde maken, wist hij zich. Hij zou volharden in zijn levenstaak ten einde toe.

„Ik zal handhaven!” . . .

Hij uitte ze zoo eenvoudig, die weinige woorden, en een wereld van moeite en zorg en geweldigen strijd lag er in besloten.

Rocque-Servières zag nog eenmaal om zich heen, met langzamen, alles wat hem omgaf diep in zijn geest opnemenden blik. 't Was of hij afscheid wilde nemen van de schoone aarde, belichaamd in het lachend landschap, dat door de menschen werd herschapen in een met bloed doorweekt veld. Op de hoogte tusschen de dennen, in wier altijd groene takken de zomerwind haar lied zong, zag hij een kruis, verweerd en af-

gebrokeeld, toch sprekend met machtige stem van Hem, Die op aarde Zijn kruis droeg, niet als een last maar als een voorrecht, omdat het Hem werd opgelegd door Zijn Vader in de hemelen.

„Wie volhardt ten einde toe” . . . . zei de Hugenoot zacht. De beide ernstige mannen, de een vol jonge kracht, vergrijpsd de ander, die te midden van het bloeiend leven staarden in het geweldige aangezicht van den dood, behoefden geen verder afscheidswoord. Nog eenmaal omklemden zij elkanders hand.

„Vaarwel!” klonk ontroerd de stem van den Prins.

Rocque-Servières kon niet antwoorden; met zijn zwaard wees hij omhoog: De trompetten bliezen den aanval, uit het kasteel op den heuvel stormden de musketiers.

Drie uur wees de klok der abdij. Een bode, gehavend, bebloed, met gescheurden wapenrok en door doornen opengereten aangezicht, wist door te dringen tot Luxembourg, langs de achterzijde der hevig aangevallen, fel beschoten, met onverschrokken doodsverachting verdedigde kloostergebouwen.

„De bondgenooten winnen! Voet voor voet dringen zij door in Casteau! De molen bij de beek staat in brand . . . . de Schotsche brigade is in 't vuur, de Hugenoten laten zich wegmaaien door onze kogels, maar wijken doet er geen een!”

Luxembourg knarste op zijn tanden:

„En hier is alles verloren! Zal ik dan moeten wijken voor den Prins!”

Zijn aangezicht zag lijkkleurig, onzeker tastten zijn sidderende handen naar een stoel, hij zonk er op neer, wankelend. Nooit had zijn staf den geduchten aanvoerder zoo verslagen gezien. Hij wendde zich tot Chamlay; stamelend klonk zijn stem:

„De tweede linie, die ik Montal te hulp zond, moet terugkeeren, onmiddellijk, met geschut en ruitery!” *De duivel hale het krijgsgenie van Monsieur le Prince!* Het was géén schijnaanval van hem op de abdij! Wij moeten bergafwaarts, nu!” Dit woord teekende volmaakt den toestand. De aanwezigen wisselden een somberen blik.

„Eer onze troepen terug zijn over de Haisne is Casteau ingenomen!” merkte St. Dezier op. Luxembourgh stond eensklaps overeind. ’t Was of dat woord hem zijn beradenheid terug gaf. „Wij zullen hem vóór wezen. Zorgt, dat alles gereed is voor den laatsten stormloop. Wij slaan ons door! Naar Casteau!”

Terwijl zijn bevel werd opgevolgd en den soldaten, die de abdij en haar bijgebouwen verdedigden, de laatste voorraad kogels werd uitgedeeld, begaf Luxembourgh zich naar de cel, waarin Gaston was opgesloten.

Hij ontsloot zijn boeien:

„Vlucht en kom mij nooit weer onder de oogen!”

„Gij verliest den slag! Duivel! Moordenaar van duizenden!” De woede van Gaston nam nog toe

terwijl hij die woorden uitstiet, rood wolkte het voor zijn blik.

„Ik wou, dat ik dood was geweest eer ik dezen dag had gezien!” Hij gilte het uit, buiten klonk wapengekletter, onafgebroken knalden de schoten. De muren der abdij schenen te schudden op hun grondvesten.

„Ja,” zei Luxembourg kalm, „dat zou zeker het beste zijn geweest. Dan had ik nooit last van je gehad!”

Gaston stiet een kreet uit, die veel leek op het huilen van een wolf. Hij voelde zich als een krankzinnige:

„En, dat zeg jij, mijn vader! De vroege dood van mijn arme moeder is jou schuld, jij hebt me gemaakt tot wat ik ben, jij hebt me belet iets goeds te worden, jij!” . . . .

„Je bent geworden wat je wezen wou! Ieder is verantwoordelijk voor zich zelve!”

„Ben ik ook verantwoordelijk voor den duizendvoudigen moord van dezen dag, duivel, die mij hebt onthouden waar ieder kind recht op heeft: een wetigen naam!” Als een wild dier vloog hij Luxembourg naar de keel:

„Sterf om je laaghartige woorden, om je schanddaden, groote veldheer, mensch zonder eer of karakter!”

Luxembourgs ijzeren vuist vatte de keel van den half razenden jongen man in woesten greep. Hij gilte om hulp, de cel vulde zich.

„Gooi hem de hoogte af, hij deugt alleen voor kanonnenvoer!”

Weer werd Gaston weggesleurd, zijn laatste woorden klonken als een aanklacht den man tegen, die hem nastarde met vreemden, ijskouden blik.

„Ja, ik ben een ellendeling, maar ik ben ook ellendig! En dat door jou, door jou!”

HOOFDSTUK XXV.

Woest en hevig was de strijd, die werd gestreden bij Casteau. Reeds lang was de heide rood gekleurd, maar rood zagen nu ook de golfjes der beek in het dal, het molenrad klepperde niet meer: het levenloos overschot van wat slechts enkele uren vroeger jonge, krachtige menschen waren geweest, stremde zijn beweging. Zij lagen opgehoopt in de beek, de zwijgende gestalten, als een aanklacht tegen den man, die de oorzaak was van hun vroegen dood. Hij dacht er zelfs niet aan, zijn tanden knarsten, wild werd zijn blik. In het overweldigend gejuich, dat zich op het voorplein der abdij verhief, hoorde hij zijn vonnis:

Maarschalk Luxembourg, de geduchte veldheer van het groote Frankrijk, werd gedwongen te vluchten voor de troepen, veel minder in getalsterkte, van het kleine Nederland, maar die werden aangevoerd door hun grooten veldheer: Willem van Oranje.

„Morgen breek ik op, om een legerplaats te betrek-

ken op de heide bij Casteau," had Luxembourg aan Louvois geschreven. Nu was het morgen, nu ging hij naar Casteau — als vluchteling ging hij. In wanorde bereikte hij het slagveld met het gehavend overschot der Fransche en Zwitsersche garde, met morrende troepen en afgematte manschappen.

„Hoe heeft een leger van vijf en veertig duizend man op durven rukken, door twee ver van elkander liggende enge defilés tegen een stelling als de mijne," mompelde hij voor zich heen. ¹⁾ En met een gevoel van bittere vernedering wist hij, dat dit leger niet slechts durfde wagen maar ook wist te slagen.

Onafgebroken donderden nog steeds de kanonnen van Dumetz op den uitersten rand van het plateau. Tot de avond viel zou die artilleriestrijd tusschen de beide krijgsmachten voortduren, om dan onbeslist — door de invallende duisternis gedwongen — te eindigen. Terwijl het smalle dal de echo's van het geschut terugdreunde, bereikte Luxembourg de heide. Terstond gaf hij bevel, de keurtroepen der eerste linie te doen deelnemen aan het gevecht. ²⁾ En terwijl hij werd gehoorzaamd en het voetvolk zich in de mêlée wierp met een onweerstaanbaren schok, begreep de maarschalk welke groote fout het zenden der tweede linie over de Haisne was geweest. Nu kon zij niet

---

¹⁾ Rousset.

²⁾ Dit waren 2 bataillons van Feuquières, 6 bataillons van de Gardes françaises, 2 van de Zwitsersche Garde, 4 van het reg. des konings, 3 van Navarre, 3 van de koningin.

deelnemen aan het gevecht, terwijl de ruitery werkeloos moest toezien op de heivlakte of werd gedrongen in het centrum, achter het bijna onbegaanbare gedeelte van het ravijn. Hij beet zich de lippen tot bloed, met geweld gelukte het hem zich te beheerschen. Niemand mocht weten, hoe het stormde in zijn binnenste. Maar heesch klonk zijn stem, toen hij den hertog De Villeroij beval:

„Bepaal u tot de verdediging! Val niet zelf meer aan!”

Een verbaasde, een veelzeggende blik trof hem, wrevelig wendde hij zich tot Charles de Sevigné:

„Breng generaal Dumetz ook dit bevel” . . . .

De Sevigné mompelde iets voor zich heen over „de eer van Frankrijk,” dat de maarschalk niet mocht hooren, maar, dat hij toch verstond. 't Was bijna of de dappere Sevigné niet zonder leedvermaak hem het bericht bracht — „dat al de kapiteins van het eerste garde-bataillon waren gesneuveld.”

„Wij zullen vergelding oefenen!”

Bitter klonk Luxembourgs stem. Met zijn maarschalksstaf wees hij naar den heuveltop, gekroond door het kasteel van Casteau.

„Daarheen! Het bevindt zich in de macht der Hugenoten. Wij zullen het herwinnen!”

Met gejuich werd zijn bevel beantwoord, een nieuw, hevig gevecht begon. Rocque-Servières zag zich in het door hem bezette kasteel aangevallen door een dubbele overmacht. Iedere duimbreed gronds werd betwist, elke stap met bloed geteekend.

„Houdt stand!“ — De stem van Rocque-Servières drong door merg en been. — „Waarvoor zoudt gij vreezen? De dood is voor ons het leven, ons leven in ballingschap wreeder dan de dood!“

„Wij overwinnen of sterven voor geloof en vaderland!“

Een honderdvoudige kreet antwoordde den aanvoerder, die sinds vele jaren pal stond tegen het ruwe geweld en de machtsovertreding van het bewind van Frankrijk, in wiens leerschool van ontbering en gevaren mannen werden gevormd, die hun lijden vergaten in hun kamp voor de edelste goederen der menscheit. Want zij wisten, dat zij niet alleen streden voor zich zelve, doch voor de komende geslachten bovenal.

Het gevecht nam toe in hevigheid met ieder oogenblik. De Fransche bataillons vormden ver de meerderheid. Rocque-Servières gevoelde, dat het hier een beslissing gold, misschien ook voor zijn leven — het vervulde hem met droefheid noch rouw, zijn eenig verlangen bleef de zegepraal zijner groote zaak. Geboren in een tijd, die veel wat was verouderd en vermolmd, had omvergeworpen, die op menig nieuw, verheven denkbeeld zijn stempel drukte, vergeleek hij de Katholieke kerk met den boom, die omgehouden en in het vuur moest worden geworpen. Wat deed het er dan toe, wien die boom trof in zijn val, als hij slechts viel.

Maar de opnieuw hevig ontbrande strijd eischte geheel zijn krijgsbeleid. De trompetten schetterden,

het „Mont joie! St. Denis!” vulde de lucht. Gewoonte deed de troepen dien kreet aanheffen, het klonk hier als een bespotting.

De plechtige krijgssang der Hugenoten, geloofslied en gebed beide, gaf het antwoord op het uitdagend krijgsgeschal der Fransche troepen:

„O, Seigneur! qui secours donnant,
N'as regard ny a multitude,
Ny a foiblesse, maintenant
De nous ayder sols souvenant
Que ne tombions en servitude!”

Een trek van overgeevende berusting gleed over de gelaatstrekken der zangers in harnas en geweer.... Zoo God voor hen was — wat zouden zij vreezen? Niet den dood, die hen nu besprong in de gedaante van overtalrijke vijanden. Voor hen was hij geen koning der verschrikking, een engel der verlossing alleen. Zij zagen den Stadhouder aan het hoofd zijner troepen, hij kwam van de zijde der beek, waar hij den aanval had bestuurd; met zijn zwaard wenkte hij hun toe:

„Houdt stand! Ik kom!”

Ach, het was te laat! Achter hen, boven hun hoofd en ter zijde begon het te knappen en te vlammen: een dichten drom gardes was het gelukt het kasteel om te trekken, het binnen te dringen bij de achterpoort. Was het toeval, opzet?.... Het droge hout van balken en gebinten had vuur gevat en — het slot

bevatte een kruitkamer, door Luxembourg slechts enkele dagen vroeger van nieuwen voorraad voorzien!

Toen was het geen slag meer, toen werd het een slachting. Onstuimig drong iedere strijder naar voren, zijn tegenstander zoekend, ook vindend, hem treffend in den hartader. Wild als de golven der Noordzee bij wintertijd, woelden de verbroken liniën dooreen.

De Hugenoten zagen zich van elkander gescheiden door dichte rijen vijanden, slechts een kleine groep omringde hun aanvoerder, de vlammen van den brandenden toren wierpen een rossen schijn op hun uitmonstering in de sombere doodskleur, op hun als uit erts gehouwen gelaatstrekken.

Het geweldige slagzwaard van den aanvoerder der Hugenoten maaide door de rijen.

„Wijk terug! Wij nemen u in ons midden! Zij hebben het allen op u gemunt. Ginds is reeds de Prins! . . . Hij komt ons te hulp!”

De bejaarde luitenant van Rocque-Servières riep het dringend, smeekend. Rocque-Servières zag hem aan, slechts één oogenblik. Een wereld van gevoel lag in dien vluchtigen oogopslag.

„A Dieu!” klonk het van zijn lippen. Het was het afscheidswoord der Hugenoten. Het was zoo kort, het was alzeggend. Tijd om te antwoorden bleef er niet, want toen was het ontzettend. Met een donderend gekraak stortte de toren in, vlammen en rook, steenen en balken bedekten en maakten onzichtbaar den warreklomp van strijdenden en stervenden.

„Te hulp! Hier te hulp!” beval, aan den voet van den heuvel, de stem van den Stadhouder. Allen vooruit rende hij tegen de hoogte op, een dichte kring vijanden scheidde hem van de zijnen. Met een triomfgeschreeuw, dat geleek op een gehuil: „De Prins! De Prins van Oranje! Hij is onze gevangene! Ons” . . . .

„Neen, neen! sterven zal hij hier, hier! Weg met den kettervorst! Ter dood!” Twistend raakten zijn aanvallers handgemeen, een reus van de garde besloot het pleit te beslechten. Met een zwaai hief hij zijn zwaard op. Het moest, het zou den Prins, omringd, bekneld door tientallen, treffen in het hart. Een slag deed den aanvaller neerstorten. Het was generaal Ouwerkerck, die hem toebrecht. De aanvaller wankelde, een degenhouw van den Prins wierp hem terug. Het was een vreeselijk oogenblik. Rook en vlammen, neerstortende steenen, gewonden en stervenden waren overal. De lucht was vervuld van triomfgeroep en stervensreutelen, paarden beten en traptten elkaar, terwijl zij zich verwarden in de strengen van het geschut, dat de berijders vruchteloos trachtten tegen de hoogte op te brengen. Het ontzettend geluid, het kletteren van staal tegen staal, klonk onafgebroken; de musketkogels snorden, de menschen streden met den hartstocht van den haat, den dood niet meer vrezend, alleen begeerend het leven af te snijden van den tegenstander. Zij stonden opeengepakt op die smalle heuvelhoogte, waar onder het stortend puin de Hugenoten hun laatsten zucht slaakten, waar de Stadhouder der

Republiek stand hield tegenover een steeds wassende tienvoudige overmacht, die den volken van Europa het hoogste wilde ontnemen: geloof en vaderland.

Weer hief de Stadhouder zijn zwaard op, het scheen vonken te schieten bestraald door den rossen schijn van het brandend kasteel.

„A moi! Wie mij trouw is volge mij! A moi! Ginds worden de dappersten der dapperen begraven onder stortend puin! Volgt mij, redt de Hugenoten!”

Instemmende kreten antwoordden. Allen vooraan drong hij tusschen den warreklomp der strijdenden: „Volgt mij! A moi” . . .

Een huilende windstoot ging door het dal en streek over de heide van Casteau. De eiken om de abdy bogen de trotsche kruin bij zijn striemende vlagen, een geelachtig licht schemerde door de wolken.

„Wat een verandering van weer opeens, en, dat na zoo'n warmen dag. 't Lijkt wel een wervelwind,” dacht Hornes.

En als een wervelwind stormde ook een ruiters nader. Hij was over het slagveld gereden, waarin de heide werd herschapeu, hij had bleeke dooden gezien en den jammer der gekwetsten.

Toen was het of zweepslagen hem voortdreden, of hij zijn bezinning zou verliezen.

„Naar den Prins! Naar den Prins!”

Het hamerde in zijn hoofd, in zijn hart, ieder lid van zijn lichaam deed pijn, klopte, gloeide . . .

„De slag is geslagen! Ik kom te laat! . . . Te laat . . .

En die dooden, die gewonden! . . . Hoor, hoe zij kermen, smeeken! Zie, hoe stil zij liggen! . . . 't Is niet mijn schuld! Gij weet het, o God! De mijne is het niet! Maar vergelding, Uw vergelding over hen, die door duivelsche listen dit bloedig misdrijf uitlokten!" . . .

Bevend, hijgend klonk het van zijn lippen. En dan weer in doodsangst: „De Prins! Hoe vind ik hem! De Prins!" . . .

De huilende wind gaf het antwoord, de ruiter rende voort. O, wat was zijn geweld vergeleken bij den storm, die in zijn binnenste was ontketend! . . .

Voort rende hij, voort, tot hij den heuvel bereikte, waar werd gestreden op leven en dood. Toen sprong hij van zijn paard en snelde te voet verder, klimmend, dringend, zich bekommerend om zwaarden noch kogels.

En zoo bereikte hij den Prins en hoorde hij diens krijgskreet:

„A moi! A moi!" . . .

Toen wierp hij zich voor zijn paard en greep het in den teugel. Het rukte, steigerde, poogde zich te ontworstelen aan dien greep — vruchteloos. Een vaste hand hield het in toom, terwijl een stem, gebroken door overspanning en wanhoop, steunde:

„Houdt op! Staakt den strijd! Houdt op! Het is vrede, sinds vier dagen vrede!" . . .

HOOFDSTUK XXVI.

De avond daalde over het landschap, iedere scherpe lijn werd bedekt door de grijze wade der schemering; het schieten had opgehouden, het krijgsumroer zweeg. De woeste springvloed van den strijd was overgegaan in een kalme eb. Het was dien dag een herleving geweest van den geweldigen tijd der Geuzen, wier lijden en strijden scheen herrezen in het mannelijk verweer, waartoe hun nakomelingen werden gedwongen door de oorlogszuchtige aanmatiging van Frankrijks koning. Een fijne regen begon te vallen, hij rukte de eerste door de zonnehitte van vele weken verdroogde bladeren af, zacht tikten de druppels tegen de ruiten der St. Waudru. Het was of zij murmelden:

„Weet gij het reeds? Nog één dag gelijk deze en uw stad is ontzet. Dan is het voorbij met honger en ellende en nood! Dankt uw redding den Prins van Oranje.”

Zij wisten het reeds, de inwoners der zwaar beproefde stad, en terwijl zij in hun hoofdkerk God dankten voor de verlossing, die nu zeer nabij scheen, mengde zich in den danktoon nogmaals den naam van Oranje, gelijk een eeuw te voren, toen graaf Lodewijk hen redde van Spaanschen dwang. Aller gedachten zochten met een zegenbede den Prins, ieder hart smeekte een volkomen zegepraal voor hem af. En de veldheer, wiens naam op aller lippen zweefde met woorden van vereering en hulde, bevond zich op dezelfde plaats, waar aan den morgen van dien dag maarschalk Luxembourg geweigerd had hem mededeeling te doen van den gesloten vrede.

Aan Luxembourgs werktafel gezeten — zij was nog beladen met diens papieren — schreef hij met zijn vaste hand aan Fagel, den raadpensionaris van Holland, van wien in datzelfde uur een schrijven was ontvangen:

„Mijn Heer. UEd. sal uyt mijn publike missive aen den Staet vernemen, 't geen in 't furieus gevecht van heden is voorgevallen. Hoe het sal worden opgenomen bij ons volck en weet ick niet; maar ick kan UEd. voor Godt verklaren, dat ick niet geweten en heb als dese middagh, dat de vrede gesloten was" . . . . 1)

Hier hield de Stadhouder op met schrijven, hij dacht na. De vaste trek om zijn mond werd tot onwrikbaarheid. Weer stond zijn levenstaak hem voor

de oogen, zag hij den weg, dien hij gaan moest, scherp afgeteekend.

Lodewijk den Veertiende, den fellen tegenstander van het Protestantisme, die de Katholieke kerk opnieuw tot de heerschende wilde verheffen door geloofsdwang, was ieder middel goed, als hij zijn doel slechts bereikte. De val van Bergen vormde een schakel in de keten, die hij wilde slaan om landen en staten om het Evangelie.... Verboden had hij in zijn land het vrije onderzoek: „Onderzoek de schriften, zij zijn het, die van Mij getuigen”....

Het roode beulenkoord zou worgen wie Gods geboden waagde te stellen boven menschenwoord en leer; de Republiek der Nederlanden, vrijgestreden door Willem van Oranje en zijn Geuzen, zou worden geregeerd door een despotisch gezag, dat zijn kracht putte uit de bevelen van Rome ontvangen, uit de diepe, donkere kerkers der Bastille! Het was den veldheer of de ernstige oogen van Rocque-Servières hem verwijtend aanstaarden. Nog voelde hij diens handdruk, zijn laatste....

„De helden zijn gevallen! Willem van Oranje, zijn zij dáárom gevallen, dat gij hun dood nutteloos zoudt maken, gij, de nakomeling van den grootsten kampioen voor vrijheid van geweten, de erfgenaam der ideale traditie van uw hoog geslacht!”

Als een symbool klinkt uw naam door de landen en staten van Europa:

„Handhaaf!”

De Prins stond op, klamme druppels parelden op zijn voorhoofd:

„Ik zweer het! Ik zal! Het hóogste staat op het spel, ver verheven boven het vluchtige aardsche leven en alle tijdelijk goed!”

„De vrede is gesloten!” had Sjoerd Gravema geroepen, toen was de degen van een Fransch musketier neergekomen op zijn hoofd. Hij had niets meer kunnen zeggen, zou hij nog ooit iets zeggen?

Nog lag hij bewusteloos, maar zijn vermagerd gelaat, de groeven om zijn mond toonden, dat hij veel had geleden in den laatst verloopenen tijd. Op bevel van den Stadhouder was hij weggebracht van het slagveld; wie waagde te beslissen hoe spoedig hij weer zou worden weggebracht dán naar het kleine kerkhof bij de abdij....

Het vallen van den avond had terzelfder tijd een einde gemaakt aan den strijd. Toen de Stadhouder de abdij bereikte, waar hij had besloten dien nacht zijn hoofdkwartier te vestigen, kwam de koerier van Fagel.

Zoo had Sjoerd de waarheid bericht als — als ook hier geen misverstand in het spel was. Want welke waarde mocht hij, de opperbevelhebber van een leger, dat den vijand weerstand bood, mocht de Stadhouder der Republiek, ook thans hechten aan particuliere brieven?

Slechts een officieel schrijven der Staten mocht hem de wapens doen neerleggen.

„Ick kan UEd. voor Godt verklaren dat ick niet geweten en heb als dese middagh, door UEds. missive van den 13en, dat de vrede gesloten was . . . .”

Hij las hetgeen hij had geschreven nog eenmaal over om er bij te voegen:

„Ende hebbende geen brieven van den Staet, soo sal ick de groote wegh gaen ende mijn best doen om Mons 't eenemaal t' ontsetten” . . . .

Met vaste hand plaatste hij zijn naam onder die weinige regels, geweldig en groot in hun bedwongen kracht.

Toen liet hij generaal Ouwerkerck en de beide Gedeputeerden te velde roepen. Zij hadden hem vergezeld naar de abdij.

„Ziehier mijn antwoord op het schrijven van Fagel. Ik hoop, neef, dat gij er niet tegen hebt, dat ik nogmaals mijn leven waag om Bergen te ontzetten. Ik reken er op, u weer aan mijn zijde te zien.”

Generaal Ouwerkerck glimlachte.

„Ook Cesar heeft niet altijd met zijn geluk gevaren. Denk er aan!”

„Niet altijd, maar wel meer dan eens. En daarom wil ook ik nog een poging wagen. Ik weet geen enkele voorwaarde van het verdrag. Wordt de strijd voortgezet tot op de ratificatie? Moet Mons tot dien dag worden uitgehongerd? Zal de blokkade worden opgeheven? Ik zie mij omringd door raadsels en heb recht de waarheid te weten, die mij wordt verzwegen.”

„Het is zeer vreemd gehandeld van de Staten,” zei

Dijckvelt peinzend. „Het leger is opgerukt tot ontzet — zij wisten het, iedere dag kon een veldslag worden geleverd — zij wisten het, sinds vier dagen is het vrede --- zij wisten het. Alleen wij weten niets.”

„Daarom heb ik Fagel geschreven, „ick sal de groote wegh gaen ende mijn best doen om Mons t' eenemael 't ontsetten.” Nu mòeten zij antwoorden, officieel en terstond. Zij zullen nu toch begrijpen, dat er duizenden menschenlevens op het spel staan.”

„Maar gij wilt toch inderdaad den strijd niet voortzetten?”

De oogen van generaal Ouwerkerck waarschuwd.

„Als het noodzakelijk is, gewis. Maar eerst wil ik maarschalk Luxembourg een wapenstilstand voorstellen van tweemaal vier en twintig uur, op voorwaarde, dat Mons in dien tijd van levensmiddelen wordt voorzien.”

Zelfs de meest uiteenlopende meeningen hadden ditmaal niets in te brengen tegen dit voornemen van den Stadhouder.

„Het is een goed, verstandig plan. Het beste wat in de gegeven omstandigheden kan worden genomen,” luidde de meening van zijn grootsten tegenstander: Rexivit van Naerssen. Allen vielen hem bij.

„Luxembourg zal die voorwaarde gaarne aannemen. Zijn troepen hebben zwaar geleden, al is de strijd bij Casteau onbeslist gebleven,” merkte de graaf Van Solms aan.

„Ik veronderstel, mijn Heer Dijckvelt, dat gij wel

genegen zult zijn, u morgen ochtend naar het kamp van maarschalk Luxembourg te begeven, ten einde de voorwaarden van den wapenstilstand te regelen."

Dijckvelt boog toestemmend, verheugd, dat hij nu het heft in handen hield.

Een ironische uitdrukking speelde voor een oogenblik om de vastgesloten lippen van den Prins. De najerverige Staten zouden niets kunnen aanmerken: een hunner Gedeputeerden had hij als afgevaardigde gekozen. Maar, dat er niets zou worden beslist waaraan hij zelf zijn zegel niet hechte — dat begreep zelfs Van Naerssen niet.

De harde ervaringen zijner jeugd hadden den Prins de zeldzame gave geschonken, om zijn wil te doen zegevieren door de medewerking van tegenstanders, die meenden, dat zij alleen hun eigen plannen dienden.

De zomerochtend verrees in klaarheid van licht, in goud van zonneschittering. De morgenwind was beladen met den reuk van versch gemaaid hooi en pas ontloken bloemen, zij streek over de dooden, die nog onbegraven lagen op het veld, als wilde zij balsemgeuren laten neerdruppelen op hen, die waren gevelld door Luxembourgs gewetenloosheid.

Dijckvelt reed naar het kamp van den maarschalk en verzocht een onderhoud uit naam van den Prins van Oranje.

Weer zat Luxembourg aan het ontbijt. Zijn lippen

waren droog, zijn oogen brandden, een wolk lag op zijn voorhoofd.

Al zijn plannen mislukt! Het wapen, dat hij had opgeheven om den Prins te treffen, had hem zelf een vlijmende wond toegebracht: Gedecimeerd waren zijn troepen, morrend verzet heerschte in alle rangen.

„Wij meenden, dat wij moesten uitrukken om victorie te schieten! Wij werden gedwongen tot een noodeloozen slag! Gij wist, dat het vrede was! Gij wist het!” . . . .

Die uitroepen klonken den maarschalk nog dreigend in de ooren: hij had ze gehoord onder zijn venster, hij had ze gehoord op zijn ochtendrit, hij zou ze voortaan altijd meenen te hooren.

Met geweld beheerschte hij zich en schertste en lachte: niemand mocht weten hoe het kookte en bruiste in zijn binnenste.

„De verloren slag, na den gesloten vrede! Hoe zou dit worden opgenomen aan het Fransche hof. Koning Lodewijk was onverbiddelijk, waar de roem van zijn leger, dat ten allen tijde overwinnen moest: het was de macht van den Zonnekoning — werd geknakt. En Louvois? . . . . Het woord „ongenade” rees op zijn lippen, hij wilde het niet uiten, hij moest, het liet hem geen rust.

„Ongenade!” . . . .

Hij ontmoette de verbaasde blikken zijner aanvoerders. Toen herstelde hij zich. Hij barstte uit in een luiden lach, het klonk schel en snijdend.

„Ik zou wel eens een kijkje willen nemen bij Mon-

sieur le Prince. Nu zal de vrede stijding ook gewis tot zijn troepen zijn doorgedrongen. En de Staten zullen het ongetwijfeld aangenaam vinden, dat hij onder die omstandigheden een slag heeft verloren!" Weer die verbaasde blikken . . . . Luxembourg wilde ze niet zien. „Niets is grilliger dan Fortuna. Daarmee moet de Prins zich maar troosten. Ik stel hem hierbij mij zelve ten voorbeeld." Hij voelde aan zijn hoogen schouder. „Ik draag er de sporen van . . . . de grillen der fortuin. De natuur en Fortuna! Gelukkig dat mijn koning niet op het uiterlijk ziet!"

„Bekwaamheid en karakter zijn den Koning genoeg," zei Chamlay, die met moeite zijn verontwaardiging had bedwongen, toen Luxembourg den slag aannam. Deze voelde den steek. Een trotsche, dreigende uitdrukking verscheen op zijn gelaat. Zij waarschuwde Chamlay niet verder te gaan.

Het pijnlijke stilzwijgen werd verbroken door het binnentreden van een luitenant der wacht. Hij berichtte de komst van „Monsieur le député des Etats-Généraux Dickfeldt." Toestemmend boog Luxembourg het hoofd. De Gedeputeerde te velde kwam.

Kalm en waardig sprak Dijkvelt, kort en zakelijk bracht hij het voorstel over van den Prins. Luxembourg luisterde met een cynische uitdrukking op zijn wrevelige trekken. „Het verwondert mij, dat gij eerst nu met dit verzoek tot mij komt; vijf dagen nadat de vrede is gesloten," zei hij eindelijk langzaam.

„Wij wisten niet, dat het vrede was."

Het eenvoudige, korte antwoord van Dijkvelt droeg zoozeer den stempel der waarheid, dat het Luxembourg ontviel:

„Zóó wist gij dat niet, gisteren vóór den slag? Ik wist het wèl!” ¹⁾

¹⁾ Luxembourg aan Louvois.

.... j'ai répondu a M. Dickfeldt que le jour de l' affaire qui arriva entre les deux armées, j'avais appris avant le combat, que la paix était faite. Sur quoi il m'a répondu qu'ils ne l'auraient pas fait si j' avais fait dire quelque chose et pourquoi je n' avais pas eu cette bonté là?

Sur quoi je lui ai répliqué que ce n' était pas-la coutume des français lorsqu'ils voyaient une occasion de combattre, de rien dire qui en empêche, et que nous avions un maître trop jaloux de la gloire de ses armes pour avoir trouvé bon qu 'on eût différé un combat.”

HOOFDSTUK XXVII.

Zij wisten het, zij hadden het geweten!.... Al de hoofdofficieren van het leger van Frankrijk, met hun maarschalk Luxembourg aan de spits! En hem, den opperbevelhebber van het leger der bondgenooten, hadden zij onkundig gelaten van de groote verandering, die den vrede van Nijmegen te weeg bracht! Zij hadden het geweten!...

Snel ging de ademhaling van den Prins, snel en pijnlijk. Het was of een geheim voorgevoel hem zei, wat komen zou, komen moest. Een veldslag, een bloedig gevecht, vier dagen na het sluiten van den vrede! Welk een wapen in de hand zijner onverbiddelijke vijanden! Waarvan zouden zij hem niet beschuldigen! Wraak zouden zij eischen voor het nutteloos vergoten bloed! Want welk een misdaad zou hem worden verweten: een moorddadig gevecht in vredestijd!

Het was den Prins of hij alleen stond, geheel alleen

te midden der branding. De golven stormden tegen hem op, hoog zwalpten zij over hem heen.... Zij dreigden hem mee te sleuren in het grondeloos diep, om hem te laten verzinken. Voor altijd verloren zijn manneneer, zijn ridderlijke naam.... Verloren voor altijd!... Moordenaar, duizendvoudige moordenaar! Stemmen gilden, demonen huilden het; de lucht was er mee vervuld, in de marmeren zerken van den vloer stond het gebeiteld, van de wanden grijsde het hem tegen in gloeiend schrift.... Het werd den veldheer te eng in de ruime zaal. Ondanks de duisternis van den avond verliet hij langs een torentrap de abdij. Niemand zag hem gaan, niemand wist hoe het stormde in zijn ziel. „Ik kan verklaren voor God en mijn geweten!”.... „Maar de menschen, de oppervlakkig oordeelende wereld, maar mijn volk, dat ik liefheb, maar zij, wier geloof ook het mijne is, het Protestantisme, dat ik wil verdedigen tot mijn laasten ademtocht.... Allen zullen aan mij twijfelen, aan mijn eer, mijn karakter, mijn bedoelingen, — allen!”

Hij drukte de hand op het hart, het sloeg met versnelde slagen, toen verdreef een zachte trek voor een oogenblik de vreeselijke uitdrukking van zijn gelaat. Neen, niet allen zouden aan hem twijfelen, ééne niet. Nooit zij, die hem den eenvoudigen ring had gegeven waartegen zijn hart klopte: Zij zou begrijpen, zij zou hem gelooven, omdat zij hem liefhad.

Aan den hemel wierpen de eerste sterren hun mild licht door de drijvende wolken; de storm in de natuur

had zich gelegd, ook in zijn hart werd het rustig. Een lichtstraal uit den hooge was er in neer gedaald.

In den donkeren avond dwaalde hij over de eenzame heide, nu één groot doodenveld, het woest omstreden slagveld van Casteau.

Daar lagen zij, die waren gevallen, nadat de vrede was geteekend . . . rampzalige slachtoffers van het laaghartigste verraad . . . .

Als vastgenageld stond de veldheer te midden der ontzettende stilte. Sjoerd Gravema was eindelijk in staat geweest te spreken, zijn stem had alle toonladders doorloopen van verontwaardiging en afgrijzen, en de Stadhouder had gehuiverd als hij.

Hoe konden, hoe durfden denkende wezens, die zich menschen noemden, zich schuldig maken aan zulk een wandaad! Waren de dagen van Nero teruggekeerd! Hoe konden zij, hoe" . . . .

De regen, die had neergestroomd dien namiddag, was nu bijna opgehouden, slechts enkele druppels vielen soms nog op de stille, koude gelaatstrekken der dooden, als tranen door barmhartige engelen geschreid om zooveel leed en ellende.

Zacht, als vreesde hij de rust der dooden te storen, ging de Stadhouder over het veld, waar den vorigen dag zoo bloedig was gestreden, slechts één dag te voren de bloeiende heide . . . . één groot kerkhof nu. Graf na graf was reeds gedolven, in lange rij zouden er de dooden in worden neergelegd, steen noch merk-

teeken zouden de plek aanwijzen, waar zij uit het woeste krijgsgedruisch ingingen tot de eeuwige rust.

Mijlen schenen te liggen tusschen heden en gisteren, toen zij nog ademden en hoopten en liefden, toen zij nog leefden.... Nu was alles voorbij. De ijzeren veldheer, gehard in de school van het lijden, voelde zijn oogen vochtig worden, hij breidde de handen uit, als wilde hij een laatsten groet brengen aan die stille, bleeke gestalten. Het psalmwoord rees op zijn lippen:

„Gelijk het gras is ons kortstondig leven!”

Wèl had ook hier de wind over het veld gehuild, de storm van den haat, de orkaan der gewetenloosheid — Luxembourgs gids, die zijn handelingen bestuurde.

Weer beefde een smartelijke trek om de lippen van den Prins. In welk een labyrint was hij geworpen, door de intriges der leden van het Vredescongres, door de weifelende, steeds veranderlijke houding van Engeland. Geen uitweg had hij meer gezien uit den doolhof der verwickelingen. Toen had ook hij den Gordiaanschen knoop doorgehakt met zijn zwaard — en toen was het — vrede! Uit het verwarde net der omstandigheden had hij weten te ontkomen door den besten gids te volgen: de plicht — het zou hem thans worden aangerekend als schuld.

Voor de hoogste goederen der menschheid had hij gestreden, het ideaal had hem met zijn machtigen vinger den weg gewezen, dien hij gaan moest om de

macht te breidelen, die opnieuw hostie en biechtstoel wilde opdringen aan allen, die, geleid door het Protestantisme, zelfstandig hadden leeren denken, die God wilden dienen, doch geen verwaasd kerkgezag. Waar het doel edel was en van zelfzucht vrij, kon daar schuld bestaan, onbewuste schuld?

De veldheer hief het hoofd op, hij durfde de waarheid in het hoog ernstige gelaat zien; geen stem der zelfbeschuldiging klonk in zijn binnenste, hij kon het oordeel der menschen afwachten, hij behoefde niet te vreezen — het oordeel Gods.

Zijn zielestrijd was bang geweest, bang en zwaar; nu sloeg hij van het donkere doodenveld de oogen omhoog, naar den van sterren schitterenden nachthemel.

„Gij, o! God, weet, dat zij, die hier rusten, zijn gevallen voor een groote, gewijde zaak, voor de Uwe! Hen zult Gij genadig zijn en mij rechtvaardig richten!”

HOOFDSTUK XXVIII.

De Stadhouders was niet de eenige, die had rondgedoold op de stille heide van Casteau, nu een plaats der verschrikkingen. Een man was er verschenen, jong als hij, maar niet als hij met opgeheven hoofd. Een bevende, wankelende gestalte was geslopen langs de dooden, langs het groote, diepe graf, dat allen zou opnemen. Stof, dat aan het stof werd weergegeven, stof waaruit de onsterfelijke ziel was ontvloten, die zou worden geoordeeld naar zijn werken.

„Geoordeeld!” ... Dat zouden zij allen worden en hij, hij .... Welk oordeel zou hem eenmaal wachten, als zijn stervensure was gekomen?

Diep en dieper boog Gaston het hoofd! Welk een omkeer had er in hem plaats gegrepen, de oogen waren hem opengestaan in den donkeren nacht, toen hij rondzwierf als een gejaagde, een gevonnist misdadiger om het slagveld van Casteau.

„Het doel heiligt de middelen!”

Dit leerstuk der Jezuïten had hij tot het zijne gemaakt, hij had er naar geleefd, gezwalkt op de levenszee als een schip, waarvan de stuurman het roer uit zijn hand had gegeven, dat nu her- en derwaarts dreef ten spel aan getij en wind en golven.

Nu was de wind gewassen tot een orkaan en hadden de golven hem overstelpt en getrokken in den maastroom, nu was zijn scheepje reddeloos, en scheen te pletter slaan op een klip — een uitkomst.

Verzinken, vergeten!... Zou hij dit ooit vermogen nù — nu hij de bleeke dooden zag, in lange rijen uitgestrekt op de bloeiende heide?...

Zijn verleden ging langs hem heen, de dagen zijner krachtvolle jeugd, waarin hij had geleefd lichtzinnig en oppervlakkig, als de vlinder fladderend van bloem tot bloem. Had hij soms een verlangenden blik geworpen naar de hoogte, waarop de schitterende tempel van den roem verrees, dan was dit, omdat hun, die zijn drempel mochten overschrijden, onderscheiding wachtte en voordeel en eer. Gezag had hij begeerd, omdat het macht schonk, nooit had hij het gevoeld als verantwoording. In afronden van zonde had hij geblikt, geen hartstocht was hem vreemd gebleven. De ontmoeting met Sofia had voor een wijl zijn beter ik gewekt — het was slechts van korten duur geweest, dat opvlammen van zijn energie, die wensch om anders, beter te worden — om haar.

Doch toen hij begreep, eindelijk volkomen begreep, dat hij haar niets was, had hij zich opnieuw in een

roes van genietingen geworpen, meer dan ooit te voren; willen wreken had hij zich op den man, die stond tusschen haar en hem, gejuicht had hij na het slagen van zijn plan. Maar ook deze verwachting eindigde in teleurstelling en toen — toen was het plotseling of een geweldige schok hem de oogen opende, of hij tot nu in verblinding zijn levensweg was gegaan. Het was in het vreeselijk oogenblik, toen zijn vader weigerde kennis te geven van den gesloten vrede aan den opperbevelhebber van het leger der bondgenooten.

„Mijn vijand kan ik doden, maar ik wil niet medeplichtig zijn aan een moord gepleegd op duizenden, die ik zelfs nooit van aangezicht tot aangezicht heb gezien!” had hij gegild, terwijl hij op bevel van Luxembourg werd weggebracht.

„Het lot van den oorlog!” had deze cynisch geantwoord. En toen waren hem de oogen opengegaan. Was dat het lot van den oorlog, dan was de oorlog het werk van duivelen, uitgevonden in de hel, dan was . . . .

Het scheen hem of zijn denken moest stilstaan, of zijn hoofd zou splijten, waarin het gloeide en hamerde tot krankzinnig wordens toe.

Zoo vond hem Luxembourg, zoo werd hij weggestooten uit de abdij, even ruw als hij eerst was gesleurd naar zijn cel.

En nu stond hij op het groote, onafzienbare kerkhof, waarin de vlakke was herschapeu. Een vredehof

misschien voor de slachtoffers van het laagste ver-
raad, een geopende hel voor dengene, die hen in den
dood had gedreven.

En die man — hij zou zijn weg vervolgen, tredend
over lijken — wadend in bloed, met lauweren bedekt,
als een der grootste veldheeren van zijn tijd, toege-
juicht door het volk, gunsteling van koning Lodewijk!

Gaston knarste op de tanden. Verlaten, verstooten,
als onwettig kind hij.... Maar hij zou hem, den
roemruchten maarschalk, voor de voeten werpen zijn
laagheid, en verraad, zijn gruwelijk misdrijf.

En eer hij het recht besefte, had hij het Fransche
legerkamp bereikt en stond hij opnieuw voor Luxem-
bourg.

Alles werd zwart voor zijn oogen, toen hij hem
zag, de nacht was om hem, beheerschte hem geheel.
Een kreet die door merg en been drong, klonk
krijschend uit zijn mond.

„Wat wil je hier? Hoe durf je mij nog weer onder de
oogen komen?” dreigde Luxembourg; zijn stem sneed.

„Maak, dat je wekomt, voorgoed, of ik zorg, dat
je verdwijnt — voorgoed.”

„Wat ik hier kom doen!” hijgde Gaston, „ik kom
jou, duivel in menschengedaante, zeggen, dat ik je
slachtoffers heb gezien, ginds op de heide bij Casteau.
Ik heb geprobeerd ze te tellen, maar het ging niet.
Er waren er te veel. Slechts één ding speet me, toen
ik zag, dat jij er niet bij waart, dan had ik je gezicht
vertrapt met mijn hiel!”

Gaston voelde, dat zijn woorden laag waren, maar zijn woede was gestegen tot zulk een climax, dat hem niets meer schelen kon.

Hij vormde in dit oogenblik het treurige, het volmaakte beeld van een man, die als kind nooit zelfbeheersching had geleerd en nu de slaaf was van zijn drift en woede. En die woede nam steeds toe; hij gevoelde, dat hij de macht over zich zelve geheel verloren had, hij voelde zijn woede als een razernij, die hem zou dwingen tot een daad, waarvan hij later zou gruwen, maar waar hij nu machteloos tegenover stond.

„Was ik maar heelemaal krankzinnig! Dan was ik niet aansprakelijk voor een daad, die” . . .

Hij voltooide zijn gedachten niet, maar zijn oogen staarden als zagen zij iets vreeslijks in de verte . . . in de verte . . . iets vreeslijks, dat nader kwam, dat zich aan hem zou vastklemmen met onverbiddelijke macht.

De klamme druppels stonden op zijn voorhoofd. „Ik heb geen wilskracht meer! Het beheerscht mij geheel. Dat beheerscht mij” . . .

Dienzelfden morgen had hij het ook over zich voelen komen, toen ook. De zon scheen op het wijde veld, waar slechts twee etmalen te voren zoo woest was gestreden, nu heerschte er plechtige rust, zelfs de klok der nederige dorpskerk van Casteau klepte niet meer. Maar de dorpelingen waren gekomen met hun geestelijke, die stond bij den reuzengrooten, gapenden grafkuil en bad.

Het doffe tromgeroffel, het schetteren der trompetten was verstomd, strijdleus noch bevel werd meer gehoord, maar te midden van den zwijgenden kring stond de grijsaard en boven het snikken der vrouwen klonk zijn stem, die sprak van een eeuwig leven, van eindeloze zaligheid bij God. En hij benijdde dien eenvoudigen van hart hun geloof, gelijk hij eens Sofia's vader, den martelaar op de galeien te Napels, had benijd, om zijn rotsvast vertrouwen, zijn overgeevende berusting aan Hooger wil. Toen gevoelde hij, dat er iets bestond beter dan macht en eer, toen wist hij, dat als hij in zijn jeugd was gebracht tot zijn Schepper, nu de demon, die hem geheel beheerschte, geen macht over hem zou bezitten.

„En daarvan is hij de oorzaak, hij!”

Hij zag naar den alvermogenden maarschalk, wiens bestaan even rijk was aan misdaden als aan roem, hij dacht aan zijn jonge moeder, wier leven was vergiftigd door dien man — daarna zag hij niets meer, hij vloog op hem af, maar stond plotseling roerloos, als verlamd. Plechtige klanken golfdén door de lucht. Te Bergen luidden de kerkklokken, het volk dankte den Heer, omdat het vrede was, omdat nu ellende en nood waren geleden. De Prins van Oranje had volhard in zijn eisch: rijkelijk was de stad geproviandeerd nog dienzelfden dag.

De kerkklokken luidden, de inwoners van Bergen lagen geknield voor God!...

O, om te kunnen bidden, om te kunnen danken,

bij leed en rouw, bij zegen en uitredding! Dat was de hemel reeds hier op aarde, dat was rust in God!

O, waarom luidden de klokken zoo plechtig, zoo aangrijpend, waarom flitste geen felroode bliksemstraal als een symbool van de hel, uit bloed en vuur geschapen? . . . .

Ach, waarom had dien dag de zon geschenen, en de zomerwind gefluisterd met de bladeren? Hadden zij gesproken van God, die zijn zon laat schijnen over boozen en goeden?

Slap zonken de armen van Gaston langs zijn zijden:

„Ik zal nooit het licht bereiken, nooit! Het is te laat, maar gij, gij! . . . . Ook u bereikt eenmaal uw noodlot! Schuld eischt boete, het is de voltrekking der wet van oorzaak en gevolg, het is — het gericht van God!” . . . .

„Wat bazel je nu weer?” zei Luxembourg spottend. „Eerst scheen het, of je weer op mij wou aanvliegen, nu sta-je als een zoutpilaar!”

Gaston wilde antwoorden, maar weer kwam dat vreemde gevoel over hem, dat hem steeds na een aanval van razende woede als verlamde. Ditmaal was het machtiger dan ooit, zijn tong kleefde aan zijn verhemelte, slechts verwarde geluiden drongen door zijn lippen. Hij stond inderdaad als een zoutpilaar, met machteloosheid geslagen.

Hij zou nog dikwerf zoo staan in — Saint Sulpice. Zijn bewakers in dat oord van jammer en ellende zouden het verhalen aan maarschalk Luxembourg,

verhalen hoe de eenige woorden, die hij soms nog half verstaanbaar uitte, luidden :

„Ik kan het licht niet meer bereiken, maar hem bereikt eenmaal zijn noodlot!” . . . .

Luxembourg had dan steeds een verachtelijken glimlach gereed, tot de dag aanbrak, die de misdaden zou wreken der markiezin de Brinvilliers — haar misdaden en de zijne.

Toen, verbannen van het hof, in ongenade gevallen bij den koning, door Louvois opgesloten in de Bastille, wist hij, — dat zijn noodlot hem bereikt had.

HOOFDSTUK XXIX.

Liefelijke, zonnige herfstdagen streken over de lage landen aan de kust der Noordzee. De menschen voelden den zachten wind hun gelaat streelen en zagen op naar den klaren, blauwen hemel met een gevoel van verademing, met harten van groote dankbaarheid vervuld. Want zij hadden gehijgd onder de hitte des daags, ook in overdrachtelijken zin, de ademhaling was beklemd geweest in hun borst en als zij de oogen omhoog sloegen, was het met blikken van zorg en angst:

„Zal de oorlog dan altijd voortduren? Is de vrede de aarde ontvlucht?”

En thans was het vrede. De klokken hadden geluid en de pektonnen waren opgegloeid tegen de nachtlucht met hooge, wijd uitslaande vlammen. Het volk had gejuicht en gezongen, de vlaggen zwierden door de lucht, open hof werd gehouden, overal.

Het was vrede na een strijd bang en hard, bestemd

de ondergang te worden der Republiek, waarvan het einde haar zag onafhankelijk, vrij, krachtig van binnen en naar buiten. Wèl mochten oogen vochtig van ontroerd geluk den hemel zoeken met overwel digende vreugde, wèl mochten de harten kloppen tot berstens toe in dank aan God, die redding had gegeven waar geen uitkomst mogelijk scheen.

„Zoo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn,“ was het woord van zeer velen, die niet alleen aan menschen toeschreven, wat was volbracht volgens Hooger wil.

Het waren goede dagen, die volgden; vrede heerschte in het land, vrede bracht het in de harten. Ook op Oud-Teilingen heerschten vrede en geluk.

Zegevierend stapte joffer Sibylla door huis en hof en haar hart sprong op van vreugde. Want spinrag had zij bespeurd in de hoeken der kamers en een wildernis was, volgens haar — door den tuinman met gepasten eerbied aangehoorde opinie — de tuin. Maandenlang zoude er stoffe tot ergernissen voorhanden zijn. Wat kon de eerbare joffer meer begeeren?

Sofia had zij geluk gewenscht op deze wijze:

„Zoo, ga je nu tòch trouwen met dien stroeven Fries? Op trouwen rijmt rouwen. Denk aan wat ik je zeg, kind! 'k Wou niet, dat ik in je schoenen stond!“

„Ik ook niet!“ dacht de gelukkige bruidegom.

Daarna werden de fiolen van haar gramschap uitgegoten over Nymus:

„En hij trekt er zich maar niets van aan, dat er

slakken in de kool huizen en 't zaad is opgegeten door de muizen!"

„Huizen . . . muizen! Nu heb ik een gedicht gemaakt!" eindigde zij verrukt en vergat voor een oogenblik zelfs haar ergernis „dat Nymus er zich niets van aantrok."

Inderdaad er was iets anders, dat de gedachten van haar broeder in nam, het waren zeer ernstige gedachten.

Een bittere klacht, vermengd met een hooghartig verwijt, had hem bereikt uit naam Hunner Hoog Mogenden. Opheldering eischten zij, waarom het gezantschap te Nijmegen niet terstond den Prins bericht had gezonden van den vrede.

Van Beverningh had alleen kunnen melden: „dat sy Heeren Ambassadeurs ende Plenipotentiarissen oock aenstonds aen Zijne Hoogheyt den Heere Prince van Oranje, by missive kennisse hadden gegeven, dat het voorschr. tractaet tusschen sijne Con. Maj. van Vranckrijck ende desen Staet was ghesloten, ende die voorschr. missive hadden laeten aegaen met het pacquet van den heer Marquis de los Balbases, dewyle sij geen ander courier hadden kunnen bekomen, maer naderhandt hadden verstaan dat de voorschr. courier afgheworpen was." ¹⁾

De Staten hadden zijn verontschuldiging aangenomen, maar Van Beverningh stond te hoog om zich zelve te kunnen verontschuldigen. De groote

¹⁾ Holl. Mercurius anno 1678.

gevolgen van het verzuim wierpen op zijn grijsheid een schaduw, die nimmermeer zou wijken.

Want door een geringe oorzaak was afgesneden een geslacht der toekomst, de bloeiende kracht van het heden lag ontzield neer, de hoop en het geluk van duizenden moeders was begraven in de schaduw der abdy van St. Denis . . . .

„Niemand wordt zwaarder gestraft dan die door het berouw gestraft wordt!”

Hij herhaalde het woord van Seneca met een gevoel van brandende pijn. Vlekkeloos was zijn leven geweest, zonder eenige smet zijn eer, nu, na een lang leven, in zijn grijsheid — dit: de schande en het knagend zelfverwijt.

Vol deelneming zag de eenige, die zich met hem in de boekerij van Oud-Teilingen bevond — de grijze Gravema, hem aan. „Wij dwalen allen,” sprak hij zacht. „Het was een verzuim ter goeder trouw, van uw zijde, maar gij behoeft u niet te buigen onder den last van eigen schuld.”

Van Beverningh haalde de schouders op:

„Voor mij blijft dit hetzelfde. In mijn vreugde over het sluiten van den vrede, had ik niet mogen vergeten, dat de Spaansche gezanten ontevreden waren. Ik heb vertrouwd waar ik op mijn hoede moest zijn. Dat is mijn fout.”

„Wij struikelen allen, maar er is genade bij God,” zei zijn vriend ernstig en een glimlach speelde om zijn lippen, toen hij door het venster zijn zoon zag met Sofia, nu zijn bruid.

„Als er iemand verkeerd heeft gehandeld in zijn leven dan ben ik dit. Ik heb, geleid door mijn heerschezucht, een menschenlot willen bepalen, een menschenleven willen dwingen, volgens mijn eigen inzichten.

Maar boven menschenwil heerscht Hooger wil. Hij bestuurt het lot der menschen, Hij bepaalt de plaats, die ieder zal innemen op aarde en wijst elk zijn levensroeping. Wee, die zich tegen den drang van het menschenhart verzet, hij plaatst zich tegen Gods besluiten. En wat kan het baten?

De hardste der vele harde ervaringen, die het mij gaf, was dat mijn zelfzucht mijn leven eenzaam en vreugdeloos heeft gemaakt. Dat mijn ouderdom niet verlaten zal zijn dank ik hem, bovenal haar.”

Weer rustte zijn blik, zijn vredige blik op het bruidspaar, zooals het ging door de beukenlaan met handen vast ineengeklemd, met oogen die alleen elkander zagen. Alle misverstand was reeds lang tusschen hen opgelost. Sjoerd had nu slechts woorden van zelfbeschuldiging. Sofia hoorde ze met een teeren glimlach en legde haar hand op zijn mond — de hand, die hij met kussen bedekte.

Zij had geen enkele klacht geuit toen, bij zijn harde woorden. Het vervulde hem met een gevoel, dat aan eerbied grensde. Hij zei het haar, zij hoorde hem aan als durfde zij niet gelooven.

„t Is zoo gewoon wat ik deed; het sprak immers vanzelf,” zei zij eenvoudig.

Want onzelfzuchtig als haar geheele natuur was,

had zij er alleen aan gedacht hem te redden. Zij begreep niet eens, hoe sterk zij was geweest, noch met welk een geheele zelfverloochening zij had gehandeld, hoe groot haar liefde voor hem was en hoe grenzenloos haar trouw. Maar Sjoerd begreep het en zijn oogen schitterden haar tegen.

„Het geluk is sterker dan de smart, ik weet het nu . . . . Onder mijn levensleed ben ik nooit bezweken, ik verhardde er mij tegen, maar nu . . . . dat geluk! . . . . 't is soms of ik er onder zal bezwijken!”

Hij nam haar in zijn armen:

„O, liefste, laat je glimlach mij zeggen, dat het alles waarheid is, geen droom, bijna te heerlijk om werkelijkheid te wezen. Alles, heden, verleden en toekomst is nu licht. De storm der herinnering schudt mij niet langer, de orkaan der smart heeft zich gelegd, ik kan nu liefhebben en hopen.”

Bij hoop en liefde behoort geloof, dat is de derde in de trits en ook de eerste, Sjoerd!”

Hij streek] zich met de hand over het voorhoofd, het was of hij een laatsten nevel wilde wegvagen.

„Weet je nog, hoe ik eens zei, dat mijn grafschrift moest luiden:

„Hier rust iemand, die zocht en niet vond?”

Zij wist het.

„Nu kies ik een ander: Hier rust, die vond, toen hij ophield te zoeken in eigen kracht. Want nu weet ik, door ervaring geleid, dat alle wijsheid, alle wetenschap, elk geluk onvolmaakt is, als het niet wordt

gewijd door het geloof in God, die aller lot bestuurt, iederen levensbeker mengt. Het heeft mij doen denken aan keizer Galerius, toen het Evangelie op zijn bevel werd verbrand. Tot de morgenwind een blad losrukte van den brandstapel en het neerwierp voor zijn voet. Toen las hij:

„Het woord van God bestaat in eeuwigheid.”

„Doof die vlammen! Mijn werk is ijdel!” luidde daarop zijn bevel. Men zegt, dat hij een wijs man was, gelijk er thans nog zoo velen wijs zijn, wier meeningen wisselen met den dag. „Alleen God is eeuwig en onveranderlijk tot in alle eeuwigheid. Vreeselijk is het, als doelloos te dwalen door het leven, slechts wie Gods leiding volgt vindt zijn doel.”

De ochtendwind was als een teere streeling, de herfstseringen balsemden met hun zachten geur de lucht, het goud der zon lag op de toppen der boomen, om hen was weer het bijna onhoorbaar ritselen der vallende bladeren. Het was thans of zij een zoeten zang murmelden van vrede en liefde en geluk.

Ook over Honselersdijk wierp dien dag de herfstzon haar glans. Het hooge slot stond badend in ochtendgloed als wachtte het; de vensters staarden, aan heldere oogen gelijk, in de wijde verte.

En wien zij verwachtten, kwam: de jonge Stadhouder. In de zaal, waar de beeltenissen van de stichters der Republiek aan den wand neerzagen op den nakomeling uit hun geslacht, die hun streven

tot het zijne had gemaakt, wier levensarbeid hij voortzette met al de kracht, die hem was gegeven, begroette hem zijn jonge vrouw, met den glimlach, dien hij had meegedragen als de herinnering aan een zonnestraal, met het welkom, dat hem van haar lippen liefelijker tegenklonk dan de zoetste melodie.

Haar tegenwoordigheid ontwarde het kreupelhout zijner sombere gedachten, dat hem nog zoo vaak omgaf op Honselersdijk. Hoe menigmaal had hij in zijn eenzame jeugd gedwaald tusschen die donkere lanen, in wier stammen de eeuwen hun merkteeken hadden gegrift, waar de klare beek ruischte, half verborgen tusschen lisch en varenplanten. Hoe menigmaal had haar kabbelen zijn jagende gedachten tot rust gebracht, hem kalmte gestort in het, in zijn drang naar daden onstuimig kloppend hart.

Nu fladderden duiven langs den gevel en zweefden zwaluwen om de torenspits, de wenschen en droomen van den jongeling waren tot daden gerijpt, zijn idealen zag hij vervuld: leven ter wille van het hoogste, arbeiden en streven in dienst der menschheid.

Vrede ademde het wijde landschap, vrede bracht hij als zijn schoonste krijgstrofee en toch sloeg het hart zijner jonge vrouw onrustig en zag zij hem aan met bezorgden blik.

„Ik weet, wat je zeggen wilt, wat je vreest, Maria” — ongewoon zacht klonk zijn stem bij haar zwijgende vraag — „het is nu de tijd om te oog-

sten, wees daarom onbezorgd: ik vrees den oogst mijner daden niet."

Zij herademde:

„Ik hoopte, ik wist het! Maar, o . . . . Luxembourg durft zooveel! U wijt hij de oorzaak van den slag bij St. Denis! Hij schrijft dit aan al zijn vrienden; laat het gerucht door pamfletten verspreiden . . . . Het is zoo laag, hij weet het tegendeel!"

„Ja!" — Het korte woord met zijn groote beteekenis bezat reuzenkracht, geuit door die vaste stem.

„Ach, laat dat ontzettend gerucht dan tegenspreken!"

„Ik deed dit reeds herhaaldelijk, maar de leugen blijft tot de dag aanbreekt, dat de lang getergde waarheid haar doodt.

Wat den mensch ten deel valt, behoort hij moedig te dragen; ook ik zal het dragen, zoolang God het wil."

Toen zweeg de veldheer langen tijd, zijn geest dwaalde in het verleden, nog zoo nabij, toch reeds door vele nieuwe ervaringen verdrongen.

„Maria, niet op mij rust de schande van het bloedig misdrijf, dat de eeuwen door verbonden zal blijven aan den naam der abdij van St. Denis. Van geen duizendvoudige moord ben ik de oorzaak. Ik kan voor God bestaan en vrees het oordeel der wereld niet. Word ik onrechtvaardig beticht, door tijdgenooten, die mijn tegenstanders zijn, ik zal het dragen, onverschillig niet, doch berustend. Want de waarheid breekt zich eenmaal baan, gelijk de zon, die de nach-

telijke duisternis omschept in gouden licht. De waarheid zal ook voor mij uitspraak doen; de geschiedrollen zullen mij richten, dan zullen de geslachten, die thans nog niet zijn, mij rechtvaardig oordeelen."

Deed het nageslacht dit?
